

IMIGRANT WE WSPÓLNOCIE PARAFIALNEJ

Wybrane zagadnienia

Redakcja naukowa

Wojciech **NECEL**

Małgorzata **PAWLUS**

IMIGRANT WE WSPÓLNOCIE PARAFIALNEJ

Wybrane zagadnienia

IMIGRANT WE WSPÓLNOCIE PARAFIALNEJ

Wybrane zagadnienia

Redakcja naukowa

Wojciech **NECEL**

Małgorzata **PAWLUS**

Wydawnictwo Naukowe
Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego

Warszawa 2021

© Copyright by Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego,
Warszawa 2021

Recenzenci:

ks. dr hab. Jacek Bramorski, prof. AM w Gdańsku

ks. dr hab. Bernard Kołodziej, prof. UAM

Redakcja i korekta:

Alicja Bronder

Projekt okładki:

Andrzej Rudowski

Projekt typograficzny, skład i łamanie:

Renata Witkowska

ISBN 978-83-8281-012-7 (wersja elektroniczna)

Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
01-815 Warszawa, ul. Dewajtis 5, tel. 22 561-89-23
e-mail: wydawnictwo@uksw.edu.pl
www.wydawnictwo.uksw.edu.pl

Spis treści

Wprowadzenie	7
Rozdział 1	
Zapomniani na wyspach (ks. bp Krzysztof Zadarko)	13
1.1. Kryzys trwa	14
1.2. Wyprawa na Samos i Lesbos	15
1.3. Apele, apele, apele...	19
1.4. „Dać poczucie, że nie są sami” – świadectwo Sant’Egidio	23
1.5. „Byłem przybyszem (obcym), a przyjęliście Mnie”	24
Bibliografia	26
Rozdział 2	
Imigrant sakramentem Chrystusa (ks. Wojciech Necel SChr)	29
2.1. Przybysz obrazem Boga	30
2.1.1. Doświadczenie migracji w księgach Starego Testamentu	31
2.1.2. Interkulturowość komunii uczniów Jezusa w Nowym Testamencie	32
2.2. Służba przybyszom	34
2.2.1. Powszechność służby migrantom	34
2.2.2. Przybysze jako wyzwanie dla wspólnoty parafialnej	35
2.2.3. Teologiczno-kanoniczny aspekt współczesnych migracji	37
Bibliografia	38
Rozdział 3	
Dyspozycje kodeksowe wobec obecności imigrantów we wspólnocie parafialnej (ks. Wojciech Necel SChr)	41
3.1. Biskup diecezjalny/eparchialny wobec imigrantów w diecezji/eparchii	42
3.2. Kanoniczno-pastoralna pozycja imigranta	42
3.3. Konieczność tworzenia struktur duszpasterstwa imigrantów	43
3.4. Rozwiązania kanoniczno-duszpasterskie	44
3.5. Odpowiedzialność za dobro duchowe imigranta	45
3.6. Elementy strukturalnych rozwiązań pastoralnych	46
3.7. Duszpasterstwo imigrantów na tle duszpasterstwa zwyczajnego	46
Bibliografia	53
Rozdział 4	
Współpraca chrześcijaństwa z islamem na rzecz pokoju na świecie według encykliki <i>Fratelli Tutti</i> – O braterstwie i przyjaźni społecznej (ks. Janusz Balicki)	55
4.1. Historia relacji chrześcijańsko-muzułmańskich	57
4.2. Stosunek chrześcijaństwa do innych kultur według <i>Fratelli Tutti</i>	61

4.3. Religie w służbie braterstwa i pokoju na świecie	70
Bibliografia	79
Rozdział 5	
Imigracja zarobkowa z Ukrainy do Polski po 2014 r. w kontekście procesów ludnościowych w Europie Wschodniej (<i>Andrzej Szabaciuk</i>)	81
5.1. Uwarunkowania masowej imigracji zarobkowej z Ukrainy	83
5.2. Legalizacja pobytu i zatrudnienia Ukraińców w Polsce	89
5.3. Skala, geografia i charakterystyka imigracji zarobkowej z Ukrainy	94
5.4. Znaczenie dla Polski imigracji zarobkowej z Ukrainy	103
Bibliografia	108
Rozdział 6	
Książki dla najmłodszych o tematyce uchodźczej w pracy katechetycznej (<i>Marta Jadwiga Pietrusińska</i>)	113
6.1. Bajki w pracy katechetycznej	115
6.2. Jaką historię opowiadają bajki uchodźcze? Czyli trochę o narracji	117
Bibliografia	126
Rozdział 7	
Konspekty katechez o migracji (s. <i>Gabriela Janikula ASC</i>)	129
7.1. Święta Rodzina – rodzina uchodźców i imigrantów (szkoła podstawowa kl. I-IV)	130
7.2. Emigrant, uchodźca, imigrant – dzieci Boga (szkoła podstawowa kl. V-VIII)	139
7.3. Uchodźcy i imigranci – wyzwolenie czy zagrożenie? (szkoła ponadpodstawowa)	144
Bibliografia	159
Rozdział 8	
Konspekty lekcji religii (<i>Agnieszka Kosowicz, s. Barbara Olejnik RSCJ</i>)	161
8.1. W drodze do Egiptu (szkoła podstawowa kl. I-III)	163
8.2. Apostołowie – ludzie w drodze (szkoła podstawowa kl. IV-VI)	167
8.3. Bóg w gościnie u Abrahama (szkoła podstawowa kl. IV-VI)	172
8.4. Apostołowie to znaczy „posłani” (szkoła podstawowa kl. IV-VI)	177
8.5. Osiem błogosławieństw (szkoła podstawowa kl. IV-VIII)	183
8.6. Okiem Ewangelii (szkoła podstawowa kl. IV-VIII)	188
8.7. Uchodźca – mój bliźni (szkoła podstawowa kl. VIII i szkoła ponadpodstawowa kl. I)	193
8.8. Godność życia ludzkiego (szkoła podstawowa kl. VIII i szkoła ponadpodstawowa kl. I)	199
Bibliografia	203
Spis elementów graficznych	204

Wprowadzenie

Na Lesbos w styczniu 2016 r. papież Franciszek przypomniał wszystkim – zgromadzeniu i każdemu pielgrzymowi z osobna – rzadko przywoływaną prawdę: „Wszyscy jesteście migrantami i wszyscy jesteście uchodźcami”. W ten sposób Ojciec Święty podkreślił powszechny charakter migracji i wskazał jej globalny wymiar. Współcześnie coraz bardziej uświadamiamy sobie, że mobilność człowieka stanowi konieczny i nieodzowny element ludzkiej egzystencji. Jako pochodna natury człowieka migracja jest dziejotwórczym zjawiskiem strukturalnym i zarazem realizacją podstawowego prawa do poszukiwania korzystniejszych warunków bytowych. Na poszczególnych etapach historii kształtuje ona ludzki potencjał życiowy oraz wywiera istotny wpływ na przebieg procesów społecznych, ekonomicznych i demograficznych. Dla człowieka każdorazowo okazuje się ona szansą ubogacenia wartościami wynikającymi z „bycia w drodze” i związanymi z nowym miejscem zatrzymania się lub osiedlenia. Zmusza go do ewolucyjnej przemiany myślenia i działania, otwiera na nowe sytuacje i kultury, weryfikuje etniczną i religijną tożsamość.

Stanowisko Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce wobec przybyłych wpływa z doświadczanej troski o dobro duchowe Polaków żyjących dzisiaj poza granicami ojczyzny. Jak przekonywał ks. bp Krzysztof Zadarko w 2017 r.: „[...] dziś Chrystus ma twarz uchodźcy, dziś Chrystus jest także w przerażonych oczach chrześcijan z Syrii. [...] Ten obraz nie pasuje nadto do słodkiego Jezusa, ale musimy robić wszystko, żeby powiedzieć ludziom, że Chrystus jest w tych uchodźcach, którzy giną w Morzu Śródziemnym [...]. Wyjątkowo poważnie brzmią więc dziś słowa z Ewangelii «byłem przybyszem a przyjęliście mnie» (Mt 25,35)”.

Wspólnota ogólnoludzka, w różnorodności wyrażania swoich religii i dziedzictwa wiary w ziemskiej wędrówce do domu Ojca, tworzy komunie bez jakichkolwiek marginalizacji i wewnętrznych podziałów. Dla chrześcijan katolików biskup diecezjalny/eparchialny jest autoryzowanym depozytariuszem

i gwarantem świadectwa Ewangelii. Jako gwarant jedności Kościoła diecezjalnego/eparchialnego w wielości kultur, narodowości i obrządków dopuszcza on wszelką kanonicznie dozwoloną różnorodność, również tę przynoszoną na teren diecezji/eparchii przez imigrantów, uchodźców i wypędzonych. Aby realizować ewangelicznie motywowane zadania Kościoła wobec przybyszów, biskup/eparcha i proboszcz parafii nie mogą skutecznie działać inaczej niż w postawie diakonii w strukturach duszpasterstwa specjalnego na rzecz imigrantów. Struktury te jednak winny być skoordynowane z terytorialnymi strukturami duszpasterskimi tej części Ludu Bożego, w której są zanurzone, bez dyskryminowania czy minimalizacji naturalnego zróżnicowania Kościołów.

By ująć esencjalnie kanoniczno-pastoralną pozycję migranta jako wiernego w jego relacji wobec pasterskiego autorytetu biskupa/eparchy w apostołstwie na rzecz przybyszów, trzeba zauważyć, że „rozróżnienie [...], które uczynił Pan między wyświęconymi szafarzami a resztą Ludu Bożego, niesie z sobą łączność, gdyż pasterze i inni wierni związani są ze sobą ścisłą więzią. Pasterze Kościoła, idąc za przykładem Pana, oddają posługi duchowe sobie nawzajem i innym wiernym, ci zaś ochoczo świadczą pomoc pasterzom i nauczycielom. Wszyscy dają świadectwo o przedziwnej jedności w Ciele Chrystusa: sama bowiem różnorodność łask, posług i działalności gromadzi w jedno dzieci Boże, bo wszystko sprawia jeden i ten sam Duch”¹. W ten sposób Sobór Watykański II (Vaticanum II) w swoim nauczaniu – nie tylko w aspekcie teologicznym, ale i kanonicznym – wychodzi naprzeciw pozornym napięciom mogącym występować między szafarzami świętych tajemnic a wiernymi imigrantami oraz włącza wszystkich w organiczną jedność komunii Kościoła, podkreślając jednocześnie istotową różnorodność posług, gdyż misja, którą Pan powierzył pasterzom swojego ludu, jest prawdziwą służbą, wymownie nazywaną w Piśmie Świętym diakonią, czyli posługiwaniem. W soborowym nauczaniu ponad wszelką różnorodnością organizacyjną w centrum staje służba człowiekowi. Wymaga to, by w sposób adekwatny cały kanoniczno-duszpasterski porządek Kościoła i jego działalność skoncentrowały się właśnie na służbie człowiekowi i jego zbawieniu.

¹ Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele Lumen Gentium*, [w:] *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety i deklaracje*, Wydawnictwo Palottinum, Poznań 1968, rozdz. IV, p. 32.

Struktury duszpasterstwa specjalnego na rzecz migrantów stanowią kanoniczno-pastoralną odpowiedź na brak ciągłości w przynależności diecezjalnej/eparchialnej ludzi w drodze. Tworzą one uprzywilejowane miejsce doświadczania wspólnotowości i dialogu między różnymi sposobami życia, a tym samym między dziedzictwem wiary i sakramentów. Każdy migrant według swojego jednostkowego powołania wnosi w nie swoje osobiste świadectwo Ewangelii. Poprzez te struktury wierni migranci gromadzą się wokół biskupa/eparchy – świadka jedności Kościoła diecezjalnego/eparchialnego, i wraz z nim jako pasterzem wnoszą szczególność swojego chrześcijańskiego powołania do jedności jedynego Kościoła Chrystusowego. Pryncypia, wokół których konsolidują się struktury apostołatu imigrantów, wypracowane zostały w wielowiekowej trosce Kościoła o migrujących. W rozumieniu Kościoła erygowanie parafii personalnej lub misji duszpasterskiej dla dobra duchowego imigrantów nie jest czymś nadzwyczajnym.

Publikacja przedkładana do rąk Czytelników składa się z ośmiu rozdziałów. Pierwszy o charakterze wprowadzającym napisał ks. bp Krzysztof Zardarko, przewodniczący Rady Konferencji Episkopatu Polski ds. Migracji, Turystyki i Pielgrzymek. Autor krótko przedstawia okoliczności i przebieg kryzysu migracyjnego i uchodźczego w Europie w latach 2015-2016, opisuje również reakcję Kościoła katolickiego na zaistniałą sytuację (apele o relokację, idea korytarzy humanitarnych, praca na rzecz uchodźców). Tekst stanowi świadectwo wizyty biskupa na wyspach Samos i Lesbos w marcu 2020 r., w którym z jednej strony wybrzmiewa doświadczenie spotkania i wspólnej modlitwy z uchodźcami, a z drugiej uwidacznia się zderzenie świadka z trudnymi warunkami życia w obozach przejściowych nazywanych wręcz dżunglą.

W kolejnych dwóch rozdziałach ks. Wojciech Necel SChr przedstawia zjawisko migracji w aspekcie teologicznym i kanoniczno-pastoralnym. Autor opisuje pielgrzymowanie i pomoc przybyszom w perspektywie Starego i Nowego Testamentu oraz w odniesieniu do społecznego nauczania Kościoła katolickiego. Ponadto omawia zasady Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. oraz Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich dotyczące obecności imigrantów we wspólnotcie parafialnej. Dyspozycje kodeksowe potwierdzają, iż działalność ewangelizacyjna Kościoła obejmuje również troskę o dobro duchowe ludzi w drodze, która przejawia się w tworzeniu struktur duszpasterstwa specjalnego na rzecz migrantów oraz odpowiedzialności proboszcza parafii terytorialnej i biskupa diecezjalnego/eparchialnego w tym zakresie.

Rozdział czwarty ks. Janusza Balickiego podejmuje temat współpracy chrześcijaństwa z islamem według encykliki papieża Franciszka *Fratelli Tutti* – *O braterstwie i przyjaźni społecznej* z 2020 r. Autor na początku krótko przedstawia genezę islamu oraz historię wzajemnych relacji islamu i chrześcijaństwa, następnie zajmuje się podłożem doktrynalnym stosunku chrześcijaństwa do innych kultur i religii oraz podkreśla rolę współpracy międzyreligijnej w budowaniu wspólnego dobra i pokoju na świecie w świetle przesłania papieskiej encykliki.

Kolejny tekst w monografii, autorstwa Andrzeja Szabaciuka, potwierdza, iż obecnie znajdujemy się w trakcie radykalnej zmiany sytuacji migracyjnej Polski, która z państwa typowo emigracyjnego pod wpływem znaczącego napływu obywateli Ukrainy po 2013 r. przekształca się w państwo imigracyjne. Autor przybliża genezę, uwarunkowania i skalę tego napływu, a także zmiany w systemie legalizacji pobytu i zatrudnienia cudzoziemców oraz znaczenie imigracji zarobkowej dla polskiej gospodarki.

Ostatnie trzy rozdziały publikacji mają wymiar praktyczno-duszpasterski, zawierają materiały, które można wykorzystać, podejmując temat migracji czy kryzysu uchodźczego w pracy katechetycznej. Marta Jadwiga Pietrusińska w rozdziale szóstym wskazuje, iż pomocnym w tym narzędziem mogą być bajki o tematyce uchodźczej. Autorka dokonuje przeglądu dziesięciu książek dla dzieci i młodzieży, analizuje zawarte w nich narracje przewodnie oraz podpowiada, jak włączyć je w tok lekcji religii. Kolejną propozycję stanowią konspekty katechez (rozdziały siódmy i ósmy). Pierwszy zestaw został opracowany przez s. Gabrielę Janikulę ASC. Zawiera treści katechez o migracji na trzech poziomach edukacyjnych (szkoła podstawowa kl. I-IV oraz kl. V-VIII, szkoła ponadpodstawowa). Celem dydaktycznym będą tu nie tylko uporządkowanie wybranych pojęć związanych z migracjami czy wyjaśnienie przyczyn zjawiska, ale przede wszystkim ukształtowanie postawy chrześcijańskiej i ukazanie możliwości realizacji ewangelicznych wezwań do miłości i niesienia pomocy bliźnim. Drugi zestaw to osiem konspektów wraz z kartami pracy dla młodszych i starszych dzieci, które przygotowały Agnieszka Kosowicz i s. Barbara Olejnik RSCJ w ramach projektu Polskiego Forum Migracyjnego. Autorki jako cele opracowanych scenariuszy wymieniają m.in. kształtowanie szacunku dla drugiego człowieka oraz uwrażliwienie dziecka na sytuację uchodźców.

Redaktorzy publikacji *Imigrant we wspólnocie parafialnej* – a przede wszystkim Autorzy poszczególnych rozdziałów i konspektów katechez – nie chcą

w żadnym wypadku potraktować jej jako monografii lub podręcznika ani też nie proponują własnego ujęcia kategoryzacji problemów związanych z przyjmowaniem uchodźców. Nie mają również zamiaru wyklądać przybyłym ich praw czy wskazywać konieczne do podjęcia przezeń obowiązki. W zamyśle twórców publikacja ma stać się przyczynkiem do kompleksowego podjęcia tak trudnej dla współczesnego świata problematyki i uwrażliwiać na obecność imigrantów, uchodźców i wypędzonych w życiu naszej społeczności państwowej i kościelnej, czyli w konkretnej wspólnotie parafialnej. Służąc pasterzom diecezji i parafii oraz katechetkom i katechetom, Autorzy publikacji przyjęli za wiodące zadanie wspomóc otwarcie tychże wspólnot na przybywających imigrantów, którzy szybko uosobili wypowiedzianą przez papieża Franciszka na Lesbos sentencję: „nie jestem niebezpieczny, jestem w niebezpieczeństwie”.

*ks. Wojciech Necel SChr
Małgorzata Pawlus*

Rozdział 1

Zapomniani na wyspach

*KS. BP KRZYSZTOF ZADARKO**

W chwili wydawania niniejszej publikacji mija pięć lat od tzw. wielkiego kryzysu migracyjnego i uchodźczego w Europie (w latach 2015-2016). Wówczas głównie z tureckich obozów dla uchodźców na Bliskim Wschodzie ponad milion uchodźców przedostało się przede wszystkim do Niemiec, Szwecji, Francji, Austrii i Włoch. Uciekli z Syrii i Iraku, krajów ogarniętych wojną i barbarzyńską okupacją samowznaczonego tzw. Państwa Islamskiego (ISIS). Trasa bałkańska stała się miejscem tranzytu do upragnionego dla setek tysięcy swego rodzaju raj na Zachodzie. Jednocześnie tamten czas ukazał wyraźne pęknięcia społeczne i polityczne przejawiające się w państwach Unii Europejskiej w podejściu do napływających grup migrantów i w stosowaniu wypracowanej unijnej polityki migracyjnej. Przyjęte dotychczas procedury wobec uchodźców okazały się niewydolne w obliczu tak ogromnej liczby napływającej ludności.

W krajach Europy Zachodniej uchodźcy spotkali się z wyjątkowo ciepłym przyjęciem, czego świadectwem było słynne już zdanie kanclerz Niemiec Angeli Merkel: „Wir schaffen das!” („damy radę” – wypowiedziane 5 września

* Ks. bp Krzysztof Zadarko – od 2009 r. sufragan diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej, dr nauk teologicznych. Wykładał homiletykę w Wyższym Seminarium Duchownym w Koszalinie. Od 2014 r. jest przewodniczącym Rady Konferencji Episkopatu Polski ds. Migracji, Turystyki i Pielgrzymek oraz delegatem Konferencji Episkopatu Polski ds. Imigracji.

2015 r.)¹. Z drugiej strony trzy kraje z Grupy Wyszehradzkiej (Polska, Węgry i Czechy) od początku kryzysu wyraziły odmowę przyjęcia uchodźców. W ostatnich tygodniach urzędowania koalicji rządowej PO-PSL z premier Ewą Kopacz na czele zgodzono się na przyjęcie ok. 7 tys. uchodźców z włoskich obozów przejściowych w ramach unijnej relokacji. Miała to być odpowiedź kraju członkowskiego Unii Europejskiej na apel premiera rządu Grecji Aleksisa Tsiprasa o solidarność w pomocy uchodźcom. Jednakże stosunkowo szybko po wyborach parlamentarnych nowy Rząd RP uznał, że uchodźcy wcale nie oczekują przyjęcia w Polsce czy w innych krajach Europy Środkowo-Wschodniej, będą to dla nich jedynie kraje tranzytowe, a sama tak realizowana relokacja stanowi formę presji wywieranej na rządy i społeczeństwa państw Unii. Rząd Węgier podjął decyzję o budowie muru na granicy z Serbią. W efekcie tych działań z proponowanej najpierw liczby 140 tys., a następnie 160 tys., ostatecznie zostało relokowanych ok. 70 tys. uchodźców do innych krajów UE.

1.1. Kryzys trwa

Jednak kryzys, wynikający z ciągłego napływu uchodźców przez Morze Śródziemne do Europy, trwa i ukazuje swoje kolejne rozdziały. Gigantyczne środki przekazywane Turcji przez UE na mocy porozumienia z wiosny 2016 r. w celu zatrzymania fali przybyszów na granicy z Grecją, docierających już nie tylko z Syrii lub Iraku, ale z Afganistanu, Pakistanu i coraz większej liczby krajów Afryki Subsaharyjskiej, zmniejszyły liczbę migrantów, ale nie rozwiązały istoty problemu. Nie milkną apele rządów Malty, Włoch i Grecji, które co kilka miesięcy przypominają, że ich wyspy i miasteczka z obozami dla uchodźców nie są już bezpieczne dla lokalnych społeczności i samych przybyszów. Kłopotliwe położenie uchodźców na greckich wyspach Morza Egejskiego nie ma szans na przebicie się do powszechnej świadomości. W mediach obserwuje się swoistą autocenzurę, ukrywającą informacje na temat kolejnych pontonów czy łodzi z uchodźcami docierających przez Morze Śródziemne do brzegów Europy. Emocje wywołują decyzje niektórych rządów włoskich

¹ *Sommerpressekonferenz von Bundeskanzlerin Merkel*, Bundesregierung, 31 August 2015, <https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/pressekonferenzen/sommerpressekonferenz-von-bundeskanzlerin-merkel-848300> (dostęp: 20.10.2021).

o niewpuszczaniu do portów statków z uratowanymi migrantami na Morzu Śródziemnym. Wzmacnia się atmosfera niechęci wobec przybyszów, gdy w komentarzach medialnych dominuje przekaz o powiązaniach organizacji pozarządowych ratujących migrantów z gangami przemytników.

W różnych relacjach podaje się, że najbardziej dramatyczna sytuacja jest na wyspach greckich Morza Egejskiego: Lesbos, Samos, Chios i Kos, najbliższych morskiej granicy z Turcją. Przebywa tam ponad 40 tys. uchodźców z krajów afrykańskich i z Azji, niektórzy tkwią tam już od kilku lat. Natknęli się na ogromne trudności, aby dostać się w końcu do Europy, po czym napotkali z jednej strony niechęć rządów do ich przyjęcia, z drugiej zaś brak możliwości powrotu. Konwencja genewska zabrania deportacji migrantów do krajów pochodzenia, w których w dalszym ciągu jest zagrożone ich życie lub czekałoby na nich niebezpieczeństwo, przed którym uciekli.

1.2. Wyprawa na Samos i Lesbos

W pierwszych dniach marca 2020 r. z grupą osób z Caritas Polska i Caritas Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej oraz Koszalińsko-Kołobrzeskiej udałem się na dwie ze wspomnianych wysp: Samos i Lesbos. Celem wyprawy miało być rozeznanie sytuacji wymagających najszybszych decyzji i pilnej pomocy, jaką mogłyby nieść polski Kościół i Caritas. Naszym przewodnikiem na wyspach był ks. Ryszard Taraszkiewicz, od kilkunastu lat pracujący jako duszpasterz w greckiej diecezji obejmującej Chios, Samos i Lesbos. W mediach światowych tematem wiodącym w tym czasie byli uchodźcy na lądowej granicy turecko-greckiej, a właściwie zamieszki, jakie nie ustawały pomiędzy siłami policji i wojska Grecji broniącymi granicy a uchodźcami pragnącymi „na siłę” wydostać się z Turcji. Niewielu zwracało uwagę na to, że na Morzu Egejskim od wielu miesięcy przebywa ok. 40 tys. uchodźców oczekujących w beznadziejnych warunkach na pozwolenie na legalny wjazd do UE. W całej Grecji osób w takiej sytuacji pozostawało ponad 100 tys. Gdy wylatywaliśmy z Samos do Aten, w Polsce w związku z rozpoczynającą się epidemią COVID-19 pojawiły się pierwsze zachorowania, ale w Grecji, tym bardziej na wyspach na Morzu Egejskim, nie było jeszcze słyhać o zakażeniach.

Wejście na teren obozu, a właściwie slumsów powstałych obok legalnego obozu, wywołuje przerażenie warunkami, w jakich koczują tysiące uchodźców, a jednocześnie prowokuje do zadania pytania: jak to możliwe, że na tych

terenach nie szaleje jeszcze żadna epidemia? Po przybyciu na miejsce, po deszczowej i chłodnej nocy nastał piękny słoneczny dzień. Wysoka temperatura wywołała natychmiast wszędzie odczuwalny odór z rzadko sprzątanym śmietnisk i prowizorycznych sanitariatów. Sklecone z folii i różnych plastikowych i drewnianych elementów konstrukcje quasi-namiatów służą za schronienie przed deszczem, zimnem i spiekotą. Niektórzy mają za sobą ponad dwa lata oczekiwania na sformalizowanie pobytu i upragnione pozwolenie na wjazd do UE.

Pierwsze zaskoczenie: większość uchodźców nie pochodzi z Syrii lub Iraku, jak potocznie się uważa, lecz z Afganistanu (ok. 40%), w drugiej kolejności z Syrii (ok. 25%) i, co też wzbudziło zdziwienie, z kilkunastu krajów afrykańskich, raczej powszechnie niekojarzonych z wojnami. UNHCR podaje, że wśród Afgańczyków i Syryjczyków ponad 40% to dzieci i młodzież.

Przez cztery dni modliliśmy się na Samos w lokalnej małej kaplicy dla katolików. Ponad 60 osób przychodziło codziennie z obozu, aby uczestniczyć we mszy św., w nabożeństwie pokutnym (rozpoczęliśmy w Środę Popielcową), w drodze krzyżowej. Ksiądz Maciej Szmuc, dyrektor Caritas Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej, zaskoczył nas, gdy z wielkiej walizki, zwracającej naszą uwagę od początku podróży, wyciągnął kilkadziesiąt szalików i czapek wykonanych własnoręcznie przez seniorów jego Archidiecezji i rozdał przybyłym. Był tu już nieraz, przekonał się, jak niewielkie rzeczy mogą uchodźców ucieszyć. Radość przybyłych była nie do opisania. Czy trzeba wymyślać jakieś nadzwyczajne sposoby pomocy, które z różnych powodów i tak pozostają poza naszym zasięgiem? Wspólna agapa po mszy św. wieczornej na zakończenie pobytu na Samos, przed wyruszeniem na Lesbos, była okazją do zapoznania się z opisami dramatycznych podróży uchodźców do Europy. Równie dramatyczne były wspomnienia o ojczyznach, które musieli opuścić. W miarę słuchania świadectw trudno było oprzeć się wrażeniu, że nie opuszcza ich nadzieja, iż ktoś jednak czeka po drugiej stronie granicy, że Europa stanie się dla nich w końcu swoistą oazą życia i wolności. W tym wszystkim zaś – sprezentowane czapki i szaliki, znaki nadziei i dobroci ludzkiego serca. Niewiarygodne..., te drobiazgi wystarczyły, aby nadzieja dalej żyła, rozpałała wyobraźnię i dawała siłę na dalsze czekanie w obozie.

Fotografia 1.1. Po mszy św. odprawionej dla uchodźców z obozu na wyspie Samos, 4 marca 2020 r.

Źródło: Archiwum prywatne Autora.

Na Lesbos spotkaliśmy się z jezuitami z Jesuit Refugee Service, jednej z niewielu katolickich organizacji zajmujących się pomaganiem uchodźcom, obecnej w Grecji od wybuchu tzw. kryzysu uchodźczego w 2015 r. Wcześniej jej działalność dotyczyła poprawiania losu uchodźców na całym świecie, w tym tych w największych obozach w Afryce, co trafnie wpisuje się w przesłanie ewangelicznej przypowieści o miłosiernym Samarytaninie. Jak to zwykle bywa, wielkie organizacje „zrobiły swoje”, oni zaś pozostają na miejscu z miłością, pomocą edukacyjną i prawną, zajęciami dla dzieci i młodzieży, kobiet z dziećmi, w końcu dla chętnych z modlitwą, tkwiąc na obrzeżach greckich miast i wsi, w slumsach prowizorycznie urządzonych, wśród pozostawionych kapryśnemu losowi uchodźców. Poza wspomnianą organizacją... niespodzianka w osobie Sonii Nandzik, Polki mieszkającej w Mitylenie, pracującej z Fundacją Refocus wśród uchodźców w obozie. Co smutne, przed wylotem z Lesbos doszła do nas wiadomość, że ktoś w nocy podpalił ich wszystkie pomieszczenia służące do pomocy uchodźcom.

Przez kilka dni na wyspie Samos i Lesbos towarzyszyła nam nieodparta świadomość zupełnej bezradności wobec kolejnych spotkanych osób, Greków i mieszkańców obozów. Grecy – wspaniali ludzie, przez pierwsze miesiące

niezwykle ofiarnie zaangażowani w pomoc migrantom, ale po prostu zmęczeniu ich ciągle rosnącą liczbą i zapowiedzią budowy kolejnych obozów; zarazem dumni ze swojej wyspy, kolebki klasycznej sztuki greckiej. Nic dziwnego, skoro urodzili się tutaj mityczna Hera, matematyk i fizyk Pitagoras, filozof Epikur i astronom Arystarch. Ta duma ze swojej tożsamości stała się swoistym paliwem dla lokalnych nacjonalistów, którzy regularnie demonstrują swoją niechęć do uchodźców na manifestacjach. W Internecie można znaleźć materiały filmowe z blokady brzegu morskiego przez narodowców, jak dopływający na pontonach lub zdezelowanych łodziach przestraszeni migranci odpływają w morze.

Na Samos jest ponad 7 tys. przybyszy. Lokalna społeczność liczy ponad 42 tys. Tych pierwszych jest już zatem zdecydowanie za dużo, przez co dawno wyczerpała się cierpliwość w tolerowaniu ich obecności. Spadająca atrakcyjność turystyczna miejsca, widok bezczynnych grup młodocianych, matek z dziećmi wyczekujących wolnego dnia czy ciągle niepewność losu oczekujących pomocy – to wyczerpuje wszystkich. Obecnie zaś do już trudnej sytuacji doszedł pałacy problem pandemii koronawirusa. Nie sposób nie zadawać sobie pytania, kiedy to się wreszcie skończy? Kilku lekarzy, jeden punkt pomocy medycznej jednostki spod znaku „Lekarze bez Granic” i kilka fundacji, międzynarodowych organizacji pozarządowych, realizujących skromne programy pomocowe wśród uchodźców – to zdecydowanie zbyt mało. W praktyce najskuteczniejszym środkiem przeciw koronawirusowi mogą się okazać ograniczanie kontaktu z ludnością na wyspie, zakaz opuszczania obozu i reżim zachowania dystansu społecznego wynikający z braku maseczek czy płynów dezynfekujących. Nie zatrzyma to jednak transmisji wirusa.

Na Lesbos sytuacja jest wielokrotnie gorsza. Tam znajduje się ponad 20 tys. uchodźców – jedna trzecia w legalnych kontenerach, pozostali w slumsach, w „dżungli” obok. Nikt nie wie dokładnie, ile znajduje się w nich dzieci, ale szacuje się – oficjalnie – że ok. 2 tys. Ciągle brakuje pieluch, mleka, środków higienicznych i wielu innych rzeczy, o których pałającej potrzebie wie każda matka. Brak, brak, brak, nie wystarcza, za mało... Pożar obozu w nocy z 8. na 9. września 2020 r., w środku szalejącej pandemii, wpędził wszystkich w jeszcze większy strach. Ponad 15 tys. uchodźców w jednym momencie pozostało bez możliwości schronienia. W obliczu dramatu wybrzmiały apele o solidarność... Jednak to nie koniec dramatu na wyspie, to następny jej okrutny rozdział.

1.3. Apele, apele, apele...

Apele o pomoc uchodźcom są wygłaszane od dawna, niestety okazują się coraz słabiej słyszalne, coraz rzadziej ktoś chce na nie odpowiadać. Pod koniec stycznia (dokładnie 28) roku 2020 ukazał się tylko w niektórych mediach katolickich apel trzech kardynałów z Watykanu ws. relokacji rodzin uchodźców z obozów znajdujących się na wspomnianych wyspach. Sytuacja stawała się tam coraz bardziej nie do opanowania. Narastająca fala szukających pomocy wywołała coraz większe niepokoje wśród lokalnych społeczności, wśród których uchodźcy wciąż lądowali po uratowaniu na Morzu Śródziemnym; nawet zima nie zatrzymała tego procederu. Nic nowego... Taka sytuacja trwa od kilkunastu lat.

Jednakże styczniowy apel okazał się inny od dotychczasowych. Autorami listu-apelu byli: kard. Konrad Krajewski, jałmużnik papieski, kard. Jean-Claude Hollerich SJ, abp Luxemburga i przewodniczący Komisji Konferencji Biskupów Unii Europejskiej (COMECE) oraz kard. Michael F. Czerny SJ, podsekretarz Sekcji Migrantów i Uchodźców watykańskiej Dykasterii ds. Promocji Integralnego Rozwoju Człowieka. Apel ten odwołuje się do modlitwy *Anioł Pański* papieża Franciszka (z dnia 6 września 2015 r.). Papież zwrócił się wówczas do każdej parafii, wszystkich zakonów, klasztorów i sanktuariów w Europie o przyjęcie przynajmniej jednej rodziny uchodźców, by w ten sposób dać wyraz konkretnego świadectwa Ewangelii: „Zwracam się do moich współbraci, biskupów Europy, prawdziwych pasterzy, aby wsparli mój apel w swoich diecezjach i przywołali pamięć o słowach, że miłosierdzie jest drugim imieniem miłości: «Cokolwiek uczyniliście jednemu z tych najmniejszych, Mnieście uczynili» (Mt 25, 40)”.

Ponad pół roku później, 16 kwietnia 2016 r. papież udał się w podróż na wyspę Lesbos, gdzie znajdowało się ponad 2,5 tys. uchodźców (na czterech innych wyspach tkwiły kolejne tysiące), by na miejscu zaznaczyć się z warunkami ich przebywania i dać znak nadziei, że można tę sytuację poprawić. Zorganizowana w bardzo szybkim tempie podróż spotkała się z pozytywną reakcją władz greckich, zarówno świeckich, jak i religijnych. Na wyspie towarzyszyli papieżowi nuncjusz Edward Joseph Adams, premier Grecji Alexis Tsipras i – co bardzo ważne – ekumeniczny patriarcha Konstantynopola Bartłomiej I, ponadto prawosławny abp Aten i całej Grecji Hieronim II oraz

przewodniczący katolickiej Konferencji Episkopatu Grecji bp Franghiskos Papamanolis OFMCap. Owocem wizyty, trwającej jedynie pięć godzin, było przesiedlenie grupki uchodźców z wysp do Włoch, wprawdzie o wymiarze symbolicznym, ale niezwykle wymownym. Papież tego samego dnia zabrał ze sobą w drogę powrotną 12 uchodźców (trzy rodziny z Damaszku i Deir Azzor, terenu okupowanego przez ISIS, które dotarły do Turcji jeszcze przed porozumieniem między Turcją a UE). Wywołało to gorącą dyskusję, a nawet protesty, gdyż okazało się, że są to muzułmanie, a wielu spodziewało się wyboru przez papieża syryjskich chrześcijan. Powód takiego postępowania okazał się jednak prozaiczny: w momencie organizacji przyjazdu i podczas pobytu papieża Franciszka na Lesbos nie było rodziny chrześcijańskiej, przygotowanej zgodnie z międzynarodowymi i unijnymi wymogami prawnymi, do legalnej relokacji na terenie Unii Europejskiej, zabrano zatem uchodźców mogących legalnie przekroczyć granicę. Niestety o następnych grupach uchodźców przesiedlonych z Lesbos do Watykanu media nie informowały już wystarczająco, a były wśród nich również rodziny chrześcijańskie. Co ważne, uruchomiono praktycznie korytarz humanitarny dla uchodźców z Lesbos do Watykanu.

Warto wspomnieć, że idea korytarzy humanitarnych była również propozycją polskiego Episkopatu sformułowaną już we wrześniu 2016 r. Jednak z powodu odmowy współpracy ze strony polskiego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Caritas Polska i Rada KEP ds. Migracji zawiesiły projekt korytarzy. Do idei tej nawiązał również papież Franciszek, który za pośrednictwem sekretarza Stanu Stolicy Apostolskiej kard. P. Parolina zwrócił się z prośbą do premier polskiego rządu Beaty Szydło o podjęcie starań i realizację wspomnianych korytarzy humanitarnych. Mimo to projekt i tym razem nie został podjęty. Odpowiedzią miało być i w dalszym ciągu jest stanowisko rządzących, że pomoc humanitarna uchodźcom będzie udzielana w miejscu konfliktów wojennych na Bliskim Wschodzie, głównie w obozach dla uchodźców w Syrii i Iraku.

Kardynałowie Krajewski i Hollerich we współpracy z włoskim stowarzyszeniem Sant'Egidio podjęli się zadania kontynuacji korytarzy po zakończeniu pobytu Franciszka na Lesbos. Wymagało to ogromnej determinacji i pokonania wielu przeszkód, przede wszystkim uprzedzeń, stereotypów, aby po kilku latach upokarzającego oczekiwania uchodźców w obozach na wyspach otworzyć im bramy Europy. Dla tych rodzin rozpoczęło się nowe życie, wiążące się z niełatwym wysiłkiem integracji w społeczeństwie, w obcej kulturze

europejskiej i wśród nieznanym wcześniej, ale życzliwych ludzi. W liście kardynałowie przywołali przykład dwóch rodzin przyjętych przez Archidiecezję Luxemburg w listopadzie 2019 r. i 33 innych uchodźców w Rzymie, do których do stycznia 2020 r. miało dołączyć 10 następnych. Całość koordynują Urząd Dobroczynności Apostolskiej (papieskiego jałmużnika) i Wspólnota Sant'Egidio w porozumieniu z greckimi władzami. Powodzenie tego przedsięwzięcia miało być dla autorów apelu dowodem na duże szanse powodzenia przesiedleń dla ponad 20 tys. pozostałych potrzebujących na wyspach greckich; podobnie dla 1,1 tys. dzieci i młodocianych uchodźców, którzy stracili rodziców i swoich opiekunów podczas ucieczki z terenów objętych wojną na Bliskim Wschodzie. W takiej sytuacji decyzja papieża Franciszka o otwarciu korytarzy humanitarnych na szerszą skalę wydaje się jeszcze bardziej odważna i odpowiadająca realiom. Takie postępowanie przecież dla wyznawców Chrystusa stanowi wypełnienie obowiązku chrześcijańskiej solidarności, przyjęcia i gościnności. Kardynałowie w odezwie liczą na to, że poszczególne konferencje episkopatów w krajach unijnych dojdą do porozumienia z rządami w swoich krajach i wypracują własne projekty korytarzy humanitarnych dla uchodźców z Grecji.

Papież spotkał się 19 grudnia 2019 r. w Watykanie z uchodźcami, którzy dzięki takim korytarzom humanitarnym dostali się do Unii Europejskiej. Powiedział wówczas: „Jak mielibyśmy nie usłyszeć desperackiego płaczu tylu braci i siostr? [...] Czy mielibyśmy «przejąć» koło nich, jak kapłan i lewita w przypowieści o miłosiernym Samarytaninie, a tym samym stać się winnymi ich śmierci? Nasze zwlekanie jest grzechem! [...] Musimy pomagać i ratować, ponieważ wszyscy jesteśmy odpowiedzialni za życie naszego bliźniego, a Pan poprosi nas o zdanie sprawy przed sądem”².

Do listu kardynałów dołączone zostały wskazania nt. stosowania procedury przy organizacji przemieszczenia ubiegających się o azyl i uchodźców z wysp greckich do krajów UE. Główną podstawą prawną w tej procedurze jest art. 17 umów dublińskich (rozporządzenie Dublin III nr 604/2013)³. Wynika

² E. Augustyn, *Watykan do biskupów: Przyjmijcie uchodźców!*, Tygodnik Powszechny, 7 lutego 2020, <https://www.tygodnikpowszechny.pl/watykan-do-biskupow-przyjmijcie-uchodzcow-161985> (dostęp: 20.10.2021).

³ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 604/2013 z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie ustanowienia kryteriów i mechanizmów ustalania państwa członkowskiego odpowiedzialnego za rozpatrzenie wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej złożonego

z nich, że państwo członkowskie, które nie jest zobowiązane do rozpatrzenia wniosku o azyl, może jednak to uczynić, powiadamiając odpowiedzialne państwo członkowskie (w naszym przypadku Grecję). Rozporządzenie Dublin III stanowi ogólnie, że uchodźcy nie mogą ubiegać się o zamieszkanie w innym państwie członkowskim niż to, które zapewniło im ochronę międzynarodową. Mogą natomiast otrzymać odpowiednie zezwolenie na pobyt. Konferencje episkopatów, mające odgrywać rolę inicjatora i kooperatora w procesie przesiedlenia, a następnie integracji uchodźców w lokalnych społecznościach, miałyby wywierać wpływ na rządy w swoich krajach w celu deklaracji woli wobec Grecji o rozpatrywanie wniosków starających się o azyl, a następnie o przyjęcie uchodźców. Diecezje w Polsce (w krajach UE) miałyby zatroszczyć się o gościnność i proces integracji grup uchodźców w lokalnej społeczności. We „wskazaniach” zaproponowano, że do dyspozycji episkopatów pragnących włączyć się w procedurę przesiedlenia uchodźców pozostaną Urząd Dobroczynności Apostolskiej (jałmużnik papieski) oraz włoska wspólnota Sant’Egidio. Te dwie instytucje miałyby zadbać o stronę logistyczną przedsięwzięcia zarówno w aspekcie prawnym (dbałość o przestrzeganie rozporządzenia Dublin III), jak i technicznym. Koszty przemieszczenia się dla ubiegających się o azyl miał pokryć rząd Grecji, natomiast posiadający już status ochrony międzynarodowej mogliby liczyć na wsparcie konferencji episkopatów chętnych do ich przyjęcia; wśród nich szczególna piecza zostałaby roztoczona zwłaszcza nad osobami w sytuacji łączenia rodzin, utrzymania jedności grup rodzinnych lub wymagającymi opieki specjalnej. List kardynałów wprowadzie był wystosowany pod koniec stycznia 2020 r., lecz do wiadomości episkopatów dotarł w drugiej połowie lutego, gdy pojawiły się niepokojące wiadomości o rozszerzającej się fali zarażeń koronawirusem i chorobą COVID-19.

Autorem jeszcze jednego ważnego apelu był abp Malty i przewodniczący maltańskiego episkopatu Charles Jude Scicluna, który w opinii publicznej dał się poznać, gdy przyjechał do Polski, jako „specjalista” od rozwiązywania spraw związanych z oskarżeniami o przestępstwa seksualne ludzi Kościoła wobec małoletnich. Efektem tej ważnej wizyty były jasne wykłady i zalecenia

w jednym z państw członkowskich przez obywatela państwa trzeciego lub bezpaństwowca (wersja przekształcona), Dz.Urz.UE z 2013 r., L 180/31, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32013R0604&from=EN> (dostęp: 20.10.2021).

dla biskupów i Kościoła w Polsce. Tym razem jednak – w kontekście problemu uchodźczego – to zupełnie coś innego. Ludzi znających dramatyczną sytuację uchodźców docierających do „bram Europy” w Grecji i we Włoszech nie dziwi trudna sytuacja, w której znalazła się Malta. Wyspa ta jest przepełniona uchodźcami i nikt nie potrafi powiedzieć, jak dalej sprawy się potoczą. Arcybiskup Scicluna napisał apel złożony na ręce przewodniczącego Konferencji Episkopatów Unii Europejskiej (COMECE) w Brukseli kard. Jean-Claude Hollericha SJ (abp Luxemburga) i adresowany do przewodniczących konferencji biskupów krajów członkowskich Unii Europejskiej, biskupów delegatów przy COMECE oraz sekretarzy generalnych konferencji episkopatów. Zawarta w nim została prośba o pomoc w rozlokowaniu uchodźców przebywających na Malcie, w większości przybyłych z objętej wojną Libii. W odległości 13 mil morskich od portu Valetta Grand Harobour znajdowały się w tym czasie na Morzu Śródziemnym dwa statki z ponad 100 uratowanymi uchodźcami. Władze Malty zgodziły się przyjąć 18 najbardziej narażonych z nich. Diecezje wysp Malty i Gozo zadeklarowały się udzielić im pomocy. Libia znajduje się na liście krajów niebezpiecznych dla uchodźców, w świetle Konwencji Genewskiej nie można do niej deportować ani relokować uchodźców, którzy stamtąd uciekli. W liście do biskupów Europy czytamy: „My, biskupi Malty i Gozo, nieustannie i głośno potępiamy wszelkie wydalenia naszych braci migrantów z powrotem do Libii. Malta musi wywiązać się ze swoich zobowiązań międzynarodowych, a ratowanie ludzi w niebezpieczeństwie na morzu jest niepodlegającym negocjacom obowiązkiem prawnym i imperatywem moralnym” – to dramatyczne odwołanie się do dobrej woli i poczucia solidarności biskupów krajów Unii Europejskiej, a jednocześnie wołanie o sprawiedliwą i legalną relokację uchodźców, którzy znaleźli się na Malcie.

1.4. „Dać poczucie, że nie są sami” – świadectwo Sant’Egidio

Koronawirus nie tylko sparaliżował gospodarki całego świata, ale przed wszystkim wtargnął z niespotykaną dotąd siłą i skalą w relacje między ludźmi. Nie oszczędził również Kościoła, który w takiej sytuacji „zaniemówił” w sprawie uchodźców. Podobnie jak konieczne stało się odmrażanie gospodarki po tak trudnych przejściach, niezbędny jest również powrót do pielęgnowania relacji między ludźmi i z Bogiem w Kościele. Wspólnota Sant’Egidio (św. Idziego)

jako wolontariusze, pomimo pandemii wywołanej koronawirusem, udała się z początkiem sierpnia 2020 r. na wyspę Lesbos do pracy wśród uchodźców, ponownie zaświadczać o istnieniu po obydwu stronach wyjątkowej wspólnoty; stanowi to znak solidarności z ostatnimi potrzebującymi na krańcach Europy. Magdalena Wolnik, szefowa wspólnoty Sant'Egidio w Polsce, po miesiącu na wyspie tak podsumowała pobyt wśród uchodźców: „Najważniejsze było to, że mogliśmy im dać poczucie, że nie są sami i choć trochę pomóc. Chcieliśmy pokazać tym ludziom inną twarz Europy”⁴. Ponad 150 osób – wolontariuszy z Polski, Włoch, Hiszpanii, Francji, Czech i Węgier – przez zaledwie sierpień niejako rozpało ognisko nadziei. Niestety nie da się pomóc ponad 16 tys. uchodźców czekającym od kilku miesięcy (niektórzy dwóch lat) w warunkach obozowych na legalny wjazd do Unii Europejskiej. Trzydzieści procent z nich to dzieci i małoletni.

Choć obozy dla uchodźców znalazły się na rajszych wyspach greckich, to przebywanie w nich przypomina obrazy z piekła. Wśród koczujących przeważają muzułmanie, ale jest też niemała grupa chrześcijan, głównie z Afryki. W zwierzeniach i świadectwach uchodźców przewija się oczywiste pragnienie znalezienia się po prostu w dowolnym miejscu w Europie, zapewniającym normalne warunki bytowania, poczucie wolności, bezpieczeństwo i dającym choćby niewielką nadzieję na przyszłość i posiadanie pracy umożliwiającej utrzymanie rodziny. Wspomniana wspólnota przyniosła uchodźcom odnowioną nadzieję, że uda się w końcu otworzyć korytarze humanitarne wiodące z tyłu piekielnych miejsc na ziemi do spokojnej Polski.

1.5. „Byłem przybyszem (obcym), a przyjęliście Mnie”

Co możemy zatem zrobić w tak trudnej sytuacji? Pozostając wiernymi wartościom bezpieczeństwa, legalności, przy ochronie godności, humanitarnie, zgodnie z Ewangelią, zachowując się „po katolicku i po polsku”? Próbą odpowiedzi jest niniejsze opracowanie. Wszelkie inicjatywy budowania spotkań i relacji z obcokrajowcami w Polsce okazują się bezcenne – bez czekania na oficjalne programy integracyjne, konieczne, ale dotąd niestety

⁴ Członkowie Wspólnoty Sant'Egidio z Polski pomagali uchodźcom na Lesbos, EKAI, 19 sierpnia 2020, <https://www.ekai.pl/czlonkowie-wspolnoty-santegidio-z-polski-pomagali-uchodzcom-na-lesbos/> (dostęp: 20.10.2021).

mało znane. Podejmowane projekty i programy muszą mieć gwarancję legalności i bezpieczeństwa, pozostają zatem nierealne bez odpowiedniego prawodawstwa i wsparcia administracyjno-finansowego. Parafia za to jest najlepszym miejscem, niezależnym od jakichś programów finansowanych z UE lub samorządu, zapewniającym życzliwe podejście do drugiego (obcego – gr. *kseños*). W jej obrębie zapewniona pomoc przełoży się na realne wdrożenie zasad ewangelicznych. Nie będzie to „inwazja i szturm islamskich hord”, jak to niestety jest opisywane nawet w publicznych, państwowych mediach. Słowa w przypowieści Jezusa Chrystusa – Syna Człowieczego – Króla o Sądzie Ostatecznym: „byłem przybyszem [gr. *kseños* – przyp. Aut.], a przyjęliście Mnie” (Mt 25,35), czekają w obecnej sytuacji kryzysu migracyjnego na realizację. Podobnie jak przywołany z orędzia papieża Franciszka na 106. Dzień Migrantów i Uchodźców w Kościele obraz św. Rodziny uciekającej do Egiptu – ikony wszystkich szukających ratunku i schronienia przed sytuacją zagrożenia życia.

Cieszę się, że niniejsze opracowanie dotrze do Czytelników poszukujących odpowiedzi na apele o przyjęcie migrantów i uchodźców, choć z ubolewaniem trzeba przyznać, jest to jedna z nielicznych propozycji o praktycznym, duszpasterskim podejściu do obcokrajowca (migranta, uchodźcy) w przestrzeni kościelnej wolności i potencjału dobra. Apele to nie tylko zachęty, szczególnie głośno wyrażone przez papieża Franciszka, o przyjęcie migrantów i uchodźców. To zarazem tak dramatyczne wołanie do całego współczesnego świata o tym, jak koszmarna jest sytuacja uchodźców na tyłu różnych „wyspach” rozsianych na morzu naszej, rzekomo chrześcijańskiej, cywilizacji. Widać to po raz pierwszy w zapomnianej po części homilii papieża Franciszka o braterstwie, wygłoszonej przed siedmiu laty na Lampedusie, gdy posłużył się obrazami Adama, pierwszego człowieka oraz Kaina i Abła. Dwa pytania („gdzie jesteś?” i „gdzie jest Twój brat?”) są głosem Boga wzywającego o obecność człowieka, gdy dzieje się nieszczęście bliźniego. Potem – w prawie codziennym wstawienniczym odezwanie się Ojca Świętego za „braćmi i siostrami uchodźcami”, na „apelu cudzoziemca” wyrażonym we *Fratelli Tutti* (nr. 84–86)⁵ kończąc. W Kościele w Polsce brakuje odpowiedzi na apel papieski z 2017 r. o „przyjęcie, ochronę, promocję i integrację” migrantów i uchodźców. Nie traćmy nadziei, że mimo wszystko pojawią się kolejne opracowania.

⁵ Franciszek I, *Encyklika Fratelli Tutti*, Wydawnictwo M, Kraków 2020, s. 58-60.

Z jeszcze jednego, szczególnie ważnego punktu widzenia, jest to głos wyjątkowy i potrzebny – w dużej mierze odnosi się do obecnych wśród nas i w wielu przypadkach planujących pozostać na długo sąsiadów zza wschodniej granicy, w zdecydowanej większości Ukraińców i nie tylko. Dobrze wiemy, że mimo niezrozumiałej polityki migracyjnej władz państwowych w kraju mamy obok Ukraińców i Białorusinów coraz więcej przybyszów z dalekich krajów Azji, Bliskiego Wschodu i Afryki. Od kilku lat realizuje się w praktyce scenariusz polskiej integracji obcokrajowców w naszym społeczeństwie, w polskich firmach i w sąsiedztwie domów, w których przybysze mieszkają. Jest to mechanizm oparty głównie o politykę wizową i potrzeby rynku pracy, a także bazujący na dobrej woli społeczeństwa przyjmującego. W tle słychać nieustannie głosy populistów i nacjonalistów, którzy dla politycznych interesów żonglują emocjami, stereotypami, rzeczywistymi i urojonymi argumentami o bezpieczeństwie kulturowym, cywilizacyjnym i religijnym.

Szczere i serdeczne słowa podziękowania składam Autorom i Redakcji (dr Małgorzacie Pawlus i ks. Wojciechowi Necelowi SChr z Międzyinstytutowego Zakładu Badań nad Migracją na Wydziale Społeczno-Ekonomicznym Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie) za pomysł utworzenia niniejszej monografii i sfinalizowanie jej w postaci bardzo konkretnych materiałów o charakterze pastoralnym i katechetycznym. Niech stanie się to zachętą dla innych.

Bibliografia

- Augustyn E., *Watykan do biskupów: Przyjmijcie uchodźców!*, Tygodnik Powszechny, 7 lutego 2020, <https://www.tygodnikpowszechny.pl/watykan-do-biskupow-przyjmijcie-uchodzcow-161985> (dostęp: 20.10.2021).
- Członkowie Wspólnoty Sant'Egidio z Polski pomagali uchodźcom na Lesbos, EKAI, 19 sierpnia 2020, <https://www.ekai.pl/czlonkowie-wspolnoty-santegidio-z-polski-pomagali-uchodzcom-na-lesbos/> (dostęp: 20.10.2021).
- Franciszek I, *Encyklika Fratelli Tutti*, Wydawnictwo M, Kraków 2020.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 604/2013 z dnia 26 czerwca 2013 r. w sprawie ustanowienia kryteriów i mechanizmów ustalania państwa członkowskiego odpowiedzialnego za rozpatrzenie wniosku o udzielenie ochrony międzynarodowej złożonego w jednym z państw członkowskich przez obywatela państwa trzeciego lub bezpaństwowca

(wersja przekształcona), Dz.Urz.UE z 2013 r., L 180/31, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32013R0604&from=EN> (dostęp: 20.10.2021).

Sommerpressekonferenz von Bundeskanzlerin Merkel, Bundesregierung, 31 August 2015, <https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/pressekonferenzen/sommerpressekonferenz-von-bundeskanzlerin-merkel-848300> (dostęp: 20.10.2021).

Left behind on the islands

Migrants and refugees, not only in Poland, constantly provoke discussions that reveal serious questions about the position of the Church and the type of assistance provided. For years, Pope Francis has been asking for refugees to be admitted to European homes, parishes, monasteries and shrines. Recent months have brought several initiatives, or rather appeals of the highest hierarchs of the Catholic Church in Europe (Greece, Italy, Malta, Vatican) for solidarity in welcoming and integration of migrants. The dramatic situation in the Greek Islands in the Aegean Sea, especially after the fire of the refugee camp in Lesbos, is a misfortune calling for humanitarian aid. The article is an introductory word in a publication devoted to the issues of admitting migrants in Polish parishes. It is also a reflection on the fate of refugees reaching Europe. The memories of the journey of a group of people from Caritas Poland to Lesbos and Samos at the beginning of March 2020 in search of a Polish response to appeals for solidarity in misfortune are to be one more voice of encouragement.

Keywords: refugees, migrants, Lesbos, Samos, Catholic Church, solidarity.

Rozdział 2

Imigrant sakramentem Chrystusa

KS. WOJCIECH NECEL SChr*

Wzrastająca mobilność człowieka, jako jedna z cech charakteryzujących społeczeństwa pierwszych dekad XXI w., jest pochodną intensyfikującego się procesu przepływu towarów, kapitałów i osób. Zróżnicowane formy ruchliwości ludzkiej interpretuje się jako reakcję na istniejące czy dopiero powstające szanse spełnienia dotąd niezaspokojonych potrzeb natury materialnej, politycznej czy duchowej migrujących, ale też jako odpowiedź na rodzące się wciąż nowe zagrożenia w ojczyźnie migranta¹. Oprócz wielu pozytywnych aspektów z migracją łączy się wiele zagrożeń, przede wszystkim częsty brak życiowej stabilizacji i niepewność przyszłości, a także terroryzm, handel ludźmi, wypędzenie itd.

Pojęcie migracji pozostaje nadrzędne w stosunku do innych określających ruch ludności i jego aspekty. Migracja jako naturalne doświadczenie człowieka rodzi wiele aktualnych i żywotnych zagadnień życia religijnego tak dla

* Ks. Wojciech Necel SChr – dr hab., emerytowany profesor Wydziału Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, profesor Kaszubsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Wejherowie, koordynator Interdyscyplinarnej Sieci Badań nad Migracją, autor licznych publikacji w języku polskim i w językach obcych na temat kanonicznych problemów związanych ze współczesnymi migracjami.

¹ Benedykt XVI, *Encyklika Caritas in Veritate*, Wydawnictwo M, Kraków 2009, nr 62 [dalej: CV]; por. W. Necel, *Jedność wszystkich w miłości Chrystusa*. „Caritas in veritate” wobec współczesnych migracji, „Ateneum Kapłańskie” 2010, nr 155, s. 71-72.

ludności tubylczej, jak i dla przybyszów. Jako taka i w swoich różnorodnych aspektach znajduje ona swoje odbicie w dokumentach Kościoła².

Jeżeli część normatywna konstytucji apostolskiej Piusa XII *Exsul Familia* z 1952 r., dokumentu zwanego *carta magna* troski Kościoła o migrujących, poprzedzona jest jej historycznym zarysem, to najnowsze dokumenty Stolicy Apostolskiej dotyczące duszpastersko-kanonicznej specyfiki apostołatu poszczególnych kategorii „ludzi w drodze” rozpoczynają się wskazaniem teologiczno-biblijnych racji tej specyficznej formy działalności Kościoła. Wskazania te wyprowadzone są z Biblii i pogłębione specyfiką posługi Słowa, sakramentów oraz *caritas* wobec migrujących.

W proponowanej refleksji przedmiotem badań będą przede wszystkim dwie instrukcje Stolicy Apostolskiej: instrukcja Papieskiej Rady ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących *Erga Migrantes Caritas Christi* z 2004 r.³ oraz wspólna instrukcja Papieskiej Rady ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących i Papieskiej Rady Cor Unum *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach i przymusowo przesiedlonych* z 2013 r.⁴

2.1. Przybysz obrazem Boga

W omawianych dokumentach sposób przyjęcia imigranta i rzeczywista troska o jego dobro oraz rozumienie jego sakramentalnej obecności we wspólnocie przyjmującej osadzone są na przesłaniu Biblii.

² Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących opracowała m.in.: *Problemy uchodźców wezwaniem do solidarności* z 1992 r.; *Duszpasterstwo uchodźców we wschodniej, centralnej i południowej Afryce* z 1993 r.; *Lotnictwo cywilne. Wytyczne duszpasterskie* z 1995 r.; *Wskazania dotyczące duszpasterstwa drogi* z 2007 r.; we współpracy z Kongregacją ds. Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego *Wspólny list Przełożonych Generalnych Instytutów życia konsekrowanego i Stowarzyszeń życia apostolskiego nt. duszpasterstwa zaangażowania na rzecz migrantów, uchodźców i innych osób, których dotyczy kryzys ludzkiej mobilności* z 2005 r.; wspólnie z Kongregacją ds. Wychowania Katolickiego *Wspólny list dotyczący duszpasterstwa migrantów w formacji przyszłych księży i diakonów stałych* z 2005 r.; wspólnie z Kongregacją ds. Ewangelizacji *Wspólny list do Ordynariuszy Diecezjalnych na temat duszpasterstwa ludzkiej mobilności* z 2005 r.; wspólnie z Papieską Radą ds. Duszpasterstwa Służby Zdrowia *Zdrowie reprodukcyjne uchodźców* z 2001 r.

³ Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, *Instrukcja Erga Migrantes Caritas Christi*, Wydawnictwo Polihymnia, Lublin 2004 [dalej: EMCC].

⁴ Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących oraz Papieska Rada Cor Unum, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach i przesiedlonych*, Wydawnictwo Jedność, Kielce–Watykan 2013 [dalej: *Przyjęcie Chrystusa*].

2.1.1. Doświadczenie migracji w księgach Starego Testamentu

W Starym Testamencie przybysz najpierw jawi się jako „inny” na płaszczyźnie społecznej, a dopiero potem zauważane jest zróżnicowanie religijne⁵. Mistyczne powołanie Abrahama do Ziemi Obiecanej (Rdz 12,1), ucieczka Żydów z Egiptu i ich wędrówka do Palestyny (Wj 3,8), niewola babilońska (Pwt 28,48) i tęsknota za Jeruzalem (Ps 137), walka Machabeuszów i oczekiwanie na przyjście Mesjasza oraz wyczekiwanie odrodzenia królestwa mesjańskiego (Neh 1,9), a także życie w diasporze są istotnymi etapami doświadczenia migracji przez Naród Wybrany⁶. Przeżywanie różnych sytuacji migracyjnych w życiu Izraela było nie tyle konsekwencją jego rozwoju jako narodu poszukującego własnego przeznaczenia historycznego, ile wynikało przede wszystkim z przekonań religijnych (por. Rdz 17,8)⁷. Powiązanie elementów historycznych i religijnych wytworzyło w świadomości narodowej Żydów przekonanie o specjalnej misji. Jako Lud Wybrany miał on nie tylko dawać świadectwo o Bogu wśród innych narodów, ale przez swoją obecność wśród nich winien sam przygotowywać się na przyjście Mesjasza. Przeświadczenie o wybraniu przez Boga doprowadziło naród żydowski do życia w diasporze, w poczuciu niewystarczalności życia doczesnego i całkowitej zależności od Boga (Koh 6,1 i n.)⁸. Dla Żydów życie doczesne było wygnaniem wypełnionym poszukiwaniem utraconego raju. Ziemskie bytowanie człowieka zmieniło się w „pielgrzymowanie” (Ps 119,54) przez wyznaczoną liczbę lat (Rdz 47,9), a ziemia stała się „krajem wędrówek” (Wj 6,4). Stan migracji w Starym Testamencie przypisany jest całemu Izraelowi: „Jesteśmy bowiem pielgrzymami przed Tobą i przychodniami, jak byli wszyscy przodkowie nasi; dni nasze jak cień na ziemi mijają bez żadnej nadziei” (1Krn 29,15)⁹, a jednocześnie prawo nakładało na synów Izraela zachowanie tej samej normy, co wobec siebie nawzajem, także wobec przybysza (Kpł 19,18), czyli „będziesz go miłował jak siebie samego” (Kpł 19,34).

⁵ Por. G. Danesi, *Per una teologia delle migrazioni*, „People on the Move” 1979, No. 9, s. 15.

⁶ Por. EMCC, art. 14.

⁷ Por. S. Garofalo, *Spiritualità biblica dell'accoglienza*, [w:] G. Danesi, S. Garofalo, *Migrazioni e accoglienza nella Sacra Scrittura*, Edizioni Messaggirto, Padova 1987, s. 133-194.

⁸ G. Danesi, *Cammino di Dio e Dio nel cammino. Attualizzazione d'un tema dell'Antico Testamento*, [w:] G. Danesi, S. Garofalo, *Migrazioni e accoglienza nella Sacra Scrittura*, Editore Messaggero, Padova 1987, s. 20-57.

⁹ Tamże, s. 52-55.

Również sami patriarchowie Narodu Wybranego przeżywali stan wygnania i konieczność powrotu, jak np. pobyt Abrahama w Egipcie (Rdz 12,10), w ziemi Kanaan (Rdz 17,8; Wj 6,4), w Gerrar (Rdz 20,1), wśród Filistynów (Rdz 21,34) i w Hebronie (Rdz 35,27); przebywanie Izaaka w ziemi Kanaan (Rdz 26,3; Wj 6,4) i w Hebronie (Rdz 35,27); pobyt Jakuba w Hebronie (Rdz 35,27) i w Kanaan (Wj 6,4) oraz jego synów w Egipcie (Rdz 47,4).

W perspektywie Starego Testamentu poczucie obcości było stanem powszechnym i zachodziło nie tylko w stosunku do świata, ale również wobec drugiego człowieka i poprzez sprzeniewierzenie się przymierzu – również w relacji do Boga. Przewyciężenie wyobcowania stało się celem swoistej ekonomii zbawienia¹⁰.

2.1.2. Interkulturowość komunii uczniów Jezusa w Nowym Testamencie

Na kartach Nowego Testamentu termin *xenos* („przybysz”) występuje tylko 14 razy¹¹. Perspektywa wypełniająca cel wędrowania przybysza ma zawsze charakter religijny. W swojej wędrówce jest on zorientowany na niebo (por. J 3,7; 1P 2,11). Dyskryminujący podział między swoim a przybyszem lub bratem a przybyszem występuje w Nowym Testamencie tylko po to, by zanegować ten podział i uznać za niewłaściwy. Przesłanie Listu do Efezjan (Ef 2,11-19) brzmi, że etnochrześcijanie – niegdyś przybysze i obcokrajowcy wyłączeni z uczestnictwa w życiu Narodu Wybranego – stali się pełnoprawnymi członkami wspólnoty odrodzonej przez Chrystusa, która oczekuje Jego drugiego przyjścia (Mt 25,31-46)¹².

Z przyjściem na świat Jezusa z Nazaretu oczekiwanie Izraela na pojednanie wszystkich ludzi z Bogiem stało się rzeczywistością. Chrystus przewyciężył poczucie obcości wobec Boga przez ustanowienie z Nim Nowego Przymierza¹³. Pojednanie człowieka z Bogiem było jednak możliwe za cenę

¹⁰ Por. W. Necel, *Prawo migranta do specjalnego duszpasterstwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Warszawa 2012, s. 86-91.

¹¹ Por. G. Danesi, *Per una teologia...*, dz. cyt., przyp. 62.

¹² Por. tamże, s. 101.

¹³ Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym Dei Verbum*, [w:] *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety i deklaracje*, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2002, nr 51.

przeniknięcia Ewangelią spraw tego świata. W ten sposób starotestamentowa obcość wobec Boga zmienia się w obecność naśladowców Chrystusa właśnie w sprawach tego świata. Sam Chrystus wybiera postawę pielgrzyma, by ludzkiemu życiu nadać transcendentny sens. Świadczy o tym całe ziemskie życie Jezusa: narodzenie w Betlejem, ucieczka do Egiptu, publiczna działalność w całej Palestynie, prześladowanie przez faryzeuszów, uwięzienie i wydanie wyroku śmierci m.in. za rzekomą zdradę narodu. Chrystus świadomie przeżywa swoją sytuację, gdy mówi do zebranych wokoło: „Lisy mają nory i ptaki powietrzne – gniazda, lecz Syn Człowieczy nie ma miejsca, gdzie by głowę mógł oprzeć” (Mt 8,20; Łk 9,58). Dla chrześcijan obecność przybysza we wspólnocie była okazją do kontemplacji samego Chrystusa w Jego ziemskiej drodze pielgrzymowania na Kalwarię¹⁴.

W nowym porządku ustanowionym przez Chrystusa wszyscy są braćmi i są wezwani do pojednania z Bogiem¹⁵. Dramatyczne wydarzenie rozproszenia ludzi spod wieży Babel (Rdz 11,1-9) zostało zrównoważone przez jednoczące wydarzenie Pięćdziesiątnicy. Wówczas to „znajdowali się wszyscy razem na tym samym miejscu [...] i zostali napełnieni Duchem Świętym, i zaczęli mówić obcymi językami, tak jak im Duch pozwalał mówić. Przebywali wtedy w Jerozolimie pobożni Żydzi ze wszystkich narodów pod słońcem. [...] każdy słyszał, jak przemawiali w jego własnym języku. [...] zdumiewali się wszyscy i nie wiedzieli, co myśleć” (Dz 2,1-13). Jerozolimskie wydarzenie Pięćdziesiątnicy z natury swojej było miało charakter interkulturowy¹⁶, uczestniczący w nim bezpośrednio i jego świadkowie przeszli szybki proces przejścia od „bycia obok siebie” do „bycia ze sobą”. Moc Ducha Świętego, będąca spoiwem wspólnoty pierwszych chrześcijan, pozwalała im później wśród prześladowań trwać „jednomyślnie na modlitwie”, a „jeden duch i jedno serce ożywiały wszystkich wierzących” (Dz 4,32)¹⁷.

¹⁴ Por. EMCC, art. 15.

¹⁵ L. Pacomio, *La parola di Dio e le migrazioni*, [w:] Pontificio Consiglio della Pastorale per i Migranti e gli Itineranti, *La sollecitudine della Chiesa verso i migranti*, Libreria Editrice, Vaticana 2005, s. 9-28.

¹⁶ EMCC, art. 16-18.

¹⁷ Por. J. Bakalarz, *Misjonarz migrantów w prawodawstwie powszechnym Kościoła*, Wydawnictwo Hlondianum, Poznań 1992, s. 16-19.

2.2. Służba przybyszom

Przyjąć uchodźcę wypędzonego to nie tylko być dla niego znakiem Chrystusa, ale odczytywać go jako sakrament Chrystusa.

2.2.1. Powszechność służby migrantom

W przeszłości dużo łatwiej było dostrzec „różnice pomiędzy dobrowolną a przymusową migracją, pomiędzy osobami przemieszczającymi się w poszukiwaniu pracy czy wykształcenia a ludźmi, których życie było zagrożone prześladowaniami. Sytuacja ta, na przestrzeni lat, stała się jednak bardziej złożona i ochrona przyznawana uchodźcom została także rozciągnięta na inne grupy, jak np. uciekinierów wojennych”¹⁸.

Każda osoba ludzka znajduje się w centrum uwagi pasterzy Kościoła i całego Kościoła jako Ciała Chrystusa. Jan XXIII przypominał, że „każdy człowiek ma prawo do życia, do nienaruszalności ciała, do posiadania środków potrzebnych do zapewnienia sobie odpowiedniego poziomu życia, do których należy zaliczyć przede wszystkim żywność, odzież, mieszkanie, wypoczynek, opiekę zdrowotną oraz niezbędne świadczenia ze strony władz na rzecz jednostek”¹⁹.

W Kościele „nie powinno być nikogo, kto by cierpiał z powodu tego, co jest konieczne. Jednocześnie *caritas* – *agape* wykraczają poza granice Kościoła; przypowieść o dobrym Samarytaninie pozostaje kryterium miary, nakłada powszechność miłości, która kieruje się ku potrzebującemu, spotkanemu przypadkiem”²⁰ (por. Łk 10,31).

Kościół kierowany miłością Chrystusa i Jego nauczaniem: „byłem głodny, a daliście Mi jeść; byłem spragniony, a daliście Mi pić; byłem przybyszem, a przyjęliście Mnie...” (Mt 25,35-36), wychodzi ze swoją pomocą i miłością,

¹⁸ *Prezentacja dokumentu*, [w:] Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących oraz Papieska Rada Cor Unum, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach i przesiedlonych*, Wydawnictwo Jedność, Kielce–Watykan 2013, s. 4.

¹⁹ Jan XXIII, *Encyklika Pacem in Terris*, Encykliki Społeczne Kościoła, Wydawnictwo Diecezjalne, Świdnica, 2008, nr I, 2.

²⁰ Benedykt XVI, *Encyklika Deus Caritas Est*, Księgarnia św. Wojciecha, Poznań 2006, nr 25 [dalej: DCE].

która wznosi się ponad wszelkie podziały, do wszystkich migrantów, przymusowo wysiedlonych i uchodźców, bez względu na ich religię czy pochodzenie, szanując w każdym z nich godność osoby ludzkiej, stworzonej na obraz Boży. Dlatego Kościół nie może zaniedbać posługi miłości i sprawiedliwości wobec każdego przybysza, tak jak nie może zaniedbać sakramentów i przestrzegania Słowa²¹.

Mocą Bożego Objawienia, które dokonało się w Jezusie Chrystusie, Kościół uznał za konieczne bronić godności każdej osoby ludzkiej, także migrantów ekonomicznych, „uchodźców politycznych, przesiedleńców i ofiary handlu ludźmi. Wypływa to z przekonania, że wszyscy ludzie są stworzeni na obraz Boży” (Rdz 1,26-27)²², co stanowi podstawę chrześcijańskiej wizji społeczeństwa, zgodnie z którą „przyczyną i celem wszystkich instytucji chrześcijańskich są poszczególni ludzie”²³. Każdy imigrant „jest osobą ludzką, którą – jako taka – ma niezbywalne i podstawowe prawa, które powinni szanować wszyscy w każdej sytuacji”²⁴, w komunii braterskiej, rodzącej się ze słowa Boga, który „jest Miłością” (1J 4,16). Ten dar otrzymany od Boga staje się „siłą tworzącą wspólnotę, jednoczy ludzi ponad barierami i granicami”²⁵. Miłość, solidarność i wsparcie przybyszów to dary Boga objawione w Jezusie Chrystusie. „To właśnie w tej miłości chrześcijanin służy bliźniemu”²⁶. Otwarcie na potrzeby innych obejmuje także stosunek do przybysza, który „może być słusznie uważany za posłańca Boga, który zaskakuje i rozrywa regularność i logikę codziennego życia, przyprowadzając blisko kogoś dalekiego”²⁷.

2.2.2. Przybysze jako wyzwanie dla wspólnoty parafialnej

W Kościele nikt nie jest obcy. Gromadzi on ludzi „z każdego narodu i wszystkich pokoleń, ludów i języków” (Ap 7,9). W tym kontekście trzeba pamiętać, że „źródłem jedności Kościoła nie jest wspólne pochodzenie jego członków, ale Duch Pięćdziesiątnicy, On bowiem z wszystkich narodów czyni nowy lud,

²¹ Por. tamże, nr 22.

²² Tamże.

²³ Jan XXIII, *Encyklika Mater et Magistra*, [w:] *Encykliki Społeczne Kościoła*, Wydawnictwo Diecezjalne, Świdnica 2005, nr 203.

²⁴ DCE, nr 18.

²⁵ CV, nr 34.

²⁶ Tamże.

²⁷ EMCC, nr 101.

którego celem jest Królestwo, udziałem wolność synów Bożych, a prawem przykazanie miłości”²⁸.

Przybysz, uchodźca i wypędzony, w miejscu swojego zatrzymania się i osiedlenia, zawsze stanowi wyzwanie dla przyjmującej go wspólnoty chrześcijańskiej. Ważne jest, by zgodnie z Ewangelią nie tylko rozpoznała w nim Chrystusa, ale i przyjęła go jako Chrystusa. Miłość – jako fundament nauki społecznej Kościoła – stanowi zasadniczą siłę napędową prawdziwego rozwoju każdego człowieka i całej ludzkości²⁹, a w ten sposób uzdalnia chrześcijan do aktywnego zaangażowania się na rzecz dobra potrzebujących przybyszów³⁰.

Druga Osoba Trójcy Świętej, Jezus Chrystus, przez Wcielenie zjednoczył się z każdym człowiekiem³¹, czy jest on tego świadomy czy nie. Chrystus przyjął na siebie styl życia przeznaczony dla każdego człowieka, zwłaszcza dla ostatniego ze wszystkich, tj. dla obcokrajowca³². Nowy Testament „zostawił nam przepiękną syntezę działalności Chrystusa, w której również i my mamy wziąć udział, jak to zostało ukazane w przypowieści o dobrym Samarytaninie (Łk 12,25-37)”³³. Utożsamiając się z obcym, Jezus Chrystus ukazał nam, jaki powinien być chrześcijański sposób postrzegania i traktowania imigrantów. Stąd w obcokrajowcach Kościół widzi Chrystusa, który zamieszkał pośród nas (por. J 1,14) i który „kołacze do naszych drzwi” (Ap 3,20)³⁴.

Podjęmowane przez Kościół działania na rzecz przybyszów, a zwłaszcza na rzecz uchodźców i wypędzonych, stanowią integralną część misji Kościoła w świecie³⁵. Istotne jest, aby w tak podjętej działalności zawsze brać pod uwagę różne grupy uchodźców i przesiedlonych: katolików ogólnie, katolików obrządków wschodnich, osoby należące do innych Kościołów i wspólnot kościelnych, wyznawców islamu i innych religii³⁶. Przyjęcie uchodźców i innych osób przymusowo przesiedlonych staje się istotnym wyrazem życia Ewangelią, a „przesiedleńcy z niechrześcijańskiej lub areligijnej kultury są uprzywilejowanymi adresatami ewangelizacji, jako nowi ubodzy, do których skierowane

²⁸ *Przyjęcie Chrystusa*, nr 15.

²⁹ Por. CV, nr 2.

³⁰ *Przyjęcie Chrystusa*, nr 6.

³¹ Por. *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 1994, nr 618.

³² EMCC, nr 15.

³³ Tamże, nr 21.

³⁴ Tamże, nr 101.

³⁵ Por. *Przyjęcie Chrystusa*, nr 18.

³⁶ EMCC, nr 49-68.

jest świadectwo Ewangelii³⁷. Miejscem działalności duszpasterskiej i ewangelizacyjnej wobec przybyszów jest przede wszystkim parafia.

2.2.3. Teologiczno-kanoniczny aspekt współczesnych migracji

Fakt, że cała historia zbawienia człowieka wskazuje i opowiada o dobroci Boga, przenosi interesujące nas zagadnienie na płaszczyznę teologiczną. W ten sposób opis migranta w naukach humanistycznych zostaje w refleksji kanoniczno-pastoralnej pogłębiony i otrzymuje w wymiarze wertykalnym głębszą perspektywę. W nauce prawa kanonicznego kryterium badawcze nie jest czerpane z życia bieżącego, ale z transcendentnego wymiaru życia człowieka. Prawo do migracji jako prawo podstawowe leży u podstaw współczesnego opisu zjawiska migracji. Refleksja nad religijnymi wędrówkami Izraela w Starym Testamencie i określeniem życia człowieka na ziemi jako wędrówki do domu Ojca w Nowym Testamencie pozwala na zjawisko migracji spojrzeć w aspekcie teologicznym. Wspólna droga do domu Ojca zróżnicowana jest jednak powołaniem poszczególnych członków Ludu Bożego, w tym specyficznym powołaniem wiernego – migranta. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. oraz Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich wśród praw i obowiązków wiernych wskazały na fundamentalną normę leżącą u podstaw kanoniczno-duszpasterskiej opieki nad migrantem, według której migrujący wierny, pomimo swojej specyficznej sytuacji życiowej, ma, tak jak i inni wierni w Kościele, prawo do korzystania z jego dóbr duchowych³⁸. Norma ta odczytana poprzez kulturowe zróżnicowanie komunii Ludu Bożego staje się fundamentalną w poszukiwaniu kanoniczno-duszpasterskiej definicji migranta oraz określenia specyfiki apostołatu na rzecz ludzi w drodze.

W Ewangelii według św. Mateusza opisana jest scena Sądu Ostatecznego. Ci, którzy zostaną zaproszeni, by wejść do Królestwa Bożego, postawią m.in. pytanie Boskiemu Sędziemu: „Panie, kiedy widzieliśmy Ciebie przybysem i przyjęliśmy Cię?”. I otrzymają odpowiedź: „wszystko, co uczyniliście jednemu z tych braci moich najmniejszych, Mnieście uczynili” (Mt 25,40).

³⁷ *Przyjęcie Chrystusa*, nr 87.

³⁸ *Kodeks Prawa Kanonicznego*, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 1983, kan. 213.

Z perspektywy podstawowej normy prawa kanonicznego, jaką jest *suprema lex* jako *salus animarum*³⁹, *ratio* kanoniczno-duszpasterskiej opieki nad migrującymi należy wyprowadzić z Tajemnicy Objawienia. Analizując problem obecności migrantów, w tym w sposób szczególny: uchodźców i wypędzonych, trzeba – zgodnie z nauczaniem Stolicy Apostolskiej – mieć na uwadze fakt, że ostatecznie w kontekście przybyszów „najważniejszym punktem odniesienia” nie może być interes państwa czy bezpieczeństwo narodowe, lecz jedynie człowiek i jego zbawienie.

Bibliografia

- Bakalarz J., *Misjonarz migrantów w prawodawstwie powszechnym Kościoła*, Wydawnictwo Hlondianum, Poznań 1992.
- Benedykt XVI, *Encyklika Caritas in Veritate*, Wydawnictwo M, Kraków 2009.
- Benedykt XVI, *Encyklika Deus Caritas Est*, Księgarnia św. Wojciecha, Poznań 2006.
- Danesi G., *Cammino di Dio e Dio nel cammino. Attualizzazione d'un tema dell'Antico Testamento*, [w:] G. Danesi, S. Garofalo, *Migrazioni e accoglienza nella Sacra Scrittura*, Edizione Messaggero, Padova 1987.
- Danesi G., *Per una teologia delle migrazioni*, „People on the Move” 1979, No. 9, s. 15-26.
- Garofalo S., *Spiritualità biblica dell'accoglienza*, [w:] G. Danesi, S. Garofalo, *Migrazioni e accoglienza nella Sacra Scrittura*, Edizione Messaggero, Padova 1987, s. 133-194.
- Jan XXIII, *Encyklika Mater et Magistra*, [w:] *Encykliki Społeczne Kościoła*, Wydawnictwo Diecezjalne, Świdnica 2005, s. 105-148.
- Jan XXIII, *Encyklika Pacem in Terris*, [w:] *Encykliki Społeczne Kościoła*, Wydawnictwo Diecezjalne, Świdnica 2005, s. 45-92.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 1994.
- Kodeks Prawa Kanonicznego*, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 1983.
- Necel W., *Jedność wszystkich w miłości Chrystusa. „Caritas in veritate” wobec współczesnych migracji*, „Ateneum Kapłańskie” 2010, nr 155, s. 68-79.
- Necel W., *Prawo migranta do specjalnego duszpasterstwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Warszawa 2012.
- Pacomio L., *La parola di Dio e le migrazioni*, [w:] Pontificio Consiglio della Pastorale per i Migranti e gli Itineranti, *La sollecitudine della Chiesa verso i migranti*, Libreria Editrice, Vaticana 2005, s. 9-28.
- Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, *Instrukcja Erga Migrantes Caritas Christi*, Wydawnictwo Polihymnia, Lublin 2004.

³⁹ Tamże, kan. 1752.

Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących oraz Papieska Rada Cor Unum, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach i przesiedlonych*, Wydawnictwo Jedność, Kielce–Watykan 2013.

Prezentacja dokumentu, [w:] Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących oraz Papieska Rada Cor Unum, *Przyjęcie Chrystusa w uchodźcach i przesiedlonych*, Wydawnictwo Jedność, Kielce–Watykan 2013.

Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym Dei Verbum*, [w:] *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety i deklaracje*, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2002.

Immigrant – the sacrament of Christ

Increasing human mobility, as one of the characteristics of the societies of the first decades of the 21st century, is a derivative of the intensifying process of the flow of goods, capital and people. Diverse forms of human mobility are interpreted as a reaction to the existing or emerging opportunities to meet the unmet needs of the material, political or spiritual nature of migrants, but also as a response to the emerging new threats in the migrant's homeland. In addition to many positive aspects, many risks are associated with migration, and above all the frequent lack of life stability and uncertainty of the future as well as terrorism, trafficking and expulsion. The proposed reflection will focus primarily on two instructions of the Holy See: the instructions of the Pontifical Council for Migrants and Travelers *Erga Migrantes Caritas Christi* from 2004 and the joint instructions of the Pontifical Council for Migrants and Travelers and the Pontifical Council Cor Unum *Adoption of Christ in refugees and forcibly displaced persons* from 2013.

Keywords: migrant diaspora, the Bible and migration, the right to migrate, people on the road, newcomers, exiles, refugees.

Rozdział 3

Dyspozycje kodeksowe wobec obecności imigrantów we wspólnocie parafialnej

KS. WOJCIECH NECEL SChr*

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. w kan. 208-223 i Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich¹ w kan. 11-21 skodyfikowały obowiązki i prawa wszystkich wiernych, a więc również migrantów wiernych tak Kościoła rzymskokatolickiego, jak i wschodnich Kościołów katolickich. Lektura kan. 213 KPK i kan. 16 KKKW wymaga przynajmniej wstępnego przedstawienia obowiązków i praw wszystkich wiernych, by następnie zatrzymać się nad przesłaniem dyspozycji kanonów, które w trosce Kościoła o dobro duchowe ludzi w drodze stają się fundamentem ich praw – a zarazem obowiązków tak imigrantów wobec autochtonów, jak i autochtonów wobec imigrantów we wspólnocie Kościoła². Instrukcja *Erga Migrantes Caritas Christi* z 2004 r. w niniejszym

* Ks. Wojciech Necel SChr – dr hab., emerytowany profesor Wydziału Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, profesor Kaszubsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Wejherowie, koordynator Interdyscyplinarnej Sieci Badań nad Migracją, autor licznych publikacji w języku polskim i w językach obcych na temat kanonicznych problemów związanych ze współczesnymi migracjami.

¹ *Kodeks Prawa Kanonicznego*, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 1983 [dalej: KPK]; *Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich*, Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej, Lublin 2002 [dalej: KKKW].

² Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, *Instrukcja Erga Migrantes Caritas Christi*, Wydawnictwo Polihymnia, Lublin 2004, art. 1, par. 1 [dalej: EMCC].

opracowaniu odgrywa niejako rolę komentarza praktycznego do kodeksowych dyspozycji³.

3.1. Biskup diecezjalny/eparchialny wobec imigrantów w diecezji/eparchii

Lud Boży, w różnorodności wyrażania tego samego dziedzictwa wiary, sakramentów i wspólnoty, w pielgrzymce do domu Ojca tworzy komunie bez jakichkolwiek marginalizacji i wewnętrznej atomizacji swoich członków. Biskup diecezjalny/eparchialny dla swojego Kościoła jest autoryzowanym depozytariuszem i gwarantem kościelnego świadectwa, które także podlega jego osądowi. Jako gwarant jedności Kościoła diecezjalnego/eparchialnego w wielości kultur, narodowości i obrządków dopuszcza on wszelką kanonicznie dozwoloną różnorodność, również tę przynoszoną na teren diecezji/eparchii przez przybyszów. Dla realizacji zadań Kościoła wobec migrantów biskup/eparcha i proboszcz parafii terytorialnej nie może działać skutecznie inaczej niż w postawie diakonii. Struktury duszpasterstwa specjalnego na rzecz imigrantów winny być skoordynowane z terytorialnymi strukturami duszpasterskimi tej części Ludu Bożego, w której są zanurzone, bez dyskryminowania czy minimalizacji naturalnego zróżnicowania Kościołów⁴.

3.2. Kanoniczno-pastoralna pozycja imigranta

By ująć esencjalnie kanoniczno-pastoralną pozycję migranta jako wiernego w jego relacji wobec pasterskiego autorytetu biskupa w apostołstwie na rzecz przybyszów, trzeba zauważyć, że „rozróżnienie [...], które Pan uczynił między wyświęconymi szafarzami a resztą Ludu Bożego, niesie z sobą łączność, gdyż pasterze i inni wierni związani są ze sobą ścisłą więzią. Pasterze Kościoła, idąc za przykładem Pana, oddają posługi duchowe sobie nawzajem i innym wiernym, ci zaś ochoczo świadczą wspólnie pomoc pasterzom i nauczycielom. Tak wszyscy w różnorodności dają świadectwo o przedziwnej jedności w Ciele Chrystusa: sama bowiem różnorodność łask, posług i działalności gromadzi

³ Por. KPK, kan. 34, par. 1.

⁴ EMCC, art. 91.

w jedno dzieci Boże, bo «wszystko sprawia jeden i ten sam Duch»⁵. W ten sposób Vaticanum II, nie tylko w aspekcie teologicznym, ale i kanonicznym, wychodzi naprzeciw pozornym napięciom mogącym występować między szafarzami świętych tajemnic a wiernymi imigrantami oraz włącza wszystkich w organiczną jedność komunii Kościoła, podkreślając jednocześnie istotową różnorodność posług, gdyż „misja, którą Pan powierzył pasterzom swojego ludu, jest prawdziwą służbą, wymownie nazywaną w Piśmie Świętym diakonią, czyli posługiwaniem”⁶. W soborowym nauczaniu ponad wszelką różnorodnością organizacyjną w centrum staje służba człowiekowi. Wymaga to, by w sposób adekwatny cały kanoniczno-duszpasterski porządek Kościoła i jego działalność skoncentrować na służbie człowiekowi i jego zbawieniu.

Struktury duszpasterstwa specjalnego na rzecz migrantów stanowią kanoniczno-pastoralną odpowiedź na brak ciągłości w przynależności diecezjalno/eparchialnej ludzi w drodze. Tworzą one uprzywilejowane miejsce doświadczania wspólnotowości i dialogu między różnymi sposobami życia, a tym samym dziedzictwem wiary i sakramentów. Każdy migrant według swojego jednostkowego powołania wnosi w nie swoje osobiste świadectwo Ewangelii. Poprzez te struktury wierni migranci, gromadzący się wokół biskupa/eparchy, świadka jedności Kościoła diecezjalnego/eparchialnego i wraz z nim jako pasterzem, wnoszą szczególność swojego chrześcijańskiego powołania do jedności jedynego Kościoła Chrystusowego.

3.3. Konieczność tworzenia struktur duszpasterstwa imigrantów

Zasady, wokół których konsolidują się struktury apostolatu imigrantów, wypracowane zostały w wielowiekowej trosce Kościoła o migrujących. W oparciu o nauczanie Soboru Watykańskiego II jedna z norm ukierunkowujących reformę Kodeksu Prawa Kanonicznego brzmiała: „Należy zreformować zasadę o zachowaniu terytorialnego charakteru w wykonywaniu kościelnego rządzenia; względy bowiem współczesnego apostolatu wydają się zalecać jednostki jurysdykcyjne personalne. Ma być więc w nowym prawie ustanowiona zasada,

⁵ Sobór Watykański II, *Konstytucja Lumen Gentium*, [w:] *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety i deklaracje*, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2002, nr 32 [dalej: LG].

⁶ Tamże, nr 24.

przez którą Lud Boży zdeterminowany jest ogólną zasadą terytorialności, ale nic nie przeszkadza, gdzie jest to pożyteczne, aby inne racje, przynajmniej razem z kryterium terytorialnym, były dopuszczane jako kryteria do określenia wspólnoty wiernych”⁷. Zasada ta, odczytana w kontekście duszpasterskiego doświadczenia przedsoborowej konstytucji apostolskiej *Exsul Familia*⁸ i pastoralnych dyspozycji posoborowej instrukcji *De Pastoralis Migratorum Cura*⁹, znajduje swój wyraz w obowiązujących kodeksowych określeniach parafii jako wspólnoty obejmującej wiernych danego terytorium. „Gdzie jednak jest to wskazane, należy tworzyć parafie personalne, określone z racji obrządku, języka, narodowości wiernych jakiegoś terytorium, albo z innego jeszcze powodu”¹⁰.

3.4. Rozwiązania kanoniczno-duszpasterskie

W rozumieniu Kościoła jako komunii erygowanie parafii personalnej i innych struktur duszpasterstwa na rzecz migrantów nie jest czymś nadzwyczajnym. Są to struktury alternatywne, wprowadzane w trybie specjalnym dla podjęcia szczególnych zadań duszpasterskich, jakie przed Kościołem diecezjalnym/eparchialnym i parafią terytorialną stawiają przybysze. Wobec przesłania *Erga Migrantes* nie traci na znaczeniu wskazanie instrukcji *De Pastoralis Migratorum Cura*, której się podkreśla, że dokonanie przez biskupa diecezjalnego/eparchialnego roztropnej ukierunkowującej oceny konkretnych duszpasterskich sytuacji imigranta stanowi warunek konieczny do podjęcia adekwatnych do sytuacji rozwiązań. „Przy ustalaniu sposobu, jakim Kościół powinien służyć w duszpasterstwie, nie można niczego pominąć. Duszpasterstwo winno być zawsze odpowiednio dostosowane do aktualnych potrzeb migrantów”¹¹. Biskup/eparcha powinien m.in. wziąć pod uwagę następujące okoliczności: „jak długo trwa dana migracja, jaki jest stopień przystosowania (pierwszego lub następnych pokoleń), a dalej różnice w zakresie sposobu życia cywilnego (języka i obyczajów), sam sposób emigrowania, a więc czy migracje

⁷ Wstęp, [w:] *Kodeks Prawa Kanonicznego*, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 1983, s. 27.

⁸ Pius XII, *Konstytucja apostolska Exsul Familia*, „Studia Polonijne” 1981, nr 4, s. 15-58.

⁹ Kongregacja Biskupów, *Instrukcja De Pastoralis Migratorum Cura*, „Studia Polonijne” 1981, nr 4, art. 33, par. 1 [dalej: DPMV].

¹⁰ KPK, kan. 518; KKKW, kan. 280, par. 1.

¹¹ DPMV, nr 12.

powtarzają się okresowo, czy są stałe lub czasowe, czy dokonują się w małych czy dużych grupach, czy są geograficznie określone, czy też obejmują ludzi różnych terytoriów”. „W każdym przypadku [...] nienaruszony pozostaje obowiązek opieki duszpasterskiej nad imigrantami katolikami w taki sposób, jaki po uwzględnieniu cech charakterystycznych sytuacji pozostaje uznany za najbardziej skuteczny [...]. Nieformalna, a może nawet spontaniczna krystalizacja duszpasterska zasługuje na to, by ją rozwijać i uznać w okręgach kościelnych, pomijając liczebność tych, do których jest adresowana, także dlatego, aby nie pozostawiać możliwości improwizacji i miejsca dla osamotnionych i nieodpowiednich duszpasterzy czy nawet sekt”¹².

3.5. Odpowiedzialność za dobro duchowe imigranta

Elementami strukturalnymi określenia parafii terytorialnej i diecezji/eparchii są *communio christifidelibus* i *pastor proprius*. Prymat osoby nad innymi kryteriami dookreślającymi parafię terytorialną i diecezję/eparchię służy identyfikacji i specyfikacji „wspólnoty wiernych” oraz „jej własnego proboszcza oraz ordynariusza” po to, by były parafią i diecezją/eparchią w sensie kanoniczno-duszpasterskim. Nadrzędna troska o wspólnotę i dobro duchowe wszystkich członków wspólnoty parafialnej i diecezjalnej/eparchialnej, niezależnie od narodowości, kultury i języka, powierzona jest proboszczowi i biskupowi diecezjalnemu/eparchialnemu. Oni to jako pasterze prowadzą do rzeczywistego przyjęcia kryterium wielokulturowości wspólnoty wiernych w kategoriach parafii i diecezji/eparchii, a w konsekwencji do ich interkulturowości jako zasadniczego wymiaru w służbie inkulturacji Ewangelii. Zgodnie z wielowiekową tradycją i doświadczeniem Kościoła Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących w instrukcji *Erga Migrantes*, kierując się naturalną interkulturowością parafii terytorialnej i diecezji/eparchii, w trosce o dobro duchowe ludzi w drodze, proboszcza parafii terytorialnej i biskupa diecezjalnego/eparchialnego wskazuje jako pierwszych odpowiedzialnych za dobro duchowe przybyszów i nakłada na nich obowiązek organizowania adekwatnej opieki duszpasterskiej dla wszystkich przybyszów. W organizowaniu struktur odpowiedzialni za duszpasterstwo winni stosować podstawowe wskazanie,

¹² EMCC, nr 92.

że to najpierw „sami migranci muszą być głównymi protagonistami duszpasterstwa” etniczno-językowego¹³, przedkładając pasterzom Kościoła „swoje potrzeby, zwłaszcza duchowe, jak również swoje życzenia”¹⁴.

3.6. Elementy strukturalnych rozwiązań pastoralnych

Przyjmując pastoralną zasadę, że parafia terytorialna obejmuje wszystkich wiernych i jest powierzona proboszczowi, a diecezja/eparchia obejmuje wszystkich wiernych określonego terytorium i powierzona jest biskupowi/eparsze, prawodawcy w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r. i w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich postanowili dla dobra wiernych dowartościować zasadę personalną organizacji wspólnot kościelnych i odejść od rygorystycznego stosowania zasady terytorialności. Trzeba jednak zauważyć, że kryterium personalne służące do tworzenia struktur duszpasterskich na rzecz migrantów winno być zakotwiczone w terytorialnych strukturach Ludu Bożego. Kościół diecezjalny/eparchialny, przyjmując migrantów, wspiera ich proces integracji kościelnej w nowym miejscu zatrzymania i zamieszkania, tworząc dla nich struktury duszpasterstwa specjalnego. W ten sposób urzeczywistnia się w Kościele diecezjalnym/eparchialnym i parafii terytorialnej jedność w wielości, polegająca nie na uniformizmie, lecz na ewangelicznej zgodności, łączącej wszystkich we wspólnym dążeniu do zjednoczenia z Bogiem.

3.7. Duszpasterstwo imigrantów na tle duszpasterstwa zwyczajnego¹⁵

Tak jak duszpasterza migrantów trzeba postrzegać w kontekście duszpasterzy sprawujących posługę apostołską w oparciu o struktury terytorialne, tak też tworzone dla migrantów struktury duszpasterstwa specjalnego wymagają szczególnego usytuowania w kontekście parafii terytorialnej jako wspólnoty wiernych, „utworzonej na sposób stały w Kościele partykularnym”¹⁶. Wśród

¹³ Tamże, art. 37, 91.

¹⁴ KPK, kan. 212, par. 2; KKKW, kan. 15, par. 2.

¹⁵ Zob. W. Necel, *Prawo migranta do specjalnego duszpasterstwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Warszawa 2012, s. 77-130.

¹⁶ KPK, kan. 515, par. 1; KKKW, kan. 279.

struktur odpowiadających specjalistycznemu duszpasterstwu „dla, wśród i z” migrantami¹⁷ w Kościele diecezjalnym/eparchialnym *Erga Migrantes* na pierwszym miejscu wskazuje misję duszpasterską (*missio cum cura animarum*)¹⁸. Obejmuje ona wiernych pochodzących z jednego kraju, posługujących się tym samym językiem lub należących do tego samego obrządku, a zamieszkałych na stałe lub tymczasowo w jednej lub w kilku sąsiadujących i określonych parafiach terytorialnych¹⁹. Misję tworzą wierni, którzy znajdują się w podobnych warunkach, ale brakuje im koniecznej stabilności. Erygowanie dla imigrantów misji duszpasterskiej z ich duszpasterzem oznacza mimo wszystko utworzenie struktury duszpasterskiej przejściowej, umożliwiającej wiernym w dłuższej perspektywie włączenie się w miejscowy Kościół diecezjalny/eparchialny i parafię terytorialną. Istotnym warunkiem erygowania misji duszpasterskiej jest faktyczne istnienie grupy wiernych, którzy chcą zgodnie z prawem być członkami takiej wspólnoty.

Duszpasterz misji duszpasterskiej dla migrantów przyrównany jest do proboszcza i wykonuje swoją posługę kumulatywnie z proboszczem/proboszczami parafii, na terenie których mieszkają wierni korzystający z posługi duszpasterskiej w ośrodku misji w ramach terytorium wyznaczonego przez biskupa diecezjalny/eparchialnego. Biskup diecezjalny/eparchialny winien troszczyć się również o to, by posługa apostolska duszpasterza imigrantów w misji *cum cura animarum* współgrała z posługą proboszcza/proboszczów parafii miejsca tej posługi oraz by duszpasterz misji otrzymywał ze strony proboszcza/proboszczów niezbędną pomoc²⁰.

Duszpasterz migrantów, kierując misją *cum cura animarum*, przez cały okres pełnienia posługi podlega właściwemu biskupowi diecezjalnemu/eparchialnemu w zakresie prowadzonej działalności duszpasterskiej i zachowania

¹⁷ EMCC, nr 100.

¹⁸ Kongregacja Biskupów, *Instrukcja Ecclesiae imago*, [w:] *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, red. M. Sitarz, W. Kacprzak, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2006, nr 183: „Przez «misję duszpasterską» rozumie się tutaj urząd kościelny, na mocy którego zostaje powierzona na czas określony przez biskupa jakiemuś prezbiterowi nie proboszczowi władza prowadzenia duszpasterstwa – i to tak, jakby był proboszczem – w jakimś oznaczonym miejscu, należącym do prawdziwej parafii, której jednak proboszcz nie może tej określonej grupy wiernych objąć dostatecznym posługiwaniem. Celem uniknięcia niepotrzebnych nieporozumień, niech biskup ustali wszystko dokładnie na piśmie, wysłuchawszy zdania zainteresowanego proboszcza”.

¹⁹ EMCC, nr 91, art. 7, par. 1, 5.

²⁰ Tamże, art. 8, par. 2.

dyscypliny kościelnej²¹. Przysługuje mu prawo asystowania przy zawieraniu małżeństw, pod warunkiem, że jedna ze stron spełnia warunki przynależności do misji²². On też zgodnie z dyspozycjami prawa powszechnego i partykularnego ma obowiązek prowadzenia ksiąg parafialnych, których kopie raz w roku przesyła do proboszcza miejscowej parafii terytorialnej, na terenie której misja ma swój główny ośrodek²³. W miarę możliwości duszpasterzowi imigrantów, kierującemu misją duszpasterską, przyznany jest kościół lub kaplica, w których może swobodnie sprawować posługę duszpasterską wobec powierzonych sobie wiernych²⁴ oraz winien on być wyposażony we wszystkie uprawnienia, których domaga się właściwe sprawowanie troski pasterskiej. Oprócz tego, co przyznaje duszpasterzowi prawo partykularne lub specjalna delegacja, posiada on na mocy urzędu władzę spowiadania wiernych powierzonych jego pieczy, a także głoszenia im słowa Bożego, udzielania wiatyku i namaszczenia chorych oraz sakramentu bierzmowania tym, którzy znajdują się w niebezpieczeństwie śmierci²⁵.

Ze względu na dużą liczbę wiernych korzystających z misji lub inne okoliczności duszpasterza imigrantów może wspierać inny kapłan – współpracownik, który posiada takie same prawa i obowiązki jak wikariusz parafialny²⁶. Dla lepszej integracji z Kościołem lokalnym wskazane jest, by spośród grona duszpasterzy imigrantów pracujących w diecezji byli również powoływani członkowie diecezjalnej rady kapłańskiej²⁷. Inną strukturę pastoralną umożliwiającą realizację prawa migranta do specjalnego duszpasterstwa stanowi parafia personalna, erygowana dla etniczno-językowej grupy wiernych lub grupy związanej z określonym obrządkiem²⁸. Parafia personalna wskazana jest nie tylko dla imigrantów już mieszkających na stałe lub zamierzających osiedlić się w danym miejscu, ale również dla tych, którzy przybywają na krótki okres czasu, dla robotników sezonowych, jak też dla tych, którzy mają

²¹ Tamże, art. 10.

²² Tamże, art. 7, par. 1.

²³ Tamże, art. 7, par. 3. Gdy misja *cum cura animarum* obejmuje kilka parafii terytorialnych i ma na ich terenie swoje ośrodki duszpasterskie, to wówczas potwierdzenie zawarcia małżeństwa kapłan/misjonarz winien przesłać do parafii miejsca celebracji sakramentu małżeństwa.

²⁴ Tamże, art. 8, par. 1.

²⁵ Por. KPK, kan. 566.

²⁶ EMCC, art. 7, par. 4; por. KPK, kan. 548.

²⁷ EMCC, art. 8, par. 2; KPK, kan. 495-501.

²⁸ EMCC, art. 6, par. 1; KPK, kan. 518; KKKW, nr 280.

trudności ze stałym zakorzenieniem się w miejscowej parafii terytorialnej²⁹. Tworząc parafię personalną, trzeba uwzględnić fakt, że niektórzy wierni nie mogą bez większych trudności posługiwać się językiem i przyjąć styl życia przyjmującej ich wspólnoty oraz że w ten sposób problemy te będą rozwiązywane z większym pożytkiem duchowym dla imigrantów. Parafia personalna jest wskazana również dla przybyszów, którzy przebywają na terenie diecezji/eparchii przez dłuższy czas, ale w przyszłości mają zamiar powrócić do swojego Kościoła pochodzenia, dlatego nie uczą się języka i nie przyjmują warunków oraz zasad współżycia goszczącej ich wspólnoty. Wskazane jest erygowanie parafii personalnej wówczas, gdy nie mają zamiaru wrócić do swoich rodzinnych stron, ale równocześnie mają słuszne opory przed integracją w miejscu zamieszkania z powodu obrządku lub chcą zachować dla następnych pokoleń swoją odrębność narodowościową i kulturową, którą mogliby utracić w szybkim procesie asymilacji³⁰. Generalnie parafię personalną eryguje się dla wiernych, którzy znajdują się w podobnych okolicznościach, a tworzona przez nich społeczność według oceny biskupa diecezjalnego/eparchialnego będzie cieszyła się konieczną stabilnością przez dłuższy czas. Powołanie parafii personalnej oznacza powołanie wspólnoty tworzonej przez wiernych, którzy znajdują się w określonych warunkach. KPK wyraźnie wskazuje, że może być ona erygowana dla wiernych tego samego obrządku, języka lub narodowości. Powinni oni jednak posiadać na określonym przez ordynariusza terenie diecezji/eparchii stałe lub tymczasowe zamieszkanie. Charakterystyczna dla parafii personalnej, tak jak dla każdej parafii, jest stabilność jej komponentów, a jeśli się one zmieniają, to tylko w jakimś małym i ograniczonym zakresie. Każda parafia personalna stanowi wspólnotę niezależną od innych parafii terytorialnych i personalnych. Duszpasterz, któremu jest ona powierzona, posiada obowiązki i prawa proboszcza³¹, a zatem w wypełnianiu swego urzędu pozostaje niezależny od innych proboszczów. Parafia personalna winna mieć takie same struktury, jakie przewidziane są dla każdej

²⁹ EMCC, art. 91.

³⁰ Tamże, w oryginale: „La Parocchia personale etnico-linguistica o rituale è invece prevista là dove esista una collettività immigrata che avrà, anche in futuro, un ricambio e dove la collettività immigrata conserva una rilevante consistenza numerica. Essa offre i caratteristici servizi parrocchiali (annuncio della Parola, Catechesi, Liturgia, Diaconia) e farà riferimento soprattutto ai fedeli di recente immigrazione o stagionali o sottoposti a rotazione, e a coloro che, varie ragioni, hanno difficoltà ad inserirsi nelle strutture territoriali esistenti”.

³¹ Tamże, art. 6, par. 2.

parafii, umożliwiające jej spełnianie swoich zadań, poczynając od rady duszpasterskiej i ekonomicznej. Wierny imigrant może dobrowolnie wybrać swoją przynależność do parafii personalnej lub do miejscowej parafii terytorialnej³².

Instrukcja *Erga Migrantes* wskazuje na możliwość powoływania przy parafii terytorialnej i personalnej misji etniczno-językowej dla wiernych określonego obrządku, języka lub narodowości. Jej duszpasterzem zostaje wówczas jeden z duszpasterzy parafialnych³³, który wyposażony jest we wszelkie uprawnienia potrzebne do wypełniania powierzonej misji. Dla imigrantów, którzy w relatywnie dużym stopniu zintegrowali się z miejscową parafią terytorialną, *Erga Migrantes* proponuje powoływanie przez biskupa/eparchę okręgowych jednostek duszpasterskich etniczno-językowych obejmujących kilka określonych parafii³⁴. Zależnie od potrzeb można tworzyć inne struktury ponadparafialne lub sektory duszpasterskie, które dla zamieszkałych na danym terenie diaspory imigrantów będą zajmowały się „animacją i formacją [...], na różnych płaszczyznach”. Mogą one spełniać funkcję ośrodków formacji świeckich, centrów duszpasterstwa młodzieżowego lub nawet instytutów badań zjawiska migracji na danym terenie³⁵. Szczególną rolę w organizacji duszpasterstwa na rzecz przybyszów mogą odegrać parafie terytorialne o charakterze interkulturowym i interetnicznym oraz wieloobrzędowe. W nich to opieką duszpasterską „ogarnia się jednocześnie autochtonów i obcokrajowców przebywających na tym samym terytorium. Tradycyjna parafia terytorialna staje się w ten sposób uprzywilejowanym i stabilnym miejscem doświadczenia międzyetnicznego czy międzykulturowego, choć poszczególne grupy zachowują swoją autonomię”³⁶. Instrukcja Papieskiej Rady proponuje również erygowanie tam, gdzie to wydaje się pożyteczne, „parafię lokalną z posługą dla migrantów jednej lub większej liczby grup etnicznych, jednego albo wielu obrządków”, czyli parafię terytorialną „składającą się z ludności autochtonicznej, ale której kościół czy ośrodek parafialny staje się punktem odniesienia, spotkania i życia wspólnotowego także dla jednej lub kilku wspólnot obcej narodowości”, języka lub obrządku³⁷.

³² Tamże, art. 6, par. 1.

³³ Tamże, art. 91.

³⁴ Tamże.

³⁵ Tamże, art. 94.

³⁶ Tamże, art. 93.

³⁷ Tamże.

W diecezjach/eparchiach, w których biskup/eparcha powołał centra duszpasterskie mające na celu budowanie i rozwój efektywnych wspólnot ewangelizacyjnych, jednostki te mogą również „stanowić platformę duszpasterską [...] dla apostołatu imigrantów. Uwypuklają one powolną zmianę relacji parafii z terytorium, mnożenie się i pojawianie nowych usług duszpasterskich w promieniu ponadparafialnym, w tym posługi na rzecz coraz bardziej zaakcentowanej i geograficznie rozprzestrzenionej «diaspory» migrantów”³⁸. Centra te na płaszczyźnie funkcjonalności w odniesieniu do całości posługi duszpasterskiej w sposób szczególny mogą stać się ewolucyjnym efektem wcześniej wspomnianych struktur duszpasterstwa na rzecz imigrantów. Dzięki nim „wymogi wspólnoty i współodpowiedzialności powinny być widoczne w rzeczywistości nie tylko w relacjach między różnymi osobami i grupami, ale także w relacjach między lokalnymi wspólnotami parafialnymi a wspólnotami etniczno-językowymi czy obrządkowymi”³⁹.

Duszpasterz migrantów może wypełniać swoje obowiązki również jako rektor kościoła⁴⁰. W takim przypadku biskupowi diecezjalnemu/eparchialnemu chodzi przede wszystkim o sprawowanie liturgii i posługi ściśle duszpasterskiej wobec imigrantów. Duszpasterz, któremu przekazany jest kościół jako rektoralny, sprawuje w nim posługę wobec przybyszów. Szczegółowy zakres obowiązków duszpasterskich wobec imigrantów winien być określony w dekrecie erygującym kościół rektoralny lub w dekrecie nominacyjnym rektora. Wierni korzystający z tej posługi poza wspólnym uczestnictwem w celebracji nie podejmują żadnych starań celem budowania formalnej wspólnoty w wymiarze społecznym⁴¹. Społeczność wiernych gromadząca się w kościele rektoralnym charakteryzuje się dużą płynnością i ze swej natury w stosunkowo krótkim okresie czasu może się całkowicie lub w znacznej części wymienić.

Dla uporządkowania struktur duszpasterskich służących dobru duchowemu migrantów trzeba zwrócić uwagę na sytuację kanoniczną nomadów i włóczęgów⁴² oraz tych, którzy z racji wykonywanego zawodu, jak np. pracownicy cyrków, nie mają faktycznie żadnej stabilności zamieszkania, a biskupi diecezjalni/eparchowie nie mają podstaw do tworzenia dla nich właściwych

³⁸ Tamże, art. 95.

³⁹ Tamże.

⁴⁰ KPK, kan. 556 i n.; KKKW, kan. 304 i n.

⁴¹ KPK, kan. 556.

⁴² KPK, kan. 100; KKKW, kan. 911.

i stabilnych struktur duszpasterskich. Oni to winni włączyć się w życie parafii miejsca aktualnego przebywania⁴³. Pasterzem wiernych, którzy nie posiadają stałego bądź tymczasowego miejsca zamieszkania, jest każdorazowy proboszcz parafii terytorialnej miejsca ich przebywania oraz właściwy biskup diecezjalny/eparchialny⁴⁴. Odpowiedzi Kościoła na ich potrzeby duszpasterskie trzeba szukać w stabilności parafii terytorialnej oraz w posłudze jej proboszcza, który winien „rezydować w domu parafialnym w pobliżu kościoła”⁴⁵.

Erga Migrantes, traktując o strukturach duszpasterstwa specjalnego na rzecz migrantów, wskazuje na tzw. duszpasterstwo całościowe, które „potrafi wykorzystać przynależność do różnych kultur i ludów, w odpowiedzi na plan miłości Ojca, który buduje swoje Królestwo pokoju – przez Chrystusa, z Chrystusem i w Chrystusie – mocą Ducha Świętego, w splocie historycznych dziejów ludzkości, złożonych i często pozornie sprzecznych”⁴⁶. Troska o dobro duchowe imigrantów wymaga, by biskup diecezjalny/eparchialny i proboszcz parafii terytorialnej wykorzystali wszelkie pomoce i rozwiązania wskazane w *Erga Migrantes*. Oni to, kierując się większym dobrem duchowym imigrantów, winni organizować również pozakanoniczne rozwiązania, które w konkretnych sytuacjach zdają się duszpastersko bardziej skuteczne.

Wyzwaniem tak dla Kościoła powszechnego, jak i diecezjalnego/eparchialnego jest wypracowanie możliwie trwałych struktur i instrumentów duszpasterstwa etnicznego, kompatybilnych ze strukturami duszpasterskimi Kościoła lokalnego, które będą zdolne permanentnie dopasowywać się do zmienności i żywiołowości zjawiska migracji oraz będą uwzględniały stopień kościelnej integracji imigrantów w następnych pokoleniach⁴⁷. Trzeba jednak zawsze pamiętać, że organizując duszpasterstwo imigrantów, należy zadbać o wzajemne otwarcie i interakcje między parafią terytorialną a poszczególnymi wspólnotami etnicznymi⁴⁸, tak by proponowane rozwiązania pozwoliły przybyłym i ich potomkom pielęgnować rodzimą duchowość i kulturę,

⁴³ Por. A. Marchetto, *Una pastorale per i camionisti in Europa*, „On the Move” 2009, No. 41, s. 45-65; E. Rizzin, *La situazione socio-politica della gioventù rom e sinta, con particolare attenzione all'Europa, e prospettive per il future*, „On the Move” 2009, No. 41, s. 53-68; P. Saviola, *La famiglia nei circhi e lunapark: per una pastorale di frontiera*, „On the Move” 2008, No. 40, s. 291-296.

⁴⁴ KPK, kan. 107, par. 2; KKKW, kan. 916, par. 3.

⁴⁵ KPK, kan. 533, par. 1; KKKW, kan. 292, par. 1.

⁴⁶ EMCC, kan. 93.

⁴⁷ Tamże, art. 90.

⁴⁸ Tamże, art. 91.

a jednocześnie umożliwiły im uczestniczenie w życiu parafii terytorialnej i Kościoła diecezjalnego/eparchialnego.

Celem efektywnego przyjęcia przybysza w Kościele diecezjalnym/eparchialnym i we wspólnocie parafialnej trzeba ukazać jego kanoniczną pozycję w komunii Ludu Bożego. W egzystencjalno-kościelnej sytuacji imigranta obszar praw i obowiązków tak w aspekcie negatywnym, jak i pozytywnym przybiera szczególnego znaczenia. W odniesieniu do podmiotowej pozycji wiernego przybysza prawo kanoniczne w aspekcie negatywnym zabezpiecza przed nieprzestrzeganiem przynależnych jemu praw, w aspekcie pozytywnym daje instrumenty do aktualizacji jego subiektywnego powołania. Obydwa te wymiary są konieczne dla prawidłowego rozwoju wiernego migranta w miejscu stałego lub tymczasowego zamieszkania.

Bibliografia

- Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich*, Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej, Lublin 2002.
- Kodeks Prawa Kanonicznego*, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 1983.
- Kongregacja Biskupów, *Instrukcja De Pastoralis Migratorum Cura*, „Studia Polonijne” 1981, nr 4, s. 61-86.
- Kongregacja Biskupów, *Instrukcja Ecclesiae Imago*, [w:] *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, red. M. Sitarz, W. Kacprzak, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2006, s. 403-516.
- Marchetto A., *Una pastorale per i camionisti in Europa*, „On the Move” 2009, No. 41, s. 45-65.
- Necel W., *Prawo migranta do specjalnego duszpasterstwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Warszawa 2012.
- Papieska Rada ds. Duszpasterstwa Migrantów i Podróżujących, *Instrukcja Erga Migrantes Caritas Christi*, Wydawnictwo Polihymnia, Lublin 2004.
- Pius XII, *Konstytucja apostolska Exsul Familia*, „Studia Polonijne” 1981, nr 4, s. 15-58.
- Rizzin E., *La situazione socio-politica della gioventù rom e sinta, con particolare attenzione all'Europa, e prospettive per il future*, „On the Move” 2009, No. 41, s. 53-68.
- Saviola P., *La familia nei circhi e lunapark: per una pastorale di frontiera*, „On the Move” 2008, No. 40, s. 291-296.
- Sobór Watykański II, *Konstytucja Lumen Gentium*, [w:] *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety i deklaracje*, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2002, s. 104-166.
- Wstęp*, [w:] *Kodeks Prawa Kanonicznego*, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 1983.

Code orders of the CPK and CCC regarding the presence of immigrants in the parish community

The Code of Canon Law of 1983 in can. 208-223 and the Code of Canons of the Eastern Churches in can. 11-21 codified the duties and rights of all the faithful, including migrants faithful to both the Roman Catholic Church and the Eastern Catholic Churches. Reading can. 213 CCP and can. 16 KKKW requires at least a preliminary presentation of the duties and rights of all the faithful, and then stop at sending the message of the canons, which, in the care of the Church for the spiritual good of people along the way, become the foundation of their rights – the obligations of immigrants to indigenous people and indigenous people towards immigrants in the Church's community. The *Erga Migrantes Caritas Christi* (2004) manual in this study fulfills the role of a practical commentary on the Code instructions.

Keywords: autochton, indigenous people, diocese-eparchy, interculturalism, pastoral structures, parish, territoriality.

Rozdział 4

Współpraca chrześcijaństwa z islamem na rzecz pokoju na świecie według encykliki *Fratelli Tutti* – O braterstwie i przyjaźni społecznej

KS. JANUSZ BALICKI*

Chrześcijaństwo i islam to dwie największe monoteistyczne religie, które z jednej strony odwołują się do wspólnych korzeni Abrahamowych, a z drugiej, w powszechnym przekonaniu, są dla siebie największymi przeciwnikami i konkurentami. Islam powstał na Półwyspie Arabskim na początku VII w., zamieszkałym przez plemiona beduińskie. Jego twórcą był Mahomet, który utrzymując kontakty z Żydami i różnymi odłamami chrześcijaństwa (będąc przekonany o swoim wybraniu przez Boga), dokonał wielkiego dzieła, jakim było zastąpienie wierzeń politeistycznych zamieszkałych tam plemion jedną religią monoteistyczną. Proces formowania islamu wykazywał dwa wymiary: religijny i polityczny. Ten drugi wiązał się z koniecznością szukania sojuszników, a później podejmowania licznych działań zbrojnych w celu pokonania

* Ks. Janusz Balicki – dr hab., prof. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, pracownik Instytutu Nauk o Polityce i Administracji, kierownik Międzyinstytutowego Zakładu Badań nad Migracją oraz Interdyscyplinarnej Sieci Badań nad Migracją, członek Rządowej Rady Ludnościowej. Obszary badawcze: demografia społeczna, polityka ludnościowa, polityka imigracyjna i azylowa Unii Europejskiej.

przeciwników zburzenia starego i zbudowania nowego systemu religijnego, co ostatecznie zakończyło się sukcesem i szeroką ekspansją islamu poza Półwysep Arabski. Obecnie często w debatach nt. różnic między chrześcijaństwem a islamem, mających na celu zdyskredytowanie tej religii, przeciwstawia się sobie genezy chrześcijaństwa i islamu. Jeśli nawet jest prawdą, że wymiar polityczny pojawił się w chrześcijaństwie dopiero w IV w., kiedy zostało ono uznane przez Cesarstwo Rzymskie za oficjalną religie państwową, to w późniejszych wiekach wykorzystywanie obydwu religii do celów politycznych niewiele się praktycznie od siebie różniło. Jak podaje Alan G. Jameson w swej publikacji *Wiara i miecz. Historia konfliktu islamsko-chrześcijańskiego*, „po doszczętnym złupieniu przez arabskich piratów w 884 r. opactwa na Monte Cassino i nieskutecznych działaniach uniemożliwienia im wypadów aż pod bramy Rzymu, w 915 r. wojska sojuszu papieskiego zaatakowały siedlisko piratów od strony lądu. Papież Jan X, nie zważając na obowiązujący duchowieństwo zakaz bezpośredniego udziału w rozlewie krwi, osobiście poprowadził do szturm żołąnierzy chrześcijańskich”¹.

Niezwykłe rozbudowana ekspansja islamu w ciągu wieków powodowała zagrożenie dla królestw chrześcijańskiej Europy. Dopiero okres kolonialny kontynentu², będący skutkiem rozwoju demograficznego, technologicznego i militarnego, zmienił sytuację relacji między chrześcijańską Europą a imperiami muzułmańskimi. Powstanie samodzielnych państw w okresie postkolonialnym korzystnie wpłynęło na odrodzenie poczucia dumy i przynależności muzułmanów do wielkiej wspólnoty islamskiej (tzw. Umma).

Sobór Watykański II zmienił podejście Kościoła katolickiego do religii niechrześcijańskich, w tym także do islamu. Negatywnie jednak na wzajemnych relacjach odbił się kryzys migracyjny w Europie z 2015 r. i kolejnych lat, a wcześniej konflikty w Afganistanie i Iraku, w które zaangażowane były państwa europejskie. Wojny w Iraku i Afganistanie, a później w Syrii przyczyniły się do powstania tzw. Państwa Islamskiego oraz długiej serii zamachów terrorystycznych w zachodniej Europie, co z kolei spowodowało poczucie zagrożenia w społeczeństwach europejskich (podsycanego w Europie Środkowo-Wschodniej ze względów politycznych) i negatywny stosunek do imigrantów i uchodźców z krajów muzułmańskich.

¹ A.G. Jamieson, *Wiara i miecz. Historia konfliktu islamsko-chrześcijańskiego*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2009, s. 36.

² W. Mazurczak, *Kolonializm – Dekolonizacja – Postkolonializm. Rozważania o istocie i periodyzacji*, „Przegląd Politologiczny” 2016, nr 3, s. 131-143.

Celem niniejszego opracowania jest próba odpowiedzi na pytanie, na jakich zasadach opiera encyklika *Fratelli Tutti*³ przesłanie o obowiązku współpracy z islamem? Jaką rolę według tej encykliki spełnia w budowaniu wspólnego dobra i pokoju na świecie współpraca chrześcijaństwa z islamem?

Opracowanie składa się z trzech części. Pierwsza przedstawia genezę islamu oraz w skrócie historię wzajemnych relacji islamu i chrześcijaństwa. Część druga zajmuje się podłożem doktrynalnym stosunku chrześcijaństwa do innych kultur i religii, w tym szczególnie do islamu, w ujęciu *Fratelli Tutti*. Część trzecia zatytułowana *Religie w służbie braterstwa i pokoju na świecie* poświęcona jest roli, jaką religie odgrywają – czy powinny odgrywać – według analizowanej encykliki papieża Franciszka.

Niniejsze opracowanie oprócz encykliki *Fratelli Tutti* bierze pod uwagę także *Dokument o ludzkim braterstwie dla pokoju światowego i współistnienia*, z Abu Zabi z 4 lutego 2019 r., będący wynikiem podróży papieża Franciszka do Emiratów Arabskich⁴.

4.1. Historia relacji chrześcijańsko-muzułmańskich

Termin *islam* w języku arabskim oznacza „poddanie się, uległość”. Religia ta powstała w VII w. n.e. w politeistycznej Arabii. Jej założyciel Mahomet urodził się 570 r. Jego ojciec zmarł krótko przed przyjściem na świat syna, który niedługo potem stracił również matkę i został adoptowany najpierw przez dziadka, a potem stryja. Jako młody człowiek pracował u bogatej wdowy o imieniu Chadidża, którą ostatecznie poślubił, przy znacznej różnicy wieku. W 610 r., po okresie praktyk pustelniczych w górach oraz prywatnych „doświadczeń mistycznych”, doszedł do przekonania, że jego misją życiową jest zastąpienie religii politeistycznych beduińskich plemion arabskich – wiarą w jednego Boga. Na jego przekonanie mogło mieć wpływ spotkanie z monoizmem religii żydowskiej i chrześcijańskiej na terenie Półwyspu Arabskiego oraz w czasie „zagranicznych” podróży kupieckich.

³ Franciszek I, *Encyklika Fratelli Tutti – O braterstwie i przyjaźni społecznej*, 3 października 2020, http://www.vatican.va/content/francesco/pl/encyclicals/documents/papa-francesco_20201003_enciclica-fratelli-tutti.html (dostęp: 14.10.2021).

⁴ *Dokument o ludzkim braterstwie dla pokoju światowego i współistnienia*, Serwis Papieski, Abu Zabi, 4 lutego 2019, <https://papiez.wiara.pl/doc/5330161.Dokument-o-ludzkiem-braterstwie-dla-pokoju-swiatowego-i> (dostęp: 14.10.2020).

Początkowo nowa religia Mahometa nie spotkała się z większym sprzeciwem pogańskich mieszkańców jego miasta Mekki. Kiedy jednak zaczął on otwarcie atakować politeizm współmieszkańców miasta, sytuacja się zmieniła, ponieważ Mekka była ważnym miejscem religijnych pielgrzymek. Udawano się do niej, by oddawać cześć posągom bóstw umieszczonym wokół Kaby – budowli w kształcie sześcianu, zawierającej tzw. Czarny Kamień (najprawdopodobniej meteoryt). Wezwanie do burzenia posązków bóstw oznaczało w praktyce upadek miasta. Wrogość mieszkańców Mekki zmusiła Mahometa do ucieczki do Medyny, miasta pozostającego w konflikcie z Mekką. Mahomet zawarł przymierze ze wszystkimi obecnymi tam plemionami, w tym także z ważniejszymi plemionami żydowskimi. Rozpoczął też organizowanie życia religijnego, społecznego i politycznego, traktowanego jako całość.

Jak podaje Samir Khalil Samir, powołując się na biografię Mahometa napisaną przez Ibn Hiszama ok. 750 r., podczas dziesięciu lat spędzonych w Medynie Mahomet uczestniczył w 19 konfliktach zbrojnych. Według Samira w czasach przedislamskich „wojna stanowiła integralną część kultury beduińskiej”. Istniał jednak zakaz jej prowadzenia przez cztery miesiące w roku. Według stanowiska cytowanego autora wojny, którym przewodził Mahomet, tworzyły okazję do sprzymierzenia się z różnymi plemionami i pomagały wyjść mu z izolacji i poszerzyć sferę swych wpływów. W tym okresie kilkakrotnie podjął próby zaatakowania Mekki, by w 624 r. wreszcie ją zdobyć⁵.

Mahomet uważany jest przez muzułmanów za wysłannika Boga (Allaha), czyli jego proroka, podobnego do proroków Starego Testamentu, z tą jednak różnicą, że jest dla nich ostatnim prorokiem. Jak podają autorzy hasła „Islam” w *Encyklopedii Katolickiej* KUL, po śmierci Mahometa w 632 r. jego następcy (kalifowie) rozpoczęli podboje w Afryce Północnej oraz Azji Zachodniej, aż po Indie i Chiny. W następnych wiekach powstawały wielkie imperia, takie jak osmańskie czy perskie. Wyznawcy islamu dzielą się na dwa główne odłamy: sunnitów i szytów. Doktryna islamu opiera się na Koranie i Tradycji, czyli przekazów pochodzących od Mahometa; są to *sunna* (droga), *hadisy* (opowiadania). Nawiązują one także do Starego i Nowego Testamentu. Bóg (Allah) jest Stwórcą i Władcą świata, Opiekunem stworzeń. Według Mahometa Żydzi i chrześcijanie zaakceptowali tylko część Bożego objawienia zawartego

⁵ G. Paolucci, C. Eid, *Islam. Sto pytań. Odpowiada Samir Khalil Samir*, Wydawnictwo PAX, Warszawa 2004, s. 15.

w Biblii, odrzucając objawienie koraniczne; zniekształcili objawienie pierwotne udzielone Abrahamowi, który według Mahometa był założycielem pierwszej świątyni w Mekce, gdzie sprawowano monoteistyczny kult⁶.

Ira M. Lapidus podkreśla, że do śmierci w 632 r. Mahomet przygotował swoim wyznawcom projekt wspólnoty politycznej opartej na przynależności religijnej. Akceptacja islamu była jednocześnie gestem politycznej i religijnej lojalności. Słowo *islam* może oznaczać poddanie się prorokowi zarówno w sensie świeckim, jak i duchowym. Tym, co zdaniem autora uczyniło Mahometa tak niezwykle postacią w historii, była jego zdolność do przekazywania swojej wizji ludziom wokół niego. Osiągnięto to poprzez przyjęcie monoteizmu, zmianę życia rodzinnego i instytucji oraz wprowadzenie nowych praktyk rytualnych, obyczajów społecznych i lojalności politycznej. Mahomet spowodował, że jego religijna wizja działała we wszystkich wymiarach całego społeczeństwa⁷.

Z kolei Anna Zasuń już na początku swej publikacji *Polityczny islam. Między religią polityczną a instrumentalizacją religii w polityce* zwraca uwagę na konieczność rozróżnienia terminu „polityczny islam” w odniesieniu do jego początków w VII w. od terminu „polityczny islam” używanego obecnie w stosunku do zupełnie odmiennej rzeczywistości. Islam stanowił „kompletny, holistyczny system religijny i zarazem społeczno-polityczny, źródło zasad dotyczących każdego aspektu życia, i pod tym względem był także systemem uniwersalnym. Społeczność (*umma*), państwo, prawo i religia, wszystko razem tworzyło zwartą całość, na której opierało się muzułmańskie uniwersum”⁸.

Natomiast Sylwia Górzna wymienia kilka wymiarów islamofobii istniejących w Europie: 1) historyczny – bazujący na czternastu wiekach napiętych relacji pomiędzy Europą i światem muzułmańskim, współcześnie islamofobia czerpie z tej spuścizny wzajemnego niezrozumienia; 2) medialny – muzułmanie postrzegani są w fałszywym świetle jako potencjalni terroryści; 3) religijny – islamofobia ma często charakter religiofobii, czyli niechęci wobec obecności *sacrum* w sferze publicznej, bez względu na to, pod jaką postacią ono występuje, np. niechęć, jaką w niektórych krajach wzbudzają noszone

⁶ J. Nosowski, E. Sakowicz, *Islam*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. VII, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1997, s. 501.

⁷ I.M. Lapidus, *A History of Islamic Societies*, Cambridge University Press, New York 2014, s. 45.

⁸ A. Zasuń, *Polityczny islam. Między religią polityczną a instrumentalizacją religii w polityce*, Wydawnictwo Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, Częstochowa 2018, s. 7.

przez muzułmanki chusty; 4) polityczny – stygmatyzacja islamu poprzez przypisywanie mu wszelkiego typu wartości przeciwnych do wyznawanych przez Zachód stało się w ostatnich latach jednym z głównych narzędzi mobilizacyjnych różnego typu partii skrajnie prawicowych⁹.

Jak wspomniano we wstępie, Sobór Watykański II dokonał przełomu w sposobie podejścia do innych religii. Pokazuje to konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen Gentium*: (13) „Wśród wszystkich tedy narodów ziemi zakorzeniony jest jeden Lud Boży, skoro ze wszystkich narodów przybiera on sobie swoich obywateli, obywateli Królestwa o charakterze nie ziemskim, lecz niebiańskim [...]. Ci wreszcie, którzy jeszcze nie przyjęli Ewangelii, w rozmaity sposób przyporządkowani są do Ludu Bożego. Przede wszystkim więc naród, który pierwszy otrzymał przymierze i obietnice i z którego narodził się Chrystus wedle ciała, lud dzięki wybraniu szczególnie umiłowany ze względu na przodków, albowiem Bóg nie żałuje darów i wezwania. Ale plan zbawienia obejmuje także i tych, którzy uznają Stworzyciela, wśród nich zaś w pierwszym rzędzie muzułmanów, oni bowiem wyznając, iż zachowują wiarę Abrahama, czczą wraz z nami Boga jedynego i miłosiernego, który sądzić będzie ludzi w dzień ostateczny. Także od innych, którzy szukają nieznanego Boga po omacku i wśród cielesnych wyobrażeń, Bóg sam również nie jest daleko, skoro wszystkim daje życie, tchnienie i wszystko”¹⁰.

Jeśli chodzi o muzułmanów, bardzo ważnym dokumentem jest deklaracja *Nostra Aetate*: (3) „Kościół spogląda z szacunkiem również na muzułmanów, oddających cześć jednemu Bogu, żywemu i samoistnemu, miłosiernemu i wszechmocnemu, Stwórcy nieba i ziemi, Temu, który przemówił do ludzi; Jego nawet zakrytym postanowieniom całym sercem usiłują się podporządkować, tak jak podporządkował się Bogu Abraham, do którego wiara islamu chętnie nawiązuje. Jezusowi, którego nie uznają wprowadzić za Boga, oddają cześć jako prorokowi i czczą dziewiczą Jego Matkę Maryję, a nieraz pobożnie Ją nawet wzywają. Ponadto oczekują dnia sądu, w którym Bóg będzie wymierzał sprawiedliwość wszystkim ludziom wskrzeszonym z martwych. Z tego powodu cenią życie moralne i oddają Bogu cześć głównie przez modlitwę, jałmużny i post. Jeżeli więc w ciągu wieków wiele powstawało sporów i wrogości

⁹ S. Górzna, *Jan Paweł II wobec obecności islamu w Unii Europejskiej. Konteksty politologii religii*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pomorskiej, Słupsk 2018, s. 596-597.

¹⁰ *Konstytucja dogmatyczna o Kościele Lumen Gentium*, [w:] *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety i deklaracje*, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 1968, s. 116-117, 119-120.

między chrześcijanami i muzułmanami, święty Sobór wzywa wszystkich, aby wymazując z pamięci przeszłość, szczerze pracowali nad zrozumieniem wzajemnym i w interesie całej ludzkości wspólnie strzegli i rozwijali sprawiedliwość społeczną, dobra moralne oraz pokój i wolność¹¹.

Eugeniusz Sakowicz, w artykule pod bogatym w treść tytułem *Od teologii lęku i uprzedzenia do teologii odwagi i dialogu. Soborowa deklaracja Nostra Aetate o islamie i muzułmanach*, zwraca uwagę na fakt, że deklaracja *Nostra Aetate* („W naszym czasie”) powstała pod koniec 1965 r. w okresie, jak to autor określa, „eskalacji nienawiści między «dziećmi jednego Boga» – Arabami i Żydami, rodzeństwem w Abrahamie”. Sakowicz podkreśla aktualność tego dokumentu oraz świadomość i mądrość Ojców Soboru, którzy podjęli temat lęku i uprzedzeń, aby pokazać, że trzeba je zastąpić dialogiem. *Nostra Aetate* stanowi według niego wielki imperatyw: „nie bójcie się nazywać muzułmanów braćmi i siostrami w Adamie i Ewie, w Abrahamie, w Mojżeszu, w Jezusie, w Jahwe, w Allahu, w Bogu! Wszyscy ludzie są dziećmi jednego Boga – Ojca odwagi, Nauczyciela i Mistrza dialogu. Nie bójcie się islamu, bo lęk jest drogą donikąd, bo nie jest on siłą twórczą! Siłą twórczą jest miłość, będąca w istocie bezinteresowną afirmacją drugiego człowieka”¹².

4.2. Stosunek chrześcijaństwa do innych kultur według *Fratelli Tutti*

Papież Franciszek rozpoczyna swoją encyklikę *Fratelli Tutti – O braterstwie i przyjaźni społecznej* od przypomnienia ciekawego epizodu z życia św. Franciszka z Asyżu, żyjącego na przełomie XII/XIII w., jakim była jego wizyta u sułtana Malik-al-Kamila w Egipcie, która wymagała wielkiego wysiłku od świętego ze względu na środki, jakimi dysponował, dystans oraz na różnice językowe, kulturowe i religijne. Taka podróż, zdaniem papieża, w czasie konfliktów, wypraw krzyżowych, wynikała z wielkiej miłości, którą żył „biedaczyna z Asyżu” i pragnął objąć nią wszystkich. Ukazuje „jego serce bez granic, zdolne do wyjścia poza dystanse wynikające z pochodzenia, narodowości,

¹¹ Deklaracja o stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich *Nostra Aetate*, [w:] Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety i deklaracje, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 1968, s. 335-336.

¹² E. Sakowicz, *Od teologii lęku i uprzedzenia do teologii odwagi i dialogu. Soborowa deklaracja „Nostra aetate” o islamie i muzułmanach*, „Nurt SVD” 2015, nr 2, s. 18.

koloru skóry czy religii”¹³. Papież podkreśla, że św. Franciszek poszedł na spotkanie z sułtanem z taką samą postawą, jakiej wymagał od swoich uczniów: aby nie negując własnej tożsamości, „pośród saracenów i innych niewiernych [...] nie wdawać się w kłótnie ani w spory, lecz być poddanymi wszelkiemu ludzkiemu stworzeniu ze względu na Boga” (3).

Papież uważa, że w tamtym kontekście postawa, jaką prezentował św. Franciszek, była czymś niezwykłym. Osiemset lat temu nie prowadził on „wojny dialektycznej, narzucając doktryny, ale przekazywał miłość Boga. [...] W tamtym świecie pełnym wież strażniczych i murów obronnych [...]. Tam Franciszek otrzymał w swym wnętrzu prawdziwy pokój, uwolnił się od wszelkich pragnień panowania nad innymi, stał się jednym z ostatnich i starał się żyć w harmonii ze wszystkimi” (4).

Święty Franciszek stał się inspiracją dla obecnego papieża nie tylko do napisania encykliki, ale także do spotkania z Wielkim Imamem Ahmadem Al-Tayyeb w Abu Zabi (Zjednoczone Emiraty Arabskie) na początku lutego 2019 r. Tego typu spotkanie na pewno nosiło wielki akcent symboliczny zarówno dla chrześcijan, jak i muzułmanów. W tym spotkaniu chodziło papieżowi o „przypomnienie, że Bóg «stworzył wszystkich ludzi równymi w prawach, obowiązkach i godności, i powołał ich, aby żyli razem jako bracia i siostry»” (5). Papież podkreślał, że nie był to jedynie akt dyplomatyczny, lecz refleksja dokonana w dialogu i wspólnym zaangażowaniu. Wyjaśniał także, że encyklika *Fratelli Tutti* podejmuje i rozwija wielkie tematy poruszone w tym dokumencie, który wspólnie podpisał z Wielkim Imamem.

Uzasadnieniem do tego spotkania było, jak to ujmuje papież Franciszek, ponowne pojawianie się w świecie pokusy „tworzenia kultury murów, wznoszenia murów, murów w sercu, murów na ziemi, aby uniemożliwić to spotkanie z innymi kulturami, z innymi ludźmi. A ten kto wznosi mur, kto buduje mur, stanie się w końcu niewolnikiem w obrębie zbudowanych przez siebie murów, bez horyzontów. Ponieważ brakuje mu tej odmienności” (27). Dalej papież przywołuje zarówno „pewne populistyczne reżimy polityczne, jak i liberalne stanowiska gospodarcze”, które uważają, że „za wszelką cenę należy unikać napływu imigrantów”. Nie bierze się pod uwagę, jego zdaniem, faktu, że kryje się w tym „napływie”: „wiele rozdartych istnień ludzkich. Wielu

¹³ Wszystkie cytaty z podrozdziału pochodzą z: Franciszek I, *Encyklika Fratelli Tutti...*, dz. cyt.

ucieka przed wojną, prześladowaniami i klęskami żywiołowymi”. Inni, zgodnie z wszelkimi prawami, „szukają szans dla siebie i swoich rodzin. Marzą o lepszej przyszłości i chcą stworzyć warunki, aby do tego dążyć” (37).

W kontekście tych rozważań warto zastanowić się, czym jest populizm. Jest to zjawisko, które występowało w różnych formach i w różnym natężeniu, odkąd istnieje władza. Niemniej jednak we współczesnych systemach demokratycznych polega na tym, że niektórzy politycy szukają nieuczciwych sposobów, aby zdobyć władzę w sposób „demokratyczny”, pokazując „wroga”, przed którym tylko oni są w stanie uchronić społeczeństwo. Takim „wrogiem” w czasie kryzysu migracyjnego stali się imigranci i uchodźcy z krajów muzułmańskich.

Tureccy autorzy Lacin I. Oztig, Turkan A. Gurkan i Kenan Aydin, w artykule zatytułowanym *The Strategic Logic of Islamophobic Populism* (*Logika strategiczna islamofobicznego populizmu*), prezentują przekonanie, że w Europie wzrostowi populizmu towarzyszy wzrost islamofobii, co jest wyraźnie widoczne w gwałtownym poparciu antyislamskich partii politycznych w wyborach krajowych. Partie te przedstawiają islam i muzułmanów jako zagrożenie i utrzymują stanowisko, że islam (jako religia i kultura) stanowi groźne przeciwieństwo wartości europejskich. Analizując islamofobiczne dyskursy Francuskiego Frontu Narodowego, Alternatywy dla Niemiec i Holenderskiej Partii Wolności, można dostrzec, że islamofobiczny populizm atakuje nie tylko muzułmanów, ale także urzędujących polityków. Przyglądając się aktualnej dynamice opinii publicznej, widać wyraźnie, że islamofobiczny populizm funkcjonuje jako strategia wyborcza¹⁴.

Z kolei Marco Revelli, w publikacji pod wymownym tytułem *The New Populism. Democracy Stares into the Abyss* (*Nowy populizm. Demokracja patrzy w przepaść / stoi nad przepaścią*), przywołuje opinię bułgarskiego politologa Ivana Krasteva, który twierdzi, iż populizm stał się najbardziej znaczącym ruchem we współczesnej polityce. Zadał serię ciężkich ciosów zachodnim demokracjom oraz państwom Europy Środkowo-Wschodniej, które stały się państwami demokratycznymi po upadku systemu komunistycznego i członkami UE¹⁵. Papież Franciszek też to dostrzega, pisząc w encyklice,

¹⁴ L.I. Oztig, T.A. Gurkan, K. Aydin, *The Strategic Logic of Islamophobic Populism*, „Government and Opposition” 2020, s. 1-19, https://www.academia.edu/41624772/The_Strategic_Logic_of_Islamophobic_Populism (dostęp: 14.10.2020).

¹⁵ M. Revelli, *The New Populism. Democracy Stares into the Abyss*, Verso, London – New York 2019, s. 2.

że „w niektórych krajach docelowych zjawiska migracyjne wywołują alarm i obawy, często podsycane i wykorzystywane do celów politycznych”. W ten sposób – jego zdaniem – „rozprzestrzenia się mentalność ksenofobiczna, mentalność zamknięcia i skupienia się na sobie”. Migrantów uważa się za nie dość godnych, by uczestniczyć jak wszyscy inni w życiu społecznym, i zapomina się, że mają taką samą przyrodzoną godność, jak każda inna osoba (39).

Papież też zauważa, chociaż nie mówi się tego wprost, to w praktyce poprzez decyzje i sposób traktowania imigrantów i uchodźców „wyraża się przekonanie, że są oni mniej wartościowi, mniej ważni, mniej ludzcy. To niedopuszczalne, aby chrześcijanie dzielili tę mentalność i te postawy, sprawiając niekiedy, że pewne preferencje polityczne przeważają nad głębokimi przekonaniami własnej wiary: niezbywalnej godności każdej osoby ludzkiej, bez względu na jej pochodzenie, kolor skóry czy wyznanie, oraz najwyższego prawa miłości braterskiej” (39).

Według papieża Franciszka: „Migracje bardziej niż dotychczas będą tworzyć podstawę przyszłości świata”. W tym kontekście myśli on z troską o postawie społeczeństw Europy wobec nich. Niemniej jednak jest przekonany, że Europa „wspomagana przez swoje wielkie dziedzictwo kulturowe i religijne, dysponuje narzędziami pozwalającymi bronić centralnej roli osoby ludzkiej i znajdować właściwą równowagę między oboma obowiązkami moralnymi: obowiązkiem ochrony praw swoich obywateli oraz obowiązkiem zapewnienia pomocy i gościnności imigrantom” (40). Daje też znać, iż rozumie, że „niektórzy żywią wątpliwości i obawy przed migrantami. Pojmuję to jako część naturalnego instynktu samoobrony. Ale prawdą jest też, że człowiek i naród owocują tylko wtedy, gdy potrafią twórczo otworzyć się na innych”. Zachęca więc do wyjścia poza te, jak to nazywa: „reakcje pierwotne”, ponieważ jego zdaniem „problem jest wówczas, gdy determinują one nasz sposób myślenia i działania tak bardzo, że stajemy się nietolerancyjni, zamknięci, a może nawet – nie zdając sobie z tego sprawy – stajemy się rasistami. W ten sposób lęk pozbawia nas pragnienia i zdolności do spotkania się z bliźnim” (41). Po tej refleksji odwołuje się do ewangelicznej przypowieści o miłosiernym Samarytaninie (Łk 10,25-37) oraz do innych tekstów Starego i Nowego Testamentu. Między innymi przywołuje pytanie, jakie Pan Bóg stawia Kainowi: „Gdzie jest brat twój, Abel?” (Rdz 4,9) i do jego odpowiedzi: „Czyż jestem stróżem brata mego?”. Warto zauważyć, że to pytanie z raju przytoczył papież w swej homilii na wyspie Lampedusa, gdzie te słowa w tamtym miejscu sugerowały, że Pan Bóg stawia to pytanie

mieszkańcom Europy w odniesieniu do naszych „sióstr i braci”, matek w ciąży, a także maleńkich dzieci, które utonęły, próbując dostać się do Europy¹⁶.

Według danych UNHCR w latach 2014-2019 zarejestrowano prawie 2 tys. utonięć. W rzeczywistości jest ich o wiele więcej. Nie ma w tej liczbie osób, które straciły życie na lądzie przy przeprawie przez pustynie Saharę czy Libię.

Tabela 4.1. Imigranci i uchodźcy przybywający drogą morską do Europy w latach 2014-2019*

Rok	Liczba przybyłych	Liczba utonięć
2014	225 455	3 538
2015	1 032 408	3 771
2016	373 652	5 096
2017	185 139	3 139
2018	141 472	2 277
2019	123 663	1 319
Razem	2 081 789	19 140

* Wliczone są tu także osoby przybywające do Włoch, na Cypr i na Maltę oraz do Grecji i Hiszpanii.

Źródło: Operational Portal UNHCR, 9 kwietnia 2020, <https://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean?id=1111> (dostęp: 19.10.2020).

W tradycjach żydowskich – jak kontynuuje papież – „nakaz miłości i opieki nad drugim człowiekiem zdawał się ograniczać do relacji między członkami tego samego narodu. Dawne przykazanie «będziesz miłował bliźniego jak siebie samego» (Kpł 19,18) było powszechnie rozumiane jako odnoszące się do współobywateli” (59). Już w najstarszych tekstach Biblii można znaleźć motywację do poszerzania serca, aby nie wykluczać obcego. Wynika to z ciągłego przypominania narodowi żydowskiemu o tym, że mieszkał w Egipcie jako cudzoziemiec:

- „Nie będziesz gnębił i nie będziesz uciskał przybysza, bo wy sami byliście przybyszami w ziemi egipskiej” (Wj 22,20);
- „Nie będziesz uciskał przybysza, gdyż znacie życie przybysza, bo sami byliście przybyszami w Egipcie” (Wj 23,9);
- „Jeżeli w waszym kraju osiedli się przybysz, nie będziecie go uciskać. Przybysza, osiadłego wśród was, będziecie uważać za tubylca. Będziesz go miłował jak siebie samego, bo i wy byliście przybyszami w ziemi egipskiej” (Kpł 19,33-34);

¹⁶ Franciszek I, *Homilia wygłoszona podczas mszy św. na stadionie w Salinie – wizyta na Lampedusie*, 8 lipca 2013, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/franciszek_i/homilie/lampedusa_08072013.html (dostęp: 7.05.2020).

- „Gdy będziesz zbierał winogrona, nie szukaj powtórnie pozostałych winogron; niech zostaną dla przybysza, sieroty i wdowy. Pamiętaj, że i ty byłeś niewolnikiem w ziemi egipskiej” (Pwt 24,21-22).

W Nowym Testamencie rozbrzmiewa z mocą wezwanie do braterskiej miłości:

- „Całe Prawo wypełnia się w tym jednym nakazie: będziesz miłował bliźniego swego jak siebie samego (Ga 5,14);
- „Kto miłuje swego brata, ten trwa w światłości i nie może się potknąć. Kto zaś swojego brata nienawidzi, żyje w ciemności” (1J 2,10-11);
- „My wiemy, że przeszliśmy ze śmierci do życia, bo miłujemy braci, kto zaś nie miłuje, trwa w śmierci” (1J 3,14);
- „Kto nie miłuje brata swego, którego widzi, nie może miłować Boga, którego nie widzi” (1J 4,20) (61).

Wracając do bohaterów przypowieści o miłosiernym Samarytaninie, papież Franciszek zadaje pytanie czytelnikowi encykliki *Fratelli Tutti*: „Z kim się utożsamiasz? To pytanie jest surowe, bezpośrednie i decydujące. Do którego z nich jesteś podobny? Musimy uznać otaczającą nas pokusę obojętności wobec innych, zwłaszcza najsłabszych” (64). „Przypowieść ta jest bardzo pouczającym obrazem, który ukazuje podstawowy wybór, jakiego musimy dokonać, aby odbudować świat [...], jedynym wyjściem jest być jak miłosierny Samarytanin. Każdy inny wybór stawia nas albo po stronie zbójców, albo po stronie tych, którzy przechodzą obok, nie okazując współczucia dla cierpienia człowieka poranionego przy drodze” (67).

Papież wyciąga wniosek z tej przypowieści, że „bliźni” jest człowiekiem bez granic. Istnieje obowiązek bycia przy osobie potrzebującej pomocy, bez oglądania się na to, czy należy do naszego kręgu. W tym przypadku to Samarytanin „stał się bliźnim” poranionego Judejczyka. By stać się bliskim i obecnym, przekroczył wszystkie bariery kulturowe i historyczne (81). Według papieża „miłosierne spotkanie Samarytanina i Judejczyka jest potężną prowokacją, która demaskuje wszelkie manipulacje ideologiczne, abyśmy mogli poszerzyć nasz krąg, abyśmy mogli nadać naszej zdolności do miłowania wymiar uniwersalny, zdolny do przekraczania wszelkich uprzedzeń, wszelkich barier historycznych czy kulturowych, wszelkich nikczemnych korzyści”. Papież także przypomina, że w innym miejscu Ewangelii Jezus mówi: „byłem przybyszem, a przyjęliście Mnie” (Mt 25,35) (83).

W odniesieniu do powyższego tekstu warto przytoczyć uwagę bp. Krzysztofa Zadarko, przewodniczącego Rady Konferencji Episkopatu Polski ds. Migracji,

Turystki i Pielgrzymek, że w tekście św. Mateusza w przypowieści o Sądzie Ostatecznym: „byłem głodny”, „byłem spragniony”, „byłem w więzieniu”, „byłem chory” i „byłem przybyszem” – w tych zdaniach w znaczeniu przybysza użyto greckiego słowa *xenos*, w dosłownym tłumaczeniu powinno ono zatem brzmieć: „byłem obcy”. Oznacza to, że przez całe wieki byliśmy kształtowani w duchu „łagodnego” rozumienia „obcego”, bo „obcy” to człowiek, którego nie znamy, ale który może przynieść ze sobą zagrożenia. Jeśli używamy określenia „byłem przybyszem”, to stajemy się zdolni do otwarcia serca; znajduje to swój oddźwięk w polskim przysłowiu „gość w dom, Bóg w dom”. Jednak kiedy ktoś powie „byłem obcy”, z całą niewiedzą, kim ten ktoś jest, to powinniśmy zwrócić się ku temu, co stanowi naszą największą moc, co jest największym argumentem – sięgamy wtedy po siłę miłości¹⁷.

Dla chrześcijan – mówi dalej papież Franciszek – słowa Jezusa mają również inny transcendentny wymiar. Oznaczają one rozpoznanie samego Chrystusa w każdym bracie, który jest opuszczony lub wykluczony (por. Mt 25,40-45). Rzeczywiście, wiara napełnia niesłyszana motywacją uznania drugiego, ponieważ każdy, kto wierzy, może uznać, że Bóg kocha każdego człowieka z nieskończoną miłością i że „nadaje mu nieskończoną godność” (85).

W omawianej encyklice papież pozwolił sobie na wiele mówiącą refleksję: „Czasami zasmuca mnie fakt, że nawet mając takie motywacje, Kościół potrzebował tak wiele czasu, by potępić z mocą niewolnictwo i różne formy przemocy. Dziś, wraz z rozwojem duchowości i teologii, nie mamy żadnych wymówek. Wciąż jednak są tacy, którzy utrzymują, iż czują się zachęceni lub przynajmniej upoważnieni przez swoją wiarę do wspierania różnych form zamkniętego i agresywnego nacjonalizmu, postaw ksenofobicznych, pogardy, a nawet znęcania się, wobec tych, którzy są odmienni”. Dlatego ważne jest, aby katecheza i kaznodziejstwo zawierały w sposób bardziej bezpośredni i jasny społeczny sens życia, braterski wymiar duchowości, przekonanie o niezbywalnej godności każdej osoby oraz motywacje do miłowania i akceptacji wszystkich (86). Czy zawsze tak się dzieje? Czy czasem nie występuje sytuacja, która przypomina wspomniany brak reakcji Kościoła na niewolnictwo w historii?

Dalej papież Franciszek w swej encyklice głosi, że „nikt nie może być wykluczony, niezależnie od tego, gdzie się urodził, a tym bardziej ze względu

¹⁷ K. Zadarko, *Kościół prosi o przyjęcie uchodźców*, Konferencja „Uchodźcy – pytanie o fundamenty Europy”, Uniwersytet Warszawski, 8 czerwca 2017, https://www.youtube.com/watch?v=9U0_oHuX0j4 (dostęp: 14.10.2020).

na przywileje, jakie posiadają inni, bo urodzili się w miejscach o większych szansach. Ograniczenia i granice państw nie mogą się do tego przyczyniać” (121). „Jeżeli spojrzymy na to nie tylko z punktu widzenia zasadności własności prywatnej i praw obywateli danego narodu, ale także z punktu widzenia pierwszej zasady wspólnego przeznaczenia dóbr, to możemy powiedzieć, że każdy kraj jest także krajem cudzoziemca, ponieważ nie można odmówić potrzebującym, pochodzącym z innego miejsca, dóbr z danego terytorium. Bo [...] istnieją podstawowe prawa, które są uprzednie względem jakiegokolwiek społeczeństwa, ponieważ wypływają one z godności nadanej każdej osobie jako stworzonej przez Boga” (124). Oznacza to również „inny sposób rozumienia relacji i wymiany handlowej między krajami. Jeśli każda osoba ma niezbywalną godność, jeśli każda istota ludzka jest moim bratem lub siostrą, i jeśli w istocie świat należy do wszystkich, to nie ma znaczenia, czy ktoś się urodził tutaj, czy mieszka poza granicami swojego kraju” (125).

Papież zwraca uwagę, że „chodzi tu o inną logikę. Jeśli nie podejmie się próby wejścia w tę logikę, moje słowa będą brzmiały jak fantazja. Jeżeli jednak przyjmimy ten wielki fundament praw, wynikający z samego faktu posiadania niezbywalnej godności ludzkiej, możemy podjąć wyzwanie marzenia i myślenia o innej ludzkości. Można tęsknić za planetą, która zapewni ziemię, dom i pracę dla wszystkich. To jest prawdziwa droga do pokoju, a nie głupia i krótkowzroczna strategia siania strachu i nieufności w obliczu zagrożeń zewnętrznych. Prawdziwy bowiem i trwały pokój jest możliwy, tylko wychodząc z globalnej etyki solidarności i współpracy w służbie przyszłości kształtowanej przez współzależność i współodpowiedzialność całej rodziny ludzkiej” (127).

Stwierdzenie, że „jako istoty ludzkie jesteście braćmi i siostrami” – mówi papież – „jeśli nie jest tylko abstrakcją, ale ucieleśnia się i staje się konkretne, stawia przed nami szereg wyzwań, które nas poruszają, zobowiązują do przyjęcia nowych perspektyw i wypracowania nowych reakcji” (128). „Gdy bliźnim jest osoba migrująca, to dołączają się złożone wyzwania. [...] ideałem byłoby unikanie niepotrzebnych migracji, a drogą prowadzącą do tego celu jest stworzenie w krajach pochodzenia konkretnej możliwości godnego życia i wzrastania, tak aby można tam było znaleźć warunki dla własnego integralnego rozwoju. Dopóki jednak nie nastąpi żaden poważny postęp w tym kierunku, naszym obowiązkiem jest poszanowanie prawa każdego człowieka do znalezienia miejsca, w którym będzie on mógł nie tylko zaspokoić podstawowe potrzeby swoje i swojej rodziny, ale także w pełni realizować się jako osoba” (129).

Przytoczone słowa można uznać nie tylko za prawdziwe, ale także niezwykle ważne dla rozwiązywania problemów migracji. Są one też odpowiedzią na oświadczenia populistycznych polityków usprawiedliwiających swój brak reakcji na dramaty ludzi docierających do Europy (Lampedusa, Lesbos itd.): „należy pomagać na miejscu”.

W odniesieniu do osób opuszczających swój kraj w związku z poważnymi kryzysami humanitarnymi papież podaje przykłady koniecznych rozwiązań, takich jak: „zwiększenie liczby przyznawanych wiz i uproszczenie procedur; zastosowanie prywatnego i wspólnotowego sponsorowania, otwarcie korytarzy humanitarnych dla uchodźców znajdujących się w najtrudniejszej sytuacji; zapewnienie odpowiedniego i godnego zakwaterowania; zapewnienie bezpieczeństwa osobistego i dostępu do podstawowych świadczeń; zapewnienie odpowiedniej opieki konsularnej, prawa do posiadania przy sobie w każdej chwili osobistych dokumentów tożsamości, równego dostępu do wymiaru sprawiedliwości, możliwość otwierania rachunków bankowych i zapewnienie środków niezbędnych do życia; zapewnienie swobody poruszania się i możliwości podejmowania pracy; ochrona małoletnich i zapewnienie im regularnego dostępu do edukacji; zapewnienie tymczasowej opieki lub programów przyjmowania; zapewnienie wolności religijnej; promowanie ich integracji społecznej; sprzyjanie łączeniu rodzin i przygotowanie wspólnot lokalnych do procesów integracyjnych” (130).

Natomiast w stosunku do osób, którzy mają za sobą już dłuższy okres pobytu w społeczeństwie przyjmującym, encyklika sugeruje przyznanie takiej „koncepcji obywatelstwa, które opiera się na równości praw i obowiązków [...]”. Konieczne jest według papieża stworzenie koncepcji „pełnego obywatelstwa” i odrzucenia „dyskryminujące użycie określenia «mniejszości», które rodzi poczucie izolacji i niższości. Toruje ono drogę wrogości i niezgodzie; niweczy sukcesy i pozbawia praw religijnych i obywatelskich niektórych obywateli, którzy są w ten sposób dyskryminowani” (131).

Papież zwraca uwagę, że wypracowane rozwiązania krajowe mają „nieuchronny wpływ na całą wspólnotę międzynarodową”. Dlatego też „mogą być owocem jedynie wspólnej pracy, poprzez opracowanie globalnego prawodawstwa (*governance*) dotyczącego migracji”. Ważne jest także dla papieża, by rozwiązania te z jednej strony rzeczywiście wspierały integrację migrantów w krajach przyjmujących, a z drugiej sprzyjały rozwojowi krajów pochodzenia „poprzez działania solidarnościowe, ale takie, które nie uzależniają pomocy

od akceptacji strategii i działań obcych ideologicznie lub sprzecznych z kulturami narodów, do których jest ona skierowana” (132).

4.3. Religie w służbie braterstwa i pokoju na świecie

Niezwykle istotne jest także zwrócenie uwagi przez papieża Franciszka na wzajemną „wymianę darów” między osobami pochodzącymi z innego środowiska kulturowego, o czym świadczą historie migrantów. Spotkania między ludźmi i między kulturami stanowią szansę na „ubogacenie i integralny ludzki rozwój wszystkich”. W tym kontekście papież zwraca się szczególnie do ludzi młodych, by „nie wpadli w sieci tych, którzy chcą ich przeciwstawić innym młodym, przybywającym do ich krajów, opisując ich jako osoby niebezpieczne i tak, jakby nie posiadali oni takiej samej niezbywalnej godności, jaką ma każda istota ludzka” (133).

Zdaniem papieża „kultury, które przez wieki rozwijały swoje bogactwo, muszą być zachowane, aby świat nie ulegał zubożeniu”. „Potrzebujemy komunikować się ze sobą, odkrywać bogactwa każdego z nas, a także umacniać to, co nas łączy, oraz patrzeć na różnice jako na szansę rozwoju w szacunku dla wszystkich. Konieczny jest cierpliwy i ufny dialog, aby osoby, rodziny i wspólnoty mogły przekazywać wartości swojej kultury i przyjmować dobro pochodzące z doświadczeń innych” (134).

Na poparcie swego stanowiska papież Franciszek, którego przodkowie przybyli z Włoch do Ameryki Południowej, przytacza przykłady, co imigranci wnieśli ze sobą na te tereny: „W Argentynie silna imigracja włoska naznaczyła kulturę społeczeństwa, a w stylu kulturowym Buenos Aires jest bardzo zauważalna obecność ok. dwustu tysięcy Żydów. Imigranci, jeśli otrzymają pomoc w integracji, są błogosławieństwem, bogactwem i nowym darem, który zachęca dane społeczeństwo do rozwoju” (135).

Papież podkreśla, że wzajemna pomoc między krajami ostatecznie przynosi korzyści wszystkim. „Ubóstwo, degradacja, cierpienia jakiegoś obszaru ziemi są milczącą pożywką dla problemów, które w końcu dotkną całą planetę. Jeśli niepokoiimy się wyginięciem niektórych gatunków, to powinniśmy zadreć się myślą, że wszędzie są osoby i ludy, które nie rozwijają swojego potencjału i swego piękna z powodu ubóstwa lub innych ograniczeń strukturalnych. Ponieważ to doprowadza do zubożenia nas wszystkich” (136).

Mówiąc to, papież zastrzega, że stoi jednak na stanowisku „gościnności bezinteresownej i nie chce patrzeć na przybyszów z pozycji utilitaryzmu”.

Jest za bezinteresownością, która stanowi „zdolność do czynienia pewnych rzeczy tylko dlatego, że są one dobre same w sobie, nie oczekując uzyskania z tego konkretnego efektu, nie licząc na natychmiastowe otrzymanie czegoś w zamian. Pozwala to przyjąć cudzoziemca, nawet jeśli w danej chwili nie przynosi to żadnych wymiernych korzyści. Są jednak kraje, które chcą przyjmować jedynie naukowców lub inwestorów” (139).

Podkreśla, że miarą „prawdziwej jakości” różnych krajów świata jest zdolność do myślenia nie tylko jako kraj, ale także jako rodzina ludzka, a to okazuje się zwłaszcza w momentach krytycznych. W ostatecznym rozrachunku zamknięte nacjonalizmy wyrażają tę niezdolność do bezinteresowności, błędne przekonanie, że można się rozwijać z dala od nieszczęścia innych i że zamykając się przed innymi, można się lepiej chronić. Imigrant jest postrzegany jako uzurpator, który nic nie daje. W ten sposób dochodzi się do naiwnego myślenia, że ubodzy są niebezpieczni lub bezużyteczni, a możni są hojnymi dobroczyńcami. Tylko kultura społeczna i polityczna, która zawiera w sobie bezinteresowną gościnność, może mieć przyszłość (141).

Z drugiej strony papież mocno akcentuje fakt, że „rozwiązaniem nie jest otwarcie, które wyrzeka się swego skarbu. Podobnie jak nie ma dialogu z innymi bez tożsamości osobowej, tak też nie ma otwartości między narodami, jeśli nie wychodzi ona od umiłowania ziemi, narodu i własnych cech kulturowych. Nie spotykam się z innym, jeśli nie posiadam podłoża, na którym twardo stoję i jestem zakorzeniony, ponieważ to na tym fundamencie mogę przyjąć dar drugiego i ofiarować mu coś autentycznego. Można przyjąć osobę odmienną i uznać jej oryginalny wkład tylko wtedy, gdy jestem solidnie zakorzeniony w moim narodzie i w jego kulturze” (143).

Jednak obecnie – podkreśla papież – prawdziwym zagrożeniem są „lokalne narcyzmy, które nie wyrażają zdrowej miłości do swojego narodu i kultury. Skrywają ducha zamkniętego, który z powodu pewnego braku bezpieczeństwa i lęku przed innymi woli tworzyć mury obronne, by ochronić siebie. [...] To niewłaściwe przywiązanie do tego, co lokalne, zamyka nas obsesyjnie w kilku ideach, zwyczajach i pewnikach, gdyż w obliczu mnogości możliwości i piękna oferowanego przez cały świat jest ono niezdolne do podziwu oraz pozbawione autentycznej i hojnej solidarności. [...] W istocie bowiem każda zdrowa kultura jest z natury otwarta i przyjazna, tak że kultura bez wartości uniwersalnych nie jest prawdziwą kulturą” (146). Przywiązanie do tego, co lokalne, jest czymś naturalnym, natomiast złem jest wykorzystanie tego, co lokalne, wobec „obcych”.

Papież Franciszek wyraża opinię, że „im ciaśniejsze są horyzonty myśli i serca człowieka, tym mniej będzie on zdolny do interpretowania bliskiej mu rzeczywistości, w której jest zanurzony. Bez relacji i spotkania z tym, kto jest odmienny, trudno jest mieć jasne i pełne poznanie siebie samych i swojej ziemi, jako że inne kultury nie są wrogami, przed którymi trzeba się chronić, ale są różnorodnymi odbiciami niewyczerpanego bogactwa życia ludzkiego. [...] Doświadczenie, dokonujące się w jednym miejscu, należy rozwijać w «kontraście» i w «harmonii» względem doświadczeń innych osób, żyjących w odmiennych kontekstach kulturowych” (147).

W encyklice czytamy, że chcąc „ożywiać zdrową relację między miłością do ojczyzny a współludziem z otwartym sercem dla całej ludzkości, należy przypomnieć, że społeczeństwo światowe nie jest sumą różnych krajów, lecz raczej istniejącą między nimi komunią i wzajemnym włączeniem, uprzednim względem pojawienia się jakiejkolwiek grupy partykularnej. To właśnie w to powiązanie powszechnej jedności włącza się każda ludzka grupa i w niej odnajduje swe piękno. Zatem każda osoba rodząca się w określonym kontekście wie, że należy do większej rodziny, bez której nie jest możliwe pełne zrozumienie siebie” (149).

Kontynuując tę myśl, papież pisze, że „dzięki wymianie regionalnej, która jest punktem wyjścia do otwarcia się krajów słabszych na cały świat, staje się możliwe, aby powszechność nie rozmywała cech wyróżniających. Odpowiednia i autentyczna otwartość na świat, zakłada zdolność do otwarcia się na swego sąsiada, w rodzinie narodów. Integracji kulturalnej, gospodarczej i politycznej z sąsiadującymi narodami powinien towarzyszyć proces edukacyjny, który promowałby wartość miłości sąsiada, będącej pierwszym krokiem koniecznym dla osiągnięcia zdrowej, powszechnej integracji” (151).

Papież, nawiązując do budowania czasem na poziomie lokalnym „żywego ducha sąsiedztwa”, w którym każdy spontanicznie poczuwa się do towarzyszenia i pomagania sąsiadowi oraz przeżywania takich wartości wspólnotowych, jak relacje bliskości przeżywane z „nutą bezinteresowności, solidarności i wzajemności, opartych na poczuciu wspólnotowości”, postuluje, aby mogło to być przeżywane między sąsiadującymi krajami, „wraz ze zdolnością budowania serdecznego sąsiedztwa między ich narodami”. W praktyce jednak dzieje się inaczej. „Wizje indywidualistyczne przekładają się na relacje między krajami. Ryzyko życia w obawie jedni przed drugimi, postrzegając innych jako niebezpiecznych konkurentów lub wrogów, przenosi się na relacje z ludami danego regionu. Być może wychowano nas w tym lęku i nieufności” (152).

Analizowana encyklika *Fratelli Tutti* skupia też wprost uwagę na miejscu religii w służbie braterstwa na świecie. Papież podkreśla, że „różne religie, wychodząc z uznania wartości każdej osoby ludzkiej jako stworzenia, powołanego do bycia dzieckiem Bożym, wnoszą cenny wkład w budowanie braterstwa i obronę sprawiedliwości w społeczeństwie. Dialog między osobami różnych religii nie odbywa się wyłącznie ze względu na dyplomację, uprzejmość czy tolerancję. [...] celem dialogu jest nawiązanie przyjaźni, pokoju i harmonii oraz dzielenie się wartościami i doświadczeniami duchowymi oraz moralnymi w duchu prawdy i miłości” (271).

Ostatecznym fundamentem braterstwa na świecie w odniesieniu do ludzi wierzących jest według papieża Stwórca ludzkości. „Jako wierzący uważamy, że bez otwarcia się na Ojca wszystkich ludzi nie może być solidnych i stabilnych motywów apelu o braterstwo. Jesteśmy przekonani, że jedynie z tą świadomością dzieci, które nie są sierotami, możemy żyć ze sobą w pokoju”. Zdaniem papieża „rozum sam z siebie potrafi pojąć równość między ludźmi i ustanowić obywatelskie współzycie między nimi, ale nie jest zdolny ustanowić braterstwa” (272).

W tym miejscu jednak może się rodzić refleksja u czytelnika *Fratelli Tutti* oparta o obserwacje polskiego społeczeństwa, z jednej strony przekonanego o swojej „niezwykłej religijności” wśród krajów UE, a z drugiej strony okazującego najwyższy poziom niechęci czy wrogości w stosunku do imigrantów i uchodźców, zwłaszcza z krajów muzułmańskich. Być może wytłumaczeniem jest spełnienie warunku przytoczonego w poniższym tekście, odnoszącego się do nieprzysłaniania Boga „naszymi interesami ideologicznymi lub instrumentalnymi” (274): „Wychodząc od naszych doświadczeń wiary i mądrości, gromadzonych przez wieki, a także czerpiąc naukę z wielu naszych słabości i upadków, wiemy, jako wyznawcy różnych religii, że uobecnianie Boga jest dobrem dla naszych społeczeństw. Poszukiwanie Boga szczerym sercem, o ile nie przesłaniamy Go naszymi interesami ideologicznymi lub instrumentalnymi, pomaga nam postrzegać siebie nawzajem jako towarzyszy drogi, prawdziwych braci” (274).

Encyklika podkreśla, że chociaż duchowni różnych religii nie mogą angażować się w politykę partyjną, to mają obowiązek zwracania uwagi na dobro wspólne i troskę o integralny rozwój człowieka. „Kościół pełni rolę publiczną, która nie zacieśnia się do jego działalności opiekuńczej lub edukacyjnej, ale działa w służbie promocji człowieka i powszechnego braterstwa. [...] Kościół

jest domem z otwartymi drzwiami [...] chcemy być Kościołem, który służy, który wychodzi z domu, który wychodzi ze swoich świątyń, ze swych zakrystii, aby towarzyszyć życiu, podtrzymywać nadzieję, być znakiem jedności [...], aby przerzucać mosty, obalać mury, siać pojednanie” (276).

W odniesieniu do tzw. „tożsamości chrześcijańskiej”, na którą powołują się tak często partie populistyczne wykorzystujące religię do swych celów politycznych, warto przytoczyć słowa papieża Franciszka na temat stosunku Kościoła do innych religii: „Kościół docenia działanie Boga w innych religiach i nie odrzuca niczego, co w tych religiach jest prawdziwe i święte. Ze szczerym szacunkiem przypatruje się owym sposobom działania i życia, owym nakazom i doktrynom, w których często odbija się promień tej Prawdy, która oświeca wszystkich ludzi” (277).

W odniesieniu jednak do chrześcijan papież zwraca uwagę na bardzo istotną sprawę dla laicyzującej się Europy: „jeżeli muzyka Ewangelii przestanie rozbrzmiewać w naszym wnętrzu, to utracimy radość płynącą ze współczucia, czułość, rodzącą się z ufności, zdolność pojednania [...]. Jeżeli muzyka Ewangelii przestanie rozbrzmiewać w naszych domach, na naszych placach, w miejscach pracy, w polityce i w gospodarce, to stłumimy melodię, która pobudzała nas do walki o godność każdego człowieka. Inni czerpią z odmiennych źródeł. Dla nas tym źródłem ludzkiej godności i braterstwa jest Ewangelia Jezusa Chrystusa. Z niej wypływa dla myśli chrześcijańskiej i dla działania Kościoła prymat przypisywany relacji, spotkaniu ze świętą tajemnicą drugiego człowieka, powszechna komunია z całą ludzkością jako powołanie wszystkich” (277).

Encyklika porusza również sprawę wolności religijnej w krajach, w których chrześcijanie są mniejszością. Zwraca uwagę, że istnieją podstawowe prawo człowieka, o którym nie wolno zapominać na drodze braterstwa i pokoju: „jest to wolność religijna dla wyznawców wszystkich religii. Ta wolność pokazuje, że możemy znaleźć między różnymi kulturami i religiami dobre porozumienie. Świadczy także, że ważnych rzeczy, które są nam wspólne, jest wiele i że możliwe jest znalezienie sposobu współistnienia pokojowego, uporządkowanego i spokojnego, w duchu akceptacji różnic i radości z tego, że jesteśmy braćmi jako dzieci jednego Boga” (279).

Tematem, który podejmował papież na spotkaniu z Wielkim Imamem Ahmadem Al-Tayyeb, w Abu Zabi na początku lutego 2019 r., było zagadnienie pokoju między religiami. „[...] miłość Boża jest taka sama dla każdego człowieka, niezależnie od wyznawanej przez niego religii. Jeśli jest ateistą, jest

to ta sama miłość. Kiedy nadejdzie ostatni dzień i będzie wystarczająco dużo światła na ziemi, aby zobaczyć rzeczy takimi, jakimi są, będziemy mieli wiele niespodzianek!” (281). Bardzo ważne jest też stwierdzenie encykliki, że przemoc nie znajduje podstaw w fundamentalnych przekonaniach religijnych, lecz w ich wypaczeniach (282). Z tym stwierdzeniem zgodził się zarówno papież Franciszek, jak i Wielki Imam we wspólnym dokumencie będącym owocem wizyty papieża w Zjednoczonych Emiratach Arabskich: „Szczere i pokorne oddawanie czci Bogu nie prowadzi do dyskryminacji, nienawiści i przemocy, ale do poszanowania świętości życia, poszanowania godności i wolności innych osób i angażowania się z miłością na rzecz pomyślności wszystkich. Rzeczywiście «kto nie miłuje, nie zna Boga, bo Bóg jest miłością» (1J 4,8)”. Dlatego też „terroryzm jest godny pożałowania i zagraża bezpieczeństwu ludzi, czy to na Wschodzie, czy na Zachodzie, na Północy czy Południu, i szerzy panikę, terror i pesymizm, ale nie jest on spowodowany religią, nawet gdy terroryści posługują się nią instrumentalnie. Jest to raczej spowodowane nagromadzeniem błędnych interpretacji tekstów religijnych oraz polityką związaną z głodem, ubóstwem, niesprawiedliwością, uciskiem i arogancją [...]”¹⁸.

Niniejszy tekst jest również zaczerpnięty z *Dokumentu o ludzkim braterstwie*: „Mocne przekonanie, że autentyczne nauki religii zachęcają nas do trwania zakonienionymi w wartościach pokoju; do obrony wartości wzajemnego zrozumienia, braterstwa ludzkiego i harmonijnego współistnienia; do przywrócenia mądrości, sprawiedliwości i miłości; oraz do rozbudzenia świadomości religijnej wśród młodych ludzi, aby przyszłe pokolenia mogły chronione przed dominacją mentalności materialistycznej myślenia oraz niebezpiecznej polityki nieokiełznanej chciwości i obojętności, opierających się na prawie siły, a nie na sile prawa”¹⁹.

Wydaje się też, że bardzo ważne jest przytoczenie następnego fragmentu z dokumentu z Abu Zabi: „Dobre stosunki między Wschodem a Zachodem są bez wątpienia niezbędne dla obu stron. Nie wolno ich zaniedbywać, tak aby każdy mógł zostać ubogacony kulturą drugiej strony poprzez owocną wymianę i dialog. Zachód może odkryć na Wschodzie środki zaradcze na te choroby duchowe i religijne, które są spowodowane dominującym materializmem. A Wschód może znaleźć na Zachodzie wiele elementów, które mogą pomóc uwolnić go od słabości, podziału, konfliktu i upadku naukowego, technicznego

¹⁸ *Dokument o ludzkim braterstwie...*, dz. cyt.

¹⁹ Tamże.

i kulturowego. Ważne jest zwracanie uwagi na różnice religijne, kulturowe i historyczne, które są istotnym elementem kształtowania charakteru, kultury i cywilizacji Wschodu. Równie ważne jest umocnienie podstawowych praw człowieka, aby pomóc zapewnić godne życie wszystkim mężczyznom i kobietom Wschodu i Zachodu, unikając polityki podwójnych standardów”²⁰.

Papież Franciszek podkreśla także, że przekonania religijne – z kontekstu wynika, że mówi zarówno o chrześcijanach, jak i muzułmanach – „odnoszące się do sakralnego sensu życia ludzkiego pozwalają uznać podstawowe wartości naszego wspólnego człowieczeństwa. W ich imię możemy i musimy współpracować, budować i prowadzić dialog, przebaczać i rozwijać się, pozwalając, aby z połączenia różnych głosów powstawała szlachetna i harmonijna pieśń zamiast fanatycznego krzyku nienawiści” (283).

Według papieża „niekiedy fundamentalistyczna przemoc jest wyzwalana w niektórych grupach jakiejkolwiek religii z powodu braku roztropności jej przywódców. Jednakże „przykazanie pokoju jest głęboko wpisane w reprezentowane przez nas tradycje religijne”. Papież jest „osobiście przekonany, że przywódcy religijni są wezwani do budowania pokoju, jednoczenia, a nie dzielenia, gaszenia nienawiści, otwierania dialogu, a nie budującym nowe mury!” (284).

Papież Franciszek na zakończenie encykliki odwołuje się kolejny raz do „braterskiego spotkania” z Wielkim Imamem Ahmadem al-Tayyebem i wspólnej deklaracji, w której obydwaj „stanowczo oświadczają, że religie nigdy nie mogą nakłaniać do wojny, postaw nienawistnych, wrogości i ekstremizmu, ani też nie mogą nakłaniać do przemocy ani do przelewania krwi. Te tragiczne realia są konsekwencją odstępstwa od nauk religijnych. Wynikają one z politycznej manipulacji religiami i interpretacji dokonywanych przez grupy religijne, które na przestrzeni dziejów wykorzystywały siłę uczuć religijnych w sercach ludzi [...]. Bóg Wszechmogący nie potrzebuje niczyjej obrony i nie chce, aby Jego imię było używane do terroryzowania ludzi” (285).

Encyklika *Fratelli Tutti* prezentuje naukę od początku istniejącą w Kościele nt. postaw chrześcijanina wobec bliźnich będących w potrzebie. W kontekście religijnym termin „bliźni” był pewnie jednym z tych najbardziej znanych już w Starym Testamencie, sprawiał jednak też pewne trudności, o czym świadczy pytanie z Ewangelii według św. Łukasza: „kto jest moim bliźnim?”. Na pytanie to odpowiada przypowieść o miłosiernym Samarytaninie. Wynika

²⁰ Tamże.

z niej, że „bliźnim” jest każdy człowiek (także „obcy”) potrzebujący pomocy. Papież natomiast odnosi w encyklice *Fratelli Tutti* powyższe przesłanie do każdego „obcego” w potrzebie w zglobalizowanym świecie. Skupia się on na „bliźnich” będących członkami innych kontynentów, kultur i religii, a w tym islamu. W stosunku do wyznawców islamu Polacy są jednym z najbardziej wrogo nastawionych społeczeństw w Europie. Encyklika zmusza moralnie do zadania pytania, jakie są tego przyczyny? Kto za to ponosi odpowiedzialność?

Odpowiadają za to bez wątpienia populistyczni politycy, którzy lęk i wrogość do islamu wykorzystują w celach wyborczych. Służą im podporządkowane media, ale także niektóre media uważane za katolickie, w których przekazuje występuje „odczłowieczanie” wyznawców islamu, sugerowanie braku jakiegokolwiek moralności u członków tej religii. Te „katolickie” media nie liczą się w ogóle z nauką Soboru Watykańskiego II ani z dylematami, jakie przeżywają ich widzowie czy słuchacze, nie mogąc pojąć, jak to jest możliwe, że głowa Kościoła katolickiego papież Franciszek „prowadzi wiernych na manowce”...

Część pierwsza niniejszego opracowania przedstawiała w skrócie genezę islamu, z której można się zorientować, że główną intencją Mahometa nie były podboje, ale wprowadzenie wśród arabskich plemion wiary w jednego Boga, tak jak to widział u Żydów i chrześcijan. Przypuszczalnie był szczerze przekonany, że misję, której się podjął, otrzymał od Boga Abrahama. Z punktu widzenia Ewangelii szerzenie religii przy pomocy wojen i podbojów jest nie do zaakceptowania, ale czy chrześcijańskie potęgi w Europie różniły się od imperiów muzułmańskich w ciągu długich wieków historii?

Część druga podjęła zagadnienie stosunku chrześcijaństwa do innych kultur według *Fratelli Tutti*. Encyklika przywołuje wspomnienie papieża o dalekiej podróży św. Franciszka z Asyżu do Egiptu, którą podjął celem rozmowy z sultanem Malik-al-Kamilem. Podkreślał on przy tym, że chodziło o „spotkanie”, a nie spory między osobami wyznającymi różne religie. Jak można się było zorientować, papież Franciszek jest przekonany, że spotkania różnych kultur są czymś bardzo ważnym dla jednej i drugiej strony, ponieważ stanowi to warunek wzajemnego ubogacania, ale także budowania poczucia powszechnego braterstwa.

W tej przestrzeni refleksji nad powszechnym braterstwem papież przyznaje, że został zainspirowany nie tylko przez św. Franciszka z Asyżu, a także

przez osoby, którzy nie byli katolikami, jak Martin Luther King, Desmond Tutu, Mahatma Gandhi i wielu innych. Wymienia on także przykład błogosławionego Karola de Foucault, którego papież określa jako człowieka o głębokiej wierze, który „wychodząc z intensywnego doświadczenia Boga, przebył drogę przemiany, aby poczuć, że jest bratem wszystkich” (286). To właśnie bycie „bratem wszystkich” jest myślą przewodnią encykliki *Fratelli Tutti* (287).

Część trzecia opracowania zajmuje się zagadnieniem religii w służbie „braterstwa” i pokoju na świecie. Warto zwrócić uwagę na fakt, że historia uczy nas, iż konflikty zbrojne często były związane z konfliktami na tle religijnym. Stąd podróż papieża do Abu Zabi i podpisanie razem z Wielkim Imamem Ahmadem Al-Tayyeb *Dokumentu o ludzkim braterstwie dla pokoju światowego i współistnienia*. Podróż ta wynikała z głębokiego przekonania papieża Franciszka, że kontakty międzykulturowe i międzyreligijne muszą być obecnie priorytetem dla Kościoła. Zapobiegają one wykorzystywaniu religii do celów politycznych. Dotyczy to zarówno krajów muzułmańskich, jak i europejskich. Dlatego szczególnie ważne są słowa papieża wypowiedziane z okazji Międzynarodowego Dnia Pamięci o Ofiarach Przemocy na tle religijnym: „Bóg nie potrzebuje być przez nikogo broniony i nie chce, aby Jego imię było używane do terroryzowania ludzi. Proszę wszystkich o zaprzestanie używania religii w celu budzenia nienawiści, przemocy, ekstremizmu i ślepego fanatyzmu”²¹. Z tymi słowami trudno komukolwiek polemizować.

Odpowiadając na sformułowane we wstępie pytanie o zasady leżące u podstaw obowiązku współpracy z islamem, widać wyraźnie, że encyklika *Fratelli Tutti* opiera je na idei powszechnego braterstwa, które wypływa z wiary w Stwórcę, będącego Ojcem wszystkich ludzi, niezależnie od religii i miejsca zamieszkania.

Natomiast dokonując refleksji nt. roli, jaką odgrywa w budowaniu wspólnego dobra i pokoju na świecie współpraca chrześcijaństwa z islamem, należy wziąć pod uwagę fakt, że chrześcijaństwo i islam to dwie religie posiadające zbliżoną liczbę wyznawców, stanowiących razem przeszło 50% ludności świata i przywołać stwierdzenie teologa Hansa Künga: „There will be no peace among the nations without peace among the religions. No peace among religions without dialogue between the religions” („Nie będzie pokoju między

²¹ Wypowiedź papieża Franciszka z okazji Międzynarodowego Dnia Pamięci o Ofiarach Przemocy na Tle Religijnym, który został ustanowiony przez ONZ w 2019 r., Vatican News, <https://www.vaticannews.va/pl/papiez/news/2020-08/swiatowy-dzien-pamieci-ofiar-przemocy-tle-religijnym.html> (dostęp: 19.10.2020).

narodami bez pokoju między religiami. Nie ma pokoju między religiami bez dialogu między religiami” – tłum. Aut.)²².

Bibliografia

- Deklaracja o stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich Nostra Aetate*, [w:] *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety i deklaracje*, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 1968, s. 334-338.
- Dokument o ludzkim braterstwie dla pokoju światowego i współistnienia*, Serwis Papieski, Abu Zabi, 4 lutego 2019, <https://papiez.wiara.pl/doc/5330161.Dokument-o-ludzkim-braterstwie-dla-pokoju-swiatowego-i> (dostęp: 14.10.2021).
- Franciszek I, *Encyklika Fratelli Tutti – O braterstwie i przyjaźni społecznej*, 3 października 2020, http://www.vatican.va/content/francesco/pl/encyclicals/documents/papa-francesco_20201003_enciclica-fratelli-tutti.html (dostęp: 14.10.2021).
- Franciszek I, *Homilia wygłoszona podczas mszy św. na stadionie w Salinie – wizyta na Lampedusa*, 8 lipca 2013, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/franciszek_i/homilie/lampedusa_08072013.html (dostęp: 7.05.2020).
- Górzna S., *Jan Paweł II wobec obecności islamu w Unii Europejskiej. Konteksty politologii religii*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pomorskiej, Słupsk 2018.
- Jamieson A.G., *Wiara i miecz. Historia konfliktu islamsko-chrześcijańskiego*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2009.
- Konstytucja dogmatyczna o Kościele Lumen Gentium*, [w:] *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety i deklaracje*, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 1968, s. 105-170.
- Küng H., *Islam. Past, Present and Future*, Oneworld Publications, Oxford 2007.
- Lapidus I.M., *A History of Islamic Societies*, Cambridge University Press, New York 2014.
- Mazurczak W., *Kolonializm – Dekolonizacja – Postkolonializm. Rozważania o istocie i periodyzacji*, „Przegląd Politologiczny” 2016, nr 3, s. 131-143.
- Nosowski J., Sakowicz E., *Islam*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. VII, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1997, s. 501-507.
- Operational Portal UNHCR, 9 kwietnia 2020, <https://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean?id=1111> (dostęp: 19.10.2020).
- Oztig L.I., Gurkan T.A., Aydin K., *The Strategic Logic of Islamophobic Populism*, “Government and Opposition” 2020, s. 1-19, https://www.academia.edu/41624772/The_Strategic_Logic_of_Islamophobic_Populism (dostęp: 14.10.2021).
- Paolucci G., Eid C., *Islam. Sto pytań. Odpowiada Samir Khalil Samir*, Wydawnictwo PAX, Warszawa 2004.
- Revelli M., *The New Populism. Democracy Stares into the Abyss*, Verso, London – New York 2019.
- Sakowicz E., *Od teologii lęku i uprzedzenia do teologii odwagi i dialogu. Soborowa deklaracja „Nostra aetate” o islamie i muzułmanach*, „Nurt SVD” 2015, nr 2, s. 10-28.

²² H. Küng, *Islam. Past. Present and Future*, Oneworld Publications, Oxford 2007.

Wypowiedź papieża Franciszka z okazji Międzynarodowego Dnia Pamięci o Ofiarach Przemocy na Tle Religijnym, który został ustanowiony przez ONZ w 2019 r., Vatican News, <https://www.vaticannews.va/pl/papiez/news/2020-08/swiatowy-dzien-pamieci-ofiar-przemocy-tle-religijnym.html> (dostęp: 19.10.2020).

Zadarko K., *Kościół prosi o przyjęcie uchodźców*, Konferencja „Uchodźcy – pytanie o fundamenty Europy”, Uniwersytet Warszawski, 8 czerwca 2017, https://www.youtube.com/watch?v=9U0_oHuX0j4 (dostęp: 14.10.2021).

Zasuń A., *Polityczny islam. Między religią polityczną a instrumentalizacją religii w polityce*, Wydawnictwo Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, Częstochowa 2018.

Christianity and Islam's Co-operation for peace in the world according to the encyclical *Fratelli Tutti – On Brotherhood and Social Friendship*

The Second Vatican Council changed the approach of the Catholic Church to non-Christian religions, including Islam. Based on the encyclical *Fratelli Tutti* (3 October 2020), the latest document from the Roman Catholic Church, this study attempts to answer the questions: What is the Christian obligation to cooperate with Islam? What role does collaboration of Christianity with Islam play in building up the common good and bringing peace to the world? The study consists of three parts. The first part presents the origin of Islam and briefly the history of mutual relations between Islam and Christianity. The second part deals with the doctrinal basis of Christianity's attitude to other cultures and religions, in particular to Islam, in terms of *Fratelli Tutti*. The third part, entitled: *Religions at the service of fraternity and peace in the world*, is devoted to the role that religions play or should play according to an analyzed encyclical of pope Francis. In addition to the encyclical *Fratelli Tutti*, this study also takes into account *A Document on Human Fraternity for World Peace and Living Together*, Abu Dhabi, 4 February 2019, which was the result of pope Francis' trip to the Arab Emirates.

Keywords: Islam, Christianity, pope Francis, cultures and religions, collaboration.

Rozdział 5

Imigracja zarobkowa z Ukrainy do Polski po 2014 r. w kontekście procesów ludnościowych w Europie Wschodniej¹

ANDRZEJ SZABACIUK*

Migracje międzynarodowe są zjawiskiem społecznym, które na przestrzeni ostatnich dekad systematycznie zyskuje na znaczeniu. Rosnąca dynamika ruchów wędrowniczych jest konsekwencją kompleksowych zmian zachodzących w środowisku międzynarodowym. Wśród kluczowych czynników kształtujących procesy migracyjne możemy wyliczyć dużą dynamikę przyrostu naturalnego w niektórych regionach świata (m.in. w Afryce, Ameryce Południowej oraz Azji), piętrzące się nierówności gospodarcze i społeczne, ocieplenie klimatu (powodujące niedobory wody pitnej i głód), procesy globalizacyjne, zmiany technologiczne, powtarzające się kryzysy polityczne, które mogą przerodzić się w konflikty etniczne i etnoreligijne oraz katastrofy ekologiczne: naturalne i będące konsekwencją działalności człowieka.

¹ Niniejszy tekst jest zmodyfikowaną wersją publikacji: A. Szabaciuk, *Znaczenie imigracji zarobkowej z Europy Środkowej do Polski po 2014 r.*, Prace Instytutu Europy Środkowej, Lublin 2020.

* Andrzej Szabaciuk – dr, historyk i politolog. Adiunkt w Instytucie Nauk Politycznych i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Starszy analityk w Zespole Europy Wschodniej Instytutu Europy Środkowej w Lublinie.

Z reguły migranci lub uchodźcy decydują się na wyjazd do państw, w których mogą znaleźć bezpieczne schronienie oraz stabilizację socjalną. Dlatego na czele rankingu państw imigracyjnych od lat sytuują się państwa Europy Zachodniej oraz Ameryki Północnej. Jednak rosnąca fala przybyszów budzi poważne obawy społeczeństw przyjmujących i sprzyja polityzacji oraz sekurytyzacji problemu. Populistyczni politycy niejednokrotnie wykorzystują trudne położenie imigrantów do poprawy własnych notowań, wyolbrzymiając potencjalne zagrożenia związane z imigracją zarobkową. Problem ten wyraźnie uwidocznił się w Europie po 2010 r., tj. wraz z eskalacją protestów w państwach Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej (MENA), które zdestabilizowały region i wywołały masową migrację do Europy².

Polska sprzed dekady była państwem emigracyjnym, skąd masowo wyjeżdżali ludzie w poszukiwaniu lepszego życia przede wszystkim w Europie Zachodniej lub Stanach Zjednoczonych. Z tego powodu mamy jedną z najliczniejszych diaspor, szacowaną na 18-20 mln osób³. Polska należy także do grona państw Unii Europejskiej najbardziej dotkniętych emigracją poakcesyjną. Według różnych szacunków po 2004 r. z Polski za pracą wyjechały na Zachód ponad 2 mln osób, z których część stanowią migranci krótkookresowi lub cyrkulacyjni⁴. W efekcie – podobnie jak w większości państw Europy Środkowo-Wschodniej – pogłębiały się niedobory pracowników na polskim rynku pracy. Konieczne zatem było podjęcie szeregu działań mających na celu szybkie zaradzenie problemowi, gdyż wzrost liczby wolnych miejsc pracy mógł negatywnie odbić się na kondycji polskiej gospodarki. Zabiegom tym sprzyjała dynamicznie zmieniająca się sytuacja gospodarcza i geopolityczna w regionie.

Celem niniejszego rozdziału będzie przybliżenie genezy, uwarunkowań i skali imigracji zarobkowej obywateli Ukrainy do Polski po 2014 r., tj. po eskalacji konfliktu ukraińsko-rosyjskiego. Spróbuję pokrótce scharakteryzować strumienie migracyjne trafiające z Ukrainy do Polski oraz przybliżyć

² Szerzej o tym problemie: *Uchodźcy w Europie. Uwarunkowania, istota, następstwa*, red. K.A. Wojtaszczyk, J. Szymańska, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2017; *Kryzys migracyjny w Europie. Wyzwania etyczne, społeczno-kulturowe i etniczne*, red. J. Balicki, W. Necel, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Warszawa 2017.

³ M. Lesińska, *Polityczna rola diaspor na przykładzie krajów Europy Środkowo-Wschodniej*, „Politeja” 2016, t. 13, nr 41, s. 82.

⁴ M. Matkowska, *Procesy migracyjne w poakcesyjnej Polsce*, „Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania” 2014, t. 1, nr 40, s. 197-200.

geograficzną redystrybucję imigrantów zarobkowych. Przygotowując artykuł, wykorzystałem metodę ilościową (analiza danych zastanych), instytucjonalno-prawną wraz z elementami metody porównawczej.

5.1. Uwarunkowania masowej imigracji zarobkowej z Ukrainy

Niezwykle trudnym zadaniem badawczym jest precyzyjne określenie czynników warunkujących masową migrację zarobkową z Ukrainy do Polski, podobnie jak jednoznaczne stwierdzenie, w jakim stopniu mogą one wpływać na decyzję o wyjeździe. Rozpoczynając analizę wspomnianego problemu, warto podkreślić, że po dekompozycji państwa związkowego obszar poradziecki zaliczyć możemy do regionów o stosunkowo dużej mobilności ludności. Wynikało to poniekąd z gwałtownego charakteru procesów dezintegracyjnych, skutkujących destabilizacją polityczną i gospodarczą. Raptowne zmniejszenie kontroli federalnego centrum przyspieszyło proces usamodzielnienia się elit republikańskich, które w walce o wpływy polityczne posługiwały się niejednokrotnie retoryką populistyczną i nacjonalistyczną, co sprzyjało eskalacji napięć i nierzadko prowadziło do wybuchu konfliktów etnicznych czy wręcz separatyzmów. Władze na Kremlu wykorzystywały te napięcia do umacniania własnej pozycji politycznej na obszarze poradzieckim⁵.

Brak centralnego planowania i administrowania gospodarką sprzyjał masowemu uwłaszczaniu się nomenklatury na majątku państwowym. W efekcie pogłębiał się chaos gospodarczy i rosła w siłę tzw. szara strefa. Szacuje się, że w latach 1990-1995 jej udział w PKB Ukrainy wzrósł z 14,6% do 48,9%, w Federacji Rosyjskiej z 14,7% do 41,6%, a w Gruzji z 24,9% aż do 62,6%. Rosnąca gospodarka nieformalna oraz działające w jej ramach organizacje przestępcze lub paraprzestępcze utrudniały uczciwą konkurencję. W konsekwencji wiele przedsiębiorstw państwowych nie było w stanie dostosować się do nowych realiów i ogłosiło upadłość. Znacząco zmniejszył się poziom inwestycji krajowych i zagranicznych. Gwałtownie wzrosło bezrobocie, a w przypadku osób pracujących istotnie obniżył się poziom realnych wynagrodzeń, co było

⁵ A. Legucka, *Geopolityczne uwarunkowania i konsekwencje konfliktów zbrojnych na obszarze poradzieckim*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2013, s. 311-356.

efektem galopującej hiperinflacji. W 1995 r. realna siła nabywcza wynagrodzeń wynosiła na Ukrainie zaledwie 44% poziomu płac z roku 1989. W Rosji ten współczynnik wyniósł 36%, w Gruzji 12%, a w Armenii zaledwie 5%⁶.

Zjawiska te zmusiły miliony osób do wyjazdu w poszukiwaniu lepszych warunków bytowych. Przez dwie dekady po dekompozycji państwa związkowego najpopularniejszym kierunkiem emigracji zarobkowej była Federacja Rosyjska. Początkowo trafiali tam głównie migranci przymusowi, wśród których dominowały osoby rosyjskojęzyczne uciekające przed dyskryminacyjną polityką nowych władz republikańskich lub przed konfliktami zbrojnymi. Według różnych szacunków w latach 90. do Federacji Rosyjskiej mogło trafić od 6 do ponad 8 mln osób⁷.

Wyraźny wzrost zainteresowania migracją zarobkową do Rosji obserwowany był szczególnie po 2000 r., kiedy nastąpiła znacząca poprawa kondycji gospodarki rosyjskiej po gwałtownej wyższości cen surowców węglowodorowych na giełdach światowych oraz po podniesieniu poziomu wydobycia, możliwemu dzięki okazałym inwestycjom zachodnich koncernów paliwowych. Masowej imigracji ekonomicznej z państw obszaru poradzieckiego sprzyjała liberalna polityka imigracyjna i reżim bezwizowy utrzymywany w obrębie WNP⁸. W efekcie Federacja Rosyjska znalazła się w czołówce państw imigracyjnych. Według wyliczeń ONZ w 2010 r. w Rosji żyło 12,27 mln imigrantów, co stanowiło 8,7% całej populacji państwa i sytuowało Rosję na drugim miejscu na świecie pod względem liczby imigrantów po Stanach Zjednoczonych (42,81 mln) i przed Republiką Federalną Niemiec (10,75 mln)⁹. W ten sposób w ciągu kilku lat diametralnie zmieniła się sytuacja migracyjna Rosji, która z państwa emigracyjnego, jakie w burzliwym okresie pierwszej połowy

⁶ D. Wojnarski, *Przemiany gospodarcze na świecie w latach dziewięćdziesiątych XX wieku*, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2011, s. 96-102; W. Marciniak, *Rozgrabione imperium. Upadek Związku Sowieckiego i powstanie Federacji Rosyjskiej*, Wydawnictwo Arcana, Kraków 2001, s. 112-125.

⁷ Д.В. Тренин, *Демография и иммиграция*, [w:] *Миграция в России 2000-2012. Хрестоматия в трех томах*, т. 1, ч. 1, *Миграционные процессы и актуальные вопросы миграции*, ред. И.С. Иванов, Спецкнига, Москва 2013, s. 473.

⁸ В.Л. Иноземцев, *Потерянное десятилетие*, Московская школа политических исследований, Москва 2013, s. 511-528; A. Szabaciuk, *Wpływ kryzysu ukraińskiego na procesy migracyjne na obszarze posowieckim*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej” 2016, t. 14, nr 5, s. 321-322.

⁹ *International Migration Report 2009: A Global Assessment*, United Nations, New York 2011, s. XIX, 263.

lat 90. opuściło kilka milionów osób poszukujących lepszego życia, przekształciła się w państwo imigracyjne z masową, kilkumilionową migracją nieudokumentowaną¹⁰.

Wektor rosyjski emigracji z Ukrainy był bardzo popularny przez całe dekady funkcjonowania tego państwa w strukturach związkowych, utrzymał się po rozpadzie ZSRR praktycznie aż do momentu wybuchu konfliktu ukraińsko-rosyjskiego w 2014 r. Nie oznacza to jednak, że przyczyną istotnej zmiany preferencji migracyjnych Ukraińców był sam konflikt na wschodzie Ukrainy. Stanowił ona raczej konsekwencję szeregu czynników współzależnych od siebie, a rosyjska agresja była tylko katalizatorem, który przyspieszył proces przekształceń systemowych. Jednak rozstrzygnięcie, który z omawianych czynników miał znaczenie decydujące, okazuje się niezwykle trudne.

Jedną z kluczowych przyczyn diametralnej transformacji architektury systemu migracyjnego na obszarze poradzieckim, często pomijaną przez badaczy, była znacząca reforma rosyjskiej polityki imigracyjnej po 2008 r., będąca próbą uspokojenia nastrojów antyimigracyjnych, które nasiliły się w czasie załamania gospodarczego, stanowiącego konsekwencję światowego kryzysu finansowego oraz wojny rosyjsko-gruzińskiej. Kluczowym założeniem nowej polityki imigracyjnej było ograniczenie napływu nierejestrowanych imigrantów zarobkowych oraz stymulowanie akcji reparacyjnej osób rosyjskojęzycznych z obszaru poradzieckiego. Daleko idące zmiany prawne, a w szczególności nowe przepisy regulujące kwestę legalizacji pobytu, wprowadzone 1 stycznia 2014 r., uniemożliwiały dłuższy niż 3-miesięczny pobyt obywateli państw nieobjętych reżimem wizowym w cyklu półrocznym, znacząco utrudniając imigrantom z WNP przenikanie do szarej strefy¹¹.

Osoby, które chciały zalegalizować swój pobyt, mogły od 1 stycznia 2015 r. wykupić patenty umożliwiające obywatelom państw nieobjętych reżimem wizowym podejmowanie legalnej pracy w praktycznie wszystkich zawodach. Reforma systemu patentowego, po raz pierwszy wprowadzonego w 2010 r., wiązała się z szeregiem dodatkowych zmian. Przede wszystkim konieczne było comiesięczne opłacanie patentu, a jego cena zależała od określonego podmiotu federalnego, który dostosowywał ją do lokalnego poziomu zarobków

¹⁰ В.И. Мукомель, *Миграционная политика России. Постсоветские контексты*, Диполь-Т, Москва 2005, s. 11-48.

¹¹ A. Szabaciuk, *Polityka ludnościowa Federacji Rosyjskiej w kontekście kryzysu ukraińskiego*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny” 2017, t. 14, nr 4, s. 149-154.

oraz zapotrzebowania na siłę roboczą z zagranicy. Imigranci musieli także zdać egzamin integracyjny, który potwierdzał ich znajomość języka rosyjskiego, postaw prawa oraz historii Rosji. Tylko obywatele państw, które przystąpiły do Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej (tj. Białoruś, Kazachstan, Armenia i Kirgistan), mogli podejmować pracę bez konieczności uzyskania pozwolenia, wykupienia patentu, ponoszenia dodatkowych opłat czy zdawania egzaminów integracyjnych¹².

Diametralna modyfikacja polityki imigracyjnej Federacji Rosyjskiej była jednym z kluczowych czynników zniechęcających migrantów ekonomicznych z Ukrainy do podejmowania pracy w Rosji. Jednak precyzyjne określenie skutków tych zmian jest bardzo trudne z dwóch powodów. Po pierwsze, większość imigrantów ukraińskich pracujących w Federacji Rosyjskiej funkcjonowała w ramach gospodarki nieformalnej, dlatego dokładne oszacowanie ich liczby na rosyjskim rynku pracy jest niezwykle trudne¹³. Dodatkowo implementacja kluczowych przepisów prawnych nastąpiła w momencie niespotykanej do tej pory agresji Federacji Rosyjskiej na Ukrainę, której efektem była aneksja Krymu i okupacja przez prorosyjskich separatystów Donbasu. Eskalacja konfliktu zmusiła kilka milionów osób z południowo-wschodniej Ukrainy do opuszczenia miejsca zamieszkania i szukania pomocy na obszarach nieobjętych działaniami zbrojnymi oraz także za granicą, w tym w Rosji. Wojna handlowa ukraińsko-rosyjska, sankcje nałożone na Federację Rosyjską oraz embargo rosyjskie, jakim objęte zostały państwa popierające antyrosyjskie sankcje, odcisnęły swoje piętno na sytuacji gospodarczej regionu. Recesję pogłębił wyraźny spadek poziomu bezpośrednich inwestycji zagranicznych, załamanie się kursu rubla do dolara amerykańskiego, rosnąca inflacja, ale przede wszystkim istotne obniżenie cen na surowce węglowodorowe na giełdach światowych¹⁴.

Na spadek atrakcyjności emigracji zarobkowej do Federacji Rosyjskiej wpłynęła także duża niechęć społeczeństwa rosyjskiego wobec Ukraińców, podsycana przez wszechobecną propagandę państwową. Według badań

¹² M. Denisenko, *Migration to Russia and the Current Economic Crisis*, [w:] *Migration and the Ukraine Crisis. A Two-country Perspective*, eds. A. Pikulicka-Wilczewska, G. Uehling, E-International Relations, Bristol 2017, s. 136-138.

¹³ Tamże, s. 131.

¹⁴ J. Hajduk, T. Stępniewski, *Wojna hybrydowa Rosji z Ukrainą: uwarunkowania i instrumenty*, „Studia Europejskie” 2015, nr 4, s. 139-148; K. Falkowski, *Bezpieczeństwo ekonomiczne Rosji w warunkach sankcji gospodarczych UE w kontekście posiadanych międzynarodowych przewag konkurencyjnych*, „Studia Europejskie” 2015, nr 4, s. 158-167.

Centrum Analitycznego Jurija Lewady od marca 2014 r. do połowy 2017 r. średnio aż ok. 60% obywateli Federacji Rosyjskiej źle odnosiło się do Ukrainy, co było niepokojąco dużym odsetkiem¹⁵. Oczywiście mimo wspomnianych czynników część osób z Ukrainy w dalszym ciągu szuka zatrudnienia w Federacji Rosyjskiej, czemu sprzyjają bliskość geograficzna oraz kulturowa obu państw, znajomość języka, rozbudowane sieci migracyjne w tym państwie oraz duże doświadczenie w pracy na rynku rosyjskim itd.

Przedłużająca się rosyjska agresja na Ukrainie przyniosła niespotykany od lat 90. kryzys, który skutkował drastycznym obniżeniem poziomu życia przeciętnych mieszkańców, do czego przyczyniło się gwałtowne załamanie kursu hrywny do dolara amerykańskiego. Jedną z kluczowych przyczyn tego stanu rzeczy jest istotny spadek wielkości ukraińskiego eksportu wywołany kryzysem ukraińskim. Jeszcze w 2013 r. Federacja Rosyjska była głównym odbiorcą towarów i surowców z Ukrainy. Eksport do Rosji przekraczał 20 mld dolarów amerykańskich. Konflikt i wojna handlowa sprawiły, że już w następnym roku spadł on do poziomu 13 mld dolarów, a władze Ukrainy nie były w stanie szybko znaleźć alternatywy dla rynku rosyjskiego. Poważnymi problemami pozostają także istotne zmniejszenie się poziomu bezpośrednich inwestycji zagranicznych, niskie tempo implementacji reform gospodarczych i politycznych, korupcja i nepotyzm¹⁶.

Bezrobocie, spadek poziomu realnych wynagrodzeń oraz brak nadziei na poprawę sytuacji bytowej w połączeniu ze zmianami obserwowanymi w Federacji Rosyjskiej zwiększyły atrakcyjność emigracji zarobkowej na Zachód, głównie do Unii Europejskiej. Oczywiście dywersyfikacja kierunków migracji byłaby niemożliwa bez istnienia złożonych sieci migracyjnych, opartych o ukraińską diasporę żyjącą w państwach Unii Europejskiej. Dlatego warto podkreślić, że emigracja z Ukrainy w kierunku zachodnim nie jest zjawiskiem nowym i jej znaczenie ustawicznie rosło, począwszy od lat 90. XX w. Po upadku „żelaznej kurtyny” Ukraińcy wyjeżdżali głównie do Włoch, Hiszpanii, Portugalii, Niemiec, Polski oraz Republiki Czeskiej. Część decydowała się także na wyjazd do Stanów Zjednoczonych i Kanady, gdzie żyje duża diaspora

¹⁵ *Мониторинг перемен: основные тенденции*, „Вестник общественного мнения” 2017, т. 24, ч. 3-4, s. 13.

¹⁶ M. Kudrec, M. Lenč, *Ukraine in Crisis: The Economic and Security Consequences for European Union, Ukraine and Russia*, [w:] *Panorama of Global Security Environment 2015-2016*, eds. P. Bátor, R. Ondrejcsák, Strategic Policy Institute, Bratislava 2016, s. 49-51.

ukraińska o znacznie starszej metryce. Szacuje się, że w Republice Federalnej Niemiec mieszka ok. 200 tys. osób pochodzenia ukraińskiego (2016 r.), we Włoszech 226 tys. (2016 r.), 100 tys. w Czechach (2016 r.), w Hiszpanii ok. 85 tys. (2014 r.), w Portugalii 41 tys. (2013 r.), w Grecji 17 tys. (2011 r.), w Kanadzie 1,2 mln (2011 r.) i Stanach Zjednoczonych 931 tys. (2010 r.). Popularnym kierunkiem migracji krótkookresowej jest również Turcja, którą w 2013 r. odwiedziły prawie 4 mln Ukraińców, głównie turystów, ale także osób znajdujących zatrudnienie w gospodarce nieformalnej¹⁷.

Wpływ na decyzję o wyjeździe, szczególnie do państw Europy Środkowej, może mieć też szereg innych czynników, takich jak bliskość kulturowa, w tym językowa, bliskość geograficzna, pozytywne doświadczenia z kontaktów z pracodawcami z tego regionu, dobra opinia o danym kierunku migracji. Oczywiście masowa migracja zarobkowa z Ukrainy, ale stopniowo także z innych państw obszaru poradzieckiego (przede wszystkim Białorusi, Mołdawii i Gruzji), byłaby niemożliwa bez wyraźnej poprawy koniunktury gospodarczej w Polsce i w innych państwach regionu, obserwowanej po przystąpieniu tych państw do Unii Europejskiej, czego efektem był wzrost poziomu wynagrodzeń¹⁸. Ważnym czynnikiem była również polityka imigracyjna poszczególnych państw wspólnoty. Bez wzięcia pod uwagę tego ostatniego elementu trudno wytłumaczyć masową emigrację z Ukrainy do Polski, a nie np. do Republiki Czeskiej czy Republiki Federalnej Niemiec, gdzie za podobną pracę można uzyskać relatywnie wyższe wynagrodzenie¹⁹.

Analizując problem determinantów kształtujących imigrację zarobkową z Ukrainy do Polski, warto zwrócić uwagę na złożoność problemu. Odwołując się do teorii systemów migracyjnych, można zauważyć, że wielkość strumieni imigracyjnych trafiających do Polski jest warunkowana przez szereg czynników na poziomie makro, mezo i mikro²⁰. Niezwykle trudnym zadaniem jest określenie, który z nich w indywidualnych przypadkach ma

¹⁷ *Ukrainian Migration to the European Union. Lessons from Migration Studies*, eds. O. Fe-dyuk, M. Kindler, Springer Berlin Heidelberg, New York 2016, s. 4-197.

¹⁸ Szerzej o tym problemie: B. Jóźwik, *Realna konwergencja gospodarcza państw członkowskich Unii Europejskiej z Europy Środkowej i Wschodniej. Transformacja, integracja i polityka spójności*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2017, s. 22-96.

¹⁹ Š. Prát, Thu Minh Bui, *A Comparison of Ukrainian Labor Migration in the Czech Republic and Poland*, "East European Politics and Societies and Cultures" 2018, Vol. 44, No. 4, s. 8-22.

²⁰ S. Castles, M.J. Miller, *Migracje we współczesnym świecie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011, s. 47-50.

znaczenie decydujące. Możemy jednak pokusić się o stwierdzenie, że wśród kluczowych czynników zachęcających potencjalnych imigrantów do wyjazdu na jednym z pierwszych miejsc wymienić należy trudną sytuację polityczną i gospodarczą wywołaną kryzysem ukraińskim, połączoną z radykalnymi zmianami polityki imigracyjnej Federacji Rosyjskiej. Z drugiej strony migracja do Polski stymulowana jest przede wszystkim przez liberalną politykę imigracyjną, preferującą zatrudnienie krótkookresowych imigrantów zarobkowych z wybranych państw obszaru poradzieckiego oraz przez poprawę koniunktury i wzrost poziomu płac.

5.2. Legalizacja pobytu i zatrudnienia Ukraińców w Polsce

Masowa imigracja zarobkowa z Ukrainy i innych państw Europy Wschodniej jest możliwa dzięki wprowadzeniu szeregu ułatwień w systemie legalizacji pobytu i zatrudnienia cudzoziemców z wybranych państw obszaru poradzieckiego. Ułatwienia te obejmują niewielką grupę państw, jednak realnie dotyczą dużej grupy osób. Skomplikowany charakter regulacji prawnych oraz funkcjonowanie paralelnie kilku ścieżek legalizacji pobytu i zatrudnienia poważnie utrudniają precyzyjną analizę strumieni migracyjnych ze Wschodu.

Jednym z warunków legalnego zatrudnienia cudzoziemca w Polsce jest posiadanie ważnej wizy umożliwiającej podejmowanie legalnej pracy wydanej na podstawie zezwolenia na pracę oraz zezwolenia na pobyt czasowy. Ustawa o cudzoziemcach przewiduje kilka typów zezwoleń na pobyt czasowy cudzoziemca, m.in. jednolite zezwolenie na pobyt czasowy i pracę, zezwolenie na pobyt czasowy w celu kształcenia się na studiach oraz zezwolenie na pobyt czasowy w celu prowadzenia działalności gospodarczej, w celu połączenia z rodziną i prowadzenia badań naukowych. O wydaniu odpowiedniego typu zezwolenia oraz o okresie jego ważności decyduje wojewoda, w niektórych przypadkach szef Urzędu ds. Cudzoziemców. Może on wynosić obecnie od 3 miesięcy do 3 lat. Osoba wyrażająca chęć przedłużenia pobytu musi ubiegać się o kolejne zezwolenie. W przypadku odmowy zobowiązana jest do opuszczenia terytorium Polski w ciągu 30 dni od wydania takiej decyzji, w sytuacji, kiedy taka decyzja jest ostateczna. W przypadku organu wyższego stopnia (Urzędu ds. Cudzoziemców) – od momentu doręczenia pisma. Od decyzji wojewody obcokrajowiec może odwołać się w ciągu 14 dni, termin opuszczenia terytorium Polski liczony jest po upływie terminu na wniesienie

odwołania. W przypadku złożenia odwołania cudzoziemiec może przebywać na terytorium Polski przez okres trwania procedury odwoławczej. W przypadku organu wyższego stopnia (Urzędu ds. Cudzoziemców) – od momentu doręczenia pisma. Od decyzji wojewody obcokrajowiec może odwołać się w ciągu 14 dni, termin opuszczenia terytorium Polski liczony jest po upływie terminu na wniesienie odwołania. W przypadku złożenia odwołania cudzoziemiec może przebywać na terytorium Polski przez okres trwania procedury odwoławczej. Osoby niestosujące się do tych przepisów mogą zostać administracyjnie wydalone z zakazem wjazdu do strefy Schengen od 3 miesięcy do 5 lat, w zależności od okoliczności towarzyszących wydaniu decyzji²¹.

Z obowiązku uzyskania zezwolenia na pracę zwolnieni są obywatele państw Europejskiego Obszaru Gospodarczego, obcokrajowcy, którzy uzyskali w Polsce status uchodźcy, ochronę czasową, ochronę humanitarną, ochronę uzupełniającą, posiadają zezwolenie na pobyt stały, pobyt tolerowany, ewentualnie status długoterminowego rezydenta UE. Wspomnianego obowiązku nie muszą dopełnić także obcokrajowcy posiadający zezwolenie na pobyt czasowy w Polsce udzielone w związku z zawarciem małżeństwa z obywatelem polskim lub cudzoziemcem posiadającym status uchodźcy, ochronę uzupełniającą, zezwolenie na pobyt stały lub pobyt rezydenta długoterminowego UE, pobyt tolerowany czy ochronę czasową przyznane w Polsce. Podobnie sprawa przedstawia się z osobami posiadającymi czasowe zezwolenie na pobyt w celu kształcenia się na uczelni wyższej. Bez zezwolenia mogą pracować także osoby posiadające Kartę Polaka oraz absolwenci polskich szkół ponadgimnazjalnych, stacjonarnych studiów wyższych lub stacjonarnych studiów doktorskich na polskich uczelniach i w instytutach naukowych i badawczych²².

Zezwolenie na pracę obcokrajowca wydaje wojewoda odpowiedni do miejsca rejestracji przedsiębiorstwa, u którego cudzoziemiec chce podjąć pracę. Kosztuje od 50 do 200 zł. Do wniosków o udzielenie zezwolenia należy dołączyć informację starosty o braku możliwości zaspokojenia potrzeb kadrowych

²¹ *Nowi mieszkańcy? Imigracja ukraińska w aglomeracji wrocławskiej. Uwarunkowania i skala*, Raport Regionalnego Ośrodka Debaty Międzynarodowej oraz Fundacji Młoda Rzeczpospolita, Wrocław 2017, s. 7; *Konsekwencje nielegalnego pobytu na terytorium RP*, Straż Graniczna, www.strazgraniczna.pl (dostęp: 10.09.2018); Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach, Dz.U. z 2013 r., poz. 1650.

²² *Chcę pracować w Polsce*, Urząd do Spraw Cudzoziemców, www.udsc.gov.pl (dostęp: 10.09.2018); Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach, dz. cyt.

w oparciu o lokalny rynek pracy, którą uzyskuje się w Powiatowym Urzędzie Pracy pracodawca cudzoziemca. Z tzw. testu rynku pracy zwolnione są zawody szczególnie pożądane z punktu widzenia polskiej gospodarki. Lista modyfikowana jest systematycznie przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. Najnowsza, obowiązująca od 1 lipca 2018 r., obejmuje 283 zawody. Do uzyskania wizy z zezwoleniem na pracę konieczne jest przedstawienie w organie konsularnym zezwolenia na pracę wydanego przez wojewodę, ewentualnie oświadczenia o zamiarze powierzenia pracy cudzoziemcowi zarejestrowanego w Powiatowym Urzędzie Pracy lub wprowadzonego od 1 stycznia 2018 r. zezwolenia na pracę sezonową. Cudzoziemcy przebywający w Polsce legalnie, których celem pobytu jest legalne zatrudnienie, mogą aplikować do wojewody o udzielenie zezwolenia na pobyt czasowy i pracę albo zezwolenia na pobyt czasowy w celu wykonywania pracy w zawodzie wymagającym wysokich kwalifikacji. Zezwolenia te wydawane są przez wojewodę w tzw. procedurze jednego wniosku i pozwalają legalnie przebywać na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz wykonywać pracę bez wymogu ubiegania się o dodatkowe zezwolenia na pracę²³.

Poza zwykłym zezwoleniem na pracę polskie prawo przewiduje także zatrudnienie wybranych kategorii obcokrajowców na podstawie uproszczonej procedury rejestracji oświadczeń pracodawców o zamiarze zatrudnienia obcokrajowca wprowadzonej w 2006 r. w formie rozporządzenia do ustawy z 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy w Polsce. Rozporządzenie, w pierwszej redakcji, pozwalało obywatelom wybranych państw Europy Wschodniej i Kaukazu Południowego (Białorusi, Ukrainy, Mołdawii, Gruzji, Federacji Rosyjskiej; od 1 stycznia 2014 r. dołączyli do nich obywatele Armenii) podejmować legalną pracę w Polsce przez okres nie dłuższy niż 90 dni raz na 180 dni. Początkowo nowe przepisy obejmowały wyłącznie 27 grup zawodowych wyselekcjonowanych pod względem ich przydatności z punktu widzenia polskiego rynku pracy – szczególnie preferowana była praca sezonowa²⁴. Rozporządzenie z 29 stycznia 2008 r. wprowadziło nie rozszerzyło tego okresu, ale pozwoliło na jego łączenie w skali całego roku, tzn. imigrant zarobkowy mógł pracować łącznie 6 miesięcy w ciągu roku.

²³ Tamże.

²⁴ Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 30 sierpnia 2006 r. w sprawie wykonywania pracy przez cudzoziemców bez konieczności uzyskania zezwolenia na pracę, Dz.U. z 2006 r., nr 156, poz. 1116.

Stopniowo zniesiono także ograniczenia zatrudniania tej kategorii imigrantów w poszczególnych branżach²⁵.

Nowe regulacje wprowadzały poważną lukę w systemie legalizacji zatrudnienia w Polsce, ponieważ umożliwiły imigrantom ekonomicznym ze Wschodu masowe przenikanie do szarej strefy. Skala i szybki przyrost osób korzystających z uproszczonej procedury utrudniały weryfikowanie prawdziwości oświadczeń składanych przez pracodawców. Powstały wręcz wyspecjalizowane firmy rejestrowane na słupy, które nielegalnie handlowały oświadczeniami o zamiarze zatrudniania cudzoziemców. Chcąc ograniczyć ten proceder oraz zwiększyć kontrolę nad szybko rosnącą falą imigracji zarobkowej, władze Polski zmodyfikowały nieco uproszczoną procedurę zatrudniania imigrantów ekonomicznych z sześciu wymienionych państw nowelizacją ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy z 27 lipca 2017 r., której większość regulacji weszła w życie od nowego roku. Od 1 stycznia 2018 r. zmieniono nazwę oświadczeń, usuwając z niej słowo „zamiar”, wprowadzono także opłaty za ich rejestrację (30 zł) oraz ustanowiono obowiązek informowania Powiatowego Urzędu Pracy, czy dana osoba faktycznie podjęła pracę. Pracodawca musi zgłosić w urzędzie pracy, jeżeli cudzoziemiec nie podejmie pracy w ciągu 7 dni od daty widniejącej na oświadczeniu pod groźbą grzywny. Dodatkowo uproszczona procedura nie przewidywała już zatrudniania obcokrajowców do prac sezonowych²⁶.

Duże zapotrzebowanie na prace sezonowe miały zaspokoić nowe przepisy wprowadzone wspomnianą nowelizacją ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy z 27 lipca 2017 r. Od 1 stycznia 2018 r. pracę sezonową w Polsce mogą wykonywać obywatele praktycznie wszystkich państw na podstawie zezwoleń na pracę sezonową. Zezwolenia wystawiane są przez starostę za pośrednictwem Powiatowego Urzędu Pracy. Czas pobytu cudzoziemca na terytorium Polski został wydłużony z sześciu do dziewięciu miesięcy w roku. Obawiając się nadużyć, a przede wszystkim wykorzystywania

²⁵ Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 29 stycznia 2008 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wykonywania pracy przez cudzoziemców bez konieczności uzyskania zezwolenia na pracę, Dz.U. z 2008 r., nr 17, poz. 106; A. Szabaciuk, *Migracje zarobkowe z Europy Wschodniej do państw Grupy Wyszehradzkiej po 2014 r.*, „Studia Europejskie” 2018, nr 4, s. 81-83.

²⁶ *Zatrudnienie i przeciwdziałanie bezrobociu. Zmiany w zatrudnianiu cudzoziemców – pytania i odpowiedzi*, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, www.mpips.gov.pl (dostęp: 27.12.2017).

nowych zezwoleń do nielegalnego przenikania do strefy Schengen, obłożono je pewnymi obwarowaniami. Kluczowym kryterium jest oczywiście charakter podejmowanej pracy, gdyż zezwolenia wydawane są wyłącznie dla osób szukających zatrudnienia w rolnictwie, ogrodnictwie, leśnictwie, rybołówstwie czy turystyce, ale w ramach działalności uznawanych za pracę sezonową. Najmniejsze obwarowania dotyczą obywateli sześciu wspomnianych państw poradzieckich, ponieważ nie są oni objęci tzw. testem rynku pracy. Ta kategoria może też uzyskać zezwolenie wielosezonowe na okres do trzech kolejnych lat kalendarzowych, pod warunkiem, że ubiegający się o nie podmiot w okresie pięciu lat poprzedzających okres złożenia wniosku przynajmniej raz zatrudnił obcokrajowca na podstawie zezwolenia na pracę sezonową. Dodatkowym ograniczeniem jest wysokość wynagrodzenia widniejąca na umowie o pracę. Nie może być ona niższa od przeciętnego wynagrodzenia pracownika wykonującego taką samą pracę na danym stanowisku w przedsiębiorstwach w regionie. Konieczne jest także uiszczenie opłaty za rejestrację zezwolenia w wysokości 30 zł. Warto podkreślić także, że w czasie obowiązywania zezwolenia pracownik może wykonywać także inne prace sezonowe, nie tylko te określone w zezwoleniu. Obywatele sześciu państw poradzieckich, zatrudnieni w oparciu o zezwolenie na pracę sezonową, w drodze wyjątku mogą przez 30 dni wykonywać pracę niesezonową²⁷.

Mimo daleko idącej liberalizacji prawa imigracyjnego Polska w dalszym ciągu potrzebuje znaczącego napływu imigrantów zarobkowych, którzy zaspokoją zapotrzebowanie na siłę roboczą na polskim rynku pracy. Obecnie planowana jest nowelizacja przepisów ułatwiających legalizację pobytu i pracy w Polsce. Wśród szeregu zmian kluczowe znaczenie ma postulowane wydłużenie czasu pracy na podstawie uproszczonej procedury oświadczeń pracodawców o zatrudnieniu obcokrajowca z 6 do 12 miesięcy na 1,5 roku. Dodatkowo planowane jest skrócenie okresu oczekiwania obywateli tych państw na zezwolenie na pobyt stały z 5 lat do 2,5 roku oraz poszerzenie listy sześciu państw objętych uproszczoną procedurą o Wietnam i Filipiny. Władze Polski planują przeznaczyć 2,9 mld zł na nową politykę migracyjną, która obejmować ma także repatriację i reemigrację migrantów poakcesyjnych. Działania te stanowią konsekwencję rosnącej w regionie rywalizacji

²⁷ *Zezwolenie na pracę sezonową*, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, www.mpips.gov.pl (dostęp: 10.09.2020).

o imigrantów zarobkowych, o czym może świadczyć większa otwartość na pracowników z Ukrainy w Czechach i na Słowacji²⁸.

5.3. Skala, geografia i charakterystyka imigracji zarobkowej z Ukrainy

Jak już wspominaliśmy, skomplikowany system legalizacji pobytu i zatrudnienia obcokrajowców w Polsce utrudnia drobiazgową analizę strumieni migracyjnych z kierunku wschodniego, a w szczególności z Ukrainy. Nie oznacza to bynajmniej, że nie dysponujemy żadnymi instrumentami pomocnymi w oszacowaniu skali i geografii migracji zarobkowych. Fragmentaryczne dane oraz badania jakościowe i ilościowe prowadzone przez instytucje naukowe w Polsce i na Ukrainie mogą pomóc określić podstawowe trendy i cechy nowego zjawiska, jakim jest masowa imigracja zarobkowa z państw Europy Wschodniej do Polski.

Imigracja zarobkowa, głównie z Ukrainy, nie jest (jak wiemy) zjawiskiem nowym. Już na początku lat 90. obserwowaliśmy w Polsce dużą liczbę tymczasowych imigrantów z państw Europy Wschodniej, którzy podejmowali głównie dorywcze prace lub zajmowali się drobnym handlem na bazarach i targowiskach. Podróżę ułatwiał obowiązujący do 2003 r. reżim bezwizowy. Wymuszone przez integrację ze strukturami wspólnotowymi zmiany prawne i wiążące się z nimi utrudnienia zmniejszyły liczbę osób przekraczających naszą wschodnią granicę. Chociaż początkowo wizy były bezpłatne, to uzyskanie ich nie było łatwe ze względu na dużą liczbę składanych wniosków, co stworzyło pole do działalności prywatnych biur pośrednictwa wizowego, które za pomoc w dopełnieniu wszelkich formalności pobierały wysokie opłaty. Przystąpienie do układu z Schengen wymusiło wprowadzenie zmian w zasadach przyznawania wiz oraz zaostrzenie kryteriów ich wydawania. Oznaczało to także wprowadzenie opłat za wystawianie wiz²⁹.

Pewną próbą złagodzenia nowych regulacji była wspomniana uproszczona procedura rejestracji oświadczeń o zamiarze zatrudnienia obcokrajowca, obowiązująca od 1 stycznia 2007 r. Umożliwia ona uzyskanie wizy krajowej

²⁸ A. Błaszczak, *Polska zawalczy o imigrantów*, „Rzeczpospolita” 2018, 26 lipca.

²⁹ A. Górny, *All Circular but Different. Variation in Patterns of Ukraine-to-Poland Migration*, „Population, Space and Place” 2017, Vol. 23, No. 8, s. 3.

osobom pragnącym podjąć pracę sezonową na terytorium Polski. Z możliwości tej korzystali głównie Ukraińcy, szczególnie po 2013 r., kiedy liczba zarejestrowanych oświadczeń rosła z roku na rok lawinowo, by w 2017 r. przekroczyć 1,7 mln. Obywatele innych państw objętych taką możliwością rzadziej decydowali się na tę ewentualność. Białorusini mogli legalnie podejmować pracę w Rosji bez żadnych formalnych ograniczeń, w Mołdawii głównym kierunkiem emigracji jest Rumunia, a emigrację zarobkową z wykorzystaniem uproszczonej procedury hamuje zjawisko masowego przyznawania obywatelstwa rumuńskiego mieszkańcom Mołdawii. Według nieoficjalnych danych rumuńskich tylko do 2001 r. ok. 200 tys. mieszkańców Mołdawii uzyskało rumuńskie obywatelstwo, a 50 tys. rosyjskie. Z oczywistych względów po akcesji Rumunii do Unii Europejskiej liczba osób z obywatelstwem rumuńskich dodatkowo wzrosła³⁰.

Położenie geograficzne Gruzji i Armenii utrudniało podejmowanie pracy sezonowej w Polsce. Dodatkowo Armenia od 2 stycznia 2015 r. stała się pełnoprawnym członkiem Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej, co, jak wiemy, umożliwiało obywatelom tego państwa podejmowanie legalnej pracy w Rosji bez żadnych ograniczeń³¹. Zauważmy jednak, że dekonstrukcja gospodarcza w Rosji wywołana kryzysem ukraińskim i zniżkami cen surowców węglowodorowych na światowych giełdach skłoniła część obywateli państw członkowskich EUG do wyjazdu na Zachód.

Tabela 5.1. Liczba zarejestrowanych oświadczeń pracodawców o zamiarze zatrudnienia pracownika z sześciu republik poradzieckich w latach 2007-2017

Rok	Mołdawia	Rosja	Białoruś	Armenia	Gruzja	Ukraina
2007	–	190	1347	–	–	20 260
2008	–	1147	12 606	–	–	142 960
2009	2747	674	4860	–	–	180 133
2010	5912	595	3623	–	453	169 490
2011	6540	505	2078	–	1082	153 799
2012	9421	1624	7636	–	1384	223 671
2013	4894	570	2335	–	1321	217 571

³⁰ A. Pop, *Migration Effects of Romania's Accession to the EU: The Case of Moldova*, "Romanian Journal Of European Affairs" 2009, Vol. 9, No. 1, s. 80.

³¹ С.Б. Алиев, *Трудовая миграция и социальное обеспечение трудящихся в Евразийском экономическом союзе*, Евразийская экономическая комиссия, Москва 2016, s. 9.

Rok	Mołdawia	Rosja	Białoruś	Armenia	Gruzja	Ukraina
2014	6331	1227	4017	774	2103	372 946
2014	9575	1939	5599	1043	1366	762 700
2016	20 650	3937	23 400	1597	1698	1 262 845
2017	31 465	6150	58 046	2786	11 126	1 714 891

Źródło: *Zatrudnianie cudzoziemców w Polsce, dane za lata 2007-2021*, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, <https://psz.praca.gov.pl/rynek-pracy/statystyki-i-analizy/zatrudnianie-cudzoziemcow-w-polsce> (dostęp: 9.10.2021).

Tabela 5.2. Liczba zarejestrowanych oświadczeń pracodawców o zatrudnieniu pracownika z sześciu republik poradzieckich w latach 2018-2019 według obywatelstwa

Rok	Mołdawia	Rosja	Białoruś	Armenia	Gruzja	Ukraina
2018	36 742	6718	62 805	1648	28 008	1 446 304
2019	39 417	11 262	66 045	2302	45 127	1 475 923
2020	45 281	19 246	78 905	2406	44 270	1 329 491

Źródło: Tamże.

Przeważająca część Ukraińców korzystających z uproszczonej procedury oraz zabiegająca o zezwolenie na pracę szukała początkowo zatrudnienia w aglomeracji warszawskiej. Jeszcze dekadę temu dysproporcja między liczbą osób podejmujących zatrudnienie w Warszawie i okolicach oraz w innych częściach państwa była znacząca. Z czasem zaczęła się zacierać i coraz więcej osób szukało zatrudnienia poza stolicą, przede wszystkim w zachodnich regionach Polski. Jeżeli jeszcze w 2013 r. ponad połowa oświadczeń o zamiarze powierzenia pracy obcokrajowcowi zarejestrowana była w województwie mazowieckim, to do 2017 r. ten odsetek zmniejszył się do 23%³².

Tabela 5.3. Liczba zezwoleń na pracę sezonową wydanych przez powiatowe urzędy pracy w latach 2018-2019 według obywatelstwa

Rok	Ukraina	Gruzja	Białoruś	Mołdawia	Rosja	Nepal
2018	133 029	203	649	382	50	179
2019	129 683	302	659	380	79	33
2020	287 271	445	1893	1143	384	361

Źródło: Tamże.

³² *Informacja o zatrudnieniu cudzoziemców w Polsce*, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Departament Rynku Pracy, Warszawa 2018, s. 8.

Co istotne, porównując dynamikę wzrostu liczby wydawanych zezwoleń na pracę i liczbę oświadczeń o powierzeniu pracy obcokrajowcowi, dostrzegamy istotne zmiany. Dla przykładu stosunek liczby zezwoleń do liczby oświadczeń wynosił w 2015 r. 1:12, a w 2017 r. już zaledwie 1:8. Może to świadczyć, że rośnie liczba osób zainteresowanych legalizacją zatrudnienia w Polsce oraz poszukujących stabilizacji i możliwości osiedlenia się na stałe. Zapewne pandemia COVID-19 utrwali ten trend. Zauważmy również, że w ostatnich latach zmieniła się struktura wydawanych zezwoleń według państwa pochodzenia. W 2012 r. 51,85% zezwoleń trafiło do obywateli Ukrainy, 8,3% Chin, 5,88% Wietnamu. W 2017 r. 81,72% otrzymali Ukraińcy, 4,46% Białorusini, a 3% to obywatele Mołdawii³³.

Tabela 5.4. Liczba oświadczeń o zamiarze zatrudniania Ukraińca zarejestrowanych w powiatowych urzędach pracy w poszczególnych województwach w latach 2011-2017

Województwo	Rok						
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Dolnośląskie	12 661	26 774	9608	36 112	72 042	132 267	209 763
Kujawsko-Pomorskie	877	2016	1793	8850	28 745	46 757	65 636
Lubelskie	15 102	18 525	5032	25 469	54 982	72 652	81 350
Lubuskie	3688	7774	3009	10 706	33 421	65 741	75 799
Łódzkie	4935	5685	2193	11 031	36 885	97 052	141 276
Małopolskie	4726	7660	3639	19 319	44 640	96 565	127 231
Mazowieckie	85 592	118 065	41 016	194 971	306 708	350 186	384 388
Opolskie	2392	3206	1605	5964	14 328	23 082	35 830
Podkarpackie	1680	1748	1106	7741	10 006	10 897	17 205
Podlaskie	1509	774	291	1398	6640	8432	14715
Pomorskie	2525	3606	1258	5520	24 745	62 903	120 182
Śląskie	4478	6867	2357	10 883	33 869	83 706	145 893
Świętokrzyskie	5169	5718	1033	7289	16 736	27 849	37 273
Warmińsko-Mazurskie	213	589	414	1230	3445	7974	19 412
Wielkopolskie	5991	11 465	4708	21 028	57 665	123 197	172 424
Zachodniopomorskie	2241	3199	1181	5435	17 843	53 585	66 514

Źródło: Tamże.

³³ Tamże, s. 2-7.

Na przestrzeni ostatniej dekady widoczne były istotne zmiany nie tylko w terytorialnej dystrybucji strumieni migracyjnych z Ukrainy w Polsce. Zmieniała się także ich struktura. Początkowo wśród emigrantów dominowały przede wszystkim osoby z zachodniej części Ukrainy, które ze względu na bliskość geograficzną oraz niejednokrotnie znajomość języka polskiego dysponowały odpowiednim kapitałem społecznym niezbędnym do znalezienia zatrudnienia w Polsce. Po 2013 r. coraz częściej trafiały tutaj osoby z pozostałych regionów Ukrainy. Wiąże się to m.in. z dużym zaangażowaniem agencji pośrednictwa pracy w pozyskiwanie pracowników z Ukrainy, które wsparły nieformalne sieci migracyjne, dzięki czemu możliwy był tak istotny skok ilościowy imigrantów zarobkowych z Ukrainy w tak krótkim czasie. Obecnie szacuje się, że nawet 40% imigrantów pracujących w Polsce trafiło tutaj za pośrednictwem agencji pracy. Trudno jest jednak precyzyjnie określić skalę tego zjawiska, ponieważ nie znamy dokładnej liczby imigrantów zarobkowych z Ukrainy w Polsce³⁴.

Tabela 5.5. Zezwolenia na pracę wydawane w Polsce obywatelom wybranych państw w latach 2007-2017

	2010	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Ogółem	36 622	39 078	43 663	65 786	127 394	235 626	328 768	444 738	406 496
Mołdawia	675	699	1027	1488	2844	3792	6035	8341	7616
Rosja	491	822	654	579	1008	1433	1903	2862	3371
Białoruś	1937	2004	1834	2037	4870	10 518	19 233	27 130	27 304
Armenia	448	448	363	140	156	181	281	433	349
Azerbejdżan	45	96	103	116	193	1336	3302	3183	2125
Filipiny	349	227	246	179	249	733	2057	6317	7391
Indonezja	72	100	94	75	111	148	352	2023	3885
Uzbekistan	436	948	1060	1433	836	1409	2634	6309	5873
Tadżykistan	36	303	103	59	98	353	868	1323	1186
Kazachstan	27	118	126	74	112	321	803	1689	2464
Kirgistan	58	68	133	42	19	81	654	1283	1095

³⁴ A. Rozwadowska, *50 zł za Ukraińca. Firmy bombardują agencje pracy ofertami*, „Gazeta Wyborcza” 2018, 8 stycznia; Z. Brunarska, M. Grotte, M. Lesińska, *Migracje obywateli Ukrainy do Polski w kontekście rozwoju społeczno-gospodarczego: stan obecny, polityka, transfery pieniężne*, CMR Working Papers No. 60/118, Ośrodek Badań nad Migracjami, Warszawa 2012, s. 14-52.

	2010	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Gruzja	94	203	225	88	142	398	2752	7438	8213
Ukraina	12 894	20 416	26 315	50 465	106 223	192 547	238 334	330 495	295 272
Indie	1189	1300	1242	1425	1772	3938	8362	8063	8184
Bangladesz	676	314	283	319	721	2412	8341	6986	3758
Nepal	2110	525	402	596	1211	7075	19912	9175	5708
Wietnam	2245	2230	2369	732	439	658	1313	3367	2992
Chiny	6209	3089	2133	1288	1205	1179	1473	1935	1380
Turcja	1468	967	689	550	672	1228	1481	2936	2641

Źródło: Tamże.

Tabela 5.6. Liczba wszystkich typów zezwoleń na pracę wystawionych obywatelom Ukrainy w latach 2007-2017 z podziałem na województwa

	Rok							
Województwo	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Dolnośląskie	599	853	939	1001	970	2380	9602	11052
Kujawsko-Pomorskie	186	230	301	402	1056	3033	4843	6088
Lubelskie	283	464	632	761	870	1053	1668	3115
Lubuskie	595	806	826	827	1238	2321	3167	6648
Łódzkie	191	244	248	254	453	910	2861	16 563
Małopolskie	885	958	1036	1386	1746	5147	13 061	18 230
Mazowieckie	7043	10 677	11 706	10 873	13 871	23 789	37 440	54 509
Opolskie	470	635	569	610	692	1065	2626	4963
Podkarpackie	230	229	350	408	569	829	1623	3486
Podlaskie	54	79	72	89	93	286	507	1497
Pomorskie	606	1143	866	903	1423	3502	7028	10 878
Śląskie	543	598	624	556	660	1515	6120	20 839
Świętokrzyskie	293	322	258	211	193	556	1691	2891
Warmińsko-Mazurskie	40	45	123	131	268	372	1072	4082
Wielkopolskie	590	966	1291	1504	1810	2870	9118	19 072
Zachodniopomorskie	286	420	454	500	403	837	3796	8634

Źródło: Tamże.

Zmianie uległy także proporcje udziału kobiet i mężczyzn w migracjach zarobkowych do Polski. Analizując liczbę oświadczeń o zamiarze zatrudnienia obcokrajowca zarejestrowanych przez polskich pracodawców, dostrzegamy,

że w latach 2010-2017 liczba kobiet zmniejszyła się z 46% do 36%³⁵. Stanowi to poniekąd konsekwencję zmiany struktury zatrudnienia imigrantów z Ukrainy w Polsce. W 2010 r. 64% oświadczeń wystawiano na pracę w rolnictwie i branżach pokrewnych (leśnictwo, łowiectwo, rybołówstwo), 10% w budownictwie i branżach pokrewnych, a 4% w usługach domowych oraz 1,5% w transporcie. W 2017 r. udział rolnictwa wyniósł zaledwie 18%, budownictwa 12,5%, przetwórstwa przemysłowego 14%, transportu 4,4%, a zatrudnianie w gospodarstwach domowych spadło do 0,8%. Wzrosły zatem różnorodność podejmowanej pracy oraz udział pracy pozarolniczej³⁶.

Obecnie wśród imigrantów ekonomicznych z Ukrainy dominują osoby stosunkowo młode. W 2017 r. 26,4% oświadczeń o zamiarze zatrudnienia obywatela Ukrainy wystawionych było na osoby poniżej 26. roku życia, a 43,6% na osoby w wieku od 27 do 40³⁷. Według raportu z badań socjologicznych firmy EWL są to również osoby z reguły dobrze wykształcone: 25,8% legitymuje się wykształceniem wyższym, 9,5% wyższym niepełnym, a 32,2% wykształceniem średnim. Poważnym problemem jest słaba znajomość języka – ponad połowa ankietowanych deklaruje, że w ogóle nie zna języka polskiego (31,2%) lub zna go źle (23%). Większość z ankietowanych nigdy wcześniej nie pracowała za granicą (76%), a osoby, które mają takie doświadczenia, pracowały głównie w Rosji (10,9% ogółu ankietowanych) lub Czechach (3,9% ogółu ankietowanych)³⁸.

Największą grupę przyjezdnych stanowią imigranci tymczasowi, którzy zdecydowali się na przyjazd do Polski na okres do 5 miesięcy. Według wyliczeń Agaty Górny aż 94% ukraińskich imigrantów to imigranci tymczasowi lub cyrkulacyjni, przy czym ok. 50% imigrantów to osoby, które z reguły dwa razy w roku wyjeżdżają na Ukrainę i w Polsce spędzają mniej niż połowę czasu – średnio do 3 miesięcy³⁹.

Wśród przybyszów z Ukrainy specyficzną kategorię stanowią migranci edukacyjni. Na przestrzeni ostatnich dwóch dekad obserwujemy diametralne

³⁵ *Cudzoziemcy pracujący w Polsce – statystyki, dane za lata 2010-2017*, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, <https://archiwum.mrips.gov.pl/analizy-i-raporty/cudzoziemcy-pracujacy-w-polsce-statystyki/> (dostęp: 9.10.2021).

³⁶ Tamże.

³⁷ Tamże.

³⁸ A. Zymnin, V. Kulikov, Y. Taran, *Ukraińcy na polskim rynku pracy – doświadczenia, wyzwania, perspektywy. Raport EWL S.A., EWL, Warszawa 2018*, s. 5-8.

³⁹ A. Górny, dz. cyt., s. 5-6.

zmiany w tym zakresie. Polska z marginalnego kierunku wyjazdów w celach zdobywania nauki stała się najbardziej popularnym państwem docelowym migracji edukacyjnych z Ukrainy, wyprzedzając inne państwa w regionie. Na tak dużą popularność tego typu migracji wpływa szereg czynników. Jednymi z kluczowych są stosunkowo nieduże koszty studiów oraz możliwość podjęcia legalnej pracy bez konieczności ubiegania się o dodatkowe zezwolenie. W ten sposób można uzyskać dyplom zagraniczny, dodatkowe kwalifikacje językowe oraz doświadczenie pracy w Unii Europejskiej. Według wyliczeń Narodowego Banku Polskiego z 2015 r. aż 57% studentów z Ukrainy deklarowało chęć podjęcia pracy w czasie studiów⁴⁰. Dodatkowo imigracja edukacyjna stymulowana jest przez polskie szkoły wyższe, które borykając się z poważnym odpływem polskich studentów, spowodowanym m.in. niżem demograficznym, prowadzą od lat intensywną akcję rekrutacyjną na Ukrainie.

Tabela 5.7. Studenci z Ukrainy w Polsce w latach 2010-2016

Rok	Liczba
2010	4879
2011	6321
2012	9747
2013	15 123
2014	23 392
2015	30 589
2016	35 584
2017	37 800
2018	39 200
2019	39 000

Źródło: *Szkoły wyższe i ich finanse*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2011-2019.

Podsumowując, możemy zauważyć, że na przestrzenni ostatniej dekady sytuacja migracyjna Polski uległa radykalnej zmianie. Z państwa typowo emigracyjnego stopniowo zaczęła się zmieniać w państwo imigracyjne. Po 2013 r. obserwujemy znaczący wzrost imigracji zarobkowych głównie z Ukrainy. Skala tego zjawiska jest trudna do precyzyjnego określenia. Zarówno

⁴⁰ I. Chmielewska, G. Dobroczycki, J. Puzyńkiewicz, *Obywatele Ukrainy pracujący w Polsce – raport z badania. Badanie zrealizowane w 2015 r.*, Departament Statystyki NBP, Warszawa 2015, s. 28.

Narodowy Bank Polski, jak i Narodowy Bank Ukrainy szacują imigrację zarobkową z Ukrainy do Polski na niecały milion osób rocznie⁴¹.

Jak wiemy, jednymi z kluczowych przyczyn małej dokładności statystyk są skomplikowany system legalizacji pobytu i zatrudniania oraz tymczasowy czy cyrkulacyjny charakter migracji. Polskie służby konsularne oraz urzędy nie były przygotowane na taką liczbę osób chętnych do pracy w Polsce. Zauważmy, że tylko w latach 2014-2016 wydały one Ukraińcom ponad 3 mln wiz, kiedy w analogicznym czasie placówki konsularne Czech, Słowacji i Węgier wystawiły odpowiednio 8241, 1773 oraz 6079 wiz. Niespotykana do tej pory skala w połączeniu z niedoborami kadrowymi i brakiem odpowiedniego przygotowania personelu skutkowałą niską efektywnością kontroli prawdziwości rejestrowanych oświadczeń⁴².

Niedostateczny nadzór ułatwiał masowe wyludzanie wiz oraz przenikanie imigrantów zarobkowych z Ukrainy do „szarej strefy” w państwach Unii Europejskiej. Problem ten dostrzegła Najwyższa Izba Kontroli w swoich raportach, pokazując słabe punkty obowiązującego systemu. Najwięcej zastrzeżeń budziła uproszczona procedura rejestracji oświadczeń o zatrudnieniu obcokrajowca. Na prośbę NIK Straż Graniczna przeanalizowała pracę 48 podmiotów, które zarejestrowały w okresie 2014-2016 aż 48 292 oświadczenia. Okazało się, że aż 72% wymienionych w nich osób nie podjęło pracy na terytorium Polski, a aż 90% cudzoziemców nie zostało zgłoszonych do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. Dodatkowo aż 40% podmiotów zapraszających Ukraińców do Polski nie osiągnęło w analizowanym okresie żadnego przychodu⁴³.

W ostatnich latach w sposób znaczący wzrosła liczba obcokrajowców pracujących legalnie; jak pokazują dane Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, w grudniu 2014 r. 59 tys. cudzoziemców objętych było obowiązkowym ubezpieczeniem emerytalnym i rentowym, z kolei w grudniu 2020 r. już 600,8 tys.⁴⁴ Nie zmienia to jednak faktu, że w dalszym ciągu duży odsetek imigrantów pracuje w szarej strefie.

⁴¹ I. Chmielewska, G. Dobroczek, A. Panuciak, *Obywatele Ukrainy pracujący w Polsce – raport z badania*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2018, s. 7; *Перерахунок даних щодо приватних грошових переказів в Україну за 2015-2017 роки*, Національний банк України, Київ 2018, s. 11.

⁴² *Zabezpieczenie przed wyludzeniem wiz pod pretekstem podejmowania pracy przez cudzoziemców na terenie Rzeczypospolitej Polskiej*, Raport Najwyższej Izby Kontroli, Warszawa 2018, s. 13-15.

⁴³ Tamże, s. 10-35.

⁴⁴ *Cudzoziemcy w polskim systemie ubezpieczeń społecznych*, oprac. G. Mrugała, P. Kugiel, Departament Statystyki i Prognoz Aktuariatycznych Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, Warszawa 2021, s. 7.

5.4. Znaczenie dla Polski imigracji zarobkowej z Ukrainy

Masowa migracja zarobkowa z Ukrainy do Polski stanowi niewątpliwie ogromne wyzwanie zarówno z punktu widzenia władz Polski, jak i Ukrainy – imigranci z Ukrainy tworzą największą grupę obcokrajowców pracujących w Polsce i jednocześnie Polska jest najpopularniejszym kierunkiem emigracji z Ukrainy. Skalę tych zmian dostrzegają nie tylko badacze polscy, ale także analitycy na Wschodzie. Według wyliczeń Narodowego Banku Ukrainy jeszcze w 2008 r. w Rosji pracowało 48% wszystkich emigrantów zarobkowych z tego państwa, a w Polsce zaledwie 8%. W 2017 r. odsetek ukraińskich emigrantów zarobkowych w Rosji zmniejszył się do 26,3%, a w Polsce wzrósł do 38,9%⁴⁵.

Polscy pracodawcy potrzebują stałego dopływu pracowników, jeżeli chcą utrzymać szybkie tempo rozwoju i konkurencyjność na rynkach europejskich. Imigranci z Ukrainy pomogli zapełnić część wakatów, dodatkowo zyskując przychylną zarówno polskich przedsiębiorców, jak i społeczeństwa przyjmującego, ciężko pracują na swoje utrzymanie i nie nadużywają systemu pomocy społecznej. W badaniu socjologicznym przeprowadzonym na zlecenie firmy Otto Work Force Polska w 2015 r. na próbie 46 pracodawców zatrudniających Ukraińców zdecydowana większość ankietowanych pozytywnie odnosiła się do imigrantów zarobkowych z Ukrainy. Cenią ich ze względu na dużą elastyczność zatrudnienia (91%), motywowanie do pracy zatrudnionych wcześniej pracowników z Polski (41%), ograniczenie rotacji pracowników (23%). Zauważmy jednak, że zaledwie 14% ankietowanych akcentowało korzyści związane z mniejszymi kosztami prowadzenia działalności gospodarczej, co wyraźnie dowodzi, że głównym problemem polskich przedsiębiorców jest obecnie brak rąk do pracy⁴⁶.

Nie oznacza to oczywiście, że zatrudnianie obcokrajowców nie łączy się z określonymi trudnościami i dodatkowymi kosztami. Najczęściej problemem są wspomniane niewystarczające kompetencje językowe pracowników (64%), brak znajomości obowiązujących w Polsce norm i przepisów prawa (23%)

⁴⁵ Національний банк України, *Інфляційний звіт*, Київ 2018, s. 28.

⁴⁶ T. Kupczyk, *Ocena imigrantów z Ukrainy przez polskich pracodawców na przykładzie opinii klientów OTTO Work Force Polska*, [w:] *Imigranci wsparciem dla rynku pracy i rozwoju przedsiębiorstw*, red. Tenże, OTTO Work Force Polska, Wrocław 2017, s. 22.

oraz wzrost kosztów prowadzenia przedsiębiorstwa (18%), który wiąże się z wydatkami ponoszonymi na organizację zatrudnienia Ukraińców w Polsce, np. zakwaterowanie, wyżywienie, pomoc w dopełnieniu formalności związanych z legalizacją pobytu. Rzadko problemem jest negatywny stosunek do imigrantów polskich pracowników (9%). Z drugiej strony zdaniem pracodawców Ukraińcy charakteryzują się większą motywacją (36%), pozytywnym stosunkiem do pracy (32%), rzadziej zmieniają pracę (27%), szybko się uczą (23%). Warto jednak podkreślić, że mimo pozytywnej oceny pracy imigrantów z Ukrainy większość pracodawców, gdyby tylko miała wybór, zatrudniłaby Polaków (68%)⁴⁷.

Polscy pracodawcy doceniają pracowników z Ukrainy i chętnie ich zatrudniają, pozytywnie o imigracji z Ukrainy wypowiada się również większość polskich polityków. Jasno to artykułował m.in. Mateusz Morawiecki, jeszcze jako wicepremier i minister rozwoju na Forum Ekonomicznym w Krynicy w 2016 r. Jak zauważył, zapraszanie do Polski m.in. imigrantów z Ukrainy może przyczynić się do złagodzenia negatywnych tendencji demograficznych obserwowanych w Polsce, co ma kluczowe znaczenie z punktu widzenia polskiej gospodarki, ale jest również „fundamentalnie ważną sprawą ze względów geopolitycznych”. W podobnym tonie wypowiadają się inni politycy Zjednoczonej Prawicy⁴⁸, ale także politycy głównych ugrupowań opozycyjnych, w tym Koalicji Obywatelskiej. Najostrzej przeciwko imigracji z Ukrainy protestowali działacze Ruchu Narodowego oraz Kukiz'15. Szczególnie dużo kontrowersji wzbudził komentarz Pawła Kukiza umieszczony na portalu społecznościowym Facebook 30 grudnia 2017 r., w którym krytykował rząd, że zamiast starać się o powrót emigrantów, to masowo zaprasza do Polski Ukraińców. „Jeden milion już jest, a drugi wkrótce nadjedzie i to jako Polacy! Bo nie ma obecnie żadnego problemu, by Kartę Polaka dostał na Ukrainie każdy. Nawet rodowity Rosjanin. Wystarczy parę hrywien” – sugerował P. Kukiz. W dalszej części komentarza znalazło się jeszcze bardziej kontrowersyjne zdanie: „A jeśli Młodemu Morawieckiemu braknie Ukraińców, to Stary sprowadzi Arabów”⁴⁹.

⁴⁷ Tamże, s. 22-24.

⁴⁸ *Stabilna gospodarka w niestabilnych czasach. Krynica-Zdrój 6 września 2016 r.*, YouTube, 6 września 2016, https://www.youtube.com/watch?v=HpPOsf_b_xM&ab_channel=MTV24 (dostęp: 9.10.2021).

⁴⁹ Oficjalny profil Pawła Kukiza na portalu Facebook, www.facebook.com/kukizpawel (dostęp: 10.09.2018).

Alarmistyczne komentarze P. Kukiza nie znajdują jednak pokrycia w rzeczywistości, gdyż nawet obserwowany obecnie masowy napływ imigrantów z Ukrainy nie jest w stanie zaspokoić bieżących niedoborów na rynku pracy. Podstawowymi problemami stają się krótkookresowy charakter migracji z Ukrainy oraz brak odpowiedniej polityki państwa zachęcającej pracowników ze Wschodu do osiedlania się na stałe. Szczególnie widoczne jest to w dobie pandemii COVID-19. W przyszłości może mieć to niekorzystne skutki, szczególnie w przypadku liberalizacji polityki migracyjnej innych państw w regionie Europy Środkowej. Pierwsze zmiany zmierzające w tym kierunku już obserwujemy. Władze Czech zwiększyły w 2018 r. limit imigrantów z Ukrainy mogących podejmować legalną pracę na podstawie uproszczonej ścieżki z 3,8 tys. rocznie w 2016 r., 9,6 tys. w 2017 r. do 19,6 tys. w 2018 r. Decyzja ta była konsekwencją chronicznego braku rąk do pracy, będącego efektem rekordowo niskiego bezrobocia (stopa bezrobocia na poziomie 2,3% według wyliczeń Eurostatu), które utrudnia utrzymanie dynamicznego wzrostu gospodarczego. Władze Czech szacują, że na terytorium ich państwa przebywa legalnie 117 tys. Ukraińców, którzy stanowią największą grupę obcokrajowców, ale jednocześnie to oni zaliczani są najczęściej do kategorii imigrantów nieudokumentowanych, nierzadko trafiających nielegalnie do Czech z Polski⁵⁰. Pojawiają się jednak głosy, że przywołane limity nie są w stanie zaspokoić potrzeb czeskiego rynku pracy i konieczne jest ich diametralne zwiększenie⁵¹.

Podobne zmiany jak w Czechach planowane są na Słowacji. Jest to zjawisko o tyle niepokojące, że jak pokazują badania firmy EWL, kluczową przyczyną imigracji Ukraińców do Polski są przede wszystkim istotne różnice w zarobkach. W badaniu z 2018 r. niskie zarobki były powodem wyjazdu aż 79,6% migrantów, na drugim miejscu była zła sytuacja polityczna i gospodarcza na Ukrainie (19,7%), a na trzecim korupcja (16,9%). Zatem Polska przyciągnęła imigrantów z Ukrainy głównie wyższymi pensjami oraz liberalną polityką migracyjną. Dodajmy jednak, że te same badania pokazują, że aż 60,2% imigrantów zatrudnionych w Polsce rozważa podjęcie pracy w innym państwie.

⁵⁰ *Czech Government Raises Quota for Fast-lane Work Permits for Ukrainians*, Reuters, 31 January 2018, <https://www.reuters.com/article/us-czech-ukraine-workers-idUSKBN1FK2G6> (dostęp: 9.10.2021).

⁵¹ *Chamber of Commerce Seeks Another Doubling of Quota for Ukrainian Workers*, Radio Praha, 31 July 2018.

Na czele preferowanych destynacji znajdują się: Republika Federalna Niemiec (27%), Czechy (20,7%), Włochy (4,8%)⁵².

Do wiązania swojej przyszłości z Polską zniechęcają ograniczone możliwości osiedlania się na stałe, trudności ze sprowadzeniem rodziny, ale także przejawy ksenofobii czy nieuczciwości ze strony polskich pracodawców. Warto zauważyć, że Ukraińcy coraz częściej asertywnie odnoszą się do osób dopuszczających się łamania ich elementarnych praw pracowniczych. Dla przykładu w 2017 r. do Państwowej Inspekcji Pracy wpłynęły 1433 skargi od tej kategorii pracowników – to o trzy razy więcej niż przed rokiem. Z reguły powodem skarg były niewypłacanie wynagrodzenia (co trzecia osoba), brak podpisanej umowy oraz wypłaty poniżej minimalnego wynagrodzenia. Podstawowym problemem jest ciągle powszechne wykorzystywanie przez polskich pracodawców osób zatrudnionych w „szarej strefie”, głównie w rolnictwie i budownictwie. Notoryczną praktyką nieuczciwych pracodawców jest obcinanie wynagrodzenia czy w ogóle jego niewypłacanie. Możliwość dochodzenia praw pracowniczych tej kategorii imigrantów pozostaje niestety ograniczona⁵³.

Masowa imigracja z Ukrainy ma pozytywny wpływ na gospodarkę Polski i stopniowo innych państw Europy Środkowej, ale także dzięki transferom pieniężnym przekazywanym na Ukrainę stanowi ważny impuls rozwojowy pogrążonego w kryzysie państwa. Według szacunków ekspertów Narodowego Banku Polskiego imigranci z Ukrainy przekazali tylko w pierwszych trzech kwartałach roku 2017 8,7 mld zł i była to kwota o 55% wyższa niż w analogicznym okresie w roku poprzednim⁵⁴. Jeszcze lepiej znaczenie przekazów pieniężnych od emigrantów obrazują dane Narodowego Banku Ukrainy, zgodnie z którymi w 2017 r. wysłali oni do domów aż 9,8 mld dolarów amerykańskich, z czego z Polski ok. 2,96 mld dolarów, z Rosji 808 mln, a z innych państw 4,6 mld. W tym okresie Rosja i Polska zamieniły się miejscami, gdyż jeszcze w 2015 r. z Polski na Ukrainę trafiało zaledwie 15% przekazów pieniężnych, a z Rosji 26,4%. W sumie w latach 2015-2017 udział transferów pieniężnych od imigrantów w PKB Ukrainy wzrósł z 7% do 9,3%⁵⁵.

⁵² A. Zymnin, V. Kulikov, Y. Taran, dz. cyt., s. 10-19.

⁵³ K. Nowakowska, *Pracodawcy wykorzystują Ukraińców. Lawinowy wzrost skarg do PIP*, „Dziennik Gazeta Prawna” 2017, 17 stycznia.

⁵⁴ I. Chmielewska, G. Dobroczycki, A. Panuciak, dz. cyt., s. 34.

⁵⁵ *Перерахунок даних щодо...*, dz. cyt., s. 14-16.

Istotne zmiany zachodzące w rosyjskiej polityce imigracyjnej oraz kryzys ukraiński wraz z wszystkimi jego następstwami politycznymi i gospodarczymi przyniosły diametralną zmianę kształtu i kierunku strumieni migracyjnych na obszarze poradzieckim. W nowych realiach na znaczeniu zyskał zachodni kierunek emigracji zarobkowej, co skutkowało masowymi wyjazdami sezonowych emigrantów z Ukrainy do państw Unii Europejskiej. Proces ten nie byłby możliwy na taką skalę, gdyby nie liberalizacja polskiej polityki imigracyjnej wobec wybranych państw Europy Wschodniej i Kaukazu Południowego implementowana od 2007 r. Niewątpliwie największymi jej beneficjentami byli obywatele Ukrainy.

Poza wyższymi zarobkami ważnym argumentem przemawiającym za wjazdem do Polski była bliskość kulturowa, geograficzna, dobre kontakty z przeszłości, ale także powszechna solidarność i współczucie okazywane narodowi ukraińskiemu zmagającemu się z rosyjską agresją. Stosunek społeczeństwa polskiego do imigrantów z Ukrainy jest diametralnie inny niż do wychodźców z państw MENA. Badania CBOS pokazują, że 60% Polaków jest przeciwnych napływowi imigrantów/uchodźców do Polski, a 29% uważa, że możemy ich przyjąć do momentu, kiedy zaistnieją warunki umożliwiające ich powrót do państwa pochodzenia. W przypadku wychodźców z Ukrainy aż 56% respondentów wyraża zgodę na ich przyjazd, a tylko 35% się sprzeciwia⁵⁶.

Polska gospodarka wykorzystała nadarżającą się szansę i absorbowwała znaczącą liczebnie grupę pracowników z Ukrainy, którzy szybko odnaleźli się na polskim rynku pracy, wykazując się dużą elastycznością i pracowitością. Trudno jednak oczekiwać, że utrzyma się obserwowana w ostatnich latach dynamika napływu imigrantów z Ukrainy do Polski. Wśród kluczowych problemów współczesnej Ukrainy wskazuje się dramatyczną sytuację demograficzną i pogłębiającą się depopulację⁵⁷. Z tego względu potencjał emigracyjny państwa może z czasem maleć. Dodatkowo Ukraińcy, podobnie jak Polscy, dysponują niezwykle rozbudowaną siecią migracyjną na obszarze Unii Europejskiej, co pozwala im dywersyfikować kierunki emigracji. Z tego powodu należy oczekiwać, że pogorszenie warunków zatrudniania w Polsce, a przede

⁵⁶ *Stosunek Polaków i Czechów do przyjmowania uchodźców*, Komunikat z badań nr 87/2018, Centrum Badań Opinii Społecznej, Warszawa 2018, s. 1-6.

⁵⁷ A. Romaniuk, O. Gladun, *Demographic Trends in Ukraine: Past, Present, and Future*, "Population and Development Review" 2015, Vol. 41, No. 2, s. 328-332.

wszystkim niski poziom wynagrodzeń mogą skutkować wyjazdem imigrantów tymczasowych, którzy, jak wiemy, stanowią kategorię dominującą wśród imigrantów z Ukrainy. Kolejnym problemem jest mała efektywność polskich urzędów konsularnych i urzędów obsługujących imigrantów zarobkowych z Ukrainy, którą pogłębiła pandemia COVID-19. Ich moce przerobowe są wyczerpane, bez gwałtownego wzrostu zatrudnienia, odpowiednich szkoleń usprawniających proces wydawania wiz oraz zezwoleń na pracę i pobyt trudno oczekiwać istotnego wzrostu liczby obsługiwanych interesantów.

Poważnym i niezwykle złożonym problemem pozostają również polskie przejścia graniczne z Ukrainą i wielogodzinne kolejki tworzące się po obu stronach granicy. Zwiększenie wielkości przepływu osobowego i towarowego leży w interesie obu sąsiadujących państw. Jednak bez ogromnych nakładów finansowych na rozbudowę terminali oraz prowadzących do nich dróg może być to niezwykle trudne do wykonania⁵⁸.

Bibliografia

- Błaszczak A., *Polska zawalczy o imigrantów*, „Rzeczpospolita” 2018, 26 lipca.
- Brunarska Z., Grotte M., Lesińska M., *Migracje obywateli Ukrainy do Polski w kontekście rozwoju społeczno-gospodarczego: stan obecny, polityka, transfery pieniężne*, CMR Working Papers No. 60/118, Ośrodek Badań nad Migracjami, Warszawa 2012.
- Castles S., Miller M.J., *Migracje we współczesnym świecie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011.
- Chamber of Commerce Seeks Another Doubling of Quota for Ukrainian Workers*, Radio Praha, 31 July 2018.
- Chcę pracować w Polsce*, Urząd do Spraw Cudzoziemców, www.udsc.gov.pl (dostęp: 10.09.2018).
- Chmielewska I., Dobroczek G., Panuciak A., *Obywatele Ukrainy pracujący w Polsce – raport z badania*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2018.
- Chmielewska I., Dobroczek G., Puzynkiewicz J., *Obywatele Ukrainy pracujący w Polsce – raport z badania. Badanie zrealizowane w 2015 r.*, Departament Statystyki NBP, Warszawa 2015.
- Cudzoziemcy pracujący w Polsce – statystyki, dane za lata 2010-2017*, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, <https://archiwum.mriips.gov.pl/analizy-i-raporty/cudzoziemcy-pracujacy-w-polsce-statystyki/> (dostęp: 9.10.2021).
- Cudzoziemcy w polskim systemie ubezpieczeń społecznych*, oprac. G. Mrugała, P. Kugiel, Departament Statystyki i Prognoz Aktuariatycznych Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, Warszawa 2021.

⁵⁸ B. Kawalko, *Wyzwania rozwojowe pogranicza polskoukraińskiego – w świetle dokumentów strategicznych*, [w:] *Wyzwania rozwojowe pogranicza polsko-ukraińskiego*, red. A. Miszczuk, Wydawnictwo Norbertinum, Lublin 2017, s. 273-281.

- Czech Government Raises Quota for Fast-lane Work Permits for Ukrainians, Reuters, 31 January 2018, <https://www.reuters.com/article/us-czech-ukraine-workers-idUSKBN1FK2G6> (dostęp: 9.10.2021).
- Denisenko M., *Migration to Russia and the Current Economic Crisis*, [w:] *Migration and the Ukraine Crisis. A Two-country Perspective*, eds. A. Pikulicka-Wilczewska, G. Uehling, E-International Relations, Bristol 2017, s. 129-148.
- Falkowski K., *Bezpieczeństwo ekonomiczne Rosji w warunkach sankcji gospodarczych UE w kontekście posiadanych międzynarodowych przewag konkurencyjnych*, „Studia Europejskie” 2015, nr 4, s. 153-172.
- Górny A., *All Circular but Different. Variation in Patterns of Ukraine-to-Poland Migration*, “Population, Space and Place” 2017, Vol. 23, No. 8, s. 1-10.
- Hajduk J., Stępniewski T., *Wojna hybrydowa Rosji z Ukrainą: uwarunkowania i instrumenty*, „Studia Europejskie” 2015, nr 4, s. 135-151.
- Informacja o zatrudnieniu cudzoziemców w Polsce*, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Departament Rynku Pracy, Warszawa 2018.
- International Migration Report 2009: A Global Assessment*, United Nations, New York 2011.
- Jóźwik B., *Realna konwergencja gospodarcza państw członkowskich Unii Europejskiej z Europy Środkowej i Wschodniej. Transformacja, integracja i polityka spójności*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2017.
- Kawałko B., *Wyzwania rozwojowe pogranicza polskoukraińskiego – w świetle dokumentów strategicznych*, [w:] *Wyzwania rozwojowe pogranicza polsko-ukraińskiego*, red. A. Miszczuk, Wydawnictwo Norbertinum, Lublin 2017, s. 257-281.
- Konsekwencje nielegalnego pobytu na terytorium RP*, Straż Graniczna, www.strazgraniczna.pl (dostęp: 10.09.2018).
- Kryzys migracyjny w Europie. Wyzwania etyczne, społeczno-kulturowe i etniczne*, red. J. Balicki, W. Necel, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Warszawa 2017.
- Kudrec M., Lenč M., *Ukraine in Crisis: The Economic and Security Consequences for European Union, Ukraine and Russia*, [w:] *Panorama of Global Security Environment 2015-2016*, eds. P. Bátor, R. Ondrejcsák, Strategic Policy Institute, Bratislava 2016, s. 49-59.
- Kupczyk T., *Ocena imigrantów z Ukrainy przez polskich pracodawców na przykładzie opinii klientów OTTO Work Force Polska*, [w:] *Imigranci wsparciem dla rynku pracy i rozwoju przedsiębiorstw*, red. Tenże, OTTO Work Force Polska, Wrocław 2017, s. 17-28.
- Legucka A., *Geopolityczne uwarunkowania i konsekwencje konfliktów zbrojnych na obszarze poradzieckim*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2013.
- Lesińska M., *Polityczna rola diaspory na przykładzie krajów Europy Środkowo-Wschodniej*, „Politeja” 2016, t. 13, nr 41, s. 77-98.
- Marciniak W., *Rozgrabione imperium. Upadek Związku Sowieckiego i powstanie Federacji Rosyjskiej*, Wydawnictwo Arcana, Kraków 2001.
- Matkowska M., *Procesy migracyjne w poakcesyjnej Polsce*, „Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania” 2014, t. 1, nr 40, s. 195-207.
- Nowakowska K., *Pracodawcy wykorzystują Ukraińców. Lawinowy wzrost skarg do PIP*, „Dziennik Gazeta Prawna” 2017, 17 stycznia.

- Nowi mieszkańcy? Imigracja ukraińska w aglomeracji wrocławskiej. Uwarunkowania i skala*, Raport Regionalnego Ośrodka Debaty Międzynarodowej oraz Fundacji Młoda Rzeczpospolita, Wrocław 2017.
- Oficjalny profil Pawła Kukiza na portalu Facebook, www.facebook.com/kukizpawel (dostęp: 10.09.2018).
- Pop A., *Migration Effects of Romania's Accession to the EU: The Case of Moldova*, "Romanian Journal Of European Affairs" 2009, Vol. 9, No. 1, s. 73-95.
- Prát Š., Bui Thu Minh, *A Comparison of Ukrainian Labor Migration in the Czech Republic and Poland*, "East European Politics and Societies and Cultures" 2018, Vol. 44, No. 4, s. 1-29.
- Romaniuk A., Gladun O., *Demographic Trends in Ukraine: Past, Present, and Future*, "Population and Development Review" 2015, Vol. 41, No. 2, s. 315-337.
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 30 sierpnia 2006 r. w sprawie wykonywania pracy przez cudzoziemców bez konieczności uzyskania zezwolenia na pracę, Dz.U. z 2006 r., nr 156, poz. 1116.
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 29 stycznia 2008 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wykonywania pracy przez cudzoziemców bez konieczności uzyskania zezwolenia na pracę, Dz.U. z 2008 r., nr 17, poz. 106.
- Rozwadowska A., *50 zł za Ukraińca. Firmy bombardują agencje pracy ofertami*, „Gazeta Wyborcza” 2018, 8 stycznia.
- Stabilna gospodarka w niestabilnych czasach. Krynica-Zdrój 6 września 2016 r.*, YouTube, 6 września 2016, https://www.youtube.com/watch?v=HpPOsf_b_xM&ab_channel=MTV24 (dostęp: 9.10.2021).
- Stosunek Polaków i Czechów do przyjmowania uchodźców*, Komunikat z badań nr 87/2018, Centrum Badań Opinii Społecznej, Warszawa 2018.
- Szabaciuk A., *Migracje zarobkowe z Europy Wschodniej do państw Grupy Wyszehradzkiej po 2014 r.*, „Studia Europejskie” 2018, nr 4, s. 73-96.
- Szabaciuk A., *Polityka ludnościowa Federacji Rosyjskiej w kontekście kryzysu ukraińskiego*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny” 2017, t. 14, nr 4, s. 143-158.
- Szabaciuk A., *Wpływ kryzysu ukraińskiego na procesy migracyjne na obszarze posowieckim*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej” 2016, t. 14, nr 5, s. 219-244.
- Szabaciuk A., *Znaczenie imigracji zarobkowej z Europy Środkowej do Polski po 2014 r.*, Prace Instytutu Europy Środkowej, Lublin 2020.
- Szkoły wyższe i ich finanse*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2011-2019.
- Uchodźcy w Europie. Uwarunkowania, istota, następstwa*, red. K.A. Wojtaszczyk, J. Szymańska, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2017.
- Ukrainian Migration to the European Union. Lessons from Migration Studies*, eds. O. Fedyuk, M. Kindler, Springer Berlin Heidelberg, New York 2016.
- Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach, Dz.U. z 2013 r., poz. 1650.
- Wojnarski D., *Przemiany gospodarcze na świecie w latach dziewięćdziesiątych XX wieku*, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2011.
- Zabezpieczenie przed wyłudzeniem wiz pod pretekstem podejmowania pracy przez cudzoziemców na terenie Rzeczypospolitej Polskiej*, Raport Najwyższej Izby Kontroli, Warszawa 2018.

- Zatrudnianie cudzoziemców w Polsce, dane za lata 2007-2021*, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, <https://psz.praca.gov.pl/rynek-pracy/statystyki-i-analizy/zatrudnianie-cudzoziemcow-w-polsce> (dostęp: 9.10.2021).
- Zatrudnienie i przeciwdziałanie bezrobociu. Zmiany w zatrudnianiu cudzoziemców – pytania i odpowiedzi*, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, www.mpips.gov.pl (dostęp: 27.12.2017).
- Zezwolenie na pracę sezonową*, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, www.mpips.gov.pl (dostęp: 10.09.2020).
- Zymnin A., Kulikov V., Taran Y., *Ukraińcy na polskim rynku pracy – doświadczenia, wyzwania, perspektywy. Raport EWL S.A.*, EWL, Warszawa 2018.
- Алиев С.Б., *Трудовая миграция и социальное обеспечение трудящихся в Евразийском экономическом союзе*, Евразийская экономическая комиссия, Москва 2016.
- Иноземцев В.Л., *Потерянное десятилетие*, Московская школа политических исследований, Москва 2013.
- Мониторинг перемен: основные тенденции*, „Вестник общественного мнения” 2017, т. 24, ч. 3-4, s. 20-38.
- Мукомель В.И., *Миграционная политика России. Постсоветские контексты*, Диполь-Т, Москва 2005.
- Національний банк України, *Інфляційний звіт*, Київ 2018.
- Перерахунок даних щодо приватних грошових переказів в Україну за 2015-2017 роки*, Національний банк України, Київ 2018.
- Тренин Д.В., *Демография и иммиграция*, [w:] *Миграция в России 2000-2012. Хрестоматия в трех томах*, т. 1, ч. 1, *Миграционные процессы и актуальные вопросы миграции*, ред. И.С. Иванов, Спецкнига, Москва 2013.

Economic immigration from Ukraine to Poland after 2014 in the context of population processes in Eastern Europe

The purpose of this chapter is to present the genesis, conditions and scale of economic immigration from Eastern Europe to Poland after 2014, i.e. the beginning of the Russian Federation's aggression against Ukraine. We will briefly try to characterize the key conditions shaping the post-Soviet migration system, processes generating migration streams heading to the West, and analyzing the system for legalizing migrant's work and stay in Poland. We will present the importance of immigration from the East for the point of view of Polish economy and presented it the background of migration processes in modern Europe.

Keywords: Ukraine, Poland, migration, Ukrainian crisis.

Rozdział 6

Książki dla najmłodszych o tematyce uchodźczej w pracy katechetycznej¹

MARTA JADWIGA PIETRUSIŃSKA^{*}

Bajki stanowią gatunek literacki, który dzięki swojej łatwej do przyswojenia formie językowej i wizualnej, zapewniającej bezpieczny dystans, pozwalają ukazywać rzeczy trudne, takie jak choroby, śmierć, wojny czy agresja. Dzięki temu odbiorcy, przeżywając razem z bohaterami ich przygody, uczą się rozumieć i przeżywać otaczający ich świat. Bajki stanowią więc gatunek pedagogiczny i z powodzeniem wykorzystywane są zarówno w ramach edukacji formalnej w szkołach i przedszkolach podczas różnych zajęć, jak i edukacji nieformalnej, np. w domu. Na polskim rynku wydawniczym w odpowiedzi na wzmożone zainteresowanie społeczne migracjami i tematyką uchodźczą,

¹ Artykuł powstał w ramach projektu badawczego nr 2016/23/D/HS2/03442 pt. „Konstruowanie wizerunku uchodźców w polskim dyskursie publicznym”, finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki.

^{*} Marta Jadwiga Pietrusińska – socjolożka i pedagożka, dr nauk społecznych, specjalizująca się w tematyce z zakresu migracji, międzykulturowości oraz edukacji obywatelskiej. Zajmuje się przede wszystkim zagadnieniami związanymi z mniejszościami kulturowymi i religijnymi (m.in. muzułmanie), a także wykorzystaniem edukacji obywatelskiej dorosłych w procesach integracyjnych grup mniejszościowych i większościowych. Pracuje, uczy i prowadzi badania na Wydziale Pedagogicznym oraz na Wydziale Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego. Współautorka książki *KoNkultura – wymiary uczestnictwa w kulturze młodych imigrantów z Ukrainy* (A. Jawor, U. Markowska-Manista, M.J. Pietrusińska, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2020).

które wybuchło w czasie tzw. kryzysu uchodźczego, pojawiły się nowe bajki starające się zapoznawać czytelnika z sytuacją uchodźców i pomagać mu zrozumieć sytuację, w której się znaleźli. Bajki te wpisywały się w trwający od kilku lat trend pisania bajek opowiadających o skomplikowanych i bolesnych zagadnieniach², o których, zdawać by się mogło, trudno jest opowiadać młodszemu odbiorcom. Kryzys uchodźczy i jego późniejsze konsekwencje stanowią również takie wyzwanie dla osób zajmujących się edukacją dzieci i młodzieży – rodziców, nauczycieli czy katechetów, stających przed wymagającym zadaniem wytłumaczenia w przystępny sposób tych niełatwych procesów społecznych i pokierowania odpowiednim rozwojem afektywnym i moralnym swoich podopiecznych.

W niniejszym rozdziale ukazuję właśnie, w jaki sposób można włączać bajki uchodźcze w tok lekcji religii, które elementy tych bajek są szczególnie wartościowe i jednocześnie spójne z treściami nauczania religii oraz które elementy wymagają pogłębienia i bardziej krytycznej analizy. Na koniec zwracam też uwagę na to, jakie korzyści wynikają z włączenia bajek w zajęcia katechetyczne.

Rozdziałowi temu przyświeca myśl Ojca Świętego Jana Pawła II, który w orędziu z okazji Światowego Dnia Migranta i Uchodźcy pisał: „Pragnę z całego serca, aby każda wspólnota kościelna, złożona z migrantów i uchodźców oraz tych, którzy ich przyjmują, niestrudzenie starała się budować pokój, czerpiąc natchnienie ze źródeł łaski. Niech nikt nie godzi się na niesprawiedliwość ani nie zniechęca wobec trudności i przeszkód [...]. Chrześcijanie winni przede wszystkim usłyszeć wołanie o pomoc tak licznych migrantów i uchodźców, ale winni też przyczyniać się aktywnie do tworzenia nowych perspektyw, które pozwolą żywić nadzieję na powstanie społeczeństwa bardziej otwartego i solidarnego”³.

² Samo Wydawnictwo Literatura w ramach serii wydawniczej „Wojny dorosłych – historie dzieci” wydało do obecnej chwili 22 książki dotyczące nie tylko tematyki uchodźczej, ale przede wszystkim II wojny światowej (A.M. Grabowski, *Wojna na pięknym brzegu*, Wydawnictwo Literatura, Łódź 2014), jej głównych bohaterów (B. Ostrowicka, *Jest taka historia. Opowieść o Januszu Korczaku*, Wydawnictwo Literatura, Łódź 2012), czy też powstania warszawskiego (J. Papużyńska, *Mój tato szczęściarz*, Wydawnictwo Literatura, Łódź 2013), ale też stanu wojennego (K. Ryrych, *Wilczek*, Wydawnictwo Literatura, Łódź 2018) czy wywózki na Sybir (D. Combrzyńska-Nogala, *Syberyjskie przygody Chmurki*, Wydawnictwo Literatura, Łódź 2004).

³ Jan Paweł II, *Orędzie z okazji Światowego Dnia Migranta i Uchodźcy*, Denon, 2003, <https://www.deon.pl/religia/serwis-papieski/jan-pawel-ii/oredzia/art,79,oredzie-na-swiatowy-dzien-migranta-i-uchodzcy-2004.html> (dostęp: 27.10.2018).

Również papież Franciszek, podążając za tą myślą, w oparciu o społeczną naukę Kościoła, powtarza to wezwanie oparte na solidarności społecznej, współczuciu, trosce w stosunku do osób mniej uprzywilejowanych. Rolą nauczyciela, także katechety w tym duchu, jest przygotowywanie młodych pokoleń do budowania świata na takich właśnie wartościach. Pomocnym narzędziem w tej pełnej trudów pracy mogą być właśnie bajki uchodźcze, którym poświęcam prezentowany rozdział.

6.1. Bajki w pracy katechetycznej

Bajki, jak każdy inny wytwór kultury, mogą być użyte w urozmaicaniu, a jednocześnie pogłębianiu treści nauczania prezentowanych na lekcjach religii⁴. Wykorzystane w odpowiedni sposób wzmacniają rozwój moralny młodych odbiorców⁵. Jak zauważa s. Tarsycja Marzena Więcek, „Literatura [w tym bajka – przyp. Aut.] ma olbrzymi udział w rozwoju osobowości, tworzeniu zasobów osobistych, kompensuje wszelkie niedostatki w zaspokojeniu potrzeb, pomaga utrzymać równowagę emocjonalną, chroni przed zbyt silnym smutkiem, żalem, uczy nowych zachowań i daje wzory osobowe”⁶.

Bajka stanowi specyficzny rodzaj literatury ze względu na swoją pedagogiczną funkcję. Stanisław Frycie, pisząc o bajce, scharakteryzował ją jako: „[...] jeden z podstawowych gatunków dydaktycznej literatury; krótka powiastka wierszem lub prozą, której bohaterami są zwierzęta, ludzie, rzadziej rośliny lub przedmioty, zawierająca moralne pouczenie wypowiedziane wprost lub dobitnie zasugerowane. Bajka jest rodzajem przypowieści na temat uniwersalnych sytuacji moralno-psychologicznych, charakterów i postaw; opowiadana w niej historia stanowi zawsze jedynie ilustrację jakiejś prawdy ogólnej, dotyczącej doświadczeń ludzkich powtarzalnych i powszechnych. Zasadniczym celem bajki jest pouczyć o szkodliwości czy pożyteczności pewnych zachowań, przekazać jakąś zasadę etyczną lub wskazówkę

⁴ F. Dyka, *Wartości moralne bajek i ich miejsce w edukacji wczesnoszkolnej*, „Biblioteka w Szkole” 1999, nr 3, s. 1-2.; K. Och, *Rola bajki w edukacji*, „Wychowanie w Przedszkolu” 2013, nr 10, s. 594-597.

⁵ F. Dyka, dz. cyt.; E. Capińska, *Bajka stymuluje rozwój moralny dziecka*, „Edukacja i Dialog” 2003, nr 7, s. 65-71.

⁶ T.M. Więcek, *Baśń jako szczególna forma dialogu*, „Debata Edukacyjna” 2011, nr 4, s. 38.

postępowania”⁷. Bajka, posługując się czasami nawet fikcyjnymi bohaterami (zwierzętami), nawiązuje do problemów świata realnego i próbuje w swojej narracji go odtworzyć. Stawia czytelnika przed wyborem pomiędzy dobrem a złem.

Obecnie termin „bajka” funkcjonuje w dyskursie publicznym jako leksem szerszy, obejmujący różne teksty kultury, chociażby telewizyjne krótkie filmy animowane albo opowiadania tworzone z myślą o najmłodszych odbiorcach. Wśród wytworów kultury objętych współcześnie pojęciem bajki można znaleźć np. w zbiorach ludowych opowiadań z całego świata⁸. Termin „bajka” zaczyna się więc semantycznie poszerzać, zawłaszczając swym znaczeniem coraz więcej wytworów kultury. To co jednak kluczowe dla bajki, to dydaktyczny charakter, który stanowi jej trzon znaczeniowy.

Kontakt z bajkami (wytworem tekstowym) wiąże się z szeregiem pozytywnych aspektów kognitywnych i afektywnych: zwiększa aktywność nerwową mózgu, który jednocześnie się uczy; poszerza wiedzę, pomaga sprawniej mówić i lepiej się komunikować; rozwija wyobraźnię, kreatywność i gotowość do twórczego działania; pomaga znaleźć zakorzenienie w ojczystym języku i w kulturze, a jednocześnie czyni człowieka nowoczesnym; pozwala być bliżej ludzi i zrozumieć ich, jak również samego siebie⁹. Wśród najważniejszych funkcji bajek można wymienić: „informujące, pouczające, wyjaśniające, uspokajające, inspirujące, bawiące, twórcze, poszerzające wyobraźnię, dające sens, budujące światopogląd, przestrzegające, zastraszające, budzące trwogę”¹⁰.

Wydawać by się mogło, że bajki w edukacji formalnej mogą być użyteczne tylko w nauczaniu początkowym, w pracy z najmłodszymi uczniami czy też na lekcjach języka polskiego. Jednak omawiane w niniejszym rozdziale bajki mają w sobie dużo większy potencjał i mogą być wykorzystywane na lekcjach, których celem jest uczenie właściwego postępowania, zrozumienia

⁷ S. Frycie, *Literatura dla dzieci i młodzieży w latach 1945-1970*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1978, s. 112.

⁸ M. Diouf, I. Mabounda, N. Karamalla, S. Sambali, *Afryka jak z bajki. Bajki z czterech stron świata*, Fundacja Afryka Inaczej, Warszawa 2012; A. Szczepania, A. Cruz-Kąciak, *Bajki międzykulturowe. Cały świat w naszej klasie*, Polskie Forum Migracyjne, Warszawa 2017; *Bajki z krajów uchodźców*, red. R. Kostrzyński, A. Kosowicz, A. Włodarczyk, UNHCR Polska, Warszawa 2017.

⁹ D. Świerczyńska-Jelonек, G. Walczewska-Klimczak, *Dziecko w dialogu z tekstem literackim*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2015.

¹⁰ A.M. Basak, *Wpływ bajek czytanych przez rodziców na rozwój dzieci w wieku szkolnym*, „Pedagogika Rodziny” 2012, nr 2/4, s. 214.

dla otaczającego świata oraz szacunku do innych ludzi. Wśród takich zajęć mogą znaleźć się chociażby lekcja wychowawcza, wiedza o społeczeństwie czy też katecheza. Na lekcjach tych omawia się często trudne, niepokojące i skomplikowane zagadnienia. Niezaprzeczalnie kryzys uchodźczy, pewne obawy i pytania, które za jego przyczyną pojawiły się w dyskursie publicznym, oddziałując m.in. na postawy młodych ludzi, stanowią temat, który powinien być poruszany na tych zajęciach. Omówienie ich przy pomocy bajek może być efektywną formą pracy z uczniami.

6.2. Jaką historię opowiadają bajki uchodźcze? Czyli trochę o narracji

Tak zwany kryzys uchodźczy odcisnął swoje piętno nie tylko na polskim społeczeństwie, ujawniając wiele lęków przed nieznanym, Obcym, ale także miał wpływ na polski rynek wydawniczy. W przeciągu lat 2016-2018 opublikowano aż dziewięć bajek o tematyce uchodźczej, nie wspominając o wielu reportażach czy powieściach beletrystycznych dotyczących tej tematyki. Bajki są w tej zbiorowości szczególnie typem publikacji – stanowią zbiór tekstów o interwencyjnym charakterze¹¹. Ich celami są wyjaśnienie przyczyn i skutków tzw. kryzysu migracyjnego oraz zbudowanie w odbiorcach postawy solidarności z uchodźcami i współczucia dla nich.

Episkopat Polski apeluje o uruchomienie korytarzy humanitarnych¹² do Polski. To rozwiązanie pozwala w legalny i bezpieczny sposób udzielić pomocy najbardziej potrzebującym. Jednocześnie episkopat podejmuje także działania na rzecz budowania wśród wiernych postaw solidarności z uchodźcami oraz zrozumienia dla ich sytuacji. W ramach tych działań w niektórych szkołach prowadzone są już lekcje religii dotyczące tematyki uchodźczej. Sama w sobie

¹¹ Praktycznie wszystkie omawiane bajki powstały w roku 2016 jako próba wytłumaczenia zagadnień związanych z kryzysem uchodźczym z 2015 r.

¹² Korytarze humanitarne to jedna z odpowiedzi na kryzys uchodźczy, którego jedną z głównych przyczyn jest wojna w Syrii. Pozwalają na bezpieczne i legalne przewiezienie do krajów europejskich najbardziej potrzebujących uchodźców (np. dzieci, osoby niepełnosprawne, chore) znajdujących się na terenie Libanu, którzy są w najtrudniejszej sytuacji, oraz ich integrację ze społeczeństwem (*Wspólnoty schronienia – broszura*, Zespół Inicjatywy „Wspólnoty Schronienia”, http://refugee.pl/wp-content/uploads/2018/02/broszura_wspolnoty_schronienia.pdf [dostęp: 19.10.2018]). Więcej o korytarzach humanitarnych można przeczytać na stronie: <http://www.forummigracyjne.org/pl/aktualnosci.php?news=586&wid=1> (dostęp: 11.04.2019).

może być ona przyczynkiem nie tylko do rozmowy o samych uchodźcach, ale także do podejmowania tematów związanych z własną tożsamością, wartościami, godnością człowieka, miłosierdziem i całą nauką społeczną Kościoła. Temat uchodźczy omawiany jest w m.in. kontekście ucieczki św. Rodziny do Egiptu, ośmiu błogosławieństw, migracji apostołów po śmierci Chrystusa, czy fragmentu z Ewangelii według św. Łukasza o tym, kim jest bliźni¹³. Pismo Święte samo w sobie dostarcza wielu tekstów, które mogą być inspiracją do podejmowania rozmowy wokół tematów uchodźczych. Jednocześnie, aby pogłębić te zagadnienia, warto sięgnąć do bajek uchodźczych, które pozwalają w większym stopniu skupić się na procesie uchodźstwa i problemach oraz wyzwaniach z nim związanych.

W 2019 r. na polskim rynku dostępnych było dziesięć książek dla dzieci i młodzieży poruszających ten temat. Główny motyw wszystkich z nich stanowi ucieczka, podróż, wędrówka, które prowadzą ich od niebezpieczeństwa, wojen, zła w stronę bezpiecznego, nowego domu. Autorzy w mniej lub bardziej metaforyczny sposób starają się opowiadać historię uchodźców. Wśród bohaterów można znaleźć dzieci wiekowo podobne do odbiorców, takie jak Omenka, nigeryjski chłopiec z książki *Hebanowe serce*¹⁴, Tandżin z Erytrei, bohater bajki *Chłopiec z Lampedusy*¹⁵, Nabu, samotnie poszukująca bezpiecznego domu w książce *Wędrówki Nabu*¹⁶, Titi z Haiti z książki *Basia i kolega z Haiti*¹⁷ oraz uciekający z Doniecka Romuś, narrator w bajce *Teraz tu jest nasz dom*¹⁸. Podobieństwo wiekowe do odbiorców nie jest przypadkowe. Przez ten zabieg czytelnicy do pewnego stopnia mogą identyfikować się z bohaterami i wczuwać w ich przeżycia. Autorzy w części książek posługują się też innym środkiem stylistycznym – personifikacją. W bajkach takich jak *Kot Karima i obrazki*¹⁹ i *Kot, który zgubił dom*²⁰ głównymi bohaterami są koty – w pierwszej opowieści Biss z Syrii, w drugiej Kunkush z Iraku. Personifikacją posługuje się również Pija Lindenbaum, tworząc metaforyczną opowieść *Pudle*

¹³ Ewangelia według św. Łukasza, [w:] *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 1990, s. 1195.

¹⁴ R. Piątkowska, *Hebanowe serce*, Wydawnictwo Literatura, Łódź 2016.

¹⁵ R. Witek, *Chłopiec z Lampedusy*, Wydawnictwo Literatura, Łódź 2016.

¹⁶ J. Mikołajewski, *Wędrówka Nabu*, Wydawnictwo Austeria, Kraków 2016.

¹⁷ Z. Stanecka, *Basia i kolega z Haiti*, Wydawnictwo Egmont, Warszawa 2011.

¹⁸ B. Gawryluk, *Teraz tu jest nasz dom*, Wydawnictwo Literatura, Łódź 2016.

¹⁹ L. Bardijewska, *Kot Krima i obrazki*, Wydawnictwo Literatura, Łódź 2016.

²⁰ E. Nowacka, *Kot, który zgubił dom*, Wydawnictwo Egmont, Warszawa 2016.

i frytki²¹, której bohaterami są psy kundelki i tytułowe pudle. Wśród bajek uchodźczych można też znaleźć takie, w których narrację prowadzi bohater, którym jest rodzic – ojciec „rozmawiający” ze zmarłym w czasie przeprawy przez morze synem w książce *Modlitwa do morza*²²; lub matka, jak w przypadku przepięknie zilustrowanej książki *Podróż*²³, opowiadającej o matce dwójki dzieci, która uciekając przed wojną, szuka dla nich bezpiecznego schronienia.

Warto podkreślić, że figura matki-siłaczki pełni bardzo ważną funkcję w wielu innych bajkach (*Kot, który zgubił dom*, *Basia i kolega z Haiti*, *Hebano-we serce*). Są to matki, które w bardzo trudnych warunkach, m.in. przeprawy przez morze, chaosu, śmierci, starają się zapewnić swoim dzieciom chociaż minimalne poczucie bezpieczeństwa i komfortu. Cierpią w ciszy i ukryciu dla ich dobra, np. odmawiając sobie ostatniej kropli wody pitnej. Matki te odgrywają również rolę osób, które próbują wytłumaczyć swoim dzieciom całą zaistniałą sytuację. Są swoistymi przewodniczkami po skomplikowanym i przerażającym świecie dorosłych. To wyeksponowanie roli matki przynosi na myśl samą Maryję – matkę Jezusa – która również z pokorą znosiła cierpienie swoje i swojego Syna.

Warto zwrócić także uwagę podkreślanie przez większość autorów faktu, że bohaterowie, którzy pojawiają się w ich książkach, są postaciami fikcyjnymi, jednak prowadzona przez nich narracja została oparta na faktach, o czym czytelnicy często dowiadują się z epilogu. Informacja o tym, ile osób zginęło, przeprawiając się przez Morze Śródziemne lub o tym, że fikcyjny bohater, z którym odbiorcy zdążyli się żyć, jest wzorowany na realnej postaci, ma na celu wzmacniać emocje odbiorców.

W prezentowanych bajkach pojawiają się dwie przewodnie narracje. Jedna skupia się na powinnościach moralnych względem słabszych i potrzebujących, budując w czytelnikach poczucie solidarności i współczucia wobec nich. Przykładem jest historia Omenki, który razem z rodzicami ucieka przed wojną z jednego z afrykańskich krajów²⁴. Aby dostać się do Europy, musi odbyć niebezpieczną podróż przez morze, w trakcie której z łodzi ucieka przewożący ich przemytnik. Podróż jest tym trudniejsza, że finalnie młody bohater płynie bez ojca, którego przemytnicy nie chcieli zabrać, ponieważ

²¹ P. Lindenbaum, *Pudle i frytki*, tłum. K. Skalska, Wydawnictwo Zakamarki, Poznań 2017.

²² K. Hosseini, *Modlitwa do morza*, tłum. M. Grał, Wydawnictwo Albatros, Warszawa 2018.

²³ F. Sanna, *Podróż*, tłum. A. Napórska, Wydawnictwo Kultura Gniewu, Warszawa 2016.

²⁴ R. Piątkowska, dz. cyt.

rodzina nie dysponowała wystarczającą kwotą pieniędzy umożliwiającą podróż całej trójce. Ta smutna opowieść kończy się na wpół pozytywnie. Omenka z mamą dzięki pomocy życzliwych ludzi znajduje schronienie na Lampedusie w ośrodku dla uchodźców. Chłopiec czeka jednak z utęsknieniem na tatę, który ciągle nie przybywa.

Druga narracja – wielokulturowości – dotyczy z kolei budowania pozytywnych relacji w różnorodnej grupie oraz tworzenia społeczeństwa bardziej otwartego i włączającego. Taki dyskurs można odnaleźć w książce *Puddle i frytki*²⁵. Jej głównymi bohaterami są trzy kundelki i szczeniaczek, które muszą opuścić swoją wyspę, gdyż zapanowała tam susza. Po dramatycznej przeprawie przez morze (w narracji podobnej do historii Omenki i wszystkich pozostałych opowieści z pozostałych książek) docierają na wyspę pudli. Dalsza część książki opowiada o tym, w jaki sposób przybysze i gospodarze budują swoje relacje. Początkowa nieufność i odgradzanie się od kundelków przeradza się powoli w zaufanie i końcowe przebudowanie wspólnoty oparte na wartościach takich jak szacunek do odmienności, współpraca i zaufanie. Opowieść ta, podobnie jak historie z książek *Chłopiec z Lampedusy*, *Kot Kari-ma i obrazki*, *Basia i kolega z Haiti* czy *Teraz tu jest nasz dom*, pozwala głębiej zastanowić się, w jaki sposób kształtować zrozumienie dla losu uchodźców, wspierać ich i budować relacje oparte na dwustronnej integracji²⁶.

Oba te dyskursy można wykorzystać do celów dydaktycznych, wpłatając je w tok lekcji religii. We wszystkich omawianych książkach pojawiają się powtarzające się toposy, które stanowić mogą pewien punkt wyjścia do podjęcia z uczniami dyskusji na tematy uchodźcze. Pierwszy z nich to topos niebezpieczeństwa i strachu. Wszyscy bohaterowie uciekają przed czymś, na co nie mają wpływu – wojną ukazywaną w bajkach w bezpośredni lub w metaforyczny sposób, np. przez zapalające się wielokrotnie domostwa czy ciemne macki przynoszące strach, cierpienie i nieszczęście. Topos ten daje możliwość

²⁵ P. Lindenbaum, dz. cyt.

²⁶ „Integracja to złożony i dynamiczny proces dwustronny, angażujący zarówno cudzoziemców, jak i społeczeństwo przyjmujące, którego celem jest pełne i równe członkostwo cudzoziemców w społeczeństwie państwa przyjmującego. Celem integracji powinno być doprowadzenie do możliwości samodzielnego funkcjonowania cudzoziemca w Polsce, w tym na rynku pracy, a także uniezależnienie się imigranta od świadczeń i pomocy społecznej” (definicja według Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej: *Pojęcia i definicje*, Uchodźcy.info.pl, <http://uchodzcy.info/infos/pojecia-i-definicje> [dostęp: 23.11.2018]).

podjęcia rozmowy na temat przyczyn i motywacji uchodźców do ucieczki i szukania schronienia w Europie.

Kolejny topos najbardziej eksponowany w omawianych bajkach stanowi niebezpieczna przeprawa przez morze. Praktycznie we wszystkich opowieściach jest to najważniejszy element narracji wspierany poprzez budzące emocje ilustracje. Podczas przeprawy przez morze bohaterowie doświadczają ogromnego lęku o własne życie lub życie swoich najbliższych. Autorzy nie boją się tworzyć narracji opowiadającej o ludziach wypadających z łodzi i topiących się w morzu. Dla nauczyciela katechety ten element narracji stanowić może wyzwanie związane z tym, w jaki sposób rozmawiać z uczniami o śmierci i umieraniu w drastycznych warunkach. Metaforyczne ilustracje mogą pomóc w omawianiu tego tematu, łagodząc lęki odbiorców.

Topos równie ważny, mogący stanowić podstawę do podjęcia dostosowanej do poziomu uczniów dyskusji dotyczącej polityki migracyjnej, to ten mówiący o przejściu przez granicę. W niektórych książkach nie zostaje on przywołany, ponieważ bohaterowie trafiają na straż graniczną, która ratuje ich z opresji i przetransportowuje prosto do ośrodków dla uchodźców. W wielu jednak książkach topos granicy, trudności z jej przekroczeniem, odrzucenia przez gospodarzy staje się ważną częścią narracji. Topos ten można wpleść chociażby w rozmowę z uczniami na temat odrzucenia Jezusa w Nazarecie po jego ponownym przybyciu. Może też sprowokować dyskusję w nawiązaniu do ośmiu błogosławieństw na temat tego, kim jest potrzebujący i komu pozwalać przekraczać europejską granicę. Rozmowa może odbywać się w kontekście tego, że wierni, ale też władze „stają przed zadaniem: przyjąć prześladowanych tak, aby Polakom zapewnić poczucie bezpieczeństwa – także w kontekście obaw o utratę własnej tożsamości”²⁷. Rozmowa ta jest ważna również ze względu na pojawiający się topos Europy jako ziemi obiecanej, który większość autorów, chociaż nie wszyscy, tak opisuje²⁸. W wypowiedziach bohaterów jest to bezpieczne miejsce, wyczekiwane,

²⁷ *Wspólnoty schronienia* – broszura, dz. cyt.

²⁸ W kilku książkach w prowadzonej przez bohaterów narracji pojawiają się zwątpienie i obawa co do tego, czy w Europie zostaną dobrze przyjęci, tak jak w książce *Modlitwa do morza*, w której ojciec-narrator, wątpiąc, mówi: „Wszyscy szukamy domu. Ale słyszałem, że nikt nas tam nie zapraszał. Nikt nas tam nie chce. Mamy się stamtąd wynosić, razem ze swoimi nieszczęściami” – K. Hosseini, dz. cyt., s. 28.

w którym już wszystko będzie dobrze; miejsce szczęśliwe, które będą mogli nazwać prawdziwym domem.

Ostatnie dwa toposy pojawiające się w bajkach również związane są z dyskursem wielokulturowości. Pojawia się zatem topos Obcego jako wyzwania oraz topos osławiania inności. Oba dotyczą tego, w jaki sposób uchodźcy wchodzi do nowej społeczności i w jaki sposób społeczność ta ich przyjmuje. Autorzy książek nie kryją, że pierwsze kontakty są trudne i często wiążą się ze strachem po obu stronach. Pudle nie pozwalają kundelkom wejść do ich domu i odgradzają się od nich murem²⁹. Z kolei Romuś, ukraiński uchodźca, z książki *Teraz tu jest nasz dom*, jest wyzywany w szkole od „Rusków” i inni uczniowie śmieją się z tego, że nie potrafi mówić po polsku. Dla społeczności przyjmującej kontakt z Obcym to również sytuacja trudna, gdyż wywołuje obawy i lęki np. o własne bezpieczeństwo. W omawianych książkach większość historii kończy się akceptacją przybyszów i integracją obu grup. Pudle uczą kundelki robić frytki, a w zamian kundelki uczą pudle, jak wykopać basen, z którego można czerpać wodę do podlewania ziemniaków; Romuś w końcu zostaje zaakceptowany przez szkolnych kolegów, podobnie jak Titi z książki *Basia i kolega z Haiti*.

Te elementy narracji związane z dyskursem wielokulturowym mogą być wykorzystane w kontekście apelu Episkopatu Polski o umożliwienie wiernym i wspólnotom przyparafialnym poszerzenia swojej wiedzy na temat uchodźców oraz budowaniu języka szacunku zarówno w dyskursie publicznym, jak i prywatnym. Do tych toposów można odwołać się także chociażby w kontekście słów Jezusa pojawiających się w Ewangelii według św. Mateusza: „Byłem przybyszem, a nie przyjęliście mnie [...]. Zaprawdę, powiadam wam: Wszystko, czego nie uczyniliście jednemu z tych najmniejszych, tegoście i Mnie nie uczynili”³⁰.

Należy podkreślić także, że warstwa wizualna bajek uchodźczych jest równie ważna, jak ich warstwa semantyczna, tekstowa³¹. Dla młodszych odbiorców obraz jest bardziej przystępny niż słowa, dlatego też ilustracje mogą być pewnego rodzaju „przewodnikiem” po książce. Ilustracje w omawianych książkach pełnią również funkcję afektywną – stworzone są w ten sposób, by

²⁹ P. Lindenbaum, dz. cyt.

³⁰ *Ewangelia według św. Mateusza*, [w:] *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 1990, s. 1153.

³¹ A. Tomaszewska, *Ilustracja w książkach dla dzieci*, „Wydawca” 2014, nr 10, s. 8-14.

poruszać uczucia, frapować, skłaniać do zatrzymania się na chwilę i wglębień w narrację. Szczególnie widoczne jest to w takich bajkach uchodźczych, jak *Wędrówka Nabu*³², *Podróż*, *Kot Karima i obrazki* czy *Modlitwa do morza*. Same ilustracje mogą stanowić narzędzie do pracy dydaktycznej i pretekst do podejmowania z uczniami omówionych w rozprawie toposów. Ich różnorodność, ale też estetyczne i artystyczne wykonanie pozwalają sprawić, by odbiorcy z zainteresowaniem i zaciekawieniem pracowali nad danym zagadnieniem przy pomocy tylko samych ilustracji.

Nie można nie wspomnieć także o zróżnicowaniu odbiorców tych bajek. Wydawałoby się, patrząc na dość proste słownictwo i styl, nieskomplikowaną narrację oraz redukcję warstwy językowej na rzecz wizualności wypowiedzi (liczne ilustracje), że publikacje te skierowane są tylko dla najmłodszych odbiorców. Krąg odbiorców bajek jest jednak zdecydowanie szerszy – są to m.in. rodzice czytający dzieciom książki czy też nauczyciele prowadzący z ich wykorzystaniem lekcje. Ich edukacja przebiega niejako przypadkowo, w sposób nieformalny³³. Omawiane książki, pomimo że, wydawać by się mogło, są książkami dla dzieci, z powodzeniem mogą stanowić inspirację dla starszych odbiorców do podjęcia refleksji nad tematyką związaną z uchodźcami czy też dyskursem prywatnym i publicznym wokół nich.

Wielowarstwowość omawianych bajek pozwala zastosować je jako narzędzie w edukacji formalnej nie tylko małych dzieci, ale także nastolatków. Opowieści z bajek mogą być wprowadzane w tok kształcenia za pomocą różnych metod i form nauczania. Mogą one stanowić uzupełnienie omawianych tematów katechetycznych, jak również stanowić punkt wyjścia i główny temat lekcji, wokół którego omawiane będą inne tematy związane z wychowaniem moralnym. Same ilustracje, o których wspominałam, również mogą stanowić osobne narzędzie do pracy z uczniami. W ramach lekcji religii uczniowie mogą pracować z fragmentami tekstów, a młodszym uczniom można czytać omawiane bajki w całości, a następnie zainicjować rozmowę o nich.

Na koniec chciałabym zawrzeć kilka uwag, która mogą służyć pomocom młodszym i starszym odbiorcom tych bajek w podjęciu głębszej i bardziej

³² Warto zaznaczyć, że książka ta właśnie przez swoją warstwę wizualną powinna być raczej używana w edukacji starszych uczniów – kilkunastoletnich.

³³ K. Illeris, *Trzy wymiary uczenia się. Poznawcze, emocjonalne i społeczne ramy uczenia się*, tłum. A. Jurgiel, E. Kurantowicz, M. Malewski, T. Zarębski, A. Nizińska, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej Edukacji TWP, Wrocław 2004.

świadomej refleksji nad prezentowanymi w książkach narracjami. Warto w analityczny sposób podejść do sposobu przedstawiania uchodźców. Pomiędzy autorzy bajek przedstawiają ich w pozytywnym świetle, figury retoryczne używane do ich opisu ukazują ich jako osoby biedne, bierne, poszukujące opieki, budzące w odbiorcach chęć niesienia im pomocy. O ile zabieg ten ma na celu wzbudzić w odbiorcach postawę solidarności i współczucia dla bohaterów, to niejako tylnym wejściem wprowadza obraz osób niedecyzyjnych, poddających się losowi, polegających tylko na innych. Taki wizerunek uchodźców funkcjonuje zresztą w polskim dyskursie publicznym od lat³⁴. Z tej narracji wynika druga, która budowana jest na asymetrycznej relacji pomiędzy przybyszami a gospodarzami. Pomagający Europejczycy jawią się w niej jako swojego rodzaju wybawcy. Są bardziej cywilizowani i bardziej kompetentni, wiedzą, jak rozwiązać pojawiające się problemy. To oni decydują o losie przybywających do nich uchodźców. Andżelika z książki *Chłopiec z Lampedusy*, która wyławia ledwo żyjącego erytrejskiego chłopca Tandżina z morza, a następnie pomaga mu razem z koleżankami, karmiąc go i przynosząc mu ubranie, czy też pudle, które posiadają wiedzę o robieniu frytek, której brakuje kundelkom³⁵, są tylko wybranymi egzemplifikacjami tej narracji.

Oczywiście obie te figury retoryczne – bezradny uchodźca i pomocny, decyzyjny Europejczyk – nie wychodzą na pierwszy plan w przytaczanych narracjach, jednak ich siła polega na podświadomym utwierdzaniu pewnych stereotypów funkcjonujących już w dyskursie publicznym. Ponieważ żaden z autorów omawianych bajek sam nie doświadczył sytuacji uchodźstwa, każdy z nich do pewnego stopnia kreuje swoje wyobrażenie uchodźców i ich problemów, czerpiąc z krążących wokół nich narracji. Dlatego też ważne jest, aby odwołując się do tych książek, pamiętać o przypisanej godności człowieka, która pochodzi od Boga. Godność ta oznacza również szacunek i horyzontalną, a nie hierarchiczną relację.

Papież Franciszek stwierdził, że „Konieczne jest działanie, bo uchodźcy i migranci nie znikną w najbliższym czasie z pola naszego widzenia. Do Europy nadal będą docierać uchodźcy [...]. Nie uciekniemy od szukania

³⁴ A. Hadzińska-Wyrobek, *Wizerunek uchodźcy w polskiej prasie po 1990 r. oraz rola mediów w kształtowaniu stereotypu uciekiniera*, „Media – Kultura – Społeczeństwo” 2011, nr 1, s. 113-125.

³⁵ P. Lindenbaum, dz. cyt.

odpowiedzi, jak pomóc tym, którzy uciekają przed śmiercią, prześladowaniem i głodem”³⁶. Działania podejmowane przez księży i katechetów w tym kontekście mogą przygotować ich wiernych, w tym uczniów, nie tylko na samo przyjęcie uchodźców, których w Polsce w ramach różnych form ochrony międzynarodowej przebywa obecnie dość mała liczba – 3705 osób³⁷, ale także do zrozumienia samych procesów migracji przymusowych: ich przyczyn, motywacji samych uchodźców, sposobów dostawania się do Europy czy też polityki migracyjnej Unii Europejskiej, ale też polskiej – tak, by wierni nie tylko wiedzieli, czym jest migracja przymusowa i jak przebiega, ale też potrafili w refleksyjny sposób podejść do wielogłosowej narracji pojawiającej się w dyskursie publicznym.

Prowadzenie lekcji w oparciu o bajki uchodźcze nie jest jedynym sposobem pracy z uczniami wokół tych zagadnień. Stanowią one jednak gotowe narzędzie, które może być wykorzystane na różne sposoby. W przystępny i nieskomplikowany sposób opowiadają o bolesnych i tragicznych wydarzeniach. Ich krótka forma powoduje, że można przeczytać je w całości podczas jednych zajęć lekcyjnych. Dopracowana i przystępna warstwa wizualna bajek również sprawia, że można po nie sięgać bez konieczności zagłębiania się w ich tekstową narrację. Realność opisywanych w nich sytuacji, a jednocześnie bezpieczna od nich odległość, sprawiają, że możliwe staje się mówienie o rzeczach trudnych. Omawiane w tym rozdziale książki stanowić mogą bramę do poznania innego, odległego świata, który jednocześnie niemal puka do naszych drzwi.

³⁶ Wypowiedź papieża Franciszka w: *Wspólnoty schronienia – broszura*, dz. cyt.

³⁷ *Statystyki*, Migracje.gov.pl, 2018, <https://migracje.gov.pl/statystyki/zakres/polska/typ/dokumenty/widok/tabele/> (dostęp: 11.04.2019).

Bibliografia

Bajki migracyjne

- Bajki z krajów uchodźców*, red. R. Kostrzyński, A. Kosowicz, A. Włodarczyk, UNHCR Polska, Warszawa 2017.
- Bardijewska L., *Kot Krima i obrazki*, Wydawnictwo Literatura, Łódź 2016.
- Combrzyńska-Nogala D., *Syberyjskie przygody Chmurki*, Wydawnictwo Literatura, Łódź 2004.
- Diouf M., Mabounda I., Karamalla N., Sambali S., *Afryka jak z bajki. Bajki z czterech stron świata*, Fundacja Afryka Inaczej, Warszawa 2012.
- Gawryluk B., *Teraz tu jest nasz dom*, Wydawnictwo Literatura, Łódź 2016.
- Grabowski A.M., *Wojna na pięknym brzegu*, Wydawnictwo Literatura, Łódź 2014.
- Hosseini K., *Modlitwa do morza*, tłum. M. Gral, Wydawnictwo Albatros, Warszawa 2018.
- Lindenbaum P., *Pudle i frytki*, tłum. K. Skalska, Wydawnictwo Zakamarki, Poznań 2017.
- Mikołajewski J., *Wędrowniaku Nabu*, Wydawnictwo Austeria, Kraków 2016.
- Nowacka E., *Kot, który zgubił dom*, Wydawnictwo Egmont, Warszawa 2016.
- Ostrowicka B., *Jest taka historia. Opowieść o Januszu Korczaku*, Wydawnictwo Literatura, Łódź 2012.
- Papuzińska J., *Mój tato szczęściarz*, Wydawnictwo Literatura, Łódź 2013.
- Piątkowska R., *Hebanowe serce*, Wydawnictwo Literatura, Łódź 2016.
- Ryrych K., *Wilczek*, Wydawnictwo Literatura, Łódź 2018.
- Sanna F., *Podróż*, tłum. A. Napórska, Wydawnictwo Kultura Gniewu, Warszawa 2016.
- Stanecka Z., *Basia i kolega z Haiti*, Wydawnictwo Egmont, Warszawa 2011.
- Witek R., *Chłopiec z Lampedusy*, Wydawnictwo Literatura, Łódź 2016.

Literatura przedmiotu

- Basak A.M., *Wpływ bajek czytanych przez rodziców na rozwój dzieci w wieku szkolnym*, „Pedagogika Rodziny” 2012, nr 2/4, s. 214.
- Capińska E., *Bajka stymuluje rozwój moralny dziecka*, „Edukacja i Dialog” 2003, nr 7, s. 65-71.
- Dyka F., *Wartości moralne bajek i ich miejsce w edukacji wczesnoszkolnej*, „Biblioteka w Szkole” 1999, nr 3, s. 1-2.
- Ewangelia według św. Łukasza*, [w:] *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 1990.
- Ewangelia według św. Mateusza*, [w:] *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 1990.
- Frycie S., *Literatura dla dzieci i młodzieży w latach 1945-1970*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1978.
- Hadzińska-Wyrobek A., *Wizerunek uchodźcy w polskiej prasie po 1990 r. oraz rola mediów w kształtowaniu stereotypu uciekiniera*, „Media – Kultura – Społeczeństwo” 2011, nr 1, s. 113-125.
- <http://www.forummigracyjne.org/pl/aktualnosci.php?news=586&wid=1> (dostęp: 11.04.2019).

- Illeris K., *Trzy wymiary uczenia się. Poznawcze, emocjonalne i społeczne ramy uczenia się*, tłum. A. Jurgiel, E. Kurantowicz, M. Malewski, A. Nizińska, T. Zarębski, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej Edukacji TWP, Wrocław 2004.
- Jan Paweł II, *Orędzie z okazji Światowego Dnia Migranta i Uchodźcy*, Denon, 2003, <https://www.deon.pl/religia/serwis-papieski/jan-pawel-ii/oredzia/art,79,oredzie-na-swiatowy-dzien-migranta-i-uchodzcy-2004.html> (dostęp: 27.10.2018).
- Jawor A., Markowska-Manista U., Pietrusińska M.J., *KoNkultura – wymiary uczestnictwa w kulturze młodych imigrantów z Ukrainy*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2020.
- Och K., *Rola bajki w edukacji*, „Wychowanie w Przedszkolu” 2013, nr 10, s. 594-597.
- Pojęcia i definicje*, Uchodźcy.info.pl, 2018, <http://uchodzcy.info/infos/pojecia-i-definicje> (dostęp: 23.11.2018).
- Statystyki*, Migracje.gov.pl, 2018, <https://migracje.gov.pl/statystyki/zakres/polska/typ/dokumenty/widok/tabele/typDokumentu/2,4,15/rok/2018/> (dostęp: 11.04.2019).
- Szczepania A., Cruz-Kąciak A., *Bajki międzykulturowe. Cały świat w naszej klasie*, Polskie Forum Migracyjne, Warszawa 2017.
- Świerczyńska-Jelonek D., Walczewska-Klimczak G., *Dziecko w dialogu z tekstem literackim*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2015.
- Tomaszewska A., *Ilustracja w książkach dla dzieci*, „Wydawca” 2014, nr 10, s. 8-14.
- Więcek T.M., *Baśń jako szczególna forma dialogu*, „Debate Edukacyjna” 2011, nr 4, s. 38.
- Wspólnoty schronienia – broszura*, Zespół Inicjatywy „Wspólnoty Schronienia”, http://refugee.pl/wp-content/uploads/2018/02/broszura_wspolnoty_schronienia.pdf (dostęp: 19.10.2018).

Children's literature about refugees in catechetical work

In this chapter I discuss how to use children's literature about refugees during religious lessons. I indicate which elements of these books are particularly valuable and consistent with the content of religious education. The analysis of eleven publications for younger children focuses on the leading topoi, representations of refugees and discursive formations that appear in the books. At the same time I demonstrate which elements, such as stereotypization of refugees (the figure of a poor refugee), asymmetry of power relations or neo-colonialism, need to be more critically analyzed. Finally, I draw attention to the benefits of inclusion of children's literature about refugees into catechetical classes.

Keywords: refugees, children's literature, catechetical work, discourse analysis.

Rozdział 7

Konspekty katechez o migracji

*S. GABRIELA JANIKULA ASC**

Podjęcie tematu katechetycznego o współczesnej migracji, uchodźcach i naszych postawach moralnych wobec istniejącej sytuacji owego zjawiska społeczno-religijno-ekonomicznego jest zapewne ogromnym wezwaniem dla katechety na każdym poziomie edukacyjnym. Każdy katecheta, który z od wagą podejmie na katechezie temat współczesnej migracji, docenia nie tylko duchowy wymiar nauczania katechetycznego, lecz również wymiar egzystencjalny, czasami o wiele trudniejszy do realizacji ewangelicznych wezwań. Podjęcie katechezy o migracji stanowi na pewno wyjście poza programy katechetyczne, wpisane we współczesne nauczanie Kościoła. Ze strony katechety jest to konkretna odpowiedź na nauczanie papieża Franciszka, który z ogromną troską i miłością otacza emigrantów, migrantów i uchodźców. Proponowane katechezy odnoszą się do podstaw procesów wychowawczych,

* S. Gabriela Janikula (Adoratorka Krwi Chrystusa ASC) – dr teologii, emerytowany adiunkt w Zakładzie Katechetyki i Pedagogiki Chrześcijańskiej na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu. Pracowała jako wykładowca w Wyższym Seminarium Duchownym Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej oraz Wyższym Seminarium Duchownym Zakonu Braci Mniejszych Franciszkanów. Należy do Stowarzyszenia Katechetów Polskich, Stowarzyszenia Wychowawców Katolickich i Zespołu Pedagogiki Chrześcijańskiej Komitetu Nauk Pedagogicznych Państwowej Akademii Nauk. W latach 2017-2020 pracowała w Istituto Preziosissimo Sangue w Bari/Italia. Obecnie prowadzi wykłady i ćwiczenia z katechetyki w Wyższym Instytucie Teologicznym im. NMP Stolicy Mądrości w Częstochowie. Specjalizacja: personalistyczna pedagogika chrześcijańska, katecheza dorosłych. Rekolekcjonistka, katechetka.

które wynikają z przyjętej cielesno-duchowej koncepcji człowieka i jego świata wartości oraz powiązania nauczania katechetycznego z codziennym życiem człowieka. Doceniając egzystencjalny wymiar nauczania katechetycznego, proponowane treści katechetyczne wpisują się w refleksję nad możliwościami pomocy w wymiarze materialno-religijnym tym, którzy w poszukiwaniu nowych warunków egzystencjalnych nie mają niczego i zaryzykowali wszystko aż do utraty życia.

Wobec przyzwyczajenia ludzkich sumień do odpowiedzialności zbiorowej, wobec zaistniałych zjawisk społecznych proponowane katechezy wzywają katechizowanych (małych i dużych) do kształtowania postawy zaufania, otwartości i służby oraz do podjęcia konkretnych działań na rzecz migrantów na miarę osobistych możliwości. Poniższe konspekty obejmują treści katechez o migracji na trzech poziomach edukacyjnych: szkoła podstawowa kl. I-IV, szkoła podstawowa kl. V-VIII, szkoła ponadpodstawowa. Mają one na celu: uporządkowanie pojęć turysty, uciekiniera, uchodźcy, emigranta, migracji; ukazanie przyczyn tych zjawisk (np. ucieczka św. Rodziny do Egiptu); ukształtowanie postawy chrześcijańskiej wobec rzeczywistości współczesnej migracji; ukazanie możliwości realizacji ewangelicznych wezwań do miłości i niesienia pomocy bliźnim.

7.1. Święta Rodzina – rodzina uchodźców i imigrantów (szkoła podstawowa kl. I-IV)

Uczeń wie:

- Kto to jest turysta.
- Kto to jest uchodźca.
- Kto to jest imigrant.
- Kto to jest emigrant.
- Gdzie uciekali św. Józef i Maryja z Dzieciątkiem Jezus.

Uczeń rozumie:

- Wyjaśnia różnicę między turystą a uchodźcą.
- Potrafi powiedzieć, dlaczego św. Józef z Maryją i Dzieciątkiem Jezus uciekali do Egiptu.
- Wyjaśnia, dlaczego ludzie imigrują do innych krajów.

Uczeń potrafi (na swoim poziomie edukacyjnym):

- Modli się za uchodźców i imigrantów.
- Nie naśmiewa się z ludzi o innym kolorze skóry.
- Uśmiecha się do ludzi o innym kolorze skóry, zamieszkałych w Polsce.

Obrzędy wstępne:

1. Przywitanie chrześcijańskie: „Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus”.
2. Wyciszenie klasy – stworzenie przyjaznej atmosfery.
3. Modlitwa (odmawiana przez dzieci):

Modlitwa za Ojczyznę²:

W imię Ojca – Boga Syna,
I Świętego Ducha:
Polska modli się dziecina,
A Pan Bóg ją słucha.

W oczach dziecka dwie łzy duże,
Wiara w każdym słowie:
Ojcze! – błaga – coś jest w górze,
Daj ojczyźnie zdrowie!

Pobłogosław dłońmi swymi,
Mą ojczystą strzechę:
A mnie dozwól dla mej ziemi,
Urósć na pociechę!

Wszyscy razem: Ciebie prosimy. Wysłuchaj nas Panie!

4. Sprawdzenie obecności.
5. Pomiar dydaktyczny z ostatniej lekcji.

Sytuacja egzystencjalna – zainteresowanie tematem:

Rozmowa kierowana:

a) Jak się nazywa człowiek, który podróżuje po to, aby poznać ciekawe miejsca w swojej ojczyźnie lub inne kraje?

² W. Bełza, *Modlitwa za Ojczyznę*, [w:] *Katechizm polskiego dziecka*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Lwów 1912, [https://pl.wikisource.org/wiki/Modlitwa_z_a_Ojczyzn%C4%99_\(Be%C5%82za\)](https://pl.wikisource.org/wiki/Modlitwa_z_a_Ojczyzn%C4%99_(Be%C5%82za)) (dostęp: 21.12.2017).

b) Co robi turysta?

(prawdopodobne odpowiedzi)

- „Podróżuje do miejsc, których jeszcze nie widział”.
- „Jedzie, wędruje, ale zawsze wraca do miejsca zamieszkania”.
- „Zwiedza Polskę i inne kraje”.
- „Robi dużo fotografii, aby utrwalić to, co zobaczył”.

Konkluzja katechety: Turysta wraca do swojego domu, do swojej ojczyzny. Jednak nie zawsze ludzie opuszczają swój kraj, swoją ojczyznę w celach turystycznych. Na świecie jest wielu ludzi, którzy wyjeżdżają ze swojej ojczyzny do innego kraju i nie mogą wrócić do swojego domu, do swojej rodziny, do swojej ojczyzny.

Dlaczego ludzie wyjeżdżają ze swojej ojczyzny i jadą do innego kraju? Podczas pozyskiwania odpowiedzi od dzieci katecheta przyczepia do konturowej mapy Polski strzałki skierowane w różnych kierunkach.

(prawdopodobne odpowiedzi)

- „Ludzie nie mają w swoim kraju pracy i jadą jej szukać w innych krajach”.
- „Uciekają, bo ktoś może ich zabić”.
- „Nie mogą chodzić do kościoła i modlić się”.
- „Bo się boją o swoje życie”.
- „Nie mogą wyznawać swojej wiary (nie mogą mieć Pisma Świętego, nosić krzyżyka lub medalika)”.
- „Nie mają co jeść”.
- „Są bici i prześladowani”.

Nauka nowych pojęć: na mapie świata przyczepiamy poniższe definicje.

Imigrant	Uciekinier
Emigrant	Uchodźca

Katecheta przygotowuje dla każdego dziecka kopię poniższych definicji:

- Uciekinier – osoba, która ucieka z miejsca, gdzie przebywa lub mieszka.
- Uchodźca – osoba, która ucieka, gdy grozi jej niebezpieczeństwo i prześladowanie.
- Emigrant – osoba, która wyjeżdża ze swojego kraju z powodu biedy, braku pracy i prześladowań religijnych.

– Imigrant – osoba, która przyjeżdża do innego kraju, aby tam pracować, mieszkać i uczyć się.

Konkluzja: Jak to dobrze, że w Polsce nikt nas nie prześladowa z tego powodu naszej wiary. Jak to dobrze, że możemy chodzić do kościoła i na lekcje religii oraz nie musimy z tego powodu uciekać do innych krajów. Jak to dobrze, że w Polsce jest pokój i nie ma wojny.

Proklamacja Słowa Bożego – Bóg mówi:

Jezus chce nam dzisiaj ukazać pewną historię ze swojego życia. W tym wydarzeniu uczestniczy św. Rodzina: Maryja, Józef i małe Dzieciątko Jezus. Ta historia pokazuje nam, co robi św. Józef w chwili niebezpieczeństwa zagrażającego św. Rodzinie.

Evangelia według św. Mateusza (Mt 2,13-15)³:

Oto anioł Pański ukazał się Józefowi we śnie i rzekł: „Wstań, weź Dziecię i Jego Matkę i uchodź do Egiptu; pozostań tam, aż ci powiem; bo Herod będzie szukał Dziecięcia, aby Je zgładzić”. On wstał, wziął w nocy Dziecię i Jego Matkę, i udał się do Egiptu.

Utrwalenie treści:

- Kto przychodzi podczas snu do św. Józefa?
- Co mówi Anioł do św. Józefa?
- Kto zagraża małemu Jezusowi?
- Gdzie Anioł przyprowadził św. Rodzinę?

Konkluzja katechety: Współcześni naukowcy mówią, że droga do Egiptu, podróż przez ten kraj i powrót do domu zajęły św. Rodzinie ok. 3-3,5 r., a przebyta trasa wyniosła ponad 2 tys. km. W tamtych czasach nie było szybkich środków komunikacji, nie było samochodów, a nawet rowerów. Święta Rodzina wędrowała pieszo lub na ośle, w upale dnia i w chłodzie nocy, po niebezpiecznych, pełnych rozbójników drogach.

Powtórzenie nowych pojęć – zabawa w zaznaczanie:

Słuchanie kolędy i zaznaczenie na diagramie słowa odpowiedniego do sytuacji, w której znalazła się św. Rodzina.

³ Cytowane w całym rozdziale fragmenty Pisma pochodzą z: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 1987.

Piosenka: Kolęda *Uciekali*⁴

1. Tej nocy Anioł przyszedł do Józefa.
Zbudźcie Dzieciątko, co tak słodko śpi.
Judea dziś to niebezpieczna strefa
I policzone małych chłopców dni.
Namiestnik Herod ciągle drży w obawie,
Że chociaż władzę dzierży jego dłoń
I rzymski cesarz patrzy nań łaskawie,
To w rączkach dzieci może kryć się broń.

Ref.: Uciekali, uciekali, uciekali
Na osiołku przez pustyni żar.
Jak najdalej, jak najdalej, jak najdalej
Ukryć Dziecię, bezcenny ich skarb.

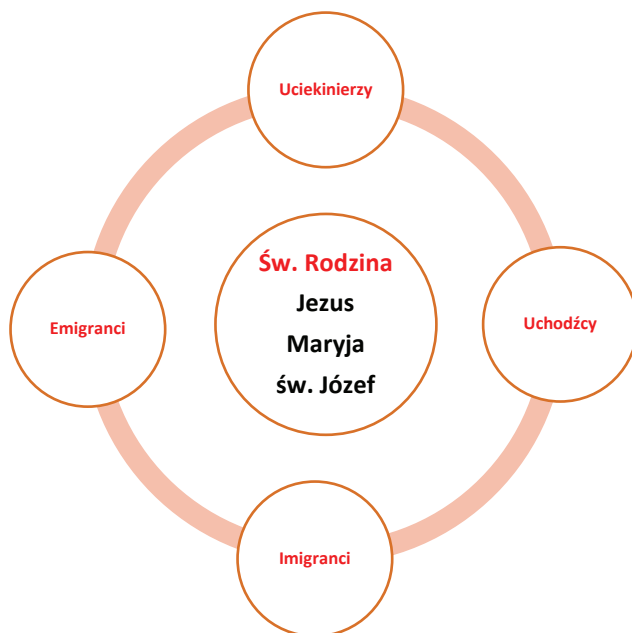
2. Ciężko ojczyznę wspominać z pustyni.
Mieliśmy jakoś zapewniony byt,
Choć czasem patrol mijał drzwi świątyni,
Zawsze się modlić mógł pobożny Żyd.
Lecz może trzeba szlakiem iść wygnania,
Tak jak przodkowie nasi kiedyś szli.
Może nie tu jest Ziemia Obiecana,
Może gdzie indziej będzie rósł nasz Syn.

Ref.: Uciekali...

3. Jeszcze nie wiemy, co nam przeznaczone
I choć przeczucia czasem dręczą złe,
Ojciec niebieski weźmie nas w obronę
I znowu anioł zjawi się we śnie.
Piasek przysypał ślady do Betlejem,
Zabłądzić łatwo, trudny każdy krok.
Tak mało mamy, tylko tę nadzieję,
Która rozjaśnia nam codzienny mrok.

Ref.: Uciekali...

⁴ *Uciekali*, Polska Tradycja, <http://www.polskatradycja.pl/piesni/koledy/uciekali.html> (dostęp: 25.10.2021).

Po wysłuchaniu kolędy katecheta może pomóc dzieciom w wykonaniu zadania. Katecheta zadaje pytania zamknięte, dopowiada odpowiedzi i zaznacza na powyższym diagramie odpowiedź:

– Czy Maryja z Jezusem i św. Józef uciekali z Jerozolimy? (odpowiedź: tak; dopowiedzenie: Jezus, Maryja i św. Józef byli uciekinierami).

– Czy małemu Jezusowi, Jego mamie Maryi i św. Józefowi groziło niebezpieczeństwo, które zmusiło św. Rodzinę do opuszczenia kraju? (odpowiedź: tak; dopowiedzenie: Jezus, Maryja i św. Józef byli uchodźcami).

– Czy Maryja z Jezusem i św. Józef wyjechali ze swego kraju z powodu prześladowania od Heroda? (odpowiedź: tak; dopowiedzenie: Jezus, Maryja i św. Józef byli emigrantami).

– Czy Maryja z Jezusem i św. Józef zamieszkali w innym kraju? (odpowiedź: tak; dopowiedzenie: Jezus, Maryja i św. Józef byli imigrantami).

Kształtowanie postawy:

Jezus, Maryja i Józef byli uciekinierami, uchodźcami, emigrantami i imigrantami. Święta Rodzina, tak jak wiele rodzin, musiała uciekać i wyjeżdżać ze swojego kraju.

Święta Rodzina zamieszkała w Egipcie wśród obcych. Bóg pomagał św. Rodzinie przez dobrych ludzi.

Dzisiaj na świecie bardzo wielu ludzi ucieka lub wyjeżdża ze swojego kraju, bo grozi im głód i prześladowanie. Każdego dnia coraz więcej jest imigrantów, emigrantów, uchodźców i uciekinierów.

Jak my możemy pomóc uchodźcom i emigrantom:

- Możemy się za nich modlić, aby dotarli do celu swojej podróży, aby mieli nowy dom, aby znaleźli pracę i nowych przyjaciół, aby byli zdrowi i szczęśliwi.
- Możemy za uchodźców i imigrantów ofiarować Bogu swoje cierpienia, aby wypraszać dla nich potrzebne łaski z Nieba.
- Możemy nie naśmiewać się z ludzi, którzy mają inny kolor skóry, inną religię, inne tradycje i zwyczaje.
- Możemy uśmiechać się do wszystkich, którzy przyjechali do naszego kraju, aby tutaj pracować, uczyć się i mieszkać z nami.
- Możemy się zaprzyjaźnić, bawić się i dużo rozmawiać z tymi dziećmi, które razem ze swoimi rodzicami przyjechały z innych krajów do Polski.

Modlitwa dziecka:

Panie Jezu,
który razem z Twoją mamą Maryją
i św. Józefem uciekałeś
przed złym Herodem do Egiptu,
pomóż wszystkim dzieciom,
które razem z rodzicami
uciekają z powodu złych ludzi,
z powodu głodu i wojny.
Niech wszyscy uchodźcy i uciekinierzy
znajdą nowy dom,
wypełniony pokojem i radością,
pełen chleba i wolności.
Przez Chrystusa, Pana naszego. Amen.

Karta pracy:**Temat: Święta Rodzina to rodzina uchodźców i imigrantów**

1. Zadanie: Przygotuj wspomnienie z wakacji. Następnie to, co wkleiłeś lub narysowałeś, połącz linią ciągłą do prawidłowej odpowiedzi na pytanie: kim jest turysta?

Miejsce na wspomnienie z wakacji: widokówka, zdjęcie lub rysunek

Turysta – osoba, która wyjechała ze swojej ojczyzny i nigdy do niej nie wróci.

Turysta – osoba, która zwiedza Polskę lub inne kraje.

Turysta – osoba, która pracuje w fabryce.

2. My wiemy, kim jest uciekinier, uchodźca, imigrant i emigrant. Rozsypanka wyrazowa – tworzymy definicje. Połącz rozsypane wyrazy.

Uchodźca

osoba, która **ucieka** z miejsca, gdzie przebywa lub mieszka

Imigrant

osoba, która **uchodzi**, gdy grozi niebezpieczeństwo i prześladowanie

Uciekinier

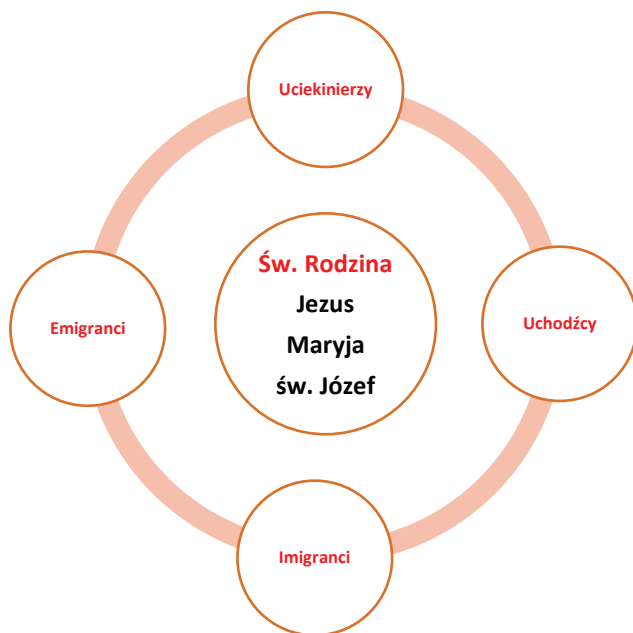
osoba, która **przyjeżdża** do innego kraju, aby tam pracować, mieszkać i się uczyć

Emigrant

osoba, która **wyjeżdża** ze swojego kraju z powodu biedy, braku pracy i prześladowań religijnych

3. Święta Rodzina zna los uchodźców i imigrantów.

Zaznacz krzyżykiem sytuację, której doświadczyła św. Rodzina, gdy uciekała do Egiptu.

Zaznacz na diagramie sytuację, której doświadczyła św. Rodzina, gdy zamieszkała w Egipcie.

4. Napisz swoją modlitwę za uchodźców i imigrantów. Pomódl się za uchodźców i imigrantów.

– „Maleńki Jezu, niesiony do Egiptu, na rękach swojej mamy Maryi, spraw, aby wszystkie dzieci, które muszą uciekać ze swojego kraju, nigdy nie odłączyły się od swoich rodziców”.

– „Maleńki Jezu, uciekający wraz z Maryją i Józefem do Egiptu, spraw, aby wszystkie dzieci, które są uciekinierami i uchodźcami, spotkały dobrych ludzi, którzy pomogą całej ich rodzinie”.

– „Maleńki Jezu, zamieszkały w Egipcie, pomóż wszystkim uchodźcom i imigrantom znaleźć nowy dom, nową pracę i nowych przyjaciół”.

–

.....

..... Amen.

7.2. Emigrant, uchodźca, imigrant – dzieci Boga (szkoła podstawowa kl. V-VIII)

Uczeń wie:

- Kto to jest emigrant.
- Kto to jest uchodźca.
- Kto to jest imigrant.
- Każdy człowiek jest dzieckiem Boga.
- Każdy człowiek jest naszym bliźnim.

Uczeń rozumie:

- Potrafi powiedzieć, dlaczego ludzie opuszczają swoje miejsca zamieszkania.
- Wyjaśnia, dlaczego ludzie podejmują trud emigracji.
- Rozumie, dlaczego pomagamy imigrantom i uchodźcom.

Uczeń potrafi (na swoim poziomie edukacyjnym):

- Wskazuje sposoby pomocy duchowej dla uchodźców i imigrantów.
- Wskazuje sposoby pomocy materialnej dla uchodźców i imigrantów.
- Podejmuje działania pomocowe dla uchodźców i imigrantów: modlitwa, postawa ascezy w intencji uchodźców i imigrantów, zbiórka potrzebnych rzeczy, ofiary pieniężne, szacunek dla osób z innym kolorem skóry i z innych narodów. Postawę strachu wobec uchodźców zamienia na postawę służby dla uchodźców.

Obrzędy wstępne:

1. Przywitanie chrześcijańskie: „Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus”.
2. Wyciszenie klasy – stworzenie przyjaznej atmosfery.
3. Modlitwa (odmawiana przez dzieci):

Miłosierny Boże, dziękuję za to,
że moja rodzina mieszka w Polsce.
Dziękuję za dach nad głową,
i chleb powszedni,
za wiarę i tradycję chrześcijańską.

Dziękuję za to,
 że możemy wyznawać swoją wiarę,
 że krzyż można tu nosić oficjalnie,
 że chodzenie do kościoła nie jest zabronione.

Miłosierny Boże, polecam Tobie:
 wszystkich ludzi, którzy są prześladowani za wiarę w Jezusa Chrystusa,
 za poglądy polityczne, za pochodzenie.
 Polecam tych, którzy muszą uciekać ze swojej ojczyzny,
 aby zachować swoje życie.
 Przez Chrystusa, Pana naszego. Amen.

4. Sprawdzenie obecności.
5. Pomiar dydaktyczny z ostatniej lekcji.

Sytuacja egzystencjalna – zainteresowanie tematem:

1. Rozsypanka wyrazowa.

Uczniowie wybierają słowa najbardziej pasujące do przedstawianych obrazów.

emigrant	uciekinier
uchodźca	imigrant
społecznik	turysta
podróżnik	

Prawdopodobnie zostają wybrane słowa: „uciekinier”, „uchodźca”, „emigrant”, „imigrant” – jeśli nie, to katecheta wskazuje na nie.

Metoda: Rozmowa kierowana – wyjaśnienie pojęć.

Dzieci podają odpowiedzi na pytania: kim jest uciekinier? Kim jest uchodźca? Kim jest emigrant? Kim jest imigrant?

W celu uporządkowania wiadomości katecheta daje każdemu dziecku lub umieszcza na tablicy następujące definicje:

Emigrant: Osoba, która wyjeżdża ze swojego kraju pochodzenia i na stałe lub czasowo osiedla się w obcym państwie, z przyczyn ekonomicznych, politycznych, religijnych lub innych.

Uchodźca: Osoba, która opuszcza swój kraj pochodzenia, zmuszona różnymi okolicznościami: z powodu wojny, z obawy przed prześladowaniem, ze względu na przynależność narodową, religię, przekonania polityczne lub przynależność do określonej grupy społecznej czy kolor skóry.

Imigrant: Osoba, która przybywa do kraju innego niż kraj jej pochodzenia i osiedla się w tym nowym kraju czasowo lub na stałe.

Uciekinier: Osoba, która ucieka lub uciekła z jakiegoś miejsca, zwykle z takiego, w którym przebywała przymusowo, gdzie groziło jej jakieś niebezpieczeństwo.

Konkluzja: Dzisiaj na całym świecie jest obecnie ponad 65 mln uchodźców oraz osób, które musiały przenieść się do innej części swojego kraju w obawie przed prześladowaniami. Jest to niemal 1% ludzkości, zaś ponad połowę z tego stanowią dzieci. Wśród nich są osoby prześladowane za wiarę w Chrystusa, ale nie są to tylko chrześcijanie. Prześladowani opuszczają swoją ojczyznę, swoje domy, swoje rodziny, aby ratować swoje życie.

Jak to dobrze, że my nie musimy opuszczać swojej ojczyzny, swoich domów, z powodu prześladowań politycznych, religijnych, ekonomicznych lub innych. Jak dobrze, że my możemy wyznawać swoją wiarę w Boga: Boga Ojca, Stwórcy nieba i ziemi, Jezusa Chrystusa, Syna Bożego i Ducha Świętego.

Proklamacja Słowa Bożego – Bóg mówi:

Dzisiaj Jezus chce nam powiedzieć, dlaczego my mamy pomagać imigrantom – uciekinierom, uchodźcom.

Posłuchajmy Ewangelii według św. Mateusza i zwróćmy uwagę, na to, co robią dla innych osób ci, których Jezus nazywa błogosławionymi?

Proklamacja Słowa Bożego – Mt 25,34-40:

Wtedy odezwie się Król do tych po prawej stronie: „Pójdźcie, błogosławieni Ojca mojego, weźcie w posiadanie królestwo, przygotowane wam od założenia świata! Bo byłem głodny, a daliście Mi jeść; byłem spragniony, a daliście Mi pić; byłem przybyszem, a przyjęliście Mnie; byłem nagi, a przyodzialiście Mnie; byłem chory, a odwiedziliście Mnie; byłem w więzieniu, a przyszliście do Mnie”. Wówczas zapytają sprawiedliwi: „Panie, kiedy widzieliśmy Cię głodnym i nakarmiliśmy Ciebie? spragnionym i daliśmy Ci pić? Kiedy widzieliśmy Cię przybyszem i przyjęliśmy Cię? lub nagim i przyodzialiśmy Cię? Kiedy widzieliśmy Cię chorym lub w więzieniu i przyszliśmy do Ciebie?”. A Król im odpowie: „Zaprawdę, powiadam wam: **Wszystko, co uczyniliście jednemu z tych braci moich najmniejszych, Mnieście uczynili**”.

Analiza tekstu, utrwalenie treści. Wyjaśnienie pojęć:

- błogosławieni – szczęśliwi,
- królestwo, przygotowane wam od założenia świata – Królestwo Boże,
- najmniejszy brat Jezusa – to mój bliźni.

Kto jest moim bliźnim? Odpowiedzi uczniów: mama, tata, brat, siostra, kolega, koleżanka, nauczyciel, sąsiad...

Dopowiedzenie katechety: bliźni – nasz bliźni to także: imigrant, uciekinier, uchodźca.

Jezus mówi do każdego z nas, dlaczego mamy pomagać nawet tym, których nie znamy osobiście. Bo każdy człowiek jest bratem Jezusa.

Bóg jest Ojcem wszystkich ludzi.

Każdy człowiek jest Dzieckiem Boga.

Każdy człowiek to nasz bliźni.

Katecheta obok obrazów umieszcza tekst: Człowiek, Dziecko Boga, Bliźni.

Co robisz dla innych osób ci, których Jezus nazywa błogosławionymi?

Odpowiedzi uczniów:

- „byłem głodny, a **daliście Mi jeść**,
- byłem spragniony, a **daliście Mi pić**,
- byłem przybyszem, a **przyjęliście Mnie**,
- byłem nagi, a **przyodzialiście Mnie**,
- byłem chory, a **odwiedziliście Mnie**,
- byłem w więzieniu, a **przyszliście do Mnie**”.

Kształtowanie postawy:

Papież Franciszek wielokrotnie zwraca się do wszystkich chrześcijan, katolików i ludzi dobrej woli o pomoc dla imigrantów i uchodźców. Jest to wezwanie dla każdego z nas.

Co możemy zrobić dla tych wszystkich ludzi – uciekinierów, uchodźców i imigrantów – dla naszych bliźnich? Ofiarujemy dary duchowe – sami od siebie (konkretne określenie danego czynu):

- modlitwa (jaka i kiedy?),
- post (od czego?),
- ofiara (z czego?),
- intencja (za kogo lub za co?),
- umartwienie (nad czym pracuję wewnętrznie?),

- współczucie (dobrze myślę o osobach z innych krajów),
- wrażliwość serca (nie pozostaję obojętny na prośbę bliźniego o pomoc),
- dobre słowa (dobrze mówię o wszystkich prześladowanych i uchodźcach).

Ofiarowujemy dary materialne, za zgodą rodziców:

- „byłem głodny, a daliście Mi jeść” – podzielę się jedzeniem, gdy ktoś mnie o jedzenie prosi (zbiórka żywności dla potrzebujących),
- „byłem spragniony, a daliście Mi pić” – podzielę się napojem, gdy ktoś mnie o napój prosi (zbiórka wody dla potrzebujących),
- „byłem przybyszem, a przyjęliście Mnie” – życzliwość i serdeczność wobec obcokrajowców przebywających w Polsce,
- „byłem nagi, a przyodzialiście Mnie” – podzielę się ubraniem, gdy ktoś mnie o ubranie prosi (zbiórka odzieży dla potrzebujących),
- „byłem chory, a odwiedziliście Mnie” – podzielę się środkami opatrunkowymi, gdy ktoś mnie o nie prosi (zbiórka ośrodków opatrunkowych, higienicznych, chemicznych dla potrzebujących).

Czynności zakończenia:

Zapis w zeszycie:

Temat: Emigrant, uchodźca, imigrant to dziecko Boga.

1. Definicje:

– **Emigrant:** osoba, która wyjeżdża ze swojego kraju pochodzenia i na stałe lub czasowo osiedla się w obcym państwie, z przyczyn ekonomicznych, politycznych, religijnych lub innych.

– **Uchodźca:** osoba, która opuszcza swój kraj pochodzenia zmuszona różnymi okolicznościami: z powodu wojny, z obawy przed prześladowaniem, ze względu na przynależność narodową, religię, przekonania polityczne lub przynależność do określonej grupy społecznej czy kolor skóry.

– **Imigrant:** osoba, która przybywa do kraju innego niż kraj jej pochodzenia i osiedla się w tym nowym kraju czasowo lub na stałe.

– **Uciekinier:** osoba, która ucieka lub uciekła z jakiegoś miejsca, zwykle z takiego, w którym przebywała przymusowo lub groziło jej jakieś niebezpieczeństwo.

2. Słowo Boże: „Wszystko, co uczyniliście jednemu z tych braci moich najmniejszych, Mnieście uczynili” (Mt 25,40):

- Bóg jest Ojcem wszystkich ludzi.
- Każdy człowiek jest dzieckiem Boga.

– Każdy człowiek to nasz bliźni.

3. Zadanie domowe: Napisz modlitwę za uciekinierów, uchodźców i imigrantów.

Modlitwa na zakończenie katechezy:

Miłosierny Boże, spraw, aby uchodźcy i migranci,
 pozbawieni domu, rodziny
 i wszystkiego, co znajome,
 doświadczali Twej pełnej miłości obecności.
 Ogrzej zwłaszcza serca młodych, starych i tych, którzy są wśród nich najsłabsi.
 Spraw, aby czuli, że towarzyszysz im,
 tak jak towarzyszyłeś Jezusowi, Maryi i Józefowi
 w wygnaniu do Egiptu.
 Prowadź ich do nowego domu i nowej nadziei,
 tak jak prowadziłeś św. Rodzinę.
 Otwórz nasze serca, byśmy przyjęli ich
 jak nasze siostry i naszych braci,
 i rozpoznali w ich twarzach Oblicze Twojego Syna, Jezusa Chrystusa. Amen.

7.3. Uchodźcy i imigranci – wyzwolenie czy zagrożenie? (szkoła ponadpodstawowa)

Uczeń wie:

- Identyfikuje emigranta, uchodźcę, imigranta.
- Wymienia zagrożenia masowego uchodźstwa.
- Wymienia pozytywy masowego uchodźstwa.
- Wie, jaka jest postawa papieża Franciszka wobec uchodźców.

Uczeń rozumie:

- Uzasadnia przyczyny uchodźstwa.
- Wyjaśnia różnicę między emigrantem, uchodźcą, imigrantem.
- Interpretuje wypowiedzi papieża Franciszka na temat uchodźców i imigrantów.

Uczeń potrafi:

- Przyjmuje zdecydowaną postawę wobec zagrożeń masowego uchodźstwa.
- Okazuje szacunek wobec imigrantów i uchodźców w Polsce.

– Podejmuje działania pomocowe na rzecz uchodźców i imigrantów.

Wprowadzenie – czynności wstępne:

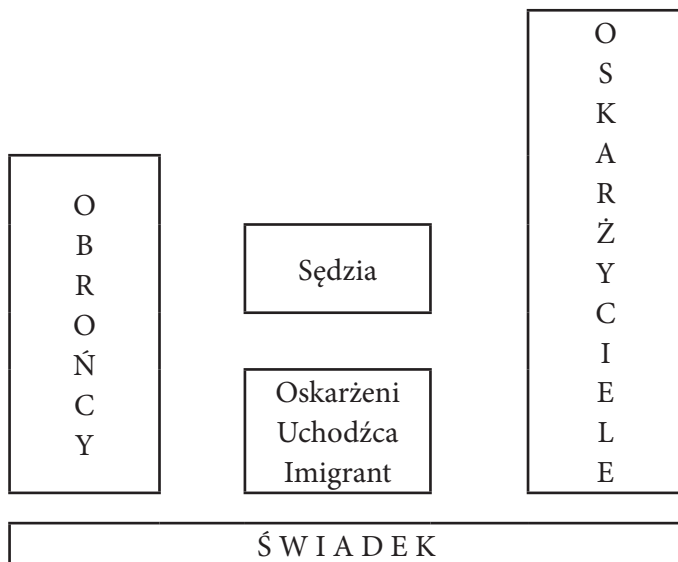
1. Pozdrowienie chrześcijańskie.
2. Wyciszenie klasy – przygotowanie do modlitwy.
3. Modlitwa:

Psalm 143

Usłysz, o Panie, moją modlitwę,
przyjmij moje błaganie
w wierności swojej, wysłuchaj mnie w swej sprawiedliwości!
Nie ukrywaj przede mną swego oblicza,
bym się nie stał podobny do tych, co schodzą do grobu.
Spraw, bym rychło doznał Twojej łaski,
bo w Tobie pokładam nadzieję.
Oznajmij, jaką drogą mam kroczyć,
bo wznoszę do Ciebie moją duszę.
Wybaw mnie, Panie, od moich wrogów,
do Ciebie się uciekam.
Naucz mnie czynić Twą wolę,
bo Ty jesteś moim Bogiem.
Twój dobry duch niech mnie prowadzi
po równej ziemi.
Przez wzgląd na Twoje imię, Panie,
zachowaj mię przy życiu;
w swej sprawiedliwości
wyprowadź mnie z utrapień! Amen.

Katecheza przeprowadzona metodą trybunału:

Układ ławek – stolików

Katecheta dzieli klasę na trzy grupy. Sposób podziału: uczniowie mogą dokonać podziału sami, można zastosować wyliczankę na grupy 1, 2, 3 lub podział losowy z kartek z napisami: „Oskarżyciel”, „Obrońca”, „Świadek”. Katecheta przyjmuje rolę sędziego.

Na stole, przed sędzią znajdują się: Pismo Święte, świeca Caritas, bochenek chleba i parafialna puszka na ofiary pieniężne z napisem „Caritas”.

Uczniowie przy swoich stołach mają przygotowane teksty, obrazy. W czasie prezentowania swoich poglądów mogą podawać własne argumenty, zgodne z odgrywaną rolą.

Obowiązuje zasada: argument, kontrargument, na końcu mowa świadka i sędziego.

Zainteresowanie tematem – sytuacja egzystencjalna:

Wprowadzenie sędziego:

Wielu katolików odczuwa pewien dysonans między tym, co mówi Kościół, a tym, co podpowiada im rozsądek i co wynika z ich obserwacji. Jak katolik powinien zachować się wobec uchodźców i nielegalnych imigrantów?

Mimo tak wielkiej popularyzacji słowa „uchodźca” w mediach nie potrafimy precyzyjnie odpowiedzieć na to pytanie: kim jest uchodźca? Dziennikarze, politycy, duchowni, zamiennie używają pojęć emigranta, imigranta czy uchodźcy.

Słowo „uchodźca” jest bardzo popularne i mocno zakorzenione w globalnej rzeczywistości. Wzbudza emocje, kontrowersje i bardzo silnie kształtuje współczesną opinię publiczną.

Obecność słowa „uchodźca” jest silnie osadzona na płaszczyźnie polityczno-ekonomiczno-religijnej. W roku 2015 kapituła polskich językoznawców jednomyślnie (po raz pierwszy w historii) wybrała ten rzeczownik słowem roku. Również w ogólnopolskim internetowym plebiscycie organizowanym przez Uniwersytet Warszawski rzeczownik „uchodźca” uplasował się na pierwszym miejscu.

Wobec zaistniałej społecznie sytuacji **oskarżam uchodźców i imigrantów.**

Oskarżyciel: Uchodźcy i imigranci to zagrożenie.

Obrońca: Uchodźcy i imigranci to wyzwolenie.

Te dwa napisy pojawiają się na tablicy.

Oskarżeni (dwie osoby) czytają definicje (wszyscy uczniowie powinni mieć te definicje na kartce).

Oskarżony 1:

Uchodźca – każda osoba, która na skutek uzasadnionej obawy przed prześladowaniem z powodu swojej rasy, religii, narodowości, przekonań politycznych lub przynależności do określonej grupy społecznej zmuszona była opuścić kraj pochodzenia oraz która z powodu tych obaw nie może lub nie chce korzystać z ochrony swojego kraju.

Uchodźcami możemy nazwać trzy grupy uciekających:

– **osoby, które są w drodze** (podczas ucieczki przed prześladowaniami) i które zmierzają do konkretnego kraju po ochronę (czyli planują niezwłocznie po dotarciu wystąpić o azyl),

– **osoby, które już dotarły do obcego kraju i oczekują na przyznanie statusu uchodźcy,**

– **osoby, które taki status otrzymały** (w Polsce jest również inna forma ochrony międzynarodowej, np. „pobyt tolerowany”).

Oskarżony 2:

Imigrantem nazywamy każdą osobę, która przyjeżdża do kraju innego niż jej kraj pochodzenia.

Emigrantem nazywamy każdą osobę, która wyjeżdża ze swojego kraju pochodzenia.

Świadek (można pokazać zdjęcia): Jedni uciekają przed wojną, np. z Syrii, Iraku, Afganistanu. Drudzy uciekają przed terrorem własnego rządu i rozprzestrzenioną w kraju przemocą, np. z Sudanu Południowego, Erytrei, Republiki Środkowoafrykańskiej czy stanu Rakhine w Birmie.

Wielu mieszkańców innych afrykańskich krajów niemal „wyrwało się” z domu i rzuciło się w nieznaną, po prostu z pragnienia lepszej przyszłości dla siebie i swoich bliskich, z potrzeby wyrwania się z biedy, pogłębiającej się z powodu zmian ekonomicznych i klimatycznych.

Pismo Święte – Bóg mówi:

Katecheta czyta dwa teksty biblijne:

- „byłem przybyszem, a przyjęliście mnie” (por. Mt 25,34-40),
- „Nie wprowadzaj do domu swego każdego człowieka, różnorodne są bowiem podstępny oszusta” (Syr 11,29).

Sędzia: Jak katolik powinien zachować się wobec uchodźców i nielegalnych imigrantów?

Obrońcy⁵:

– W orędziu na 104. Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy (14 stycznia 2018 r.) papież Franciszek mówił, co mamy czynić: przyjmować, chronić, promować i integrować imigrantów i uchodźców.

– Papież Franciszek twierdzi, że każdy cudzoziemiec, który puka do naszych drzwi, jest okazją do spotkania z Jezusem Chrystusem utożsamiającym się z cudzoziemcem przyjętym lub odrzuconym każdej epoki.

– Papież Franciszek mówi: nowo przybyli powinni poznać i szanować prawa, kulturę i tradycję krajów, które ich przyjęły.

– Papież Franciszek wzywa: w duchu miłosierdzia przyjmijmy ofiary handlu ludźmi oraz tych, którzy uciekają przed wojną i głodem.

– Według papieża Franciszka przesłanie Jezusa jest niewygodne i krępuje nas, bo stanowi wyzwanie dla światowej władzy religijnej i prowokuje do słuchania sumienia.

⁵ Orędzie papieża Franciszka na 104. Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy, Watykan, 15 sierpnia 2017, <http://migracja.episkopat.pl/orędzie-papieża-franciszka-na-104-swiatowy-dzien-migranta-i-uchodzcy/> (dostęp: 13.01.2018).

– Papież Franciszek mówi, że każda parafia powinna przygotować miejsce, powinniśmy przyjmować wszystkich bez względu na wyznanie, by „chrześcijanie byli chrześcijanami”.

– Papież Franciszek wskazuje: dla społeczności lokalnych ugoszczenie, poznanie i uznanie nowo przybyłych oznacza otwarcie się bez uprzedzeń na bogactwo ich różnorodności, zrozumienie ich nadziei i potencjału, ale też lęków i słabości.

– Papież Franciszek podkreśla, że miłe dla Jezusa jest poświęcenie czasu komuś, kto nam wadzi, udzielenie pomocy temu, kto nie budzi zainteresowania.

– Papież Franciszek w swoim nauczaniu odnosi się do prześladowań za wiarę. Czy może jego apel jest taką profetyczną wizją, która każe nam myśleć, że być może właśnie nadchodzi czas próby i dawania przez nas – Europejczyków – prawdziwego świadectwa wiary w Jezusa Chrystusa?

– Papież Franciszek mówi, że odczuwa wielki ból z powodu tak wielu dzieci oderwanych od rodzin i wykorzystywanych jako żołnierze, że jest to tragedia.

– Papież Franciszek przyjmuje postawę proroka, który mówi: „dobrze, wpuśćmy ich”, bo oni zweryfikują nasze postawy i wiarę. Jeżeli okaże się, że jesteśmy za słabi, to znaczy, że nie zasługujemy, by trwać w naszej ułudzie. Europa, w której nie szanuje się życia, w której panuje pustka duchowa, musi umrzeć, by narodziło się nowe.

– Papież Franciszek mówi, że chce zabrać ze sobą twarze, które proszą, aby je zapamiętać, aby je wspomóc, wręcz „zaadoptować”, bo w zasadzie poszukują kogoś, kto by na nich postawił, obdarzył zaufaniem, dopomógł w znalezieniu tej przyszłości, której nadzieja sprawiła, że przybysze dotarli aż tutaj. Są oni „bojownikami nadziei”.

Oskarżyciele:

– Imigranci i uchodźcy z Afryki przybywają do Europy z inną kulturą, innymi nawykami i innym językiem. Na niesprawiedliwe oskarżenia, które są kierowane pod adresem Polaków, że jesteśmy ksenofobami i boimy się obcych, można odpowiedzieć, że sami imigranci przybywają do środowisk, które są dla nich obce: obcych widzą w nas.

– Nie wiemy, czy pośród uchodźców i nielegalnych imigrantów są przyjaciele czy wrogowie, np. terroryści. Jesteśmy przestraszeni tym, co się stało na plaży w Libii, gdzie dżihadysty obcięli głowy chrześcijanom, Koptom egipskim, lub we włoskim Rimini, gdzie pobito, zgwałcono polskich turystów. Ci mordercy i gwałciciele gdzieś są, ci ludzie imigrują do Europy.

– Powołujemy się na słowa św. Pawła, który pisze: „Kto nie chce pracować, niech też nie je! Słyszymy bowiem, że niektórzy wśród was postępują wbrew porządkowi: wcale nie pracują, lecz zajmują się rzeczami niepotrzebnymi. Tym przeto nakazujemy i napominamy ich w Panu Jezusie Chrystusie, aby pracując ze spokojem, własny chleb jedli” (2 Tes 3,10-12).

– Dzisiejsi uchodźcy i imigranci, którzy całymi hordami najeżdżają Europę, nie kryją się z tym, że nie chcą pracować, a jedynie pobierać zasiłek socjalny. W Internecie odnajdujemy wypowiedzi rzekomych „uchodźców”, którzy stwierdzają, że oni nie przyjechali do Niemiec do pracy, że są gośćmi Angeli Merkel, a gość nie pracuje. W ich przekonaniu dana społeczność, która ich przyjęła, ma obowiązek ich utrzymać, bo „taka jest wola Allaha”. Dlatego domagają się domów, samochodów, a nawet seksu! Jeśli tego nie otrzymują, to wzniciają zamieszki i sami to sobie biorą.

– Chrześcijananie nie są ludźmi naiwnymi: jedną z podstawowych umiejętności jest odróżnianie dobra od zła. Jeżeli wiem, że ktoś może wyrządzić mnie, mojej rodzinie lub mojemu sąsiadowi zło, to moim obowiązkiem jest nie tylko zatrzęsienie drzwi, ale zrobienie wszystkiego, by ochronić życie i bezpieczeństwo. W etyce dopuszcza się przecież obronę konieczną.

– Naprawdę niezmiernie trudno jest dostrzec Oblicze Chrystusa w „uchodźcy”, który gwałci, kradnie, podpala, podkłada bomby. Takiego heroizmu nikt nie ma prawa ode mnie wymagać.

– Uchodźcy i imigranci przybywają do Europy z zamiarem pozostania na zawsze. Oni nie chcą się asymilować, nie chcą szanować prawa obowiązującego w danym kraju. Natomiast wykazują postawę roszczeniową, narzucają swoje zwyczaje i „prawo”, a za okazaną gościnność odpłacają się wrogością i atakami terrorystycznymi.

– Do Polski obecnie przyjeżdża najwięcej Ukraińców. To częściowo uchodźcy z terenów wojny, ale w dużym stopniu to także emigranci ekonomiczni. W roku 2016 Polska wydała Ukraińcom ponad 1,2 mln wiz, a w pierwszym półroczu 2017 r. ponad 750 tys. wiz z prawem pobytu i pracy. Ponad milion Ukraińców żyje, pracuje, zarabia i generuje dochód, który finalnie przesyła na Ukrainę.

– Obecnie w Polsce przebywają uchodźcy z Ukrainy, z Gruzji, z krajów arabskich, Wietnamu, z terenów objętych wojną, ale także imigranci ekonomiczni.

– Chaldejski patriarcha Louis Raphaël I Sako mówi, że miejsce tych ludzi jest tam, skąd pochodzą, tam jest ich dom i ich rodziny. Rozdzielenie rodzin i rozproszenie tych ludzi nie będzie prowadziło do niczego dobrego. Jeżeli

uciekierkami są chrześcijanie, to oznacza, że kolejni chrześcijanie znikają z mapy świata.

– Syryjski abp Hindo twierdzi, że rozumie gest i słowa Ojca Świętego. Papież nie mógł zachować się inaczej, niż wypowiadając ten dramatyczny apel o otwarcie serc, domów, parafii, klasztorów w Europie. Zwraca jednak uwagę na zagrożenie – niektórzy ludzie mogą zrozumieć słowa papieża Franciszka jako zachętę, by opuścić swoje domy i przybyć do Europy, która na nich czeka.

– Nie jest chyba naszym zamiarem, żeby chrześcijaństwo zupełnie zniknęło z niektórych rejonów, a w Europie pojawił się swoisty mocny żywioł islamski.

– Imam Anjema Choudary zapowiedział że prawo szariatu zostanie wprowadzone także w Polsce.

– Większość osób z rzekomych uchodźców to imigranci ekonomiczni, prawie 80% obecnej fali uchodźców to mężczyźni w wieku produkcyjnym.

– *Catholic Encyclopedia* podaje, że w decyzji o tym, komu udzielać pomocy, należy kierować się trzema kwestiami: (1) na ile dany człowiek jest nam bliiski – rodzina jest ważniejsza od narodu, a własny naród od pozostałych ludzi; (2) jak ważne są dobra, których komuś brakuje – zbawienie jest ważniejsze od życia i zdrowia, a te od bogactwa; (3) w jak pilnej i naglącej potrzebie dany człowiek się znajduje.

Kształtowanie postawy:

Świadek: Przyjąć, ochronić, promować, integrować. Co to – konkretnie – znaczy? Co w tej dziedzinie MY Polacy robimy i co jeszcze robić zamierzamy?

Działania Caritas Polska na rzecz uchodźców⁶:

– Najbardziej znana i największa akcja prowadzona przez Caritas Polska to „Rodzina rodzinie”. Wsparciem obejmowane są trzy kategorie rodzin: osoby mieszkające w Syrii, uchodźcy syryjscy w Libanie oraz będący w nędzy z powodu zapaści spowodowanej kryzysem uchodźczym Libańczycy. Ten program to ponad 17 tys. darczyńców i blisko 10 tys. (9700) beneficjentów.

– Caritas Polska w 2017 r. zaangażowała się w międzynarodową kampanię kierowaną przez Caritas Internationalis „Dzielić Podróż” („Share

⁶ Por. *Caritas Polska dla Migrantów i Uchodźców*, Caritas Polska, [www. https://caritas.pl/blog/2019/10/09/caritas-polska-dla-migrantow-i-uchodzcow/](https://caritas.pl/blog/2019/10/09/caritas-polska-dla-migrantow-i-uchodzcow/) (dostęp: 25.10.2021); *Caritas Polska na rzecz migrantów i uchodźców – działania dotychczasowe i planowane na 2018 r.*, EKAI, <https://https://ekai.pl/caritas-polska-na-rzecz-migrantow-i-uchodzcow-dzialania-dotychczasowe-i-planowane-na-2018-r/> (dostęp: 14.01.2018).

the Journey”), która ma na celu promocję kultury spotkania z migrantami i uchodźcami, zrozumienie ich tragedii i okazanie im najwłaściwszej pomocy.

– Rozpoczęła się kampania „Nowy Dom Polska”. W Polsce mamy sześć ośrodków dla uchodźców prowadzonych przez Caritas: w Warszawie, Białymstoku, Białej Podlaskiej, Lublinie, Zielonej Górze i Zgorzelcu. Pomagają one 6 tys. osób, połowa beneficjentów to dzieci. W planach jest rozszerzenie pomocy na województwa zachodnio-pomorskie, warmińsko-mazurskie, wielkopolskie i mazowieckie.

– Wydanie publikacji naukowej *Wokół problematyki migracji i uchodźstwa w systemie pomocy społecznej* (red. M. Duda, Caritas Polska, Warszawa 2017), która prezentuje istotne fakty i stanowi odpowiedź na niedobór rzetelnej wiedzy, zastępowany często przez lęk.

– Powstała aplikacja „Pierwsze kroki w Polsce”. Jest ona dostępna w czterech językach: polskim, angielskim, rosyjskim i arabskim, została przygotowana dla dwóch systemów i zawiera komplet ważnych informacji ułatwiających odnalezienie się w nowej rzeczywistości.

– Wspólnie z międzynarodową organizacją katolicką Pomoc Kościołowi w Potrzebie (PKWP) zainaugurowano program „Polska dla świata”, którego celem jest odbudowa szkół w Homs.

Plany Caritas Polska na przyszłość:

- Kontynuacja programu „Rodzina Rodzinie”.
- Pomoc w rozwoju mikroprzedsiębiorczości w Syrii, stworzenie Hope Center w Aleppo.
- Projekty pomocowe w Grecji.
- Wsparcie finansowe diecezjalnych Centrów Pomocy Migrantom i Uchodźcom: w Warszawie, Lublinie, Białymstoku, Białej Podlaskiej, Zielonej Górze i Zgorzelcu.
- Wsparcia działań na rzecz integracji migrantów i uchodźców przebywających na terenie czterech województw: mazowieckiego, wielkopolskiego, warmińsko-mazurskiego i zachodniopomorskiego.
- Kampania edukacyjna i uwrażliwianie młodych ludzi na istnienie osób z innych kultur.

Caritas Polska niesie systematyczną pomoc uchodźcom w Syrii, Libanie, Jordanii, Iraku i Autonomii Palestyńskiej. Pierwsze środki – 30 tys. euro – przekazała w 2012 r. na pomoc uchodźcom z Syrii. W rok później, w grudniu 2013 r. sfinansowała paczki świąteczne dla 3 tys. dzieci z Damaszku, Hawran-Dara

i Homs. Od 2014 r. wspiera w Syrii w Damaszku Centrum Medyczne Bab Sharki.

Sędzia – mowa końcowa:

Gościnność i miłosierdzie muszą iść w parze z roztropnością przy zachowaniu porządku miłości! Pomagajmy więc mądrze i roztropnie. Niech ta pomoc będzie odruchem serca, a nie nakazana przez unijną dyrektywę. Nasza pomoc podlega również ograniczeniom, tak jak każde inne działanie człowieka.

Zatem powinniśmy jako chrześcijanie, katolicy, Polacy przyjść z pomocą, która będzie ratowała zagrożonych śmiercią. Należy robić to roztropnie, żeby ci, do których wyciągniemy rękę, nie zwrócili się przeciwko nam. Doświadczenie zamachów bombowych w Madrycie czy Londynie powinno nas czegoś nauczyć. Nie wolno pozwolić, by doraźna, wypływająca z gorącego serca pomoc zaszkodziła naszej wierze i naszej ojczyźnie. Pomagajmy zatem roztropnie, aby przyszłe pokolenia Polaków nie mówiły, że Kościół swoją nieroztropnością doprowadził do tego, że w Europie pojawiły się zorganizowane grupy bojowników islamskich. Każdy z nas nie powinien ulegać emocjom, wpływom mass-mediów, sugestiom „ekspertów do spraw uchodźców”.

Każdy z nas może pomóc uchodźcom i imigrantom w następujący sposób:

- Modlitwa w intencji uchodźców i imigrantów.
- Ofiara pieniężna wspomagająca akcje i dzieła Caritas Polska lub innych organizacji pozarządowych – pomoc dla uchodźców i imigrantów.
- Życzliwość i serdeczność wobec emigrantów przebywających w Polsce, w Europie i na świecie.
- Działanie w wolontariacie na rzecz uchodźców i imigrantów.
- Wsparcie działań na rzecz integracji migrantów i uchodźców przebywających na terenie Polski.
- Udział w kampaniach edukacyjnych.
- Formacja swojego środowiska, mająca na celu wzmocnienie wrażliwości na istnienie osób z innych kultur.
- Dbłość o wiedzę i świadomość tego, jak Caritas Polska pomaga uchodźcom i imigrantom.

Modlitwa za uchodźców i emigrantów:

Modlitwa za uchodźców, którzy zginęli w drodze, to też modlitwa o rozwiązanie przyczyn, które zmusiły ich do tych desperackich podróży: zakończenie konfliktów, ustanie przemocy, poszanowanie podstawowych praw człowieka.

To spojrzenie z troską na problemy świata, być może dalekiego od nas, ale dotykającego konkretnych ludzi:

Jezu, Ty jesteś uchodźcą i imigrantem, który w tajemnicy Zwiastowania przybywa z Nieba na ziemię.

Jezu, Ty jesteś uchodźcą i imigrantem, który w tajemnicy Nawiedzenia przemierza drogi z Nazaretu do Ain Karen.

Jezu, Ty jesteś uchodźcą i imigrantem, który w tajemnicy Narodzenia bez domu, bez poczucia bezpieczeństwa, rozpoczyna nowe życie.

Jezu, Ty jesteś uchodźcą i imigrantem, który w tajemnicy Ofiarowania przybywa do świątyni, by wypełnić prawa Boga dane człowiekowi.

Jezu, Ty jesteś uchodźcą i imigrantem, który w tajemnicy Znalezienia w Świątyni ukazuje, jak należy realizować wolę Boga.

Jezu, Ty jesteś uchodźcą i imigrantem, który we wszystkich tajemnicach naszej wiary uczysz nas miłości Boga i człowieka.

Jezu, Ty jesteś uchodźcą i imigrantem, którego prosimy o umocnienie wiary, otwartość serca, roztropność decyzji, heroiczność postaw, ofiarność ciała, hojność dawania wobec tych, którzy uciekają i imigrują. Amen.

Tekst do refleksji (może to być praca domowa)⁷:

Gdy do Europy od 2014 r. zaczęła napływać fala uchodźców z Bliskiego Wschodu, Caritas Polska – jako główna struktura charytatywna Kościoła w Polsce – zaczęła się do tego przygotowywać. Ks. Marian Subocz, ówczesny jej dyrektor, informował, że 44 oddziały diecezjalne Caritas dysponują ponad 600 miejscami w swych ośrodkach, gdzie mogą przyjąć uchodźców. Mówił, że można by też korzystać z pomocy kadry specjalistów zatrudnionych w Centrach Pomocy Migrantom i Uchodźcom Caritas. Wyjaśniał, że ogromne znaczenie integracyjne mogą mieć też działania wolontariackie oraz zaangażowanie blisko 5 tys. parafialnych zespołów Caritas. W czerwcu 2016 r. na zebraniu Episkopatu Polski ks. Subocz wysunął koncepcję utworzenia tzw. korytarzy humanitarnych do Polski dla uchodźców z Bliskiego Wschodu. Wzorem dla projektu Caritas była pomoc z powodzeniem realizowana na terenie Włoch, z której skorzystało już ponad 700 uchodźców. Biskupi przedstawili niebawem propozycję organizacji korytarzy humanitarnych stronie rządowej. Przewodniczący Episkopatu Polski abp Stanisław Gądecki poinformował, że „ze względu na opór ministerstw spraw zagranicznych oraz wewnętrznych podjęcie idei korytarzy humanitarnych nie jest możliwe”.

Przy diecezjalnych Caritas działało do końca ub. r. sześć Centrów Pomocy Migrantom i Uchodźcom: w Warszawie, Lublinie, Białymstoku, Białej Podlaskiej, Zielonej Górze i Zgorzelcu.

⁷ Co robi Caritas Polska w tym roku, by pomóc uchodźcom i migrantom? To m.in. ogromne wsparcie finansowe, w Polityce, 15 stycznia 2018, <https://wpolityce.pl/kosciol/376545-co-zrobi-caritas-polska-w-tym-roku-by-pomoc-uchodzcom-i-migrantom-to-min-ogromne-wsparcie-finansowe> (dostęp: 22.05.2020).

Siódmą placówkę tego typu powołał w styczniu 2018 r. w archidiecezji katowickiej abp Wiktor Skworec. Jej zadaniem ma być „budzenie ducha odpowiedzialności wobec migrantów i uchodźców oraz koordynowanie okazywanej im pomocy duchowej i materialnej” na terenie archidiecezji.

Na czym polega wsparcie ze strony Centrów? Przykładem jest działalność CPMiU w Zielonej Górze, które zapewnia pomoc psychologiczną, socjalną, zawodową i prawną. Działalność CPMiU polega głównie na pomocy doraźnej i wspierającej dla ponad 100 beneficjentów rocznie, z czego 80% stanowią mieszkańcy Rosji narodowości Czecheńskiej, a 20% to mieszkańcy m.in. Ukrainy, Pakistanu, Bangladeszu, Wietnamu, Algierii, Syrii, Libanu. Zielogórskie Centrum współpracuje także z Ośrodkiem Strzeżonym dla Cudzoziemców prowadzonym przez Nadodrzański Oddział Straży Granicznej. Oferuje m.in. środki higieniczne i ubrania cudzoziemcom osadzonym w ośrodku i czekającym na zakończenie procedury związanej z uzyskaniem ochrony międzynarodowej dla obywateli państw, w których ich byt jest zagrożony.

Caritas Archidiecezji Lubelskiej w ramach Projektu „Nowy Dom Polska” oferuje: doradztwo psychologiczne i międzykulturowe (w tym pomoc w załatwieniu różnego rodzaju procedur administracyjnych), pomoc socjalną i rzeczową (m.in. zakup środków chemicznych i higienicznych, wyprawek szkolnych oraz podręczników dla dzieci, artykułów dla kobiet w ciąży) oraz wsparcie opieki medycznej (dofinansowanie do wizyt lekarskich oraz podstawowych zabiegów medycznych i lekarstw).

Do 31 grudnia 2017 r. funkcjonowanie Centrów dofinansowane było z Europejskiego Funduszu Azylu, Migracji i Integracji, zarządzanego w Polsce przez Departament Polityki Granicznej i Funduszy Międzynarodowych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji. Z powodu braku organizacji nowego naboru konkursowego na pozyskanie środków unijnych dyrektor Caritas Polska podjął decyzję o wsparciu finansowym działalności placówek na rok 2018. Kwota wsparcia zależy od liczby cudzoziemców, którzy przebywają na terenie danej diecezji oraz intensywności prowadzonych przez nie działań na rzecz migrantów i uchodźców.

Tegoroczne projekty Caritas będą dotyczyły także wsparcia działań na rzecz integracji migrantów i uchodźców przebywających na terenie czterech województw: mazowieckiego, wielkopolskiego, warmińsko-mazurskiego i zachodniopomorskiego. Dofinansowanie w 100% będzie pochodzić z Funduszu Azylu, Migracji i Integracji oraz z budżetu państwa. Kwota realizowanych projektów wyniesie łącznie 9 mln 647 tys. 718 zł i 31 gr.

Za projekty integracyjne odpowiedzialne będą diecezjalne Caritas we współpracy z lokalnymi samorządami. Wspomniana suma została podzielona na: Caritas Archidiecezji Szczecińsko-Kamieńskiej i województwo zachodniopomorskie – 3 mln 128 tys. zł (2-letni projekt, który ruszy 1 kwietnia br.); województwo wielkopolskie i Caritas Diecezji Kaliskiej – 3 mln 345 tys. zł (3-letni projekt „Wielkopolska Wspólna Sprawa”, początek 1 kwietnia br.); Caritas Archidiecezji Warszawskiej i województwo mazowieckie – 1 mln 627 tys. zł (3-letni projekt „Wsparcie integracji cudzoziemców na Mazowszu”, początek 1 stycznia br.) oraz Caritas Archidiecezji Warmińskiej i województwo warmińsko-mazurskie (2-letni projekt adaptacyjny, początek 1 stycznia br.).

Organizacje pomagające cudzoziemcom⁸:

Organizacja	Adres	Telefon	E-mail	Strona internetowa
Amnesty International Polska	ul. Piękna 66A/2, 00-672 Warszawa	+48 22 82760 00	amnesty@amnesty.org.pl	http://www.amnesty.org.pl/
Caritas Polska	ul. Okopowa 55, 01-043 Warszawa	+48 22 3348500 +48 22 3348585 +48 22 3348558	caritaspolska@caritas.pl	www.caritas.pl
Centrum Inicjatyw Międzykulturowych	ul. Turecka 3/27, 00-745 Warszawa	–	–	www.cim.org.pl www.dialog-miedzykulturowy.org.pl
Centrum Pomocy Prawnej im. Haliny Nieć	ul. Krowoderska 11/7, 31-141 Kraków	+48 12 633 72 23	biuro@pomocprawna.org	http://www.pomocprawna.org
Fundacja Dzieci Niczyje	ul. Katowicka 31, 03-932 Warszawa	+48 22 616 02 68 +48 22 616 03 14	fdn@fdn.pl	http://fdn.pl
Fundacja Forum Różnorodności	ul. Wspólna 65, lok. 6, 00-687 Warszawa	+48 22 400 09 12	biuro@ffrs.org.pl	http://ffrs.org.pl
Fundacja Inna Przestrzeń	ul. Nowy Świat 23/25, lok. 32, 00-029 Warszawa	+48 22 299 04 29 +48 539 091 100	inna@przestrzen.art.pl	http://przestrzen.art.pl/
Fundacja Instytut na Rzecz Państwa Prawa	ul. Chopina 14/70, 20-023 Lublin	+48 81 743 68 05	–	http://panstwo-prawa.org
Fundacja Ocalenie	ul. Ordynacka 9/21, 00-364 Warszawa	+48 22 828 04 64	fundacja@ocalenie.org.pl	http://www.ocalenie.org.pl
Fundacja Polskie Forum Migracyjne	ul. Orła Białego 44a, 05-080 Izabelin	+48 605 888 753	info@forummigracyjne.org	http://www.forum-migracyjne.org/
Fundacja Proksenos	ul. Kościeliska 7, 03-614 Warszawa	+48 600 800 327	proksenos@gazeta.pl	–
Fundacja Rozwoju Oprócz Granic	ul. Mazowiecka 12/24, 00-048 Warszawa	+48 22 403 78 72 +48 517 459 418	biuro@frog.org.pl	http://frog.org.pl/index.php
Helsińska Fundacja Praw Człowieka	ul. Zgoda 11, 00-018 Warszawa	+48 22 556 44 40	hfhr@hfhrpol.waw.pl	http://www.hfhr.pl

⁸ Organizacje pozarządowe zajmujące się pomocą dla uchodźców i migrantów, Opracowania tematyczne OT-650, styczeń 2017, https://www.senat.gov.pl/gfx/senat/pl/senatopracowania/146/plik/ot-650_internet.pdf (dostęp: 18.01.2018).

Organizacja	Adres	Telefon	E-mail	Strona internetowa
Klinika Prawa Studenckiego Ośrodka Pomocy Prawnej, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Warszawski	ul. Krakowskie Przedmieście 26/28, 00-927 Warszawa	+48 22 55 24 318 +48 22 55 20 811	klinika@wpia.uw.edu.pl	http://www.klinika.wpia.uw.edu.pl
La Strada – Fundacja Przeciwno Handłowi Ludźmi i Niewolnictwu	Skrytka pocztowa nr 500-956, Warszawa	+48 22 628 99 99 +48 22 622 19 85	strada@strada.org.pl	http://www.strada.org.pl
Ośrodek Migranta Fu Shenfu	ul. Ostrobramska 98, 04-118 Warszawa	+48 22 610 02 52 +48 781 904 555	osrodek@migrant.pl	http://www.migrant.pl
Polska Akcja Humanitarna	Siedziba główna PAH, ul. Szpitalna 5/3, 00-031 Warszawa	+48 22 828 88 82 +48 22 828 90 86	pah@pah.org.pl	http://www.pah.org.pl/
Biura Regionalne PAH, Biuro Regionalne w Krakowie	ul. Szewska 4 (oficyna I p.), 31-009 Kraków	+48 12 42 15 771 +48 12 42 20 819	krakow@pah.org.pl	www.pah.org.pl
Biuro Regionalne w Toruniu	ul. Wita Stwosza 2, 87-100 Toruń	+48 56 65 21 680 +48 56 65 21 369	torun@pah.org.pl	http://www.pah.org.pl
Polski Czerwony Krzyż	ul. Mokotowska 14, 00-561 Warszawa	+48 22 326 12 86 +48 22 326 12 00	info@pck.org.pl zarzad.glowny@pck.org.pl head.office@pck.org.pl	http://www.pck.pl
Stowarzyszenie Interwencji Prawnej	ul. Siedmioletnia 5/51, 01-204 Warszawa	+48 22 621 51 65	biuro@interwencjaprawna.pl	http://interwencjaprawna.pl/
Stowarzyszenie Jeden Świat	ul. Prusa 16a/13 60-820 Poznań	+48 61 84 84 336	aneta@jedenswiat.org.pl	http://jedenswiat.org.pl
Stowarzyszenie Wolnego Słowa	ul. Marszałkowska 7 (wejście od ul. E. Zoli), 00-627 Warszawa	+48 22 405 66 30	sws@sws.org.pl	http://www.sws.org.pl
Towarzystwo Interwencji Kryzysowej	ul. Krakowska 19, 31-062 Kraków	+48 12 431 15 59	againsthate@poczta.onet.pl	http://www.interwencjakryzysowa.pl/osrodki-interwencji-kryzysowej/1669

Organizacja	Adres	Telefon	E-mail	Strona internetowa
Fundacja Ormiańska KZKO	ul. Broniewskiego 54/83, 01-716 Warszawa	+48 696 586 108	marta@fundacja-ormianska.pl sekretariat@fundacjaormianska.pl	www.fundacja-ormianska.pl
Ormiańskie Towarzystwo Kulturalne	oś. Centrum B 5/44, 31-927 Kraków	+48 12 656 56 07	–	http://otk.armenia.pl/new/
Związek Ormian w Polsce im. ks. abp Józefa Teodorowicza	ul. Prymasa Stefana Wyszyńskiego 7/2, 44-100 Gliwice	+48 32 231 73 61	–	–
Stowarzyszenie Dom Kaukaski w Polsce	–	–	–	http://www.domkaukaski.org/
Stowarzyszenie Wspólnota Kazachska	ul. Szpitalna 5/27, 00-031 Warszawa	+48 22 773 35 77 +48 605 039 973	info@wspolnotakaz.pl spolnotakaz@gmail.com	http://www.wspolnotakaz.pl
Fundacja Ternopilska	ul. Narutowicza 32/6, 96-300 Żyrardów	+ 48 46 854 80 15	office@ternopilska.com	http://ternopilska.com/
Stowarzyszenie Mój Kazachstan	ul. Marszałkowska 115/69, 00-102 Warszawa	–	–	–
IOM Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji	ul. Mariensztat 8, 00-302 Warszawa	+48 22 538 91 03	iomwarsaw@iom.int	http://www.iom.pl
Biuro Regionalne UNHCR na Europę Środkową	Felvinci út 27, 1022 Budapest Hungary	+36 1 336 3060	hunbu@unhcr.org	–
UNHCR w Polsce	al. Szucha 13/15, lok. 17, 00-580 Warszawa	+ 48 22 628 69 30	polwa@unhcr.org	http://www.unhcr-centraleurope.org/pl/index.html

Bibliografia

- Caritas Polska dla Migrantów i Uchodźców*, Caritas Polska, www. <https://caritas.pl/blog/2019/10/09/caritas-polska-dla-migrantow-i-uchodzcow/> (dostęp: 25.10.2021).
- Caritas Polska na rzecz migrantów i uchodźców – działania dotychczasowe i planowane na 2018 r.*, EKAI, <https://ekai.pl/caritas-polska-na-rzecz-migrantow-i-uchodzcow-dzialania-dotychczasowe-i-planowane-na-2018-r/> (dostęp: 14.01.2018).
- Co zrobi Caritas Polska w tym roku, by pomóc uchodźcom i migrantom? To m.in. ogromne wsparcie finansowe*; w Polityce, <https://wpolityce.pl/kosciol/376545-co-zrobi-caritas-polska-w-tym-roku-by-pomoc-uchodzcem-i-migrantom-to-min-ogromne-wsparcie-finansowe> (dostęp: 22.05.2020).
- Orędzie papieża Franciszka na 104. Światowy Dzień Migranta i Uchodźcy, Watykan, 15 sierpnia 2017, <http://migracja.episkopat.pl/orędzie-papieża-franciszka-na-104-swiatowy-dzien-migranta-i-uchodzczy/> (dostęp: 13.01.2018).
- Organizacje pozarządowe zajmujące się pomocą dla uchodźców i migrantów*, Opracowania tematyczne OT-650, styczeń 2017, https://www.senat.gov.pl/gfx/senat/pl/senatopracowania/146/plik/ot-650_internet.pdf; (dostęp: 18.01.2018).
- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 1987.
- Uciekali*, Polska Tradycja, <http://www.polskatradycja.pl/piesni/koledy/uciekali.html> (dostęp: 25.10.2021).
- Wokół problematyki migracji i uchodźstwa w systemie pomocy społecznej*, red. M. Duda, Caritas Polska, Warszawa 2017.

Catechesis on migration

Contents of catechesis on migration at three educational levels: Primary School (grades I-IV), Primary School (grades V-VIII), Secondary School; aim to: organize concepts: tourist, refugee, refugee, emigrant, migration; showing the reasons for these phenomena (e.g. the escape of the Holy Family to Egypt); shaping the Christian attitude towards the reality of contemporary migration and showing the possibilities of fulfilling the Gospel calls to love and help others.

Keywords: fugitive, refugee, immigrant, emigrant, migration, support, help.

Rozdział 8

Konspekty lekcji religii

AGNIESZKA KOSOWICZ, s. BARBARA OLEJNIK RSCJ***

Komplet niniejszych scenariuszy katechez powstał w 2015 r. Polska i Europa niejako grzmiały wtedy i dudniły od dramatycznych wiadomości związanych z dużym napływem migrantów na południe Europy. W mediach pełno było doniesień o „falach”, „zalewie” i generalnie upadku europejskiej cywilizacji – a co najmniej przestrzegano przez takim niebezpieczeństwem.

Migrantów i uchodźców pokazywano z reguły w ujęciach zbiorowych, znajdujących się w desperacji i łączono ich wizerunki z negatywnymi kontekstami. Na obrazach krzyczeli oni, napierali na druciane siatki ogrodzeń czy drutów kolczastych, wysiadali z przepełnionych łodzi, wypełniali pociągi, koczowali na dworcach, słowem: „psuli widok”. Te obrazy komentowali w mediach ludzie, którzy o tematyce migracji nie mieli pojęcia. Nagle „zaroilo się” w Polsce (a zapewne nie tylko) od specjalistów od migracji.

Pracuję na rzecz migrantów i uchodźców od 2000 r., od 2007 r. prowadzę Fundację Polskie Forum Migracyjne. Z pewnością to, czego się nauczyłam w tej pracy, to to, że każdy człowiek jest osobną jednostką, z własnymi marzeniami,

* Agnieszka Kosowicz – założycielka i prezeska Fundacji Polskie Forum Migracyjne. Od 2000 r. pracuje z migrantami i uchodźcami oraz na ich rzecz. Autorka wielu inicjatyw integracyjnych, publikacji dotyczących migracji i programów edukacyjnych w tej dziedzinie. Uhonorowana za swoją pracę branżową nagrodą „Złotych Wachlarzy” w 2018 r. oraz nagrodą „POLCUL” w 2019 r., przyznawaną za wyróżniające się działania społeczne.

** S. Barbara Olejnik RSCJ ze Zgromadzenia Sacré Coeur – pracowała w Jezuickim Centrum Społecznym w Warszawie, w którym poznała wiele historii migrantów i uchodźców przebywających w Polsce. Od kilku lat pracuje jako katechетка w szkole podstawowej w Gdyni.

aspiracjami, motywami do działania, ze swoimi trudnymi doświadczeniami i indywidualnymi talentami. Każdy z ludzi ratowanych na Morzu Śródziemnym niesie ze sobą osobną historię, nie ma np. dwóch takich samych Syryjczyków.

Drugie, czego jestem pewna: nie ma uniwersalnej odpowiedzi na wyzwania migracyjne. Łatwo ulec pokusie przyjmowania masowych rozwiązań dla masowych zjawisk, ale nie przyniosą one efektów, jeśli zapomni się o perspektywie indywidualnej osoby. Trzeba sprawić, że słowa „uchodźca”, „migrant” przestaną być odbierane negatywnie, a zaczną przede wszystkim kojarzyć się człowiekiem. W mojej ocenie to, czego potrzebujemy, to podjęcie rozmowy o migrantach, która na powrót stanie się rozmową o konkretnych ludziach.

Gdzie znaleźć lepszą przestrzeń na rozmowę o człowieczeństwie niż katecheza? Zaprosiłam do współpracy katechetkę, s. Barbarę Olejnik RSCJ. Przygotowałyśmy w sumie osiem katechez: s. Barbara dla starszych dzieci, ja zaś dla młodszych. Ponieważ sama nie jestem katechetką ani nawet nauczycielką, konsultowałam kształt scenariuszy ze specjalistami w tej dziedzinie.

Ważne było dla mnie, żeby scenariusze dla młodszych dzieci zawierały karty pracy, bo te pobudzają wyobraźnię. Według mojej wiedzy tego typu materiały nie były wcześniej dostępne, uznałam zatem, że przedstawiana propozycja okaże się wartościową pomocą. Szczególnie udana wydaje mi się tematyka dotycząca ucieczki św. Rodziny do Egiptu. Nieczęsto mówi się o szczegółach tej podróży, a przemawia ona do wyobraźni młodych słuchaczy, gdy zgłębią oni losy św. Rodziny. Scenariusz zaprasza dzieci, żeby niejako „spakowały” na podróż św. Rodzinę: pomyślały o uczuciach Maryi, zastanowiły się nad warunkami życia św. Rodziny w Egipcie. Ogólne wspomnienie o podróży na osiołku nie przybliży tego doświadczenia, a przecież Maryja musiała po drodze przewijać Dziecko, karmić je, pracować pieluszką. Trzeba było w Egipcie znaleźć mieszkanie, a Józef pracę. Pierwsi koledzy Jezusa z podwórka to pewnie byli Egipcjanie. Czy Jezus mówił po egipsku?

Tak przedstawiona historia staje się znacznie bardziej podobna do doświadczeń obecnych uchodźców. Matki też przewijają dzieci na łodziach, również brakuje im jedzenia, a ojcowie szukają pracy w nowym miejscu. Po takiej lekcji i Jezus, i uchodźca staje się w wyobraźni dzieci rzeczywistą osobą z krwi i kości. Dyskusje o wyborach, o człowieczeństwie, o miłosierdziu nabierają realnych wymiarów. I... o to nam właśnie chodziło.

Agnieszka Kosowicz

Projekt „Wspólnoty schronienia” jest współfinansowany ze środków
Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności w ramach programu RITA – Przemiany
w regionie, realizowanego przez Fundację Edukacja dla Demokracji.

Wspólnoty schronienia

budowanie wiedzy o migracjach w polskich parafiach

www.facebook.com/WspolnotySchronienia/

8.1. W drodze do Egiptu (szkoła podstawowa kl. I-III)

Treści podstawy programowej:

Bóg kocha wszystkich ludzi. Wszyscy ludzie są dziećmi Boga i są przed Nim równi.

Cel katechetyczny:

Kształtowanie postaw empatii do migrantów i uchodźców.

Cel ogólny:

Uwrażliwienie dziecka na sytuację uchodźców.

Cele szczegółowe:

Rozbudzenie zrozumienia dla osób, które znalazły się w innym kraju.

Przedstawienie uchodźców jako osób szczególnie potrzebujących wsparcia.

Metody:

Rozmowa w grupie, praca własna.

Przebieg zajęć:

Przebieg zajęć	Treści i zadania metodyczno-dydaktyczne	Pomoce dydaktyczne	Czas
Część wstępna	Uczniowie wchodzi do sali, nauczyciel sprawdza listę obecności	–	3 min.
Modlitwa	Propozycja: „Panie Jezu, Ty sam jako niemowlę wędrowałeś z rodzicami przez pustynię, otwórz nasze serca na osoby poszukujące bezpieczeństwa i uczyn z nas apostołów Twojej miłości. Święty Piotrze – módl się za nami. Święty Pawle – módl się za nami. Święty Andrzeju – módl się za nami”	–	2 min.

Przebieg zajęć	Treści i zadania metodyczno-dydaktyczne	Pomoce dydaktyczne	Czas
Odczytanie fragmentu Ewangelii	Nauczyciel czyta uczniom fragment Ewangelii dotyczący ucieczki św. Rodziny do Egiptu. Nauczyciel może dopowiedzieć, co wiadomo na temat tej ucieczki z innych źródeł i zaprosić dzieci do rozmowy na temat takiej podróży: czy była długa czy krótka, jak w praktyce mogła wyglądać	Załącznik nr 1. Tekst Ewangelii według św. Mateusza – Ucieczka św. Rodziny do Egiptu	4 min.
Rozmowa w grupie	Nauczyciel zaprasza dzieci do zastanowienia się: co św. Rodzina musiała zabrać ze sobą na taką drogę? Jakie rzeczy są potrzebne w podróży z małym dzieckiem? Narysowanie tych przedmiotów w workach podróżnych	–	8 min.
Prezentacja wyników pracy uczniów	Dzieci wymieniają się informacjami, jakie przedmioty narysowały w workach	–	4 min.
Podsumowanie i refleksja o drodze	Nauczyciel odnosi się do wypowiedzi uczniów. Zwraca szczególną uwagę na fakt, iż św. Rodzina zabrała tylko najbardziej potrzebne rzeczy, a podróż z dzieckiem przez pustynię to wielka wyprawa. Zaprosz dzieci do zastanowienia się, jak rodzice Pana Jezusa mogli czuć się podczas przeprawy przez pustynię. Dzieci rysują ich możliwy wyraz twarzy. Także po przybyciu do Egiptu św. Rodzina potrzebuje pomocy innych. Nauczyciel wskazuje potrzebę doświadczenia przez św. Rodzinę w Egipcie pełnego otwartości i życzliwego przyjęcia (wartości ewangeliczne takie jak: współczucie, wielkoduszność, braterstwo, dobroć, bezinteresowność, które są motywacją do pomocy)	–	5 min.
Przedstawienie sytuacji uchodźców	Nauczyciel przybliża sytuację współczesnych uchodźców: także dziś zdarzają się sytuacje, gdy ludzie z powodu wojen, niepokoїв czy konfliktów muszą opuścić swój kraj. Szukają wtedy bezpieczeństwa w innych krajach. Jednak przybycie do spokojnego, bezpiecznego kraju też nie jest łatwe – uchodźcy nie znają lokalnego języka, zwyczajów, nie są przyzwyczajeni do odmiennej pogody i jedzenia	–	5 min.
Co potrzebne jest na uchodźstwie?	Nauczyciel zaprasza dzieci do refleksji, co jest potrzebne uchodźcom w kraju, do którego przyjadą, szukając pomocy. Swoje propozycje dzieci wpisują/rysują na kartkach	–	7 min.
Podsumowanie lekcji	Dzieci relacjonują swoje propozycje. Nauczyciel podsumowuje wypowiedzi, podkreślając wagę relacji międzyludzkich w nowym kraju. Wskazuje, że w stosunku do uchodźców w Polsce dzieci także mogą odegrać pozytywną rolę – okazując innym życzliwość i pomoc	–	5 min.
Modlitwa na zakończenie	Propozycja: „Panie Jezu, Ty zapraszasz nas, abyśmy Ciebie naśladowali, poprowadź nas do ludzi, którzy potrzebują pomocy. Wspieraj uchodźców, którzy szukają schronienia w naszym kraju i obdarz nas pokojem. Amen”	–	2 min.

Załącznik nr 1. Tekst Ewangelii według św. Mateusza – Ucieczka św. Rodziny do Egiptu.

Agnieszka Kosowicz, Polskie Forum Migracyjne

Załącznik nr 1. Tekst Ewangelii według św. Mateusza – Ucieczka św. Rodziny do Egiptu (Mt 2,13-23)¹

13 Gdy oni [Trzej Królowie – przyp. Aut.] odjechali, oto anioł Pański ukazał się Józefowi we śnie i rzekł: „Wstań, weź Dziecię i Jego Matkę i uchodź do Egiptu; pozostań tam, aż ci powiem; bo Herod będzie szukał Dziecięcia, aby Je zgładzić”. 14 On wstał, wziął w nocy Dziecię i Jego Matkę i udał się do Egiptu; 15 tam pozostał aż do śmierci Heroda. Tak miało się spełnić słowo, które Pan powiedział przez Proroka: Z Egiptu wezwałem Syna mego. 16 Wtedy Herod widząc, że go Mędrcy zawiedli, wpadł w straszny gniew. Posłał [oprawców – przyp. Aut.] do Betlejem i całej okolicy i kazał pozabijać wszystkich chłopców w wieku do lat dwóch, stosownie do czasu, o którym się dowiedział od Mędrców. 17 Wtedy spełniły się słowa proroka Jeremiasza: 18 Krzyk usłyszano w Rama, płacz i jęk wielki.

Rachel oplakuje swe dzieci
i nie chce utulić się w żalu,
bo ich już nie ma.

19 A gdy Herod umarł, oto Józefowi w Egipcie ukazał się anioł Pański we śnie, 20 i rzekł: „Wstań, weź Dziecię i Jego Matkę i idź do ziemi Izraela, bo już umarli ci, którzy czyhali na życie Dziecięcia”. 21 On więc wstał, wziął Dziecię i Jego Matkę i wrócił do ziemi Izraela. 22 Lecz gdy posłyszał, że w Judei panuje Archelaos w miejsce ojca swego, Heroda, bał się tam iść. Otrzymawszy zaś we śnie nakaz, udał się w strony Galilei. 23 Przybył do miasta, zwanego Nazaret, i tam osiadł. Tak miało się spełnić słowo Proroków: Nazwany będzie Nazarejczykiem.

Informacje dodatkowe:

Podróż św. Rodziny do Egiptu, pobyt w Egipcie i powrót zajęły prawdopodobnie ok. 3-3,5 roku. Zapewne św. Rodzina podróżowała takim szlakiem jak karawany, trzymając się dość blisko Morza Śródziemnego. Na trasie podróży było niebezpiecznie: harcowały bandy rabusiów, podróżnym groziły też dzikie zwierzęta. Sam teren jest pustylny, suchy – nie ma wielu studni. Brakowało wody i schronienia po drodze.

W Egipcie mieszkalo wtedy sporo Żydów. Możliwe, że Maryja, Józef i Dzieciątko Jezus zatrzymali się na początku u jakichś krewnych. Prawdopodobnie św. Józef zarabiał na życie wyrobem różnych rzeczy z drewna (był przecież cieślą).

¹ Jeśli nie wskazano inaczej, wszystkie cytaty z Pisma Świętego przywoływane w niniejszym rozdziale pochodzą z: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, Wydawnictwo Pallottinum, <https://biblia.deon.pl/> (dostęp: 25.10.2021).

Ucieczka do Egiptu była racjonalna, a obawy uzasadnione – w czasach Jezusa nie ceniono wysoko życia dziecka i zdarzało się, że dzieci były zabijane. Źródła historyczne nie wspominają o rzezi (wiadomo o niej tylko z Pisma Świętego). Jest faktem, że w ówczesnych czasach taka zbrodnia była możliwa. Możliwe, że Herod pozbawił życia 6-20 chłopców do drugiego roku życia (tylu zapewne mieszkało wtedy w Betlejem)².

² Na podstawie artykułu K. Ogiolda, *Jezus, Maria i Józef byli świętymi imigrantami. Schronienia szukali w Egipcie*, Nowa Trybuna Opolska, 25 grudnia 2015, <http://www.nto.pl/magazyn/reportaz/art/9225538,jezus-maria-i-jozef-byli-swietymi-imigrantami-schronienia-szukali-w-egipcie,id,t.html> (dostęp: 25.10.2021).

Projekt „Wspólnoty schronienia” jest współfinansowany ze środków
Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności w ramach programu RITA – Przemiany
w regionie, realizowanego przez Fundację Edukacja dla Demokracji.

Wspólnoty schronienia

budowanie wiedzy o migracjach w polskich parafiach

www.facebook.com/WspolnotySchronienia/

8.2. Apostołowie – ludzie w drodze (szkoła podstawowa kl. IV-VI)

Treści podstawy programowej:

Misja chrześcijanina w Kościele i na świecie.

Cel katechetyczny:

Kształtowanie szacunku dla drugiego człowieka.

Cel ogólny:

Uwrażliwienie dziecka na sytuację uchodźców.

Cele szczegółowe:

Rozbudzenie empatii do osób, które znalazły się w innym kraju.

Przedstawienie uchodźców jako osób potrzebujących wsparcia.

Metody:

Rozmowa, praca w grupach przy wykorzystaniu karty pracy.

Przebieg zajęć:

Przebieg zajęć	Treści i zadania metodyczno-dydaktyczne	Pomoce dydaktyczne	Czas
Część wstępna	Uczniowie wchodzi do sali, nauczyciel sprawdza listę obecności	–	3 min.
Modlitwa	Propozycja: „Panie Jezu, otwórz nasze serca na Twoje słowa. Daj nam spojrzeć na innych jak na braci i siostry”	–	2 min.
Wprowadzenie do tematu lekcji	Zapowiedź, że lekcja będzie dotyczyła apostołów. Spośród dwunastu apostołów jedenastu po śmierci Jezusa na krzyżu wyruszyło w świat głosić Dobrą Nowinę. Wielu z nich na podróżach spędziło resztę życia. Apostołowie dotarli na obszary dzisiejszych Indii, Etiopii, Gruzji, Włoch, Grecji, Turcji i innych państw. Na lekcji odbędzie się rozmowa o tym, jak apostołowie mogli czuć się w trakcie swoich podróży i o tym, jak czują się współcześni ludzie, którzy przemierzają kraje jako migranci	–	5 min.
Praca w grupach	Uczniowie dostają krótkie biografie czterech apostołów: św. Piotra, św. Andrzeja, św. Mateusza i św. Jana (Załącznik nr 1). Następnie w grupach, parach lub indywidualnie wykonują zadanie z górnej części karty pracy (Załącznik nr 2). Zadanie polega na tym, aby ustalić, którą drogę przemierzył dany apostoł i zaznaczyć odpowiednią odpowiedź na karcie pracy (wpisać imię apostoła przy wskazanym wzorze przemierzonej przez niego drogi)	Załącznik nr 1. Apostołowie – krótkie biografie pracy misyjnej. Załącznik nr 2. Karta pracy – górna część	10 min.
Rozmowa	Dzieci zastanawiają się w grupach nad sytuacją apostołów w drodze i odpowiadają na kolejne pytania z karty pracy: – Po co apostołowie ruszyli w drogę? – Czego po drodze potrzebowali? – Co mogło w trakcie drogi sprawić trudność? – Co mogło być pomocne? – Jak zostali przyjęci? Dzieci pracują w oparciu o swoje wyobrażenie sytuacji. Następnie nauczyciel podsumowuje pracę, zwracając uwagę na następujące elementy. Apostołowie przybywali do krajów, których języków, kultur i zwyczajów nie znali. Musieli zadbać o swoje codzienne potrzeby. Pomocne okazało się, gdy spotkali życzliwą osobę, ale spotykali się też z przemocą i niechęcią (wielu apostołów zmarło śmiercią męczeńską). Należy zwrócić uwagę, że apostołowie podróżowali w czasach, gdy komunikacja była utrudniona i nie wiedzieli wielu rzeczy o krajach, do których zmierzali	–	13 min.
Podsumowanie pracy w grupach	Zaproszenie dzieci do uzupełnienia dolnej części karty pracy (pytań). Chętne dzieci prezentują swoje odpowiedzi. Omówienie odpowiedzi w klasie	Załącznik nr 2. Karta pracy – część dolna	5 min.

Przebieg zajęć	Treści i zadania metodyczno-dydaktyczne	Pomoce dydaktyczne	Czas
Podsumowanie	Wskazanie na wartości ewangeliczne, które zachęcają do życzliwego traktowania innych ludzi w drodze: miłość bliźniego, miłosierdzie. Zaproszenie dzieci do namysłu: czy wyjazd z kraju sprawia, że człowiek staje się gorszy czy lepszy niż przed wyjazdem? Czy to, że apostołowie byli źle traktowani, znaczy, że byli złymi ludźmi? Rozmowa ma prowadzić do refleksji, że ludzie wszędzie są podobni, mają podobne potrzeby, wszyscy mają swoją godność i są naszymi bliźnimi	–	5 min.
Modlitwa na zakończenie	Propozycja: „Panie Jezu, Ty zapraszasz nas, abyśmy Ciebie naśladowali, spraw, byśmy byli otwarci na innych i wspierali ludzi w drodze. Wspieraj uchodźców, którzy szukają schronienia w naszym kraju i obdarz nas pokojem. Amen”	–	2 min.

Załącznik nr 1. Apostołowie – krótkie biografie pracy misyjnej.

Załącznik nr 2. Karta pracy: Apostołowie – ludzie w drodze.

Agnieszka Kosowicz, Polskie Forum Migracyjne

Załącznik nr 1. Apostołowie – krótkie biografie pracy misyjnej³

Święty Piotr

Po Zesłaniu Ducha Świętego św. Piotr nauczał w Jerozolimie, za co został skazany na więzienie. Według Dziejów Apostolskich z więzienia wypuścił go anioł. Wtedy św. Piotr opuścił Jerozolimę i ruszył nauczać do innych krajów. Odwiedził tereny obecnej Turcji i Grecji (kiedyś Antiochia, znajdująca się ok. 100 km od syryjskiego miasta Aleppo i Koryntu), aż dotarł do Rzymu, gdzie poniósł męczeńską śmierć.

Święty Andrzej

Święty Andrzej jako pierwszy głosił Ewangelię w Bizancjum (był pierwszym biskupem Konstantynopola – czyli w dzisiejszego Stambułu w Turcji). Następnie nauczał w miastach Azji Mniejszej, Tracji, Grecji, Abchazji i na wybrzeżach Morza Czarnego. Prawdopodobnie pracował też w Scytii – terytorium dzisiejszej Bułgarii, Rumunii i Ukrainy.

Święty Mateusz

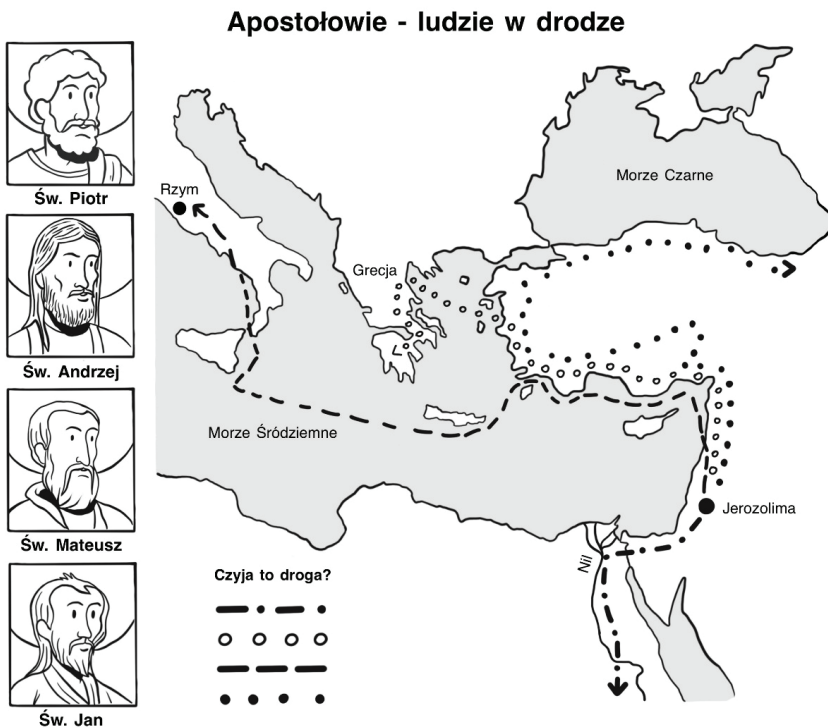
Losy św. Mateusza nie są do końca znane. Według niektórych autorów udał się on z Jerozolimy na południe. Wędrując wzdłuż Nilu, dotarł do Etiopii, gdzie poniósł męczeńską śmierć. Inni badacze uważają, że dotarł raczej do Persji (dzisiejszego Iranu), gdzie zakończył życie święty mieczem.

Święty Jan

Po ukrzyżowaniu Chrystusa wiele lat pracował w Jerozolimie (pisał wtedy Ewangelię), później nauczał na terenie Azji Mniejszej (dzisiejszej Turcji). Został też zesłany przez cesarza Domicjana na grecką wyspę Patmos. Po śmierci cesarza wrócił do Efezu, na zachodnie wybrzeża obecnej Turcji. Jako jedyny z apostołów św. Jan zmarł śmiercią naturalną, w dojrzałym wieku, prawdopodobnie w Efezie.

³ Autorstwo własne niniejszych biografii na podstawie ogólnodostępnych źródeł.

Załącznik nr 2. Karta pracy: Apostołowie – ludzie w drodze

Po co Apostołowie ruszyli w drogę?

W czym podobni są migranci do Apostołów?

Czego po drodze potrzebowali?

W czym się różnią?

Czego potrzebują dzisiejsi migranci?

Co Ty możesz zrobić, żeby życie migrantów było lepsze?

Projekt „Wspólnoty schronienia” współfinansowany ze środków Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności w ramach Programu RITA - Przemiany w regionie, realizowanego przez Fundację Edukacja dla Demokracji.

Projekt „Wspólnoty schronienia” jest współfinansowany ze środków
Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności w ramach programu RITA – Przemiany
w regionie, realizowanego przez Fundację Edukacja dla Demokracji.

Wspólnoty schronienia

budowanie wiedzy o migracjach w polskich parafiach

www.facebook.com/WspolnotySchronienia/

8.3. Bóg w gościnie u Abrahama (szkoła podstawowa kl. IV-VI)

Treści podstawy programowej:

Misja chrześcijanina w Kościele i na świecie.

Cel katechetyczny:

Kształtowanie szacunku dla drugiego człowieka.

Cel ogólny:

Uwrażliwienie dziecka na sytuację uchodźców.

Cele szczegółowe:

Rozbudzenie empatii do osób, które znalazły się w innym kraju.

Przedstawienie uchodźców jako osób potrzebujących wsparcia.

Metody:

Rozmowa, praca w grupach przy wykorzystaniu karty pracy.

Przebieg zajęć:

Przebieg zajęć	Treści i zadania metodyczno-dydaktyczne	Pomoce dydaktyczne	Czas
Część wstępna	Uczniowie wchodzi do sali, nauczyciel sprawdza listę obecności	–	3 min.
Modlitwa	Propozycja: „Panie Jezu, otwórz nasze serca na Twoje słowa. Daj nam spojrzeć na innych jak na braci i siostry”	–	2 min.
Wprowadzenie do tematu lekcji	Zapowiedź, że lekcja będzie dotyczyła gościnności i tego, jak chrześcijanie powinni traktować innych ludzi. Pytanie do dzieci, co to jest gościnność	–	3 min.
Lektura tekstu Pisma Świętego	Przeczytanie tekstu z Księgi Rodzaju o spotkaniu Abrahama z Bogiem. Rozmowa o tym spotkaniu: w kontekście niespodziewanych gości rozważenie kwestii, czy w dzisiejszych czasach taki sposób przyjmowania przybyszów jest powszechny; kiedy goście są mile widziani, a kiedy nie. Podkreślenie faktu, że Abraham widział w gościach Boga – dlatego traktował ich z najwyższym szacunkiem i dzielił się tym, co miał	Załącznik nr 1. Fragment Księgi Rodzaju	4 min.
Karta pracy	Poproszenie dzieci o uzupełnienie karty pracy – dorysowanie elementów, o których mowa w tekście, a których nie ma na ilustracji. Chętne dzieci mogą dorysować też inne elementy sytuacji opisanej w przeczytanym tekście	Załącznik nr 2. Karta pracy	7 min.
Rozmowa	Rozmowa w klasie lub w grupach: na czym dziś polega gościnność. Jak podejmowani są goście w domach uczniów? Czy sami uczniowie byli gośćmi? Jak byli wtedy przyjęci? Wyjaśnienie, kim są uchodźcy i na czym polega przyjmowanie uchodźców i gościnność wobec nich. Przybliżenie terminu „prześladowanie” jako łamanie praw danej osoby, narażanie jej na cierpienie. Prześladowanie jest przyczyną, dla której wielu ludzi musi opuścić swoje domy i kraje – tacy ludzie to uchodźcy. To osoby, które potrzebują życzliwości i gościnności ze strony innych. Objaśnienie różnicy między uchodźcą a migrantem (uchodźca to osoba, która ucieka z kraju z powodu prześladowań, migrant – podejmuje bez presji decyzję o wyjeździe z różnych powodów: ekonomicznych, w poszukiwaniu dobrych studiów albo z przyczyn prywatnych). Uchodźcy są szczególną grupą ludzi, którzy nie mogą wrócić do swoich krajów, dlatego potrzebują pomocy ze strony ludzi w innych państwach. Okazanie uchodźcom gościnności polega na tym, aby umożliwić im normalne życie w innym kraju: pracę, edukację, możliwość znalezienia znajomych i przyjaciół w nowym miejscu. Uświadomienie uczniom, że bycie gościem wiąże się z obowiązkami – i jako gospodarze możemy oczekiwać od gości, że będą szanować nasze zwyczaje	–	5 min.
Praca w grupach	Zaproszenie dzieci do uzupełnienia dolnej części karty pracy (pytań). Poproszenie chętnych dzieci o zaprezentowanie swoich odpowiedzi, omówienie ich w klasie	Załącznik nr 2. Karta pracy – część dolna	5 min.

Przebieg zajęć	Treści i zadania metodyczno-dydaktyczne	Pomoce dydaktyczne	Czas
Podsumowanie	Wskazanie na wartości ewangeliczne, które zachęcają do życzliwego traktowania innych ludzi: miłość bliźniego, miłosierdzie. Zauważenie, że kierowanie się tymi wartościami nie zawsze jest łatwe i przyjemne. Chrześcijaństwo wymaga od nas, abyśmy pokonali swoje obawy i kierowali się w życiu miłością – do Boga i do ludzi. Zakończenie lekcji innym cytatem z Nowego Testamentu: „Gościnności nie zapominajcie; przez nią bowiem niektórzy, nie wiedząc o tym, aniołów gościli” (Hbr 13,2)	–	3 min.
Modlitwa na zakończenie	Propozycja: „Panie Jezu, Ty zapraszasz nas, abyśmy Ciebie naśladowali, poprowadź nas do ludzi, którzy potrzebują pomocy. Spraw, byśmy my byli miłosierni i wprowadzali pokój. Wspieraj uchodźców, którzy szukają schronienia w naszym kraju i obdarz nas pokojem. Amen”	–	2 min.

Załącznik nr 1. Fragment Księgi Rodzaju

Załącznik nr 2. Karta pracy: Bóg w gościnie u Abrahama

Agnieszka Kosowicz, Polskie Forum Migracyjne

Załącznik nr 1. Fragment Księgi Rodzaju (Rdz 18,1-10)

1 Pan ukazał się Abrahamowi pod dębami Mamre, gdy ten siedział u wejścia do namiotu w najgorętszej porze dnia. 2 Abraham spojrzawszy, dostrzegł trzech ludzi naprzeciw siebie. Ujrawszy ich, podążył od wejścia do namiotu na ich spotkanie. A oddawszy im pokłon do ziemi, 3 rzekł: „O Panie, jeśli darzysz mnie życzliwością, racz nie omijać Twego sługi! 4 Przyniosę trochę wody, wy zaś raczcie obmyć sobie nogi, a potem odpocznijcie pod drzewami. 5 Ja zaś pójde wziąć nieco chleba, abyście się pokrzepili, zanim pójdziecie dalej, skoro przechodzicie koło sługi waszego”. A oni mu rzekli: „Uczyń tak, jak powiedziałeś”. 6 Abraham poszedł więc spiesznie do namiotu Sary i rzekł: „Prędko zaczyń ciasto z trzech miar najczystszej mąki i zrób podpłomyki”. 7 Potem Abraham podążył do trzody i wybrawszy tłuste i piękne cielę, dał je słudze, aby ten szybko je przyrządził. 8 Po czym, wzięwszy twaróg, mleko i przyrządzone cielę, postawił przed nimi, a gdy oni jedli, stał przed nimi pod drzewem. 9 Zapytali go: „Gdzie jest twoja żona, Sara?” – Odpowiedział im: „W tym oto namiocie”. 10 Rzekł mu [jeden z nich – przyp. Aut.]: „O tej porze za rok znów wrócę do ciebie, twoja zaś żona Sara będzie miała wtedy syna”.

Załącznik 2. Karta pracy: Bóg w gościnie u Abrahama

Bóg w gościnie u Abrahama

Dlaczego Abraham przyjął wędrowców?

Co Abraham ofiarował gościom?

Co otrzymał w zamian?

Pracownicy w regionie

Projekt „Wspólnoty schronienia” współfinansowany ze środków Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności w ramach Programu RITA - Przemiany w regionie, realizowanego przez Fundację Edukacja dla Demokracji.

Projekt „Wspólnoty schronienia” jest współfinansowany ze środków
Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności w ramach programu RITA – Przemiany
w regionie, realizowanego przez Fundację Edukacja dla Demokracji.

Wspólnoty schronienia

budowanie wiedzy o migracjach w polskich parafiach

www.facebook.com/WspolnotySchronienia/

8.4. Apostołowie to znaczy „posłani” (szkoła podstawowa kl. IV-VI)

Treści podstawy programowej:

Postawa odpowiedzialności za innych.

Możliwość własnego zaangażowania się w misję Chrystusa.

Misja chrześcijanina w Kościele i na świecie.

Cel katechetyczny:

Kształtowanie postawy odpowiedzialności za drugiego człowieka we współczesnym świecie.

Cel ogólny:

Uwrażliwienie dziecka na sytuację uchodźców.

Cele szczegółowe:

Rozbudzenie empatii do osób, które znalazły się w innym kraju.

Przedstawienie uchodźców jako osób szczególnie potrzebujących wsparcia.

Zrozumienie, co to znaczy być apostołem we współczesnym świecie.

Metody:

Bajkoterapia – Bajka erytrejska *O małym kanarku*, praca w grupach, rozmowa.

Przebieg zajęć:

Przebieg zajęć	Treści i zadania metodyczno-dydaktyczne	Pomoce dydaktyczne	Czas
Część wstępna	Uczniowie wchodzą do sali, nauczyciel sprawdza listę obecności	–	3 min.
Modlitwa	Propozycja: „Panie Jezu, otwórz nasze serca na Twoje słowa i uczyni z nas apostołów Twojej miłości. Święty Piotrze – módl się za nami. Święty Pawle – módl się za nami. Święty Andrzeju – módl się za nami”	–	2 min.
Odczytanie bajki	Nauczyciel czyta uczniom bajkę, która pochodzi z Erytrei. Prosi uczniów o jej wysłuchanie	Załącznik nr 1. Bajka erytrejska <i>O małym kanarku</i>	10 min.
Praca w grupach	Nauczyciel dzieli uczniów na trzy grupy. Zadaniem każdej z grup jest wypisanie odpowiedzi na poniższe pytania: – Grupa I: Zwierzęta dyskutowały, co zrobić z kanarkiem. Jak myślicie, czego się obawiały? – Grupa II: Dlaczego chciały mu pomóc? – Grupa III: Co mogłoby się stać z kanarkiem, jeśli nie zaopiekowałyby się nim inne zwierzęta?	Trzy kartki formatu B5	10 min.
Prezentacja wyników pracy uczniów	Przedstawiciel każdej z grup prezentuje całej klasie zapisane argumenty	–	7 min.
Podsumowanie pracy	Nauczyciel odnosi się do wypowiedzi uczniów. Zwraca szczególną uwagę na wartości ewangeliczne, takie jak: współczucie, wielokoduszność, braterstwo, dobroć, bezinteresowność, które są motywacją do pomocy. Pokazuje konsekwencje braku reakcji na potrzeby drugiego człowieka, zwłaszcza tego, który znalazł się w trudnej sytuacji. Podkreśla, że postawa zaangażowania i odpowiedzialności za drugą osobę jest wartością, której uczył nas Jezus i do której jako chrześcijanie jesteśmy zaproszeni. Nauczyciel definiuje, kim jest apostoł. Każdy chrześcijanin może być apostołem, ukazując swoją postawą Chrystusa	–	5 min.
Przedstawienie sytuacji uchodźców	Nauczyciel przybliży sytuację młodych uchodźców. W świecie, w którym żyjemy, jest dużo osób, które znalazły się w trudnych sytuacjach życiowych: dzieci, które straciły rodzica i musiały opuścić swoje miasto ze względu na trwającą tam wojnę. Podobnie jak kanarek z bajki, którą klasa wysłuchała, znajdują się daleko od swoich bliskich, tęsknią za kolegami, przyjaciółmi. Dodatkowo spotykają ludzi, którzy bardzo się od nich różnią, jedzą inne potrawy, mówią w innym języku. Młodzi uchodźcy przyjeżdżają do Polski z wielu krajów, najwięcej pochodzi z Rosji (narodowości czeczeńskiej). Są także przybysze z Syrii, Afganistanu, Erytrei – małego państwa, które graniczy z Etiopią. Uczniowie na globusie znajdują kraje pochodzenia uchodźców. Dzieci, które docierają do polskich szkół, muszą nauczyć się nowego języka. Nauczyciel pokazuje uczniom wydruk z alfabetem w języku tigrinya, którym posługują się erytrejczycy, aby zobrazować trudności, jakie obcokrajowcy muszą pokonać, ucząc się języka polskiego	Globus Załącznik nr 2. Alfabet w języku tigrinya	6 min.

Przebieg zajęć	Treści i zadania metodyczno-dydaktyczne	Pomoce dydaktyczne	Czas
Modlitwa na zakończenie	Propozycja: „Panie Jezu, Ty zapraszasz nas, abyśmy Ciebie naśladowali, poprowadź nas do ludzi, którzy potrzebują pomocy. Wspieraj uchodźców, którzy szukają schronienia w naszym kraju i obdarz nas pokojem. Amen”	–	2 min.

Załącznik nr 1. Bajka erytrejska *O małym kanarku*.

Załącznik nr 2. Alfabet w języku tigrinya.

s. Barbara Olejnik RSCJ

Załącznik nr 1. Bajka erytrejska *O małym kanarku*⁴

Dawno temu, w wielkim, zielonym lesie mieszkały różne zwierzęta: sarna, zając, kogut i kura. Były szczęśliwe, gdyż żyły w zgodzie i harmonii. Robiły wszystko wspólnie i zawsze mogły liczyć na wzajemną pomoc.

Nie były one jednak jedynymi mieszkańcami lasu, bowiem każdego roku przylatywały tam kanarki z dalekiego kraju. Wypełniały one wówczas cały las swoim słodkim śpiewem, w ten sposób sprawiały, że miejsce to stawało się niezwykle.

Kanarki wiły sobie na drzewach gniazda, w których samiczki wysiadywały jaja, a potem opiekowały się małymi pisklętami do czasu, kiedy te nauczyły się latać. Gdy małe kanarki umiały już latać, nadchodził dla ich opiekunów czas powrotu do miejsca, z którego przybyły – tam, gdzie las był jeszcze większy, gdzie szumiały wodospady.

Tego lata kanarki znowu przyleciały, jak co roku. Sarna, zając, kogut i kura miło spędzały czas, ciesząc się wszystkimi pięknymi dniami, przepełnionymi śpiewem kanarków. Nawet po ich odlocie cudowne dźwięki ptasiej muzyki ciągle jeszcze brzmiały w uszach stałych mieszkańców lasu.

Pewnego dnia czwórka przyjaciół wybrała się na spacer. Po drodze cały czas rozprawiali o kanarkach i o ich ostatniej wizycie. W tej samej chwili zauważyli na drodze małe jajo, byli przekonani, że było to jajo kanarków: wypadło z gniazda, lecz na szczęście nie stłukło się. Wszyscy zaczęli zaraz gorąco dyskutować, co z nim zrobić, aż w końcu wpadli na pomysł, że kura mogłaby ogrzać je swoim ciepłem. Ta oczywiście chętnie przystała na propozycję przyjaciół i wzięła kanarke jajo pod swoją opiekę.

Minął jakiś czas i z jaja wyklął się mały kanarek. Ptaszek dorastał pod opieką zwierząt i bardzo szybko zaprzyjaźnił się z nimi – byli już nie czwórką, lecz piątką przyjaciół. Kanarek nauczył się skakać jak zając i wzbijać w górę jak kura – było im razem bardzo dobrze. Kiedy upłynął rok, kanarki znów przyleciały w lecie do swojego ulubionego lasu i zaczęły jego mieszkańców ujmującym śpiewem. Mały kanarek dziwił się, widząc podobne do siebie ptaki, szybko jednak zrozumiał, że jest jednym z nich. Zaczął latać wysoko i śpiewać razem z nimi, a dla swoich przyjaciół śpiewał tak pięknie, że poruszał ich serca do głębi. Niestety znów nadszedł dzień, w którym kanarki musiały odlecieć. Wtedy to wszyscy zaczęli się zastanawiać, co powinien zrobić mały kanarek: czy miał zostać wśród zwierząt, które z taką troską opiekowały się nim do tej pory, czy też odlecieć z tymi, do których należał? Sarna, zając, kogut i kura bardzo pokochały kanarka i nie chciały się z nim rozstawać, on też pamiętał całe dobro, którego od nich doświadczył – bardzo trudno było ptaszкови zostawić swoich przyjaciół.

Wobec takiej sytuacji zwierzęta i kanarki postanowiły zwołać w lesie zebranie, aby wspólnie porozmawiać o losie małego ptaszka. Wszystkie kanarki powtarzały wtedy z uporem: – On jest jednym z nas i dlatego powinien lecieć z nami.

⁴ *O małym kanarku*, [w:] *Bajki międzykulturowe*, Program Edukacji Kulturalnej, Staromiejski Dom Kultury, s. 25-31.

W końcu jednak wszyscy zebrani zgodnie zdecydowali, że mały kanarek sam powinien wybrać, z kim chce być i z niecierpliwością czekali na jego decyzję.

Biedny kanarek bardzo się martwił i nie mógł powstrzymać łez, cały czas płakał – zupełnie nie wiedział, co ma zrobić. Po dłuższej chwili zwrócił się do zwierząt:

– Jesteście mi bliscy, jak rodzina. Opiekowaliście się mną cały czas. Jest mi bardzo trudno rozstać się z wami...

W tym momencie wszyscy zrozumieli, co zdecydował: wiedzieli już, że poleci on z kanarkami – tak też się stało.

Jednak kanarki swoim zwyczajem przylatywały co roku do lasu, a wśród nich również mały kanarek. Spędzał on wtedy cały czas za swoimi przyjaciółmi, dając im swoją obecnością wiele szczęścia. Kanarek nigdy nie zapomniał dobrych serc przyjaciół i zawsze odwdzięczał się im swoim pięknym śpiewem.

Dlatego, moi drodzy, zawsze pamiętajcie o tych, którzy wam pomagali, okazywali wam życzliwość: mówcie o nich innym lub też odwdzięczajcie się im dobrem.

Załącznik 2. Alfabet w języku tigrinya⁵

Name	IPA	e	u	i	a	ie	i/-	o
pa	p	ፕ	ፑ	ፒ	ፓ	ፔ	ፕ	ፖ
ba	b	በ	ቡ	ቢ	ባ	ቤ	ብ	ቦ
pha	pʰ	፳	፴	፵	፶	፷	፸	፹
ma	m	መ	ሙ	ሚ	ማ	ሜ	ሞ	ሟ
fa	f	ፈ	ፋ	ፊ	ፋ	ፌ	ፋ	ፋ
va	v	ቨ	ቩ	ቪ	ቫ	ቬ	ቩ	ቪ
wa	w	ወ	ዉ	ዊ	ዋ	ዌ	ወ	ዐ
ta	t	ተ	ቱ	ቲ	ታ	ቲ	ት	ቶ
da	d	ደ	ዱ	ዲ	ዳ	ዴ	ደ	ዶ
tha	tʰ	፲	፳	፴	፶	፷	፸	፹
tsha	tsʰ	፳	፴	፵	፶	፷	፸	፹
na	n	ነ	ኑ	ኒ	ና	ኔ	ን	ኖ
sa	s	ሰ	ሱ	ሲ	ሳ	ሴ	ሰ	ሶ
za	z	ዘ	ዛ	ዚ	ዛ	ዜ	ዘ	ዞ
ra	r	ረ	ሩ	ሪ	ራ	ሪ	ር	ሮ
la	l	ለ	ሉ	ሊ	ላ	ሌ	ለ	ሎ
ca	tʃ	ቸ	ቹ	ቺ	ቻ	ቼ	ቸ	ቻ
ja	dʒ	ጽ	ጹ	ጺ	ጻ	ጼ	ጽ	ጾ
cha	tʃ	ጸ	ጹ	ጺ	ጻ	ጼ	ጽ	ጾ

Name	IPA	e	u	i	a	ie	i/-	o
nya	ɲ	ኸ	ኹ	ኺ	ኻ	ኼ	ኸ	ኹ
sha	ʃ	ሸ	ሹ	ሺ	ሻ	ሼ	ሸ	ሻ
zha	ʒ	ጸ	ጹ	ጺ	ጻ	ጼ	ጽ	ጾ
ya	j	የ	ዩ	ይ	ያ	ይ	የ	ዐ
ka	k	ከ	ኩ	ኪ	ካ	ኬ	ከ	ኰ
kwa	kw	ኰ		ኲ	ኳ	ኴ	ኰ	
ga	g	ገ	ጉ	ጊ	ጋ	ጌ	ገ	ጒ
gwa	gw	ጐ		ጒ	ጓ	ጔ		
qa	kʰ	ቀ	ቁ	ቂ	ቃ	ቄ	ቀ	ቆ
qwa	kwʰ	ቆ		ቈ	቉	ቊ	ቆ	
kxa	x	ኸ	ኹ	ኺ	ኻ	ኼ	ኸ	ኹ
kxwa	xw	ኰ		ኲ	ኳ	ኴ	ኰ	
qha	qʰ	ቀ	ቁ	ቂ	ቃ	ቄ	ቀ	ቆ
qhwa	qʰw	ቆ		ቈ	቉	ቊ	ቆ	
hha	h	ሐ	ሑ	ሒ	ሓ	ሔ	ሐ	ሑ
ʼa	ʔ	ዐ	ዑ	ዒ	ዓ	ዔ	ዐ	ዑ
ʼa	ʔ	አ	አ	አ	አ	አ	አ	አ
ha	h	ሀ	ሁ	ሂ	ሃ	ሄ	ሀ	ሁ

⁵ Źródło: <https://www.omniglot.com/writing/tigrinya.htm> (dostęp: 15.02.2018).

Projekt „Wspólnoty schronienia” jest współfinansowany ze środków
Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności w ramach programu RITA – Przemiany
w regionie, realizowanego przez Fundację Edukacja dla Demokracji.

Wspólnoty schronienia

budowanie wiedzy o migracjach w polskich parafiach

www.facebook.com/WspolnotySchronienia/

8.5. Osiem błogosławieństw (szkoła podstawowa kl. IV-VIII)

Treści podstawy programowej:

Postawa odpowiedzialności za innych.

Możliwość własnego zaangażowania się w misję Chrystusa.

Misja chrześcijanina w Kościele i na świecie.

Cel katechetyczny:

Kształtowanie szacunku dla drugiego człowieka we współczesnym świecie.

Cel ogólny:

Uwrażliwienie dziecka na sytuację uchodźców.

Cele szczegółowe:

Rozbudzenie empatii do osób, które znalazły się w innym kraju.

Przedstawienie uchodźców jako osób szczególnie potrzebujących wsparcia.

Metody:

Rozmowa, praca w grupach przy wykorzystaniu karty pracy.

Przebieg zajęć:

Przebieg zajęć	Treści i zadania metodyczno-dydaktyczne	Pomoce dydaktyczne	Czas
Część wstępna	Uczniowie wchodzą do sali, nauczyciel sprawdza listę obecności	–	3 min.
Modlitwa	Propozycja: „Panie Jezu, otwórz nasze serca na Twoje słowa i uczyni z nas apostołów Twojej miłości”	–	2 min.
Odczytanie tekstu Ewangelii	Nauczyciel czyta uczniom Kazanie na górze	Załącznik nr 1. Tekst Ewangelii według św. Mateusza – Kazanie na górze	5 min.
Rozmowa i praca w grupach	Zapytanie uczniów, kto ich zdaniem, w praktyce, w dzisiejszych czasach, jest błogosławiony? Czy oni sami są błogosławieni? Kiedy? Prośba do uczniów, aby w grupach 2-4-osobowych określili dokładnie, co to znaczy: „ci, którzy wprowadzają pokój”, albo: „którzy cierpią prześladowania dla sprawiedliwości”, wpisując wyjaśnienia na karcie pracy. Omówienie, co oznaczają poszczególne błogosławieństwa	Załącznik nr 2. Karta pracy – część górna	10 min.
Rozmowa o prześladowaniu	Zwrócenie uwagi uczniów na „prześladowanych dla sprawiedliwości”. Zapytanie, czy znają to określenie i w razie potrzeby wyjaśnienie im terminu „prześladowanie”, rozumianego jako łamanie praw danej osoby, narażanie jej na cierpienie. Podkreślenie, że prześladowanie jest przyczyną, dla której wielu ludzi musi opuścić swoje domy i kraje – tacy ludzie to uchodźcy. Wyjaśnienie różnicy między uchodźcą a migrantem (uchodźca to osoba, która ucieka z kraju z powodu prześladowań, migrant – podejmuje bez presji decyzję o wyjeździe z różnych powodów: ekonomicznych, w poszukiwaniu dobrych studiów albo z przyczyn prywatnych). Zaproszenie dzieci do refleksji: jak czują się osoby, które muszą uciekać z własnego kraju? Czego potrzebują, gdy dotrą w bezpieczne miejsce?	–	5 min.
Kto jest błogosławiony?	Zaproszenie dzieci do zastanowienia się: kogo dziś najbardziej dotyczą różne błogosławieństwa? Karta pracy przedstawia z lewej strony rodzinę uchodźców, z prawej – polską rodzinę. Które błogosławieństwa zdaniem uczniów dotyczą w większym stopniu której życiowej sytuacji? W tym zadaniu nie ma słusznych odpowiedzi i różne opinie dzieci mogą być uzasadnione. Chodzi o skłonienie uczniów do refleksji, że błogosławieństwo Boże dotyczy różnych ludzi, a uchodźcy są podobnie ważni w oczach Boga, co polskie rodziny – i tak samo mogą być błogosławieni	Karta pracy – część środkowa	10 min.

Przebieg zajęć	Treści i zadania metodyczno-dydaktyczne	Pomoce dydaktyczne	Czas
Podsumowanie	Zaproszenie uczniów do podzielenia się swoimi wyborami – komu przypisali które błogosławieństwa? Podsumowanie pracy zachętą do refleksji na własny temat: co Ty możesz zrobić, żeby więcej błogosławieństw dotyczyło Ciebie? Wyjaśnienie, że nie o to chodzi, żeby bardziej się rozczulać nad losem cierpiących – ale być dobrym człowiekiem, okazywać innym miłosierdzie, być współczującym, szukać zrozumienia i zaprowadzać zgodę między ludźmi. Wypełnienie ostatniej części karty pracy (na własny temat) może stanowić pracę domową	Karta pracy – część dolna	8 min.
Modlitwa na zakończenie	Propozycja: „Panie Jezu, Ty zapraszasz nas, abyśmy Ciebie naśladowali, poprowadź nas do ludzi, którzy potrzebują pomocy. Spraw, byśmy my byli miłośnikami i wprowadzali pokój. Wspieraj uchodźców, którzy szukają schronienia w naszym kraju i obdarz nas pokojem. Amen”	–	2 min.

Załącznik nr 1. Tekst Ewangelii według św. Mateusza – Kazanie na Górze.

Załącznik nr 2. Karta pracy: Osiem błogosławieństw.

Agnieszka Kosowicz, Polskie Forum Migracyjne

Załącznik nr 1. Tekst Ewangelii według św. Mateusza – Kazanie na Górze (Mt 5,1-7,28)

Jezus widząc tłumy, wyszedł na górę. A gdy usiadł, przystąpili do Niego Jego uczniowie.

Wtedy otworzył swoje usta i nauczał ich tymi słowami:

„Błogosławieni ubodzy w duchu, albowiem do nich należy królestwo niebieskie.

Błogosławieni, którzy płaczą, albowiem oni będą pocieszeni.

Błogosławieni cisi, albowiem oni na własność posiadą ziemię.

Błogosławieni, którzy łakną i pragną sprawiedliwości, albowiem oni będą nasyceni.

Błogosławieni miłosierni, albowiem oni miłosierdzia dostąpią.

Błogosławieni czystego serca, albowiem oni Boga oglądać będą.

Błogosławieni, którzy wprowadzają pokój, albowiem oni będą nazwani synami Bożymi.

Błogosławieni, którzy cierpią prześladowania dla sprawiedliwości, albowiem do nich należy królestwo niebieskie.

Błogosławieni jesteście, gdy ludzie wam urągają i prześladują was, i gdy mówią kłamliwie wszystko złe na was z mego powodu. Ciescie się i radujcie, albowiem wasza nagroda wielka jest w niebie”.

Załącznik nr 2. Karta pracy: Osiem błogosławieństw

Osiem błogosławieństw

Co to znaczy? Określ dokładniej:

- ubodzy w duchu:
- ci, którzy płaczą:
- cisi:
- ci, którzy łakną i pragną sprawiedliwości:
- miłosierni:
- czystego serca:
- ci, którzy wprowadzają pokój:
- ci, którzy cierpią prześladowania dla sprawiedliwości:

Kogo dotyczą te błogosławieństwa? Połącz każde błogosławieństwo z rodziną, do której Twoim zdaniem bardziej pasuje.

Błogosławieni ubodzy w duchu, albowiem do nich należy królestwo niebieskie.

Błogosławieni, którzy płaczą, albowiem oni będą pocieszeni.

Błogosławieni cisi, albowiem oni na własność posiadą ziemię.

Błogosławieni, którzy łakną i pragną sprawiedliwości, albowiem oni będą nasyceni.

Błogosławieni miłosierni, albowiem oni miłosierdzia dostąpią.

Błogosławieni czystego serca, albowiem oni Boga oglądać będą.

Błogosławieni, którzy wprowadzają pokój, albowiem oni będą nazwani synami Bożymi.

Błogosławieni, którzy cierpią prześladowania dla sprawiedliwości, albowiem do nich należy królestwo niebieskie.

Błogosławieni jesteście, gdy ludzie wam urągają i prześladowają was, i gdy mówią kłamliwie wszystko złe na was z mego powodu. Cieszcie się i radujcie, albowiem wasza nagroda wielka jest w niebie.

Co Ty możesz zrobić, aby więcej błogosławieństw dotyczyło Ciebie:

Projekt „Wspólnoty schronienia” współfinansowany ze środków Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności w ramach Programu RITA - Przemiany w regionie, realizowanego przez Fundację Edukacja dla Demokracji.

Projekt „Wspólnoty schronienia” jest współfinansowany ze środków
Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności w ramach programu RITA – Przemiany
w regionie, realizowanego przez Fundację Edukacja dla Demokracji.

Wspólnoty schronienia

budowanie wiedzy o migracjach w polskich parafiach

www.facebook.com/WspolnotySchronienia/

8.6. Okiem Ewangelii (szkoła podstawowa kl. IV-VIII)

Treści podstawy programowej:

Misja chrześcijanina w Kościele i na świecie.

Cel katechetyczny:

Kształtowanie szacunku dla drugiego człowieka.

Cel ogólny:

Uwrażliwienie dziecka na sytuację uchodźców.

Cele szczegółowe:

Rozbudzenie empatii do osób, które znalazły się w innym kraju.

Przedstawienie uchodźców jako osób potrzebujących wsparcia.

Metody:

Rozmowa, praca w grupach przy wykorzystaniu karty pracy.

Przebieg zajęć:

Przebieg zajęć	Treści i zadania metodyczno-dydaktyczne	Pomoce dydaktyczne	Czas
Część wstępna	Uczniowie wchodzą do sali, nauczyciel sprawdza listę obecności	–	3 min.
Modlitwa	Propozycja: „Panie Jezu, otwórz nasze serca na Twoje słowa. Daj nam spojrzeć na innych jak na braci i siostry”	–	2 min.
Wprowadzenie do tematu lekcji	Nauczyciel zapowiada, że lekcja poświęcona będzie osobom, które szczególnie potrzebują pomocy i temu, jak możemy zareagować na ich obecność. Pytanie, czy dzieci słyszały o św. Matce Teresie z Kalkuty, opowiadanie o jej pracy z najuboższymi i najbardziej potrzebującymi	–	5 min.
Lektura tekstu Matki Teresy z Kalkuty	Rozdanie dzieciom kopii tekstu Matki Teresy <i>Mimo wszystko...</i> ; lektura wiersza	Załącznik nr 1. Wiersz Matki Teresy z Kalkuty <i>Mimo wszystko...</i>	5 min.
Rozmowa o prześladowaniu	Poproszenie dzieci, aby zastanowiły się, kto w dzisiejszym świecie jest najbardziej potrzebujący, kto jest odrzucany. Jeśli uchodźcy pojawiają się wśród odpowiedzi – nawiązanie do niej poprzez zapowiedź tematu dzisiejszej lekcji. Jeśli nie – nauczyciel sam dodaje uchodźców i migrantów jako osoby potrzebujące pomocy. Wyjaśnienie, kim są uchodźcy oraz przybliżenie terminu „prześladowanie” jako łamanie praw danej osoby, narażanie jej na cierpienie. Prześladowanie jest przyczyną, dla której wielu ludzi musi opuścić swoje domy i kraje – tacy ludzie to uchodźcy. Wyjaśnienie różnicy między uchodźcą a migrantem (uchodźca to osoba, która ucieka z kraju z powodu prześladowań, migrant – podejmuje bez presji decyzję o wyjeździe z różnych powodów: ekonomicznych, w poszukiwaniu dobrych studiów albo z przyczyn prywatnych)	–	6 min.
Rozmowa	Zapytanie uczniów, co popularnie mówi się na temat uchodźców w Polsce. Można też wykorzystać kolekcję zdjęć wyszukanych w Internecie według hasła „uchodźcy w Polsce” jako pretekst do rozmowy: co ludzie myślą o uchodźcach. Zaproszenie uczniów do szczerości, a nie grzeczności. Zwrócenie uwagi, że w rozmowach na temat uchodźców dominują obawy, brak wiedzy, niechęć, stereotypy	–	5 min.
Praca w grupach	Poprosz uczniów o podsumowanie Waszej rozmowy i wypełnienie lewej strony karty pracy – co ludzie często myślą o uchodźcach?	Załącznik nr 2. Karta pracy – część lewa	5 min.
Praca w grupach nad kartą pracy	Zaproszenie uczniów do refleksji: jakie są rady Matki Teresy dla nas? Jak ona patrzyłaby na uchodźców? Do jakiego zachowania i sposobu myślenia nas zaprasza? Poproszenie o uzupełnienie prawej strony karty pracy – jak Matka Teresa widziałaby uchodźców? Jak by się wobec nich zachowała?	Załącznik nr 2. Karta pracy – część prawa	8 min.

Przebieg zajęć	Treści i zadania metodyczno-dydaktyczne	Pomoce dydaktyczne	Czas
Podsumowanie	Wskazanie na wartości ewangeliczne, którymi kierowała się w życiu Matka Teresa: miłość bliźniego, miłosierdzie, pomoc i życzliwość wobec innych ludzi. Zauważenie, że kierowanie się tymi wartościami nie zawsze jest łatwe i przyjemne. Chrześcijaństwo wymaga od nas, abyśmy pokonali swoje obawy i kierowali się w życiu miłością – do Boga i do ludzi	–	4 min.
Modlitwa na zakończenie	Propozycja: „Panie Jezu, Ty zapraszasz nas, abyśmy Ciebie naśladowali, poprowadź nas do ludzi, którzy potrzebują pomocy. Spraw, byśmy my byli miłośnikami i wprowadzali pokój. Wspieraj uchodźców, którzy szukają schronienia w naszym kraju i obdarz nas pokojem. Amen”	–	2 min.

Załącznik nr 1. Wiersz Matki Teresy z Kalkuty *Mimo wszystko...*

Załącznik nr 2. Karta pracy: Okiem Ewangelii.

Agnieszka Kosowicz, Polskie Forum Migracyjne

Załącznik nr 1. Wiersz Matki Teresy z Kalkuty *Mimo wszystko...*⁶

Mimo wszystko...

Ludzie są nierozumni, nielogiczni i samolubni,
Kochaj ich, mimo wszystko.

Jeśli czynisz dobro, oskarżają cię o egocentryzm,
Czyń dobro, mimo wszystko.

Jeśli odnosisz sukcesy, zyskujesz fałszywych
przyjaciół i prawdziwych wrogów,
Odnos sukcesy, mimo wszystko.

Twoja dobroć zostanie zapomniana już jutro,
Bądź dobry, mimo wszystko.

Szlachetność i szczerść wzmagają twoją wrażliwość,
Bądź szlachetny i szczerzy mimo wszystko.

To, co budujesz latami, może runąć w ciągu jednej nocy,
Buduj, mimo wszystko.

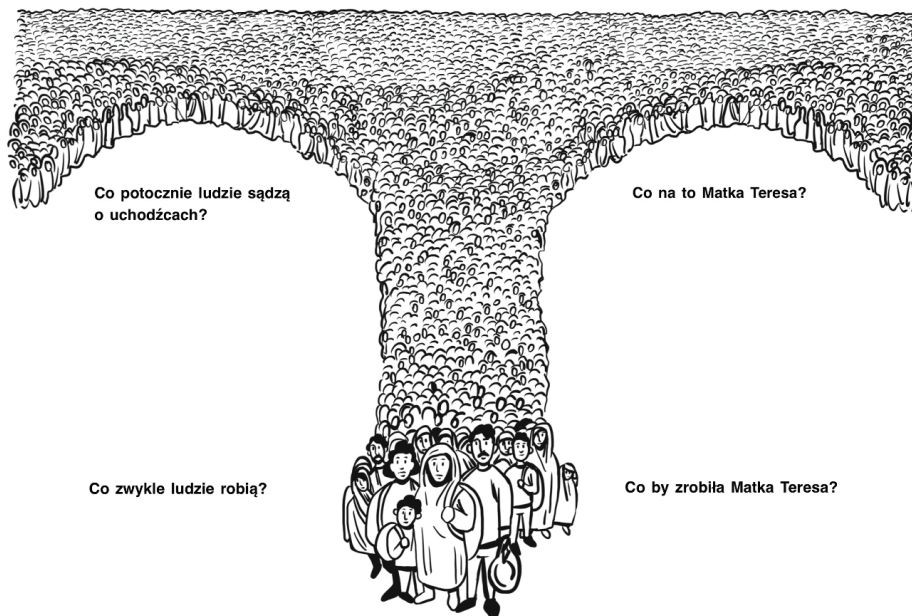
Ludzie w gruncie rzeczy potrzebują twojej pomocy,
mogą cię jednak zaatakować, gdy im pomagasz,
Pomagaj, mimo wszystko.

Dając światu najlepsze, co posiadasz,
otrzymujesz ciosy,
Dawaj światu najlepsze, co posiadasz,
Mimo wszystko.

⁶ Matka Teresa z Kalkuty, *Mimo wszystko...*, Adonai, <https://adonai.pl/perelki/ducho-we/?id=78> (dostęp: 18.10.2021).

Załącznik nr 2. Karta pracy: Okiem Ewangelii

Okiem Ewangelii

Jak myślisz, dlaczego Matka Teresa tak myśli o życiu, jak opisała to w wierszu?

Projekt „Wspólnoty schronienia” współfinansowany ze środków Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności w ramach Programu RITA - Przemiany w regionie, realizowanego przez Fundację Edukacja dla Demokracji.

Projekt „Wspólnoty schronienia” jest współfinansowany ze środków
Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności w ramach programu RITA – Przemiany
w regionie, realizowanego przez Fundację Edukacja dla Demokracji.

Wspólnoty schronienia

budowanie wiedzy o migracjach w polskich parafiach

www.facebook.com/WspolnotySchronienia/

8.7. Uchodźca – mój bliźni (szkoła podstawowa kl. VIII i szkoła ponadpodstawowa kl. I)

Treści podstawy programowej:

Pojęcie miłości i sposoby jej przeżywania.

Cel katechetyczny:

Kształtowanie relacji z innymi opartej na współczuciu.

Cele szczegółowe:

Wyjaśnienie etymologii słowa „bliźni”.

Ukazanie postawy współczucia jako cechy charakteryzującej chrześcijan.

Ukazanie podobieństw między sytuacją uchodźców a przypowieścią biblijną o miłosiernym Samarytaninie.

Metody:

Ćwiczenie międzykulturowe, rozmowa, analiza tekstu z Pisma Świętego.

Przebieg zajęć:

Przebieg zajęć	Treści i zadania metodyczno-dydaktyczne	Pomoce dydaktyczne	Czas
Część wstępna	Uczniowie wchodzi do sali, nauczyciel sprawdza listę obecności	–	3 min.
Modlitwa	Propozycja: „Panie Jezu, naucz mnie słuchać Twoich słów, pomóż mi patrzeć na każdego człowieka bez oceniania oraz budować relacje z ludźmi oparte na współczuciu i miłości. Amen”	–	2 min.

Przebieg zajęć	Treści i zadania metodyczno-dydaktyczne	Pomoce dydaktyczne	Czas
Przeprowadzenie ćwiczenia	Nauczyciel przeprowadza ćwiczenie, zgodnie z instrukcją znajdującą się w Załączniku nr 1, rozdaje każdemu uczniowi kartę pracy – Załącznik nr 2	Załącznik nr 1. Ćwiczenie międzykulturowe Załącznik nr 2. Karta pracy	15 min.
Omówienie ćwiczenia	Nauczyciel zadaje uczniom pytania: jak Wam się powiodło ćwiczenie? Jak się czuliście, kiedy musieliście stosować nowe zasady? Jak mogą czuć się osoby, które przybywają do nowego miejsca o innej kulturze, zwyczajach?	–	10 min.
Przedstawienie sytuacji uchodźców	Nauczyciel w czasie ćwiczenia obserwuje reakcje uczniów i odnosi się do ich doświadczenia z tego ćwiczenia. Wskazuje na podobieństwa z doświadczeniem uchodźców. Nauczyciel może posłużyć się przykładami: uchodźcy zostali wychowani w pewnej kulturze, w której panują określony język, hierarchia, normy zachowania, zwyczaje. Dla przykładu w języku arabskim, odwrotnie niż w języku polskim, pisze się od strony prawej do lewej. Osoby po przyjeździe do nowego kraju nie rozumieją lub nie są w stanie zapamiętać wszystkich norm panujących w kraju, do którego przybyli. Czują się zagubieni, jeśli nie ma w pobliżu kogoś, kto im wyjaśni ich trudności. Czują się niepewnie, jeśli nie mają wokół siebie członków rodziny. Na koniec nauczyciel podkreśla, czym różnią się uchodźcy od zwykłych podróżnych. Uchodźcy zostali zmuszeni do ucieczki ze względu na wojnę czy prześladowania. Niejednokrotnie doświadczyli przemocy albo byli jej świadkami. Przykład: Viktor, nastolatek pochodzący z Ługańska z terenu Ukrainy, mógł chodzić tylko wzdłuż drogi, gdyż pobocze było zaminowane	–	7 min.
Wprowadzenie perykopy biblijnej o miłosierdnym Samarytaninie	Nauczyciel tłumaczy uczniom, że do Jezusa przychodziły osoby z pytaniem: kto jest moim bliźnim? Pytanie to dotyczyło miłości: kogo mam kochać? Nauczyciel opowiada przypowieść o miłosiernym Samarytaninie albo prosi ucznia o przeczytanie fragmentu Ewangelii według św. Łukasza (10,25-37)	Załącznik nr 3. Fragment Ewangelii według św. Łukasza	6 min.
Podsumowanie	Nauczyciel wskazuje uczniom, że tym poranionym w cytowanej przypowieści człowiekiem może być każdy z nas. Jako chrześcijanie jesteśmy zaproszeni, aby okazywać bliźnim współczucie i wyświadczać dobro	–	5 min.
Modlitwa na zakończenie	Propozycja: „Panie Jezu, daj mi serce otwarte i współczujące, które będzie potrafiło zatrzymać się przy każdym potrzebującym człowieku. Amen”	–	2 min.

Załącznik nr 1. Ćwiczenie międzykulturowe.

Załącznik nr 2. Karta pracy.

Załącznik nr 3. Fragment Ewangelii według św. Łukasza.

s. Barbara Olejnik RSCJ

Załącznik nr 1. Ćwiczenie międzykulturowe⁷**Przebieg ćwiczenia:**

Nauczyciel wyjaśnia uczniom, że znajdują się za granicą, gdzie mają za zadanie rozwiązywanie kilkunastu równań arytmetycznych:

$$8 - 2 =$$

$$12 + 4 =$$

$$4 \times 3 =$$

$$6 : 2 =$$

$$9 + 3 =$$

$$7 \times 4 =$$

$$4 - 2 =$$

$$8 : 4 =$$

$$12 \times 2 =$$

$$20 : 2 =$$

$$9 + 1 =$$

$$5 - 6 =$$

$$2 \times 1 =$$

$$10 : 5 =$$

$$12 - 2 =$$

$$6 - 6 =$$

$$8 - 5 =$$

$$6 : 6 =$$

$$17 \times 2 =$$

$$14 - 7 =$$

Następnie nauczyciel zapisuje poniższe zasady na tablicy:

- „-” to znak mnożenia,
- „+” to znak dodawania,
- „:” to znak dzielenia,
- „x” to znak odejmowania.

⁷ Źródło ćwiczenia: K. Artemiuk, *Zmieniające się zasady*, „Być dla Innych” 2017, nr 68, s. 100-102.

Nauczyciel prosi uczniów, aby w 30 sekund zapamiętali te zasady. Uczniowie nie mogą w tym czasie nic zapisywać. Po 30 sekundach nauczyciel przykrywa zasady kartką papieru i rozdaje uczniom karty z równaniami. Uczniowie proszeni są o rozwiązanie równań zgodnie z powyższymi regułami w ciągu 5 minut. Po upływie 5 minut nauczyciel prosi o porównanie wyników w parach, a następnie poszczególne osoby o przeczytanie swoich wyników. Podczas sprawdzania wyników z całą grupą można odsłonić zasady, aby uczniowie mogli się do nich odnieść w razie wątpliwości.

Załącznik nr 2. Karta pracy (przygotowana dla 10 uczniów)

8 - 2 =	8 - 2 =	8 - 2 =	8 - 2 =	8 - 2 =
12 + 4 =	12 + 4 =	12 + 4 =	12 + 4 =	12 + 4 =
4 x 3 =	4 x 3 =	4 x 3 =	4 x 3 =	4 x 3 =
6 : 2 =	6 : 2 =	6 : 2 =	6 : 2 =	6 : 2 =
9 + 3 =	9 + 3 =	9 + 3 =	9 + 3 =	9 + 3 =
7 x 4 =	7 x 4 =	7 x 4 =	7 x 4 =	7 x 4 =
4 - 2 =	4 - 2 =	4 - 2 =	4 - 2 =	4 - 2 =
8 : 4 =	8 : 4 =	8 : 4 =	8 : 4 =	8 : 4 =
12 x 2 =	12 x 2 =	12 x 2 =	12 x 2 =	12 x 2 =
20 : 2 =	20 : 2 =	20 : 2 =	20 : 2 =	20 : 2 =
9 + 1 =	9 + 1 =	9 + 1 =	9 + 1 =	9 + 1 =
5 - 6 =	5 - 6 =	5 - 6 =	5 - 6 =	5 - 6 =
2 x 1 =	2 x 1 =	2 x 1 =	2 x 1 =	2 x 1 =
10 : 5 =	10 : 5 =	10 : 5 =	10 : 5 =	10 : 5 =
12 - 2 =	12 - 2 =	12 - 2 =	12 - 2 =	12 - 2 =
6 - 6 =	6 - 6 =	6 - 6 =	6 - 6 =	6 - 6 =
8 - 5 =	8 - 5 =	8 - 5 =	8 - 5 =	8 - 5 =
6 : 6 =	6 : 6 =	6 : 6 =	6 : 6 =	6 : 6 =
17 x 2 =	17 x 2 =	17 x 2 =	17 x 2 =	17 x 2 =
14 - 7 =	14 - 7 =	14 - 7 =	14 - 7 =	14 - 7 =
8 - 2 =	8 - 2 =	8 - 2 =	8 - 2 =	8 - 2 =
12 + 4 =	12 + 4 =	12 + 4 =	12 + 4 =	12 + 4 =
4 x 3 =	4 x 3 =	4 x 3 =	4 x 3 =	4 x 3 =
6 : 2 =	6 : 2 =	6 : 2 =	6 : 2 =	6 : 2 =
9 + 3 =	9 + 3 =	9 + 3 =	9 + 3 =	9 + 3 =
7 x 4 =	7 x 4 =	7 x 4 =	7 x 4 =	7 x 4 =
4 - 2 =	4 - 2 =	4 - 2 =	4 - 2 =	4 - 2 =
8 : 4 =	8 : 4 =	8 : 4 =	8 : 4 =	8 : 4 =
12 x 2 =	12 x 2 =	12 x 2 =	12 x 2 =	12 x 2 =
20 : 2 =	20 : 2 =	20 : 2 =	20 : 2 =	20 : 2 =
9 + 1 =	9 + 1 =	9 + 1 =	9 + 1 =	9 + 1 =
5 - 6 =	5 - 6 =	5 - 6 =	5 - 6 =	5 - 6 =
2 x 1 =	2 x 1 =	2 x 1 =	2 x 1 =	2 x 1 =
10 : 5 =	10 : 5 =	10 : 5 =	10 : 5 =	10 : 5 =
12 - 2 =	12 - 2 =	12 - 2 =	12 - 2 =	12 - 2 =
6 - 6 =	6 - 6 =	6 - 6 =	6 - 6 =	6 - 6 =
8 - 5 =	8 - 5 =	8 - 5 =	8 - 5 =	8 - 5 =
6 : 6 =	6 : 6 =	6 : 6 =	6 : 6 =	6 : 6 =
17 x 2 =	17 x 2 =	17 x 2 =	17 x 2 =	17 x 2 =
14 - 7 =	14 - 7 =	14 - 7 =	14 - 7 =	14 - 7 =

Załącznik nr 3. Fragment Ewangelii według św. Łukasza (10,25-37)⁸

A oto powstał jakiś uczony w Prawie i wystawiając Go na próbę, zapytał: „Nauczycielu, co mam czynić, aby osiągnąć życie wieczne?”. Jezus mu odpowiedział: „Co jest napisane w Prawie? Jak czytasz?”. On rzekł: „Będziesz miłował Pana, Boga swego, całym swoim sercem, całą swoją duszą, całą swoją mocą i całym swoim umysłem; a swego bliźniego jak siebie samego”. Jezus rzekł do niego: „Dobrze odpowiedziałeś. To czyń, a będziesz żył”. Lecz on, chcąc się usprawiedliwić, zapytał Jezusa: „A kto jest moim bliźnim?”.

Jezus nawiązując do tego, rzekł: „Pewien człowiek schodził z Jeruzalem do Jerycha i wpadł w ręce zbójców. Ci nie tylko że go obdarli, lecz jeszcze rany mu zadali i zostawiwszy na pół umarłego, odeszli. Przypadkiem przechodził tą drogą pewien kapłan; zobaczył go i minął. Tak samo lewita, gdy przyszedł na to miejsce i zobaczył go, minął. Pewien zaś Samarytanin, wędrując, przyszedł również na to miejsce. Gdy go zobaczył, wzruszył się głęboko: podszedł do niego i opatrzył mu rany, zalewając je oliwą i winem; potem wsadził go na swoje bydlę, zawiózł do gospody i pielęgnował go. Następnego zaś dnia wyjął dwa denary, dał gospodarzowi i rzekł: »Miej o nim staranie, a jeśli co więcej wydasz, ja oddam tobie, gdy będę wracał«. Kto z tych trzech okazał się, według Ciebie, bliźnim tego, który wpadł w ręce zbójców?” On odpowiedział: „Ten, który mu okazał miłosierdzie”. Jezus mu rzekł: „Idź, i ty czyń podobnie!”.

⁸ Niniejszy przekład Pisma zaczerpnięto z: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, Wydawnictwo Pallotinum, Poznań 2000.

Projekt „Wspólnoty schronienia” jest współfinansowany ze środków
Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności w ramach programu RITA – Przemiany
w regionie, realizowanego przez Fundację Edukacja dla Demokracji.

Wspólnoty schronienia

budowanie wiedzy o migracjach w polskich parafiach

www.facebook.com/WspolnotySchronienia/

8.8. Godność życia ludzkiego (szkoła podstawowa kl. VIII i szkoła ponadpodstawowa kl. I)

Treści podstawy programowej:

Świętość życia ludzkiego.

Cel katechetyczny:

Poznanie prawdy o godności życia ludzkiego i konieczności jego obrony na każdym etapie życia.

Cele szczegółowe:

Wskazanie przyczyn, z powodu których życie ludzkie jest zagrożone.

Ukazanie nienaruszalnej godności każdego człowieka, szczególnie migrantów i uchodźców.

Ukazanie zagrożeń, na jakie narażeni są uchodźcy.

Ukazanie, że miłość jest gwarantem poszanowania ludzkiego życia.

Metody:

Burza mózgów, analiza fragmentu orędzia na Światowy Dzień Pokoju, interpretacja psalmu.

Przebieg zajęć:

Przebieg zajęć	Treści i zadania metodyczno-dydaktyczne	Pomoce dydaktyczne	Czas
Część wstępna	Uczniowie wchodzi do sali, nauczyciel sprawdza listę obecności	–	3 min.
Modlitwa	Propozycja: „Panie Jezu, Ty uczyniłeś człowieka na swój obraz i podobieństwo, naucz mnie odkrywać Twoje oblicze w każdym napotkanym człowieku. Amen”	–	2 min.
Wprowadzenie, burza mózgów	Nauczyciel poddaje uczniom pod rozagę pytanie: dlaczego ludzie uciekają ze swoich krajów?	–	5 min.
Praca z tekstem	Nauczyciel rozdaje uczniom kartę pracy – Załącznik nr 1 i prosi uczniów, aby w tekście podkreślili powody dużej liczby migrantów i uchodźców na świecie, które wymienia papież Franciszek w orędziu na Światowy Dzień Pokoju	Załącznik nr 1. Fragment orędzia papieża Franciszka na Światowy Dzień Pokoju w 2018 r.	10 min.
Przedstawienie sytuacji uchodźców	Nauczyciel podsumowuje pracę uczniów i wymienia czynniki, które wpływają na to, że ludzie nie mogą godnie żyć w swoich krajach. Opuszczają te kraje, szukając bezpieczeństwa i schronienia. Wśród osób, którzy szukają schronienia, znajdują się dzieci, całe rodziny, osoby starsze. Uchodźcy wyruszają w nieznane, niejednokrotnie pokonują długą i trudną podróż, aby dotrzeć do bezpiecznego miejsca. W czasie drogi są narażeni na wykorzystanie, mogą stać się ofiarami handlu ludźmi. Docierając do nowego kraju, zdani są na życzliwość i pomoc innych. W celu zobrazowania sytuacji uchodźców nauczyciel może posłużyć się prezentacją multimedialną	–	7 min.
Praca z Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego oraz z Pismem Świętym	Nauczyciel wyjaśnia, co jest podstawą godności ludzkiej, na podstawie Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego nr 358. Nauczyciel odczytuje uczniom fragment Psalmu 146, odnoszący się do troski Pana Boga o każdego człowieka. Zwraca uwagę na słowa: „Pan strzeże przychodniów, chroni sierotę i wdowę [...]”	Załącznik nr 2. Fragment Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego; Fragment Psalmu 146	6 min.
Podsumowanie	Nauczyciel wskazuje uczniom, że każde życie jest darem od Boga, jest święte i powinno być chronione. Jako chrześcijanie jesteśmy wezwani, aby okazywać miłość, troskę, braterstwo i solidarność ludziom, którzy nie doświadczają pokoju we własnych krajach	–	5 min.
Modlitwa na zakończenie	Propozycja: „Panie Jezu, proszę Cię za wszystkie osoby, które doświadczają przemocy, głodu, nie mają dostępu do edukacji. Bądź dla nich źródłem pocieszenia i wsparcia. Amen”	–	2 min.

Załącznik nr 1. Fragment orędzia papieża Franciszka na Światowy Dzień Pokoju w 2018 r.

Załącznik nr 2. Fragment Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego nr 358; Fragment Psalmu 146 (5-9).

s. Barbara Olejnik RSCJ

Załącznik nr 1. Fragment orędzia papieża Franciszka na Światowy Dzień Pokoju w 2018 r.⁹

Dlaczego jest tak wielu uchodźców i migrantów?

Święty Jan Paweł II na progu Wielkiego Jubileuszu 2000 lat od chwili, kiedy aniołowie głosili pokój w Betlejem, zwrócił uwagę na to, że wzrost liczby uchodźców jest jedną z konsekwencji „niekończącej się serii straszliwych wojen i konfliktów, ludobójstw i «czystek etnicznych»”, które naznaczyły XX w. W nowym stuleciu nie nastąpił jeszcze prawdziwy zwrot: konflikty zbrojne oraz inne formy zorganizowanej przemocy nadal powodują przemieszczanie się ludzi wewnątrz granic państw i poza nimi.

Ludzie migrują również z innych powodów, a pierwszym z nich jest chęć „lepszego życia, co wiąże się często z pragnieniem, by pozostawić za sobą «beznadziejność», którą rodzi niemożność budowania przyszłości”. Wyjeżdża się, by połączyć się z własną rodziną, by znaleźć możliwości zatrudnienia lub wykształcenia: kto nie może cieszyć się tymi prawami, nie żyje w pokoju. Ponadto tragiczne jest zwiększenie liczby migrantów uciekających od biedy spowodowanej degradacją środowiska.

Większość migruje, podążając regularnymi szlakami, natomiast niektórzy wybierają inne drogi, przede wszystkim pod wpływem desperacji, gdy ich ojczyzna nie zapewnia im bezpieczeństwa ani szans, a każda legalna droga wydaje się niedostępna, zablokowana lub zbyt długa.

Wszystkie dane, którymi dysponuje wspólnota międzynarodowa, wskazują na to, że globalne migracje dalej będą naznaczały naszą przyszłość. Niektórzy widzą w nich zagrożenie. Ja natomiast zachęcam was do spojrzenia na nie z ufnością, jako na szansę budowania pokojowej przyszłości.

⁹ https://www.vatican.va/content/francesco/pl/messages/peace/documents/papa-francesco_20171113_messaggio-51giornatamondiale-pace2018.html (dostęp: 15.02.2018).

Załącznik nr 2. Fragment Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego nr 358; Fragment Psalmu 146 (5-9)¹⁰

KKKK 358 Co jest podstawą godności ludzkiej?

Godność osoby ludzkiej ma podstawę w stworzeniu jej na obraz i podobieństwo Boże. Obdarzona duchową i nieśmiertelną duszą, rozumem i wolą, osoba ludzka jest zwrócona do Boga i przeznaczona do szczęścia wiecznego.

Fragment Psalmu 146 (5-9)

Szczęśliwy, kto ufa Bogu

Szczęśliwy, komu pomocą jest Bóg Jakuba,
kto ma nadzieję w Panu, Bogu swoim,
który stworzył niebo i ziemię,
i morze ze wszystkim, co w nich istnieje.
On wiary dochowuje na wieki,
daje prawo uciśnionym
i daje chleb głodnym.
Pan uwalnia jeńców,
Pan przywraca wzrok niewidomym,
Pan podnosi pochyłonych,
Pan miłuje sprawiedliwych.
Pan strzeże przychodniów,
chroni sierotę i wdowę,
lecz na bezdroża kieruje występnych.

¹⁰ *Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego*, Wydawnictwo Jedność, Kielce 2005, s. 123. Niniejszy przekład Pisma zaczerpnięto z: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie...*, dz. cyt.

Bibliografia

- Artemiuk K., *Zmieniające się zasady*, „Być dla Innych” 2017, nr 68, s. 100-102.
<https://www.omniglot.com/writing/tigrinya.htm> (dostęp: 15.02.2018).
https://www.vatican.va/content/francesco/pl/messages/peace/documents/papa-francesco_20171113_messaggio-51giornatamondiale-pace2018.html (dostęp: 15.02.2018).
Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego, Wydawnictwo Jedność, Kielce 2005.
 Matka Teresa z Kalkuty, *Mimo wszystko...*, Adonai, <https://adonai.pl/perelki/duchowe/?id=78> (dostęp: 18.10.2021).
O małym kanarku, [w:] *Bajki międzykulturowe*, Program Edukacji Kulturalnej, Staromiejski Dom Kultury, s. 25-31.
 Ogiolda K., *Jezus, Maria i Józef byli świętymi imigrantami. Schronienia szukali w Egipcie*, Nowa Trybuna Opolska, 25 grudnia 2015, <http://www.nto.pl/magazyn/reportaz/art/9225538,jezus-maria-i-jozef-byli-swietymi-imigrantami-schronienia-szukali-w-egipcie,id,t.html> (dostęp: 25.10.2021).
Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu, Wydawnictwo Pallottinum, <https://biblia.deon.pl/> (dostęp: 25.10.2021).
Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2000.

The religion lessons scenarios dedicated to migration

The set of lesson scenarios dedicated to migration in the context of catholic religion was put together in 2015. It was a time when Europe experienced a so called “refugee crisis”. Migrants were then presented to the public as loud, unpleasant, violent masses storming Europe. In public perception, the migrants were always a mass, a hord, a crowd – and human perception of individuals seeking protection or better life was lost.

Working with migrants for many years I felt that a different dialogue is needed. I wanted to show migrants as individuals, persons, humans, each with their individual story, ambitions or aspirations. Discussing humanity of those who arrive seemed to make a lot of sense at religion lessons – and in the context of catholic teaching, too. people from Caritas Poland to Lesbos and Samos at the beginning of March 2020 in search of a Polish response to appeals for solidarity in misfortune are to be one more voice of encouragement.

Keywords: refugee, migrants, catholic teaching, religion lessons.

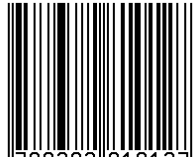
Spis elementów graficznych

Fotografia 1.1. Po mszy św. odprawionej dla uchodźców z obozu na wyspie Samos, 4 marca 2020 r.	17
Tabela 4.1. Imigranci i uchodźcy przybywający drogą morską do Europy w latach 2014-2019	65
Tabela 5.1. Liczba zarejestrowanych oświadczeń pracodawców o zamiarze zatrudnienia pracownika z sześciu republik poradzieckich w latach 2007-2017	95
Tabela 5.2. Liczba zarejestrowanych oświadczeń pracodawców o zatrudnieniu pracownika z sześciu republik poradzieckich w latach 2018-2019 według obywatelstwa	96
Tabela 5.3. Liczba zezwoleń na pracę sezonową wydanych przez powiatowe urzędy pracy w latach 2018-2019 według obywatelstwa	96
Tabela 5.4. Liczba oświadczeń o zamiarze zatrudniania Ukraińca zarejestrowanych w powiatowych urzędach pracy w poszczególnych województwach w latach 2011-2017	97
Tabela 5.5. Zezwolenia na pracę wydawane w Polsce obywatelom wybranych państw w latach 2007-2017	98
Tabela 5.6. Liczba wszystkich typów zezwoleń na pracę wystawionych obywatelom Ukrainy w latach 2007-2017 z podziałem na województwa	99
Tabela 5.7. Studenci z Ukrainy w Polsce w latach 2010-2016	101

Wydawnictwo Naukowe
Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego

ISBN 978-83-8281-012-7

9 788382 810127